

CIVITTA

IZVĒRTĒJUMS PAR RĪCĪBAS PLĀNA PERSONU, KURĀM NEPIECIEŠAMA STARPTAUTISKĀ AIZSARDZĪBA, PĀRVIETOŠANAI UN UZŅEMŠANAI LATVIJĀ RĪCĪBAS VIRZIENU – SOCIĀLEKONOMISKĀ IEKĻAUSĀNA

Izvērtējuma autors: SIA “CIVITTA LATVIJA”

Datums: **05.01.2023.**

SAĪSINĀJUMI

3. RV	Rīcības virziens “Sociālekonomiskā iekļaušana”
CIVITTA vai pakalpojuma sniedzējs	SIA “Civitta Latvija”
DEĀK	Darba ekspertīzes ārstu komisija
EK	Eiropas Komisija
EM	Ekonomikas ministrija
ES	Eiropas Savienība
FGD	Fokusa grupu diskusija
GMI	Garantētais minimālais ienākums
IeM	Iekšlietu ministrija
IZM	Izglītības un zinātnes ministrija
KM	Kultūras ministrija
LB	Latvijas Banka
LM	Labklājības ministrija
LPS	Latvijas Pašvaldību savienība
LVA	Latviešu valodas aģentūra
NVA	Nodarbinātības valsts aģentūra
NVO	Nevalstiska organizācija
OECD	Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija (<i>Organisation for Economic Co-operation and Development</i>)
Pakalpojums	Rīcības plāna personu, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība, pārvietošana un uzņemšana Latvijā rīcības virziena – sociālekonomiskā iekļaušana, izvērtējums
PII	Pirmsskolas izglītības iestāde

PM	Patvēruma meklētāji
PMIC	Patvēruma meklētāju izmitināšanas centrs
PMIF	Patvēruma, migrācijas un integrācijas fonds
PMLP	Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde
Rīcības plāns	Rīcības plāns personu, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība, pārvietošanai un uzņemšanai Latvijā
SIF vai pakalpojuma pasūtītājs	Sabiedrības integrācijas fonds
VARAM	Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija
VDAR vai GDPR	ES Vispārīgā datu aizsardzības regula (<i>General Data Protection Regulation</i>)
VISC	Valsts izglītības satura centrs
VSAA	Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra

SATURS

SATURS	5
KOPSAVILKUMS	6
SUMMARY	8
IEVADS.....	10
1. IZVĒRTĒJUMA METODOLOĢIJA	11
1.1. IZVĒRTĒŠANAS TEORĒTISKAIS MODELIS.....	11
1.2. IZVĒRTĒŠANĀ IZMANTOTĀS METODES UN DATU AVOTI.....	15
1.3. RISKU IZVĒRTĒJUMS, IEROBEŽOJUMI UN PIEŅĒMUMI	24
2. RĪCĪBAS PLĀNA IZSTRĀDE UN ĪSTENOŠANA	26
2.1. NORMATĪVO AKTU PRASĪBAS ATTĪSTĪBAS PLĀNOŠANAS DOKUMENTIEM.....	28
2.2. RĪCĪBAS PLĀNA ATBILSTĪBA ATTĪSTĪBAS PLĀNOŠANAS SISTĒMAI.....	30
2.3. RĪCĪBAS PLĀNA 3. RĪCĪBAS VIRZIENA PASĀKUMU ĪSTENOŠANA	32
3. REZULTĀTU ANALĪZE	33
3.1. SOCIĀLĀ IEKĻAUŠANĀS.....	40
3.2. SOCIĀLĀS GARANTIJAS	56
3.3. VALODA	64
3.4. MĀJOKLIS	73
3.5. NODARBINĀTĪBA	79
3.6. IZGLĪTĪBA	87
4. SVĪD RĪCĪBAS PLĀNA 3. RĪCĪBAS VIRZIENAM “SOCIĀLEKONOMISKĀ IEKĻAUŠANA”	100
5. SECINĀJUMI	101
6. REKOMENDĀCIJAS.....	106
7. IETEIKUMI PAKALPOJUMU DIZAINAM	112
PIELIKUMS	126

KOPSAVILKUMS

Izvērtējuma mērķis noskaidrot, kādā mērā tiek nodrošināta personu sociālekonomiskā iekļaušana Latvijā, un sniegt rekomendācijas Rīcības plāna personu, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība, pārvietošanai un uzņemšanai Latvijā trešā rīcības virziena “Sociālekonomiskā iekļaušana” (turpmāk – Rīcības plāna 3. RV) turpmākai pilnveidei. Izvērtējumā ietvertais periods ir no 2015. gada līdz 2022. gada trešajam ceturksnim. Kopumā ir veikts izvērtējums par Rīcības plāna 3. RV 32 pasākumiem, to izpildi un sasniegtajiem rezultātiem, papildus padziļināti analizēti 10 no 32 pasākumiem, veikta fokusa grupu diskusiju un interviju ar netiešo un tiešo mērķa grupu analīze, SVID analīze, kā arī sniegtas rekomendācijas jauna pakalpojuma dizaina izveidei.

Galvenie izvērtējuma uzdevumi:

- nodrošināt Rīcības plāna 3. RV izvērtējumu un piedāvāt risinājumus ieviešanas progresam;
- nodrošināt izvērtējumu par Rīcības plāna īstenošanas procesu un sasniegtajiem rezultātiem, izstrādāt pakalpojuma dizainu un sniegt rekomendācijas koordinācijas uzlabošanai un turpmākai patvēruma sistēmas pilnveidei.

Izvērtējumā ir izdalītas divas mērķa grupas:

- tiešā mērķa grupa – atbildīgās un iesaistītās institūcijas Rīcības plāna personām, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība, pārvietošanai un uzņemšanai Latvijā 3. rīcības virziena “Sociālekonomiskā iekļaušana” noteikto pasākumu īstenošanā;
- netiešā mērķa grupa – personas, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība (PM un personas, kurām piešķirts bēgļa vai alternatīvs statuss).

Izvērtējumā ir izmantotas sešas metodes: dokumentu analīze (analizēti attīstības plānošanas dokumenti un normatīvie akti, kā arī pētījumi par sociālo un ekonomisko ietekmi uz netiešo mērķa grupu, kā arī integrācijas politiku valstī); intervijas ar tiešo un netiešo mērķa grupu (kopumā veiktas 15 intervijas ar tiešo mērķa grupu un 30 ar netiešo mērķa grupu), gadījumu izpēte (padziļināti analizēti 10 no 32 Rīcības plāna 3. RV pasākumiem), fokusa grupu diskusijas (veiktas 3 fokusa grupu diskusijas), SVID analīze, kā arī datu kvantitatīvā analīze (Rīcības plāna 3. RV pasākumu rezultātīvo rādītāju un finansējuma analīze).

Rīcības plāna 3. RV izvērtējuma analīzes rezultātā tika secināts, ka daļa no pasākumiem ir izpildīti un tālāka darbība nav nepieciešama, daļa pasākumu īstenošanas gaitā ir integrējušies citos pasākumos, līdz ar to būtu nepieciešams Rīcības plāna 3. RV strukturāls un stratēģisks uzlabojums. Izvērtējuma analīzes rezultātā tika identificētas sešas būtiskākās jomas, kurās ir nepieciešams veikt izmaiņas – sociālā iekļaušanās, sociālās garantijas, izglītība, valoda, mājoklis, nodarbinātība.

SOCIĀLĀS GARANTIJAS | Esošais finansiālais atbalsts ir nepietiekamā apmērā, lai veiktu pirmo iemaksu par mājokli un nosegtu visus pārējos maksājumus, arī saņemtās pārtikas un higiēnas pakas nav pietiekamā apjomā, lai apmierinātu ikdienas vajadzības. No integrācijas viedokļa nav pamatota pabalstu sistēmas piesaistīšana Nodarbinātības valsts aģentūrai un darba attiecību uzsākšanai. Pabalstiem ir jābūt periodiski indeksētiem, lai tie atbilstu aktuālajām izmaksām, kā arī tie jānosaka tādā apmērā, lai persona pēc statusa saņemšanas ir spējīga noslēgt īres līgumu, iemaksāt depozītu, nopirkt pirmās nepieciešamības preces un nodrošināt iztiku.

SOCIĀLĀ IEKĻAUŠANĀS | Sociālo darbinieku un sociālo mentoru pakalpojuma sniegšanā trūkst elastības attiecībā uz pakalpojuma ilgumu, būtu nepieciešams, ka tas tiek nodrošināts tik ilgi, kamēr persona jūtas pietiekami patstāvīga, lai risinātu ikdienas un krīžu situācijas. Nepieciešams motivēt sociālos mentorus un sociālos darbiniekus, nosakot konkurētspējīgu atlīdzību, kā arī jāsamazina maksimālais klientu skaits sociālajiem darbiniekiem. Svarīgi ir piesaistīt nepieciešamo skaitu sociālo darbinieku un sociālo mentoru, izveidot motivācijas / bonusu programmu personālam, uzkrāt kompetenci un pieredzi, lai spētu nodrošināt efektīvu un elastīgu pieeju pakalpojuma sniegšanā, vadoties no starptautiskās aizsardzības personu vajadzībām. Lai nodrošinātu pakalpojumu ilgtermiņā, ir nepieciešami finanšu līdzekļi pārredzamā periodā (nepieciešamajā laikā un apjomā) un pakalpojumu sniedzējs, kurš var to īstenot mērķtiecīgi un ilgtermiņā.

Nepieciešams identificēt rādītājus, kas sniedz informāciju par pakalpojuma efektivitāti un ietekmi, un veikt pakalpojuma kvalitātes izvērtēšanu.

IZGLĪTĪBA | Atbilstoši likumdošanai, nepilngadīgajiem PM trīs mēnešu laikā ir jāuzsāk mācības. Nepieciešams izveidot vienotu sistēmu, sagatavot vadlīnijas un akceptēt metodes darbam ar starptautiskās aizsardzības personu bērniem. Izvērtējumā kā problemātika tiek saredzēta PM bērnu sūtīšanu uz izglītības iestādi bez latviešu valodas pamatzināšanām un pārliecības, ka bērnam šeit būs ļauts palikt. Ieteikums ir izveidot mācību klasi valodas, lasīt un rakstītprasmes apguvei PMIC, un tikai pēc statusa iegūšanas un mājokļa atrašanas, bērnu pieteikt dzīvesvietai tuvākajā izglītības iestādē. Potenciāli mācības izglītības iestādē var veidot pēc moduļu principa: vispirms mācās latviešu valodu, un pieslēdzas savai klasei sportā, mūzikā, bet citus priekšmetus apgūst, kad saprot valodu, prot lasīt un spēj pilnvērtīgi iesaistīties mācību darbā.

Saistībā ar mūžizglītību ir jāveic netiešās mērķa grupas profesionālās kapacitātes novērtēšana, lai apzinātu vajadzības un tālākās darba iespējas. Šobrīd piedāvātie kvalifikācijas kursi ir tikai latviešu valodā, kas būtiski ierobežo cittautiešu iespēju tajos pilnvērtīgi piedalīties. Ir jābūt iespējai piedalīties personai interesējošajosursos, piemēram, piesaistot tulkus, lai nodrošinātu personas pārprofilēšanos atbilstoši darba tirgum un veicinātu ātrāku sociālekonomisko iekļaušanos.

VALODA | Latviešu valodas prasmes paver labākas darba iespējas, tādēļ valodas apguve būtu jāturpina ilgstoši, neatkarīgi no personas nodarbinātības statusa. Valodas kursiem ir jābūt pieejamiem arī tad, kad persona ir uzsākusi darba gaitas. Kursu norises laikiem ir jābūt elastīgiem un pielāgojamiem darba grafikam, lai persona varētu strādāt un turpināt latviešu valodas apguvi. Valodas kursiem jābūt diferencētiem atkarībā no netiešās mērķa grupas personu statusa un cilvēku ieinteresētības to apgūt. Valodas prasme ir būtisks indikators, kas liecina par personas iekļaušanos.

MĀJOKĻIS | Netiešās mērķu grupas iespējas atrast mājokli būtiski ietekmē ierobežotie finanšu līdzekļi, kā arī mājokļu īpašnieku pretestība. Lai uzlabotu iespējas personām atrast mājokli būtu nepieciešams vērtēt iespējas ieviest vismaz trīs potenciālos atbalsta veidus – izvietojumu ģimenēs, valsts garantiju/subsīdiju nodrošināšanu un pusceļa māju vai sociālo dzīvokļu pieejamību un nodrošināšanu.

NODARBINĀTĪBA | Darba atrašanu kavē latviešu valodas nezināšana; tas bieži liedz uzsākt darbu savā profesijā, tāpēc arī zinoši jomas speciālisti ir spiesti strādāt vienkāršu, fizisku, mazāk apmaksātu darbu. Ieteicams rīkot ekskursijas uz potenciālajām darba vietām, veicināt tīklošanos, darba biržas, informācijas apmaiņu, popularizēt veiksmes stāstus, iespējami mazinot darba devēju aizspriedumus. Ir jārada iespēja starptautiskās aizsardzības personām iesaistīties kvalifikācijas celšanas atbalsta pasākumos, piemēram, piesaistot tulkus.

Šobrīd Rīcības plāna 3. RV 32 pasākumu ietvaros nav iekļauts neviens pasākums, kas ir tieši mērķēts uz medicīnas jomu, un tas izvērtējumā nav padziļināti analizēts. Veselības pakalpojumu pieejamībai jābūt tieši tādai pašai, kāda tā ir pārējiem Latvijas iedzīvotājiem, ar atrunu, ka starptautiskās aizsardzības personām, kas vēl nespēj komunicēt latviski, ir jābūt iespējai pieprasīt un saņemt tulka pakalpojumu.

Izvērtējumā izstrādātas tehniskās un stratēģiskās rekomendācijas, tostarp:

- Valsts līmenī nepieciešams vienoties par kopīgu redzējumu, kas Latvijas kontekstā tiek sagaidīts no sociālekonomiskās iekļaušanās izpildes;
- Plānot un organizēt pakalpojumus starptautiskās aizsardzības meklētājiem, kas ir centrēti uz cilvēku, tas ir, priekšplānā liekot starptautiskās aizsardzības meklētāju situāciju un vajadzības, nevis pakalpojuma sniedzēju ērtību un iespējas;
- Izveidot starptautiskās aizsardzības meklētājiem pakalpojumu grozu atbilstoši laika nogriežnim un atbilstoši pakalpojumu diferenciacijai saturā un sociālajām garantijām laika periodā;
- Definēt rezultātos rādītājus visiem pasākumiem un nodrošināt uz rezultātiem balstītu pasākumu uzraudzību, lai rezultātā tiktu sniegta atgriezeniskā saite par progresu (vai tā trūkumu) institūcijām un lēmumu pieņēmējiem, kuri izmanto informāciju, lai uzlabotu sniegumu;
- Izmaiņas, kas skar attīstības plānošanas dokumenta pasākumu grozījumus starptautiskās aizsardzības personām, būtu vēlams skatīt steidzamības kārtā Ministru kabinetā.

SUMMARY

The aim of the evaluation is to examine the extent to which the socio-economic inclusion of persons in need of international protection in Latvia is ensured and to make recommendations for further development of the third action line of the Action Plan on Resettlement and Reception of Persons in Need of International Protection in Latvia (hereinafter referred to as Action Plan Action Line 3 "Socio-economic Inclusion"). The period covered by the evaluation is from 2015 to the third quarter of 2022. Overall, the 32 actions of the Action Plan, their implementation and the results achieved have been evaluated, 10 of the 32 actions have been further analysed in depth, focus group discussion interviews with indirect and direct target groups have been analysed, SWOT analysis has been carried out and recommendations for a new service design have been made.

Main evaluation objectives:

- To provide an evaluation of the Action Plan for Action Line 3 and to propose solutions to progress implementation;
- To provide an evaluation of the implementation process and results achieved, to develop a service design and to provide recommendations for improving coordination and further development of the asylum system.

The evaluation has identified two target groups:

- The direct target group – responsible and involved institutions in the implementation of the measures set out in Action Line 3 "Socio-economic inclusion" of the Action Plan for the Resettlement and Reception of Persons in Need of International Protection in Latvia;
- Indirect target group: persons in need of international protection (asylum seekers and persons granted refugee or alternative status).

Six methods have been used in the evaluation: document analysis (analysis of development planning documents and normative acts, as well as studies on the social and economic impact on the indirect target group, as well as integration policies in the country); interviews with the direct and indirect target group (a total of 15 interviews with the direct target group and 30 with the indirect target group); case studies (in-depth analysis of 10 out of 32 Action Plan 3. Action Line actions), focus group discussions (3 focus group discussions), SWOT analysis and quantitative data analysis (analysis of performance indicators and funding of Action Line 3 actions).

The analysis of the evaluation of the Action Plan for the Action Line 3 concluded that some of the actions have been completed and no further action is needed, some of the actions have been integrated into other actions during the implementation process and therefore a structural and strategic improvement of the Action Plan for The Action Line 3 would be needed. The analysis of the evaluation identified six key areas for change: social guarantees, social inclusion, education, language, housing, employment.

SOCIAL GUARANTEES | The existing financial support is insufficient to cover the down payment and all other payments, and the food and clothing packages received are insufficient to meet daily needs. It is not justified from an integration point of view to link the benefit system to the obligations of the State Employment Agency or to the entry into employment. Consequently, both lump-sum and temporary benefits should be periodically indexed to reflect current market costs in the country and set at a level that allows the person to find housing and a livelihood after the status is granted.

SOCIAL INCLUSION | There is a lack of flexibility in the duration of the service provided by social workers and social mentors, who should be provided for as long as the person feels sufficiently stable to deal with everyday and crisis situations. There is a need to motivate social mentors and social workers by setting competitive remuneration and to reduce the number of clients per social worker. Long-term provision of the service requires financial resources over a transparent period (within the timeframe and volume required) and a permanent service provider who can deliver it in a targeted and long-term manner, as well as a flexible approach to service delivery, guided by the needs of beneficiaries of international protection, identifying indicators that provide information on the effectiveness and impact of the service and

monitoring it, recruiting the necessary number of social workers and social mentors, and establishing an incentive/bonus programme for staff. There is also a need to ensure that the quality of the service is evaluated.

EDUCATION | According to the regulations, minor asylum seekers have three months to start their education. It is necessary to establish a common system, prepare guidelines and accept methods for working with children of seekers of international protection. In the evaluation it is considered to be problematic to send children of asylum-seekers to an educational institution without basic knowledge of the Latvian language and without the certainty that the children will be allowed to stay here. The recommendation is to organize a language course to teach reading and writing skills in the Center, and only after the status has been granted and the residence place has been found, to enrol the child in the nearest educational institution to the place of residence. Potentially, the educational institution could be modular: first learning Latvian, and joining their class in sports, music, and other subjects when they understand the language, can read and are able to fully participate in the learning process.

LANGUAGE | Latvian language skills offer better job opportunities, and should therefore be continued over time, regardless of a person's employment status. Language courses should also be available once a person has started working. The timing of courses should be flexible and adaptable to the person's work schedule to enable them to work and live independently while continuing to learn Latvian. Language courses should be differentiated according to the status of the indirect target group. Language proficiency is an important indicator of inclusion.

HOUSING | The ability of the indirect target group to find housing is significantly affected by their limited financial resources as well as the resistance of homeowners. In order to improve the chances of persons finding housing, at least three potential forms of support should be assessed: family placement, public guarantees/subsidies and the availability and provision of social housing.

EMPLOYMENT | The absence of Latvian language knowledge is a barrier to finding an employment: it often prevents people from entering their profession, so even experienced professionals are forced to work on simple blue-collar jobs. It is recommended to organize excursions to potential workplaces, networking, job fairs, exchange of information, promote success stories, possibly reducing employers' prejudices. There is a need to provide opportunities for seekers of international protection to engage in training courses, for example with the assistance of an interpreter.

Currently, there are no measures directly targeting the health sector in the 32 actions of Action Plan 3, which implies that health services should be provided in the same way as for any other person present in Latvia. However, during the analysis of the evaluation it was found that there have been cases where a medical service has been refused due to the status of the asylum seeker, thus the availability of a medical service should be balanced with the availability of an interpreter.

The evaluation provides technical and strategic recommendations, including:

- There is a need to agree at national level on a shared vision of what is expected of the delivery of socio-economic inclusion in the Latvian context;
- To plan and organise services for seekers of international protection that are people-centred, i.e. putting each case and the needs of applicants for international protection first, rather than the convenience and capacity of service providers;
- Develop a basket of services for applicants for international protection based on the time horizon as well as the differentiation of services in terms of content and social guarantees over time;
- Develop performance indicators for all measures and ensure results-based monitoring of measures to provide feedback on progress (or lack thereof) to institutions and decision-makers who can use the information in different ways to improve performance;
- Amendments to the measures introduced for beneficiaries of international protection in the Development Planning Document should preferably be considered by the Cabinet of Ministers as a matter of urgency.

IEVADS

Izvērtējums par “Rīcības plāns personām, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība, pārvietošanai un uzņemšanai Latvijā” 3. rīcības virzienu “Sociālekonomiskā iekļaušana” ir veikts, lai noskaidrotu, kādā mērā tiek nodrošināta personu sociālekonomiskā iekļaušana Latvijā, un sniegtu rekomendācijas Rīcības plāna turpmākai pilnveidei.

IZVĒRTĒJUMAM TIKA NOTEIKTI ŠĀDI GALVENIE DARBA UZDEVUMI:

1. nodrošināt Rīcības plāna virziena “Sociālekonomiskā iekļaušana” izvērtējumu un piedāvāt risinājumus ieviešanas progresam;
2. sniegt izvērtējumu par Rīcības plāna īstenošanas procesu un sasniegtajiem rezultātiem, izstrādāt pakalpojuma dizainu un sniegt rekomendācijas koordinācijas uzlabošanai un turpmākai patvēruma sistēmas pilnveidei.

IZVĒRTĒJUMĀ TIEK IZDALĪTAS DIVAS MĒRĶA GRUPAS:

1. tiešā mērķa grupa – atbildīgās un iesaistītās institūcijas Rīcības plāna personām, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība, pārvietošanai un uzņemšanai Latvijā 3. RV “Sociālekonomiskā iekļaušana” noteikto pasākumu īstenošanā;
2. netiešā mērķa grupa – starptautiskās aizsardzības personas (PM un personas, kurām piešķirts bēgļa vai alternatīvs statuss).

Izvērts darba uzdevumu apraksts un to izpildē izmantoto kvantitatīvo un kvalitatīvo datu ieguves un analīzes metožu apraksts, kā arī informācija par izmantotajiem datu avotiem un metodoloģiju ir sniegts izvērtējuma pirmajā nodaļā “Izvērtējuma metodoloģija”.

Izvērtējums veikts laikā no 2022. gada 28. septembra līdz 2022. gada 21. decembrim. Tā sagatavošanā piedalījās SIA “Civitta Latvija” komanda – Jānis Ābele, Santa Barone-Upeniece, Ingvilda Štrāla, Katrīna Kūkuma, Andrey Philippov, un piesaistītie eksperti – LU Sociālo zinātņu fakultātes Sociālo un politisko pētījumu institūta Diasporas un migrācijas pētījumu centra direktore un LU Filozofijas un socioloģijas institūta vadošā pētniece Dr. Inta Mieriņa un LU Sociālo un politisko pētījumu institūta migrācijas pētniece Zane Meļķe.

Par izvērtējuma saturu pilnībā atbildīgi ir izvērtējuma veicēji, un tas nav uzskatāms par izvērtējuma pasūtītāja – Sabiedrības integrācijas fonda – viedokli.

Pateicamies visiem, kas puda savu viedokli intervijās un diskusijās!

1. IZVĒRTĒJUMA METODOLOĢIJA

Izvērtējuma sagatavošanas nolūkā tika ievākti dati, veikta dokumentu un ievākto datu analīze un pierādījumu apkopošana, lai novērtētu, kā Rīcības plāna 3. RV intervence ir iespaidojusi sākotnējās gaidas, vai tā sasniegusi plānoto, vai joprojām atbilst savam mērķim, vai nepieciešami pielāgojumi, lai nodrošinātu efektivitāti, atbilstību un saskaņotību un novērstu neatbilstošu vai nevajadzīgu slogu, kā arī to, vai vēl joprojām pastāv nepieciešamība pēc šāda intervences instrumenta.

1.1. IZVĒRTĒŠANAS TEORĒTISKAIS MODELIS

Izvērtējuma satura veidošanā tiek ņemti vērā pakalpojuma pasūtītāja identificētie uzdevumi:

1. Tehniskās specifikācijas darba uzdevums 4.1. paredz izvērtēt Rīcības plāna virzienu Sociālekonomiskā iekļaušana, un piedāvāt risinājumus ieviešanas progresam. Uzdevuma pētnieciskie jautājumi ir:
  - a. Vai Rīcības plāna virziens Sociālekonomiskā iekļaušana ir veicinājis netiešās mērķa grupas sociālo iekļaušanos sabiedrībā, vai ir novērots progress un kā to var identificēt?
  - b. Kuri ir raksturīgākie sociālās iekļaušanās kritēriji?
  - c. Kuri faktori veicina vai kavē Rīcības plāna virziena Sociālekonomiskā iekļaušana īstenošanu un mērķu sasniegšanu?
  - d. Vai nepieciešams mainīt Rīcības plāna virziena Sociālekonomiskā iekļaušana aktivitāšu un koordinācijas struktūru?
2. Tehniskās specifikācijas darba uzdevums 4.2. paredz izvērtēt Rīcības plāna virziena Sociālekonomiskā iekļaušana īstenošanas procesu, sasniegtos rezultātus, izstrādāt pakalpojuma dizainu un sniegt rekomendācijas koordinācijas uzlabošanai un turpmākai patvēruma sistēmas pilnveidei. Uzdevuma pētnieciskie jautājumi ir:
  - a. Kuri ir būtiskākie faktori valsts politikas, pašvaldības, indivīda līmenī, kas kavē vai veicina Rīcības plāna ieviešanas progresu, t.sk. mērķa grupu griezumā?
  - b. Vai nepieciešams papildu atbalsts starptautiskās aizsardzības saņēmēju integrācijai Latvijā? Kas ir jāmaina lai sasniegtu labāku rezultātu? Vai ir nepieciešams pilnveidot rīcības plāna Sociālekonomiskā iekļaušana rīcības virzienu?
  - c. Kādi ir nepieciešamie Rīcības plāna uzlabojumi, papildinājumi pakalpojumu pilnvērtīgākai, kompleksākai, efektīvākai un ilgtspējīgākai nodrošināšanai?

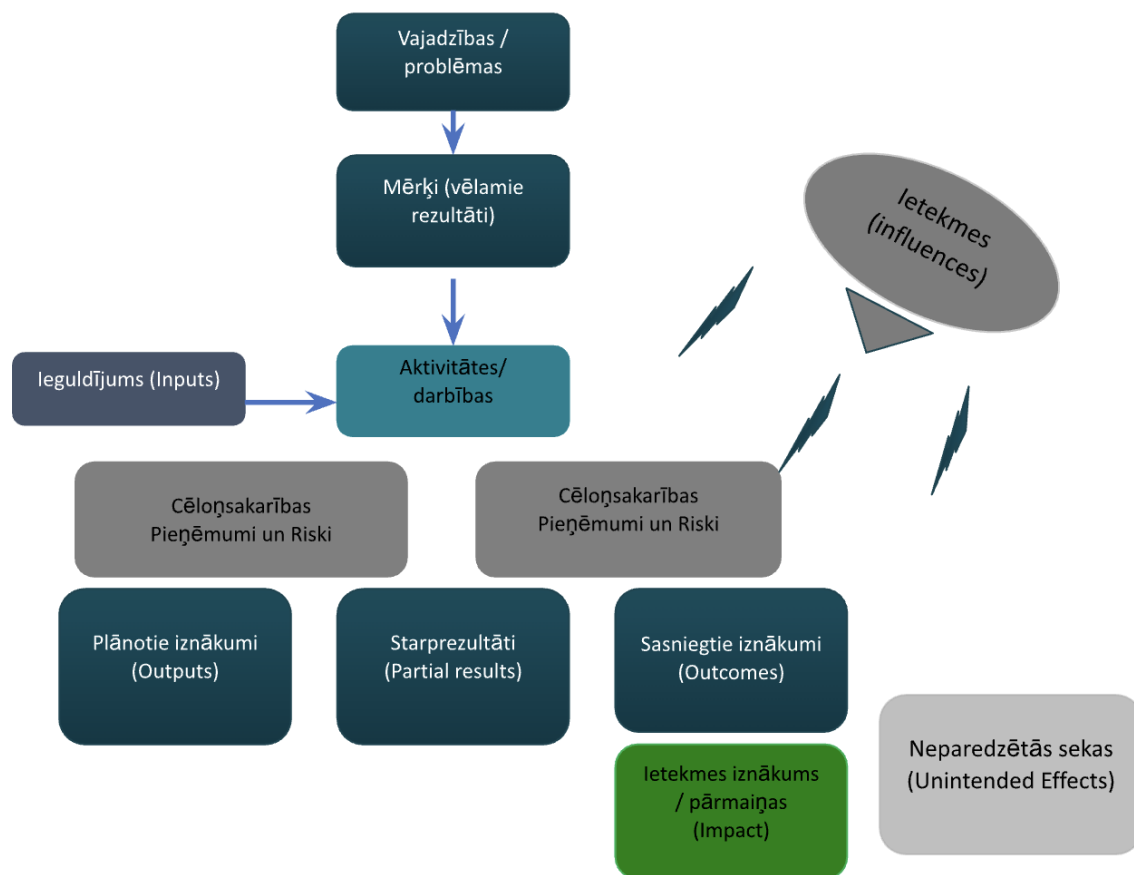
Izvērtējuma pamatā ir teorijā balstīta izvērtēšana (*theory based evaluation* jeb turpmāk – TBI), kas tiek izstrādāta ciešā saistībā ar ES vadlīnijām un rīkiem par labāku pārvaldību¹.

TBI ir kontekstuāls vai holistisks Rīcības plāna 3. RV izvērtējums², kas balstīts uz Rīcības plāna 3. RV teorijas konceptuālo ietvaru (Ilustrācija 1). Tās mērķis ir sniegt informāciju par Rīcības plāna 3. RV darbību kopumā, tā rezultātiem, kā arī noteikt cēloņsakarības starp intervences elementiem – ieguldījumiem, darbībām, iznākumiem un rezultātiem. TBI ietver Rīcības plāna 3. RV teorijas un loģisko cēloņsakarību rekonstrukciju, identificējot izvērtējamās intervences mērķus, kam seko teorijas kritiska izvērtēšana / pārbaude.

¹ European Commission (2021). Better regulation: guidelines and toolbox.

² Chen, HT. (2017). "Theory-Based Evaluation" in Mathison, S. (ed.) Encyclopedia of Evaluation, Thousand Oaks, Calif.; London: Sage Publications.

ILUSTRĀCIJA 1: PĀRMAIŅU TEORIJAS IETVARŠ

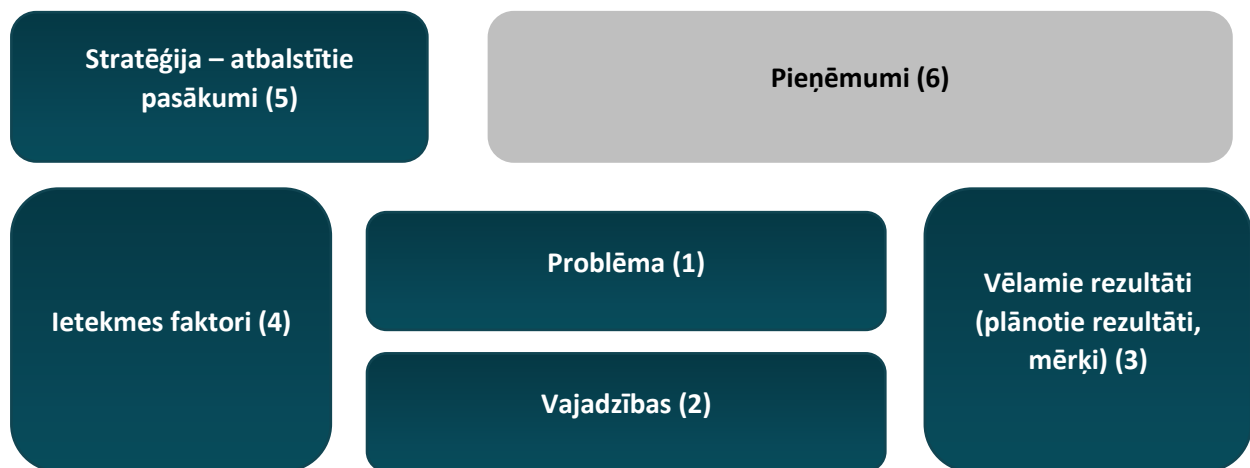
Avots: Civitta Latvija

Izvēlētā TBI pārmaiņu teorijas jeb intervences loģikas³ pieeja tiek izmantota, lai izstrādātu aprakstošu cēloņsakarību loģisko modeli (Ilustrācija 2). Tā apkopotā veidā ļauj novērtēt un salīdzināt, kā Rīcības plāna 3. RV sākotnēji plānotie pasākumi un to aktivitātes ir sasniegušas savus mērķus, kā arī ļauj identificēt tās jomas vai aspektus, kas 3. RV nav tikuši ņemti vērā, taču ir bijuši būtiski.

Vērtēšana tika sākta ar problēmas identificēšanu, kas ir šīs teorijas “kodols”. Tika apkopotas sākotnējās identificētās problēmas, kas bija pamatā 3. RV izveidei. Otrajā solī tika norādītas mērķu grupu vajadzības, savukārt trešajā solī – rezultāti (*outputs, outcomes, impact*), ko caur intervenci (atsevišķo gadījumos varēja būt arī tikai dokumenta radīta ietekme) sasniedza noteiktā laikā un ilgtermiņā. Ceturtajā solī tika identificēti šķēršļi, lai noteiktu ietekmējošos faktoros. Tāpat tika analizēti tie ietekmes faktori, kas potenciāli varēja veicināt vai mazināt rīcības virziena un tā pasākumu, t.sk. aktivitāšu ieviešanu, kā arī tika analizēti rīcības virziena pasākumi / aktivitātes, identificējot jomas, piemēram, kurās ir bijis plašāks atbalsta aktivitāšu apjoms. Piektajā solī tika norādīta stratēģija (uzdevumi) rezultātu sasniegšanai, kuri jau bija paredzēti šī Rīcības plāna 3. RV ietvaros un kurus noteica šajā jomā citur definētie uzdevumi, piemēram, informatīvajā ziņojumā. Sestajā solī tika norādīti pieņēmumi par to, kā un kāpēc Rīcības plānā iekļautie pasākumi, to aktivitātes spēja sasniegt paredzētos rezultātus, tādā veidā ļaujot izsekot līdz rīcības virziena loģiskajam modelim.

³ Finanšu ministrija (2014). Vadlīnijas par ietekmes izvērtējumu metožu pielietošanu 2014. – 2020. gada plānošanas perioda ES KP fondu prioritārajiem virzieniem. Pieejams: https://m.esfondi.lv/upload/Petijumi_un_izvertejumi/apraksti/Izvertesanas_vadlinijas_31012014_final.pdf.

ILUSTRĀCIJA 2: PĀRMAIŅU TEORIJAS LOĢISKAIS MODELIS

Avots: Linda G. Morra Imas & Ray C. Rist "The Road To Results" (2009)

Papildus pārmaiņu teorijai tiek izmantotas arī integrācijas konteksta teorija, transnacionālisms, sociālās noenkurošanās un diferencētās iesakņošanās teorija, kā arī pielāgota kvantitatīvu un kvalitatīvu metožu un rīku kombinācija, kas palīdzēja iegūt nepieciešamo informāciju un veikt atbilstošu analīzi, lai atbildētu uz izvirzītajiem izvērtējuma jautājumiem.

Lai varētu sniegt pēc iespējas precīzāku informāciju, analizējot to atbilstoši pārmaiņu teorijas loģiskajam modelim, papildus tiek izmantoti OECD izstrādātie izvērtēšanas kritēriji (atbilstība, saskaņotība, efektivitāte, lietderība, ietekme un ilgtspēja)⁴.

TABULA 1: KRITĒRIJI IZVĒRSTAI ANALĪZEI

NR. P.K.	KRITĒRIJS	KRITĒRIJA RAKSTUROJOŠAIS JAUTĀJUMS	KRITĒRIJU RAKSTUROJOŠAS PAZĪMES
1.	ATBILSTĪBA	Vai pasākums atbilst tā saņēmēju vajadzībām un noteiktajiem mērķiem?	Kritērijs ļauj izvērtēt, cik lielā mērā pasākums atbilst pasākuma saņēmēju vajadzībām, prioritātēm un finansējuma piešķirēja politikai.
2.	SASKAŅOTĪBA	Kā pasākums ir saskaņots ar citiem pasākumiem, ko saņem personas, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība?	Saskaņotības kritērijs ietver papildinātības, saskaņotības un koordinācijas jēdzienus un to, cik lielā mērā pasākums rada pievienoto vērtību, vienlaikus izvairoties no dublēšanās.
3.	EFEKTIVITĀTE	Vai pasākums sasniedz izvirzītos mērķus?	Efektivitātes kritērijs analizē progresu, kādā notiek virzīšanās uz mērķi, un sniedz izpratni, kā pasākuma īstenošana ir veicinājusi sasniegtos rezultātus. Tādējādi sekmē izpratni, vai pasākums ir bijis atbilstoši izstrādāts saistībā ar sagaidāmajiem rezultātiem.

⁴ OECD (2021). Applying Evaluation Criteria Thoughtfully.

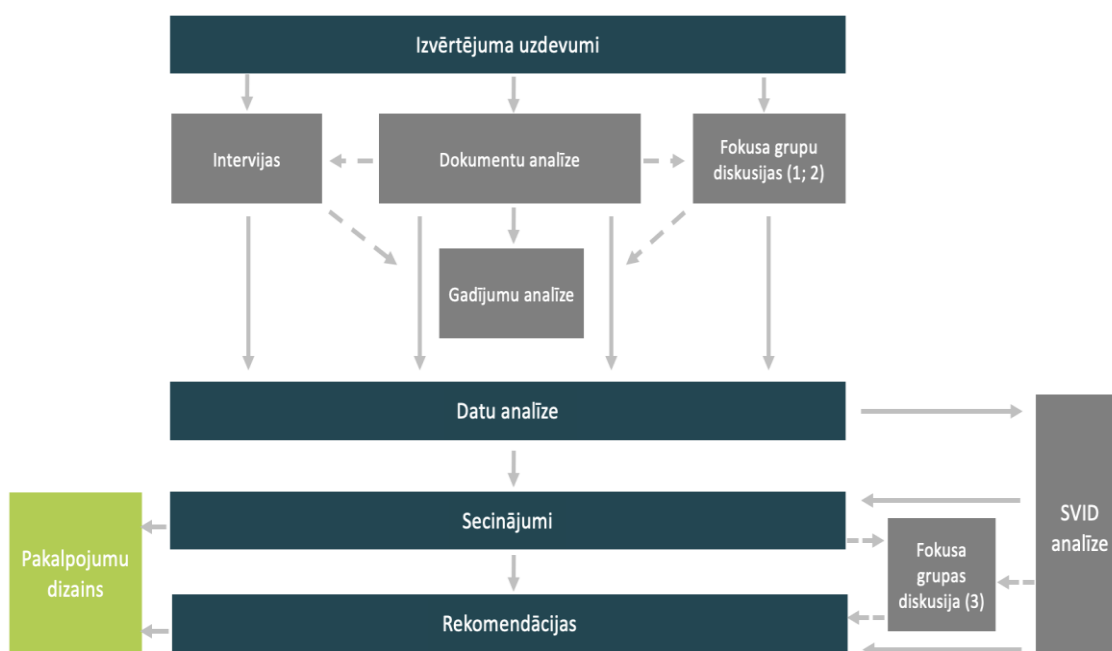
Pieejams: <https://www.oecd.org/dac/applying-evaluation-criteria-thoughtfully-543e84ed-en.htm#:~:text=Relevance%2C%20coherence%2C%20effectiveness%2C%20efficiency,in%20international%20development%20co%2Doperation>

NR. P.K.	KRITĒRIJS	KRITĒRIJA RAKSTUROJOŠAIS JAUTĀJUMS	KRITĒRIJU RAKSTUROJOŠAS PAZĪMES
4.	LIETDERĪBA	Cik lietderīgi tiek izmantoti resursi?	Lietderības kritērijs ietver novērtēšanu, vai tos pašus rezultātus varēja sasniegt, izmantojot atšķirīgus un ekonomiskākus resursus. Vērtējot resursu, tiek ņemta vērā arī kvalitāte.
5.	IETEKME	Kādu ietekmi pasākums veido?	Izvērtēt pasākuma ietekmi (pamatā balstoties uz kvalitatīvajiem, mazāk uz kvantitatīvajiem datiem), vai tā ir pozitīva vai negatīva, tieša vai netieša, paredzēta vai neparedzēta, kā arī īstermiņa vai ilgtermiņa. Ietekmes kritērijs ir saistīts ar netiešiem, pakārtotiem un iespējamiem rezultātiem, ko pasākums varētu sasniegt.
6.	ILGTSPĒJA	Vai sniegtais pasākums ir ilgtspējīgs?	Ilgspējas kritērijs novērtē pasākuma rezultāta efekta ilgumu pasākuma īstenošanas rezultātā, kā arī paša pasākuma funkcionēšanas ilgtspēju. Pasākuma ilgtspējas novērtēšanā ņem vērā arī finansiālo, tehnoloģisko un institucionālo aspektu.

Avots: Civitta Latvija

Balstoties uz šiem kritērijiem, tika analizēta informācija par pasākumu / aktivitāšu īstenošanu un izstrādāti jautājumi daļēji strukturētām intervijām. Interviju mērķis bija gūt iespējami tuvākus un precīzākus konstatējumus par Rīcības plāna 3. RV “Sociālekonomiskā iekļaušana” intervenci, kas skar personas, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība. Uzsākot izvērtēšanu, tika noteikta skaidra loģikas ķēde starp datiem, analīzi un secinājumiem (Ilustrācija 3).

ILUSTRĀCIJA 3: IZVĒRTĒJUMA VEIKŠANA

Avots: Civitta Latvija

Izvērtējuma veikšanas ietvars jau sākotnēji noteica izmantojamās metodes un datu avotus, tādējādi sekmējot izvērtējuma uzdevumu mērķtiecīgu izpildi.

1.2. IZVĒRTĒŠANĀ IZMANTOTĀS METODES UN DATU AVOTI

GALVENIE INFORMĀCIJAS IEGUVES AVOTI | Izvērtējuma pamatā tiek izmantota metodoloģiskā triangulācija, pārbaudot un salīdzinot informāciju no vairākiem datu avotiem un izmantojot vairākas datu ieguves un analīzes metodes. Informācija tiek verificēta, ņemot vērā trīs dažādus, savstarpēji neatkarīgus, informācijas ieguves avotus – dokumentu analīze, fokusa grupu diskusijas un padziļinātās intervijas.

Izvērtējuma veikšanā izmantotie informācijas ieguves avoti:

- Rīcības plāna 3. RV iesaistīto iestāžu un organizāciju iesūtītā informācija apkopotā veidā par pasākumu, t.sk. aktivitāšu īstenošanu, to rezultātiem, pieejamo un faktiski izlietojamo finansējumu, kā arī finansējuma avotu;
- 15 daļēji strukturētas intervijas ar tiešo mērķa grupu;
- 30 daļēji strukturētas intervijas ar netiešo mērķa grupu;
- Attīstības plānošanas dokumenti, normatīvie akti un informatīvie ziņojumi par Rīcības plāna 3. RV īstenošanu (skatīt 1.2.1. nodaļu);
- Pētījumi par personu, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība, integrāciju Latvijā (skatīt 1.2.1. nodaļu);
- 3 fokusa grupu diskusijas.

Dati iegūti un apkopoti no 2022. gada septembra beigām līdz 2022. gada decembra vidum.

DATU ANALĪZE | Lai sniegtu informāciju par Rīcības plāna 3. RV pasākumu un to aktivitāšu atbilstību, saskaņotību, efektivitāti, lietderību, ietekmi un ilgtspēju, izvērtējumā tika iegūti un analizēti kvalitatīvie un kvantitatīvie dati.

KVANTITATĪVIE DATI | Datu atlase tika pakārtota veicamajiem uzdevumiem un izvērtēšanas modeļa (pārmaiņu teorijas) piemērošanas loģikai. Kvantitatīvo datu ieguves avots bija PMLP publicētā statistika, pētījumi, kuros ir iekļauta kvantitatīvo datu analīze un statistika, un citi situāciju raksturojoši rādītāji.

KVALITATĪVIE DATI | Dati iegūti daļēji strukturētās intervijās ar tiešo un netiešo mērķa grupu, fokusa grupu diskusijās, kā arī no Rīcības plāna 3. RV iesaistīto iestāžu un organizāciju iesūtītās informācijas apkopotā veidā, attīstības plānošanas dokumentiem, normatīviem aktiem, informatīviem ziņojumiem un citiem pētījumiem.

INTERVIJAS AR TIEŠO MĒRĶA GRUPU, kas ir tiešā veidā iesaistīta Rīcības plāna 3. RV pasākumu īstenošanā, sekmēja izpratnes veidošanos par sākotnējo Rīcības plāna izveides nepieciešamību, tā īstenošanā konstatētajiem šķēršļiem, sadarbību starp iestādēm un starptautiskās aizsardzības saņēmēju integrācijas politiku Latvijā. Intervijas sniedz dziļāku izpratni, paskaidro un ļauj izvērtēt arī Rīcības plāna 3. RV iesaistīto iestāžu un organizāciju iesūtītos datus. Savukārt intervijas ar **NETIEŠĀS MĒRĶA GRUPAS** pārstāvjiem – personām, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība, atklāj, vai un cik lielā mērā Rīcības plāna 3. RV pasākumi atbilst viņu vajadzībām, un kas kavē viņu sociālekonomisko iekļaušanos. Intervijās iegūtā informācija tiek izmantota kā informācijas avots pārmaiņu teorijas rekonstrukcijas procesā. Tās ļauj detalizētāk identificēt Rīcības plāna 3. RV intervences gala labuma saņēmēju grupas, t.sk. pasākumu ietekmi uz bērniem un jauniešiem sociālās aizsardzības un integrācijas jomā.

FOKUSA GRUPĀS tika diskutēts par pakalpojumu faktisko pieejamību, pakalpojumu plusiem un mīnusiem, nepieciešamajiem uzlabojumiem un papildinājumiem Rīcības plāna 3. RV. Kvalitatīvo datu ieguve bija nozīmīga, lai izprastu, kuri faktori un kādā veidā veicina vai kavē Rīcības plāna 3. RV īstenošanu un mērķu sasniegšanu.

DIZAINA DOMĀŠANA pielietota, lai izvairītos no inkrementālisma problēmrisinājumiem pakalpojuma dizaina ieteikumos un valsts pārvaldes procesu dizainu veidošanā. Dizaina pieejas pamatā ir uz cilvēku un cilvēka vajadzībām orientēta pieeja un prototipu saskaņošana ar lietotāju jeb šajā gadījumā pakalpojumu groza piemērošana mūsu iespējām un starptautiskās aizsardzības saņēmēju vajadzībām.

1.2.1. DOKUMENTU ANALĪZE

ATTĪSTĪBAS PLĀNOŠANAS DOKUMENTI UN NORMATĪVIE AKTI | Izvērtējuma veikšanas laikā tiek ņemti vērā spēkā esošie attīstības plānošanas dokumenti un normatīvie akti, lai nodrošinātu izvērtējumā sniegto priekšlikumu aktualitāti un pasākumu iespējamo pakalpojumu dizainu nākotnē:

- Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam (apstiprināta LR Saeimā 2010. gada 10. jūnijā);
- Latvijas Nacionālais attīstības plāns 2021.–2027. gadam (apstiprināts LR Saeimā 2020. gada 2. jūlijā);
- Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības pamatnostādnes 2021.–2027. gadam (apstiprinātas Ministru kabinetā 2021. gada 5. februārī ar rīkojumu Nr. 72);
- Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības plāns 2022.–2023. gadam (apstiprināts Ministru kabinetā 2022. gada 18. janvārī ar rīkojumu Nr. 32);
- Rīcības plāns personu, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība, pārvietošanai un uzņemšanai Latvijā (apstiprināts Ministru kabinetā 2015. gada 2. decembrī ar rīkojumu Nr. 759);
- Patvēruma likums (pieņemts LR Saeimā 2015. gada 17. decembrī);
- Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums (pieņemts LR Saeimā 2002. gada 31. oktobrī);
- Bērnu tiesību aizsardzības likums (pieņemts LR Saeimā 1998. gada 19. jūnijā);
- Iekšējās drošības fonda un Patvēruma, migrācijas un integrācijas fonda 2014.—2020. gada plānošanas perioda vadības likums (pieņemts LR Saeimā 2015. gada 18. jūnijā);
- Vadlīnijas pašvaldības darbiniekiem darbā ar jauniebraucējiem (imigrantiem), Rīgas domes Izglītības, kultūras un sporta departaments un Latvijas Cilvēktiesību centrs (2017).

Papildus tika skatīti arī citi dokumenti, ko iesniedza respondenti par viņu kompetencē esošiem pasākumiem, piemēram, atzinumi, pārskati, atskaites.

PĒTĪJUMI | Dokumentu analīzē tika izmantoti pētījumi, kas veikti pēdējo piecu gadu laikā (datu salīdzināšanai arī vecāki) par sociālo un ekonomisko ietekmi uz netiešo mērķa grupu, integrācijas politiku valstī, kā arī citiem saistošiem un ietekmējošiem faktoriem, t.sk.:

- Siliņa–Osmane I. 2022. *Ziņojums par migrācijas un patvēruma situāciju Latvijā 2021.gadā*. Rīgā.
- Lāce A., Geks R. F. 2018. *NIEM sākotnējais izvērtējums: Latvija*. Rīgā.
- Raubiško I., Pelse D. 2022. *NIEM 2. izvērtējums. Latvijas integrācijas sistēma no 2019. līdz 2021. gadam: stagnācija pirms pozitīvām pārmaiņām?* Rīgā.
- Raubiško I. 2022. *Jābūt gataviem, ka imigrācijas plūsmas turpināsies*. Rīgā.
- Salīdzinošs ziņojums par nelegālo migrantu pieplūdumu pāri Baltkrievijas robežai: Lietuvas un Latvijas valdību rīcība. 2022. (*Comparative report on the influx of irregular migrants across the border of Belarus: the response by the governments of Lithuania and Latvia*).
- Sabiedrības integrācijas fonds. 2020. Pētījums “Trešo valstu pilsoņu portrets Latvijā”.
- Migrācijas politikas grupa (MPG), Barselonas starptautisko attiecību centrs (CIDOB). 2019. *Migrantu integrācijas politikas indeksa 5. Izdevums. (MIPEX)*.
- ANO Bēgļu aģentūra Ziemeļu un Baltijas valstīs. 2021. *Bēgļu balss par integrāciju Igaunijā, Latvijā un Lietuvā. (UNHCR Nordic and Baltic countries. Refugee Voices on Integration in Estonia, Latvia and Lithuania)*. Stokholmā.
- ANO Bēgļu aģentūra. 2015. *Bēgļu integrācija Latvijā: līdzdalība un iespējošana. (UNHCR. Integration of Refugees in Latvia: Participation and Empowerment)*.

Izvērtējuma izstrādes laikā tika analizēti arī citi pētījumi un starptautiskie ziņojumi, lai gūtu pēc iespējas precīzāku izpratni par starptautiskās aizsardzības saņēmēju integrācijas situāciju Latvijā un vēlamo integrācijas politiku Eiropas kontekstā.

1.2.2. INTERVIJAS

Kvalitatīvās pētījumu metodes, tādas kā padziļinātās intervijas vai fokusa grupu diskusijas, galvenokārt tiek izmantotas pētījumos, kuros izpētes objekts ietver cilvēku dzīvi, pieredzi, izturēšanos, emocijas⁵. Padziļināto interviju mērķis nav iegūt datus, ko varētu analizēt kvantitatīvi. Pretstatā kvantitatīviem pētījumiem, kvalitatīvās metodes tiek lietotas, lai atbildētu uz jautājumu “kāpēc?”, izprastu cilvēku motivāciju, uztveri un pieredzi padziļinātā veidā, kam nav piemērota anketēšana. Šādās intervijās respondenti jeb informanti tiek uzskatīti par nozīmes veidotājiem, nevis pasīviem informācijas avotiem, jo galvenais mērķis no sarunas ir iegūt interpretācijas, nevis konkrētus faktus.

Izvērtējuma veikšanā tika izmantotas daļēji strukturētas padziļinātās intervijas, kuru ietvaros intervijas vadītājs uzdod informantam noteiktus, salīdzinoši brīva formāta jautājumus, balstoties uz iepriekš izstrādātām vadlīnijām, un tos nepieciešamības gadījumā papildina ar precizējošiem jautājumiem par respondenta izcēlām jaunām, būtiskām tēmām vai problēmjautājumiem⁶. Šis kvalitatīvo interviju veids ir piemērota metode, lai jautu iegūt interesējošās interpretācijas un plašāku ieskatu informantu pieredzē, viedokļos un attieksmēs par dažādiem procesiem⁷, apvienojot gan strukturētās, gan nestrukturētās intervijas priekšrocības. Iepriekš izstrādātās vadlīnijas palīdz vadīt interviju, bet vienlaikus nodrošina elastīgumu⁸, ļaujot informantiem papildināt savu stāstījumu.

Lai uzdotu jēgpilni papildinošus jautājumus, nepieciešams, lai intervijas vadītājs rūpīgi seko līdzi informanta stāstītajam. Zinātnieki ir secinājuši, ka izmantojot padziļinātās intervijas, migrācijas pētniekiem datu ievākšanas gaitā ir iespējams iegūt visplašāko informāciju, precīzāk noteikt informantu izjūtas pret viņu jauno mītnes valsti un citiem ar migrāciju un integrāciju saistītiem jautājumiem⁹. Sociologu biežāk izmantotais interviju veids ir klātienes intervijas, jo tādā veidā ir iespēja novērot informantu neverbālo komunikāciju, piemēram, sejas izteiksmes un ķermeņa valodu, tādējādi labāk izprotot informanta nostāju attiecībā pret kādu tematu vai jautājumu.

Padziļināto interviju jautājumi tika veidoti dialoga veicināšanai¹⁰, cenšoties izvairīties no virspusēju atbilžu saņemšanas. Interviju pamatā ir atvērtie jautājumi, kas veidoti, lai aplūkotu gan iepriekš identificētus, gan informanta uzrādītus problēmjautājumus. Reizēm, kādas identificētas problēmsituācijas atraišanai un padziļinātas izpratnes gūšanai, pētnieki iekļāva kādu papildjautājumu vai uz padziļinātāku sarunu mudinošu jautājumu, kas sniedz nozīmīgu informāciju datu analīzei.

Jautājumi tika strukturēti atbilstoši loģiskai secībai – tiešai mērķa grupai, sākot ar izpratni par Rīcības plāna 3. RV un attiecīgi tālāk jau par konkrētu pasākumu / aktivitāšu vajadzību identificēšanu, pasākumu izstrādi, atbilstošu personu identificēšanu, Rīcības plāna 3. RV īstenošanas un uzraudzības procesu, kā arī par gūto pieredzi (pozitīvajiem un negatīvajiem aspektiem), par pēctecību un labās prakses nodošanu.

Savukārt jautājumi netiešās mērķa grupas respondentiem tika veidoti, lai iegūtu izpratni, kas viņuprāt kavē un kas veicina sekmīgu integrācijas procesu Latvijā, t.sk. par Rīcības plāna 3. RV 10 pasākumiem, kas ietveri gadījumu analīzē, lai noskaidrotu, minēto pasākumu / aktivitāšu īstenošanas ieguvumus un trūkumus, pasākumu efektivitāti un atbilstību vajadzībām, kā arī par mērķa grupas vajadzībām, kuras nav iekļautas līdz šim īstenotajos pasākumos, lai gan ir skatāmas neatrauti no tiem, ir aktuālas, bet netiek risinātas.

Intervijas tika pseidonimizētas, neļaujot identificēt atbilžu autoru.

TIEŠĀ MĒRĶA GRUPA | 15 padziļinātās intervijas ar Rīcības plāna 3. RV īstenošanā iesaistīto iestāžu un organizāciju pārstāvjiem (IeM, KM, IZM, LM, EM, VARAM, PMLP, LVA, NVA, LPS, SIF, NVO). Intervijās

⁵ Strauss, A., & Corbin, J. (1998). Basics of qualitative research. Thousands Oaks, CA: Sage Publications.

⁶ Given, L. M. (Ed.). (2008). The Sage encyclopedia of qualitative research methods. Sage publications.

⁷ Rowley, J. 2012. Conducting research interviews. Management research review.

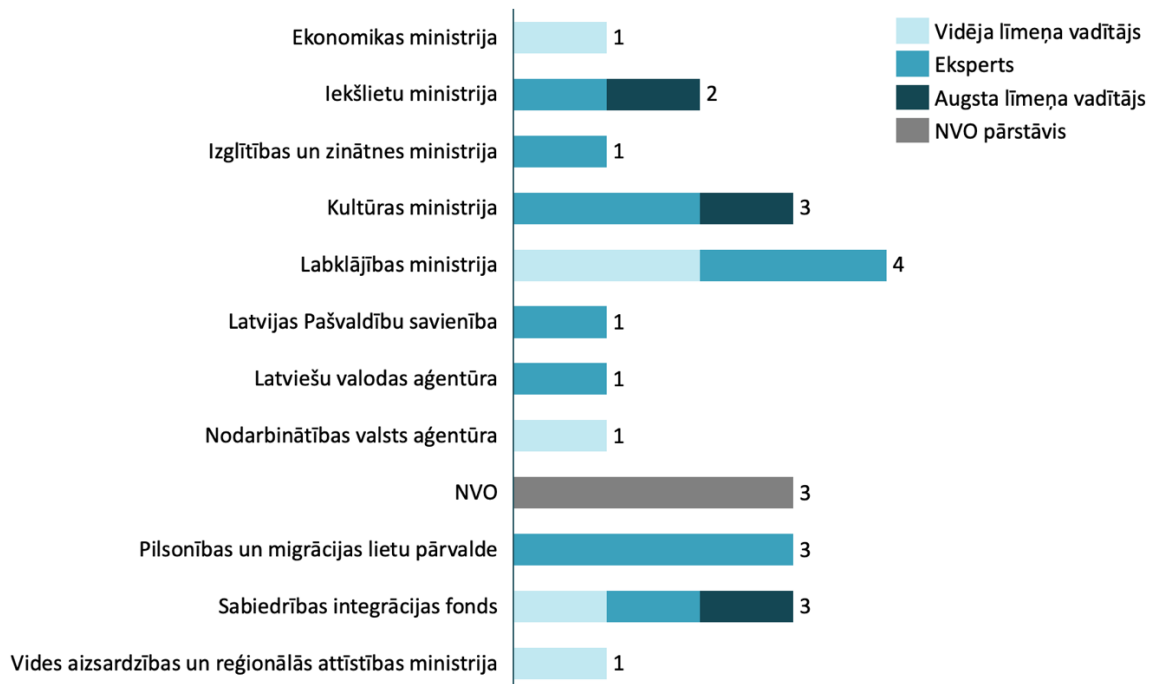
⁸ Sánchez-Ayala, L. (2012). Interviewing techniques for migrant minority groups. Handbook of research methods in migration, 117-136.

⁹ Talwar, J. P. (2012). 25 Immigrants and ‘American’ franchises: experiences from the field. Handbook of Research Methods in Migration, 523.

¹⁰ Brace, I. (2000). Questionnaire Design; Kogan Page – London.

informāciju kopā sniedza 24 pārstāvji – gan augsta līmeņa un vidēja līmeņa vadītāji, gan eksperti¹¹, no 11 institūcijām un 2 nevalstiskās organizācijas, tādējādi pēc iespējas sniedzot visaptverošāku informāciju – no ieceres līdz praktiskai īstenošanai. Intervijas tika veiktas no 2022. gada 25. oktobra līdz 2022. gada 2. decembrim.

ILUSTRĀCIJA 4: TIEŠĀS MĒRĶA GRUPAS RESPONDENTU SADALĪJUMS PĒC PĀRSTĀVĒTAJĀM IESTĀDĒM UN ORGANIZĀCIJĀM

Avots: Civitta Latvija

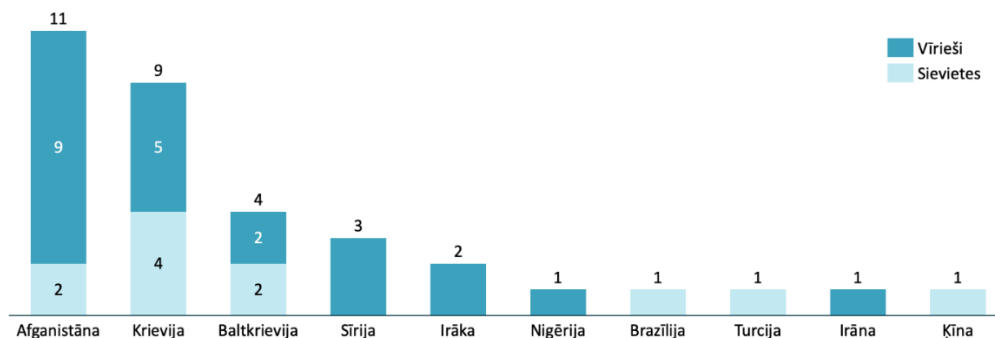
NETIEŠĀ MĒRĶA GRUPA | 30 padziļinātas intervijas veiktas ar netiešo mērķa grupu – PM un personām, kurām piešķirts bēgļa vai alternatīvais statuss. Tika pievērsta uzmanība tam, lai respondentu vidū būtu gan mērķa grupas pārstāvji no Baltkrievijas un citām pēcpadomju bloka valstīm, gan no Irākas, Afganistānas, Āfrikas un citiem konfliktu skartiem reģioniem, ņemot vērā, ka viņu pieredze un situācija var būt ļoti atšķirīga. Intervijas tika īstenotas ar tulka palīdzību (arābu, farsi, dari, ķīniešu), angliki vai krieviski, stingri ievērojot ētikas un datu konfidencialitātes principus atbilstoši GDPR prasībām un informētas piekrišanas pamatprincipiem. Respondentu rekrutācijā atbalstu sniedza biedrība “Caritas Latvija”¹², biedrība “Patvērums “Drošā māja””. Intervijas tika veiktas no 2022. gada 25. oktobra līdz 2022. gada 30. novembrim.

No kopējā respondentu skaita 33 % bija sievietes, kuras pārstāvēja tādas valstis kā Afganistāna, Krievija, Baltkrievija, Brazīlija, Turcija un Ķīna. Savukārt no Sīrijas, Irākas un Nigērijas bija tikai vīriešu pārstāvji.

¹¹ Šī izvērtējuma kontekstā par augsta līmeņa vadītāju tiek uzskatīts publiskā sektora institūciju vadītājs, valsts sekretārs, valsts sekretāra vietnieks, departamenta direktors, departamenta direktora vietnieks; par vidēja līmeņa vadītāju tiek uzskatīts publiskā sektora institūciju nodaļas vadītājs, nodaļas vadītāja vietnieks; par ekspertu – vecākais eksperts, eksperts, referents, vecākais referents, padomnieks, konsultants – autoru piezīme.

¹² Biedrība “Caritas Latvija” sniedz sociālā darbinieka un sociālā mentora pakalpojumus kopš 2022. gada 1. februāra.

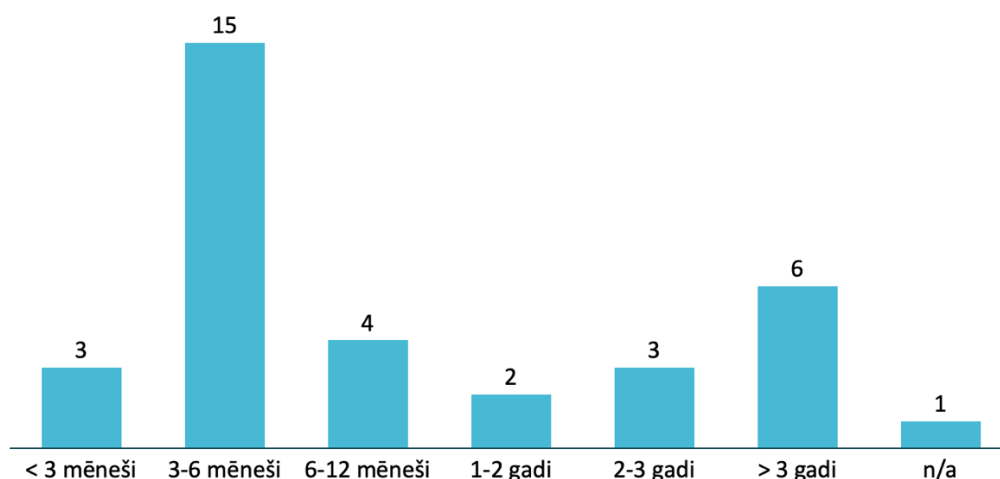
ILUSTRĀCIJA 5: NETIEŠĀS MĒRĶA GRUPAS RESPONDENTU SADALĪJUMS PĒC DZIMUMA UN IZCELSMES VALSTĪM

Avots: Civitta Latvija

Intervijās piedalījās respondenti darbspējas vecumā, no tiem 85 %¹³ bija vecumā no 20 līdz 45 gadiem. Kopumā 17 no 34 respondentiem bija patvēruma meklētāji, pārējām personām bija piešķirts statuss. 33 %¹⁴ no respondentiem dzīvo ilgāk nekā vienu gadu Latvijā.

ILUSTRĀCIJA 6: NETIEŠĀS MĒRĶA GRUPAS RESPONDENTU SADALĪJUMS PĒC UZTURĒŠANĀS ILGUMA LATVIJĀ

Avots: Civitta Latvija

Uz intervijām tika aicināti gan vientuļnieki, gan ģimenes cilvēki. Īpaši tika sekots, lai tiktu pārstāvētas arī ģimenes ar bērniem, lai attiecīgi respondenti varētu raksturot grūtības, ar kurām Latvijā saskaras nepilngadīgie un ģimenes ar bērniem. 41 % respondentu bērni atrodas Latvijā, bet 3 % – ārvalstīs.

1.2.3. GADĪJUMU ANALĪZE

Gadījumu analīze tika veikta, pielietojot OECD izstrādātos izvērtēšanas kritērijus un pārmaiņu teorijas loģisko modeli. Tas ļāva precīzāk izprast pakalpojumu īstenošanas mehānismus, identificēt efektīvākās aktivitātes, kas veicinājušas plāna veiksmīgu īstenošanu un koordinēšanu, kā arī problēmsituācijas un riskus, kas saistīti ar pakalpojumu sniegšanu netiešajai mērķa grupai. Vienlaikus gadījumu analīze sekmēja identificēt labās prakses piemērus, gūto pieredzi, kā arī ārējo faktoru ietekmi uz gala rezultātu.

¹³ Intervijās 3 no 34 respondentiem atteicās norādīt savu vecumu – autoru piezīme.

¹⁴ Intervijā 1 no respondentiem atteicās norādīt informāciju par uzturēšanās ilgumu Latvijā – autoru piezīme.

Gadījumu izpētē tika analizēti 10 pasākumi Rīcības plāna 3. RV ietvaros, kuri aptver pēc iespējas vairāk jomu, kas saistītas ar kvalitatīvu dzīves vidi un integrāciju sabiedrībā – valoda, nodarbinātība, sociālās garantijas, sociālā iekļaušana, mājoklis, izglītība, tai skaitā nepilngadīgo iekļaušanās caur izglītību.

TABULA 2: RĪCĪBAS PLĀNA RĪCĪBAS VIRZIENA "SOCIĀLEKONOMISKĀ IEKĻAUŠANA" 10 IDENTIFICĒTIE PASĀKUMI PADZIĻINĀTAI ANALĪZEI

PASĀKUMA NUMURS RĪCĪBAS PLĀNĀ	PASĀKUMS	JOMA
3.2	Latviešu valodas mācību process un tā koordinēšana nepilngadīgajiem un pilngadību sasniegušajiem PM izmitināšanas centrā pirmos trīs mēnešus.	Valoda
3.4	Grozījumi Ministru kabineta noteikumos Nr.210 "Noteikumi par pabalstu bēglim un personai, kurai piešķirts alternatīvais statuss", nosakot pabalstu personai, kurai piešķirts alternatīvais statuss, un bēglim 139,00 EUR apmērā un 97,00 EUR apmērā katram nākošajam ģimenes loceklim (atbilstoši Saeimas koalīcijas Sadarbības padomes 2015.gada 2.novembra sēdē nolemtajam).	Sociālās garantijas
3.8	Sociālā darbinieka (patvēruma meklēšanas procesā 3 mēneši) un sociālā mentora (patvēruma meklēšanas procesā 3 mēneši un 12 mēneši pēc statusa saņemšanas) piesaiste katram bēglim/ģimenei, kurš sniedz atbalstu sociālekonomiskās iekļaušanas plāna ieviešanā.	Sociālā iekļaušana
3.9	Sociālekonomiskās iekļaušanas ievadkursu programma par Latviju patvēruma meklētājiem ar praktiskās mācības nodarbībām.	Sociālā iekļaušana
3.11	Sociālekonomiskā iekļaušana ar nodarbinātības palīdzību.	Nodarbinātība
3.14	Nepilngadīgu PM vispārējās izglītības ieguves nodrošināšana izglītības iestādēs, kas īsteno izglītības programmu valsts valodā.	Izglītība (nepilngadīgajiem)
3.18	Atbalstīt bēgli mājokļa īrei: Nodrošināt personām, kas saņēmušas statusu informāciju par Latvijā pieejamajām mājokļu īres dzīvesvietām, t.sk.: 3. Izvērtēt iespējas ieviest aizdevumu, kas atmaksājams no personai izmaksājamā pabalsta, pirmajai īres iemaksai/garantijai.	Mājoklis
3.20	Grozījumi normatīvajos aktos, kas noteiktu, ka pašvaldība personai, kam piešķirts alternatīvais vai bēgļa statuss var piešķirt sociālo palīdzību (šobrīd sociālo palīdzību – GMI, dzīvokļa pabalstu, vienreizēju pabalstu ārkārtas situācijā un citus pašvaldības sociālās palīdzības pabalstus var saņemt tikai bēglis, alternatīvā statusa ieguvējs tikai vienu no sociālās palīdzības pabalstiem – GMI 49,50 EUR).	Sociālās garantijas
3.30	PM asistenta pakalpojuma izglītības iestādē nodrošināšana.	Izglītība
3.31	Pedagogu profesionālās kompetences paaugstināšanas nodrošināšana.	Izglītība

Avots: Civitta Latvija

Gadījumu analīze tika veikta, balstoties uz dokumentos, intervijās un fokusu grupu diskusijās sniegto informāciju.

1.2.4. FOKUSA GRUPU DISKUSIJAS

Fokusa grupu diskusijas tika organizētas, lai gūtu dziļāku izpratni par dalībnieku attieksmi un viedokļiem par Rīcības plāna 3. RV. Katras fokusa grupu diskusijas uzbūve tika veidota, ievērojot 4 pamatprincipus:

1. Diskusijas ievads. Tā mērķis ir sniegt ieskatu par konkrētās fokusa grupu diskusijas mērķi, diskusijas darba kārtību – tās norises ilgumu u.tml., kā arī iepazīties ar diskusijas dalībniekiem;
2. Diskusijas uzsākšana. Tās laikā ir pirmie jautājumi, caur kuriem katrs dalībnieks var vairāk izprast diskusijas fokusu;
3. Diskusijas aktīvā daļa. Fokusa grupu diskusijas vadītājs pāriet uz specifiskākiem un sarežģītākiem jautājumiem. Iegūtā informācija tiek pakāpeniski savienota, lai izveidotu sarežģītu, integrētu analīzes bāzi;
4. Noslēdzošā daļa. Vadītājs pāriet uz nobeiguma jautājumiem; dalībnieki sniedz pēdējos komentārus un secinājumus, ar ko vēlas dalīties ar klātesošajiem, pirms diskusija noslēdzas.

1. FOKUSA GRUPU DISKUSIJA | Šīs fokusa grupu diskusijas mērķis bija noskaidrot Rīcības plāna 3. RV ietvara pakalpojumu darbības efektivitāti un ietekmi, izprast faktorus, kas padara šos pakalpojumus lietderīgus vai tieši pretēji – neefektīvus un nepopulārus. Vienlaikus tika noskaidroti dalībnieku ieteikumi efektīvākam pakalpojumu dizainam.

Diskusijā bija astoņi dalībnieki, starp tiem NVO pārstāvji, kuri iesaistās darbā ar patvēruma meklētājiem un pilsoniski aktīvi sabiedrības locekļi, kas ilgstoši seko patvēruma meklētāju problēmām, palīdz ar ziedojumiem, meklē dzīvesvietas, un mēģina palīdzēt ar konkrētiem risinājumiem. Sākotnēji plānoto darba devēju, kuram būtu pieredze darbā ar patvēruma meklētājiem, diskusijai piesaistīt neizdevās.

TABULA 3: 1. FOKUSA GRUPU DISKUSIJAS DALĪBNIKI

SKAITS	DALĪBNIKA JOMA / ORGANIZĀCIJA / IESTĀDE
2	Biedrība "Gribu palīdzēt bēgļiem"
1	Biedrība "Patvērums "Drošā māja""
1	Tiesībsarga birojs
1	Biedrība "Latvijas Cilvēktiesību centrs"
1	Latviešu valodas aģentūra
1	Sociālais mentors
1	Nodibinājums "Caritas Latvija"

Avots: Civitta Latvija

Diskusija bija par jautājumiem, kas aptver padziļināti pētāmās tēmas un patvēruma meklētāju un personu ar bēgļa vai alternatīvo statusu ieguvušo problēmjautājumus ("keynotes"), tajā skaitā arī šādus:

- komunikācija un valodas apguve;
- kultūras un tradīciju Latvijā iepazīšana, informētība par iespējām (t.sk. veselības aprūpē, sociālās garantijas);
- darba iespējas un integrācija caur nodarbinātību;
- bērnu iekļaušanās caur izglītības sistēmu;
- atbalsts caur sociālo darbinieku un mentoru tīklu;
- monetārais atbalsts;
- mājokļa jautājums.

2. FOKUSA GRUPU DISKUSIJA | Šīs fokusa grupu diskusijas mērķis bija veidot padziļinātu ieskatu un problēmjautājumu apkopojumu par izglītības pieejamību un bērnu iekļaušanos skolu izglītības sistēmā, lai dotu rīcībpolitikas ieteikumus sistēmiskiem uzlabojumiem izglītības jomā.

Diskusijā piedalījās 15 dalībnieki, starp kuriem bija skolu vadītāji, metodiķi, skolotāji, viens vecāks, sociālais mentors, pārstāvji no tiesībsargājošās iestādes un izglītības pārvaldes.

TABULA 4: 2. FOKUSA GRUPU DISKUSIJAS DALĪBNIKĪ

SKAITS	DALĪBNIKA JOMA / ORGANIZĀCIJA / IESTĀDE
1	Biedrība "Patvērums "Drošā māja""
2	Bāriņtiesa (Pierīgas)
1	Vispārējās izglītības skolas metodiķe (Rīga)
2	Vispārējās izglītības skolu direktori (Pierīga)
1	Vispārējās izglītības skolu direktors (Rīga)
1	Profesionālās izglītības skolu direktora vietnieks (Zemgale)
1	Pirmsskolas izglītības direktora vietnieks (Pierīga)
1	Vispārējās izglītības skolu skolotājs (Pierīga)
1	Vadošais pētnieks augstākās izglītības iestādē (Latgale)
1	Izglītības pārvalde (Rīga)
1	Persona ar bēgļa statusu, divu nepilngadīgu bērnu vecāks (Rīga)
1	Sociālais mentors
1	Tiesībsarga birojs

Avots: Civitta Latvija

Skolai ir ļoti būtiska loma, jo tā veido komunikācijas tiltu starp eiropiskās domāšanas pieeju, Latvijas kultūru un tradīcijām un iebrucēju bērniem un ģimenēm. Fokusa grupu diskusijā tika apskatīti vairāki problēmjautājumi ("keynotes"), tajā skaitā šādi:

- kādi ir izaicinājumi un problēmas obligātās izglītības nodrošināšanā patvēruma meklētājiem un bēgļu un alternatīvo statusu ieguvušo bērniem;
- kādi atbalsta mehānismi ir pieejami pedagogu profesionālās kompetences paaugstināšanai;
- kas veicina un kas kavē bērnu iekļaušanos;
- vai un kā noris bērnu izglītības pielīdzināšana un bērna spēju novērtēšana;
- latviešu valodas apguve;
- izglītības līmeņu sabalansēšana pārejā uz izglītības sistēmu Latvijā.

Atšķirībā no citām fokusa grupu diskusijām šajā bija ļoti liela atsauce no dalībnieku puses, tika novērota vēlme dalīties savā pieredzē un uzklaut citu pieredzi. Leinteresētība liecināja par izglītības jautājuma aktualitāti un problēmām, kas jo īpaši aktualizējas un lielāku mērogu iegūst līdz ar Ukrainas bēgļu bērnu pieplūdumu.

3. FOKUSA GRUPU DISKUSIJA | Šīs fokusa grupas diskusijas mērķis bija diskutēt par izvērtējuma veikšanas laikā konstatēto, pietuvoties jau konkrētiem risinājumiem, diskutēt par iespējamiem uzlabojumiem un jaunu pakalpojumu dizainu. Diskusijas dalībnieki bija rīcībpolitikas veidotāji, atbildīgās un iesaistītās institūcijas. Diskusijā piedalījās 11 dažādu valsts pārvaldes iestāžu pārstāvji.

TABULA 5: 3. FOKUSA GRUPU DISKUSIJAS DALĪBNIKĪ

SKAITS	DALĪBNIKA JOMA / ORGANIZĀCIJA / IESTĀDE
2	Labklājības ministrija

1	Nodarbinātības valsts aģentūra
1	Ekonomikas ministrija
1	Iekšlietu ministrija
1	Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde
1	Izglītības un zinātnes ministrija
1	Kultūras ministrija
1	Veselības ministrija
1	Tiesībsarga birojs
1	Sociālās integrācijas fonds

Avots: Civitta Latvija

Atšķirībā no pirmajām divām fokusu grupu diskusijām, trešās fokusu grupas diskusijas pieeja atšķīrās: diskusijas mērķis bija validēt konkrētus risinājumus, kas ir identificēti datu analīzes procesā. Diskusijā tika runāts par iespējamajiem risinājumiem šādās jomās:

- valoda un apmācība;
- mājoklis (trīs dažādi varianti);
- tīklošanās, saliedētības pasākumi;
- darba birža, subsidētā nodarbinātība;
- izglītība;
- pakalpojuma dizains – vienas pieturas aģentūra un lielāka pašvaldību iesaiste.

Izvērtējuma autori apkopoja fokusa grupu diskusiju laikā iegūtos secinājumus un sniegtās rekomendācijas turpmākajās nodaļās.

1.2.5. SVID ANALĪZE

SVID analīzes metodes lietojuma mērķis ir noteikt un apkopot stiprās puses, vājās puses, iespējas un draudus Rīcības plāna 3. RV. Izvērtējuma kontekstā šo metodi izmantoja, lai novērtētu Rīcības plāna 3. RV pasākumu un aktivitāšu ietvaros sniegtos pakalpojumus, piemēram, SVID var palīdzēt identificēt 3. RV pasākumu ieviešanas procesā konstatētās vājās puses, lai turpmāk tās varētu novērst un nepieciešamības gadījumā pat pārveidot. SVID pats par sevi nav analītisks rīks, tas ir veids, kā sintezēt izvērtējumā iekļauto informāciju (analīzi) par gūto pieredzi un izmantot to pakalpojumu dizainā Rīcības plāna 3. RV pasākumiem.

1.2.6. PAKALPOJUMA DIZAINS

Tā kā pasūtījums paredzēja arī pakalpojuma dizaina izveidi, nobeigumā izvērtējums to sniedz atbilstoši dizaina pieejas piecu soļu principam. Dizaina pieejas pamatā ir uz cilvēku un cilvēka vajadzībām orientēta pieeja. Dizaina domāšana ir inovatīva metode, kas nostiprinās arvien spēcīgāk un arvien vairāk tiek lietota arī publiskajā sektorā un valsts pārvaldes procesu dizainu veidošanā, lai izvairītos no inkrementālisma problēmrisinājumiem, kas vadās pēc izmaksām, bez saiknes ar gala lietotāja vajadzībām. Tomēr tā nav uzskatāma par neatkarīgi lietojamu¹⁵ metodi, bet vairāk kā filozofiju, kas iezīmējas ar starpdisciplināritāti un plūstošām, mainīgām robežām.

¹⁵ Brenner, Uebernickel, Abrell (2016) Design Thinking as Mindset, Process, and Toolbox. In: W. Brenner, F. Uebernickel (eds.), Design Thinking for Innovation. Springer International Publishing Switzerland DOI 10.1007/978-3-319-26100-3_1

Dizaina domāšanu raksturo spēcīga orientācija uz acīmredzamām un slēptām klientu un lietotāju vajadzībām un vēlmēm^{16,17} un zema riska nelieli prototipēšanas projekti, kas veidoti pēc principa: kļūdies ātri un gudri. Dizaina projektu process attiecīgi ir prototipu veidošana, kas ietver sekojošus soļus: problēmas empatizēšana un definēšana / vajadzību atrašana un sintēze – ideja – prototips – prototipa pārbaude. Veids kā uzlabot zināšanas un ar klientu veidot auglīgāku komunikāciju ir atgriezeniskā saite, kas īpaši ātri veicama interneta vidē; to labi papildina ekspertu intervijas un literatūra. Dizaina domāšana priekšroku dod reālu lietotāju rīcības novērojumiem pār intervijām¹⁸. Lai saprastu, kā izstrādātais produkts darbojas un kā to uztver lietotājs, tiek veikti prototipu testi, uzsverot principu: “Risinājums ir mazāk svarīgs par atgriezenisko saiti (*feedback*)”¹⁹. Gudri izstrādāts prototips arvien raisa jautājumus un stimulē diskusiju, attiecīgi rada jaunu uzlabojumu iespējas²⁰. Dizaina domāšanas spēks ir tajā, ka tā ir uz lietotāju centrēta, produkts ir saprotams, ātri paveic uzdevumu un lietošanas pieredze ir pozitīva un patīkama²¹. Pieeja palīdz novērst problēmu, ka gala patērētājs nav iesaistīts lēmumu pieņemšanā, attiecīgi nav garantiju, ka pārvaldes risinājumi ir konkrētajam cilvēkam nepieciešami.

1.3. RISKU IZVĒRTĒJUMS, IEROBEŽOJUMI UN PIENĒMUMI

METODOLOĢISKAIS RISKS | Izvērtējuma ietvaros tika identificēta metodoloģiskā riska iestāšanās, ņemot vērā, ka kopš 2017. gada Rīcības plāna 3. RV pasākumu progress un izpilde nav tikusi apkopota. Izvērtējuma laikā vairākkārt bija nepieciešams precizēt informāciju, dažos gadījumos tomēr nesaņemot pilnvērtīgus datus, kas savukārt ietekmē kopējo datu apjomu un kvalitāti. Tāpat izvērtējuma veikšanas laikā tika konstatētas nesakritības ar IeM 2017. gadā veikto apkopojumu un iesūtīto informāciju no iesaistītajām pusēm 2022. gadā, kas tika apkopots šī izvērtējuma ietvaros. Izvērtējuma izstrādē tika izmantoti 2022. gadā iesūtītie dati, savukārt būtisku nesakritību gadījumā atšķirības tika identificētas.

IEROBEŽOJUMI UN PIENĒMUMI | Izvērtējuma ierobežojums bija komunikācija ar netiešās mērķa grupas pārstāvjiem. Deviņi netiešās mērķa grupas respondenti dzīvo ārpus PMIC “Mucenieki”. Latvijā nodzīvotais laiks, dzīvesvieta un statuss dažādi ietekmē personu iekļaušanās pieredzi, izpratni par starptautiskās aizsardzības saņēmēju iespējām atrast dzīvesvietu un darbu. Izvērtējumā netika intervēti netiešās mērķa grupas pārstāvji, kuri pēc bēgļa vai alternatīvā statusa iegūšanas ir pametuši Latviju, jo pieeja šādiem cilvēkiem ir ļoti sarežģīta un prasa augstu uzticību starp pētnieku un intervējamu. Līdz ar to nevar apgalvot, ka pētījums uzrāda pilnvērtīgu priekšstatu par visiem iemesliem, kas personām ar bēgļa vai alternatīvo statusu traucē iekļauties Latvijas sabiedrībā.

Būtisks ierobežojums ir arī valoda – komunikācijai ar netiešās mērķa grupas pārstāvjiem, kuri nerunā nevienā no starpniekvalodām, ir nepieciešams piesaistīt tulku. Vienlaikus arī angļu un krievu valodas lietojums ir ierobežojošs, jo daļā gadījumu tā vienāla ir starpniekvaloda ar atšķirīgu valodas prasmi tās lietotājiem. Jāņem vērā, ka katrs tulkojums jau ir sava veida interpretācija, kas attālina analītiķus un gala patērētāju no sākotnējā informācijas avota jeb intervijas sniedzēja. Tulkojuma analīze pētījumā ir interpretatīva tādos līmeņos kā respondenta izteiksmes spēja, intervētāja izpratne, transkripts, analīze, lasītāja izpratne.

¹⁶ Brenner, Uebernickel, Abrell (2016) Design Thinking as Mindset, Process, and Toolbox. In: W. Brenner, F. Uebernickel (eds.), Design Thinking for Innovation. Springer International Publishing Switzerland DOI 10.1007/978-3-319-26100-3_1

¹⁷ Reinecke, S (2016). What Is It That Design Thinking and Marketing Management Can Learn from Each Other? DOI: 10.1007/978-3-319-26100-3_11

¹⁸ Beckman, S. L., Barry, M. (2007): Innovation as A Learning Process: Embedding Design Thinking. In: California Management Review, 50, 1, pp.25-56.

¹⁹ Reinecke, S (2016). What Is It That Design Thinking and Marketing Management Can Learn from Each Other? DOI: 10.1007/978-3-319-26100-3_11

²⁰ Holloway, M. (2009): How Tangible is Your Strategy? How Design Thinking Can Turn Your Strategy into Reality. In: Journal of Business Strategy, 30, 23, pp. 50-56.

²¹ Norman, D (2013). The Design of Everyday Things, Revised and expanded ed. New York: Basic Books

Lai gan intervētos PM un personas ar bēgļa vai alternatīvo statusu var uzskatīt par tipiskiem netiešās mērķa grupas pārstāvjiem, kas saņem 3. RV pasākumu īstenotos pakalpojumus un cenšas iedzīvoties Latvijā, nevar apgalvot, ka to viedoklis reprezentatīvā veidā atspoguļotu visu netiešās mērķa grupas pārstāvju situāciju un vajadzības.

Izvērtējuma ierobežojums ir arī Rīcības plāna 3. RV pasākumu aktivitāšu saplūšana (integrēšanās) citu pasākumu ietvaros, kas savukārt ietekmē pasākumu izsekojamību, kā arī detalizētu analīzi. Tomēr šis aspekts izvērtējuma izstrādes laikā tiek ņemts vērā un ir identificēti attiecīgie pasākumi.

Ņemot vērā, ka no Rīcības plāna, kā no attīstības plānošanas dokumenta, neizriet mērķis, kas tiek sagaidīts sociālekonomiskās iekļaušanas pasākumu īstenošanas rezultātā, Rīcības plāns tiek vērtēts pēc pasākumos uzstādītā mērķa vai uzdevuma.

2. RĪCĪBAS PLĀNA IZSTRĀDE UN ĪSTENOŠANA

Izvērtējuma kontekstā nozīme ir Rīcības plāna vēsturiskajam izstrādes un iniciatīvas kontekstam, lai pēc iespējas precīzāk varētu izprast tā lomu tobrīd un tagad politikas veidošanas sistēmā.

ES Padome 2015. gada 14. un 22. septembrī pieņēma lēmumus, no kuriem izrietēja, ka divu gadu laikā uz citām ES dalībvalstīm kopumā tiks pārcelti 160 tūkstoši PM, kuri bija ieradušies Itālijā un Grieķijā. Papildus tam, solidarizējoties ar trešajām valstīm, uz ES no trešajām valstīm tika nolemts pārmitināt 20 000 personu, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība²². Tā rezultātā Latvija uzņēmas saistības par 776 personu pārvietošanu turpmāko divu gadu laikā.

Reagējot uz aktualitātēm ES līmenī saistībā ar personu pārvietošanu starp ES valstīm, Ministru prezidents 2015. gada 22. jūlijā izdeva rīkojumu Nr. 306, ar kuru izveidoja starpinstitutionālo darba grupu, lai tā izstrādātu Latvijas apstākļiem piemērotu uzņemšanas sistēmu un ilgtspējīgu integrācijas modeli personām, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība²³. Līdz ar uzdevumu izpildi par Rīcības plāna izstrādi un iesniegšanu Ministru kabinetā darba grupa izbeidza savu darbību.

Atbilstoši ES tiesību normām patvēruma jomā, dalībvalstij, kura personai ir piešķīrusi bēgļa vai alternatīvo statusu, ir pienākums pielikt pūles, lai persona, kura ir saņēmusi statusu, uzturas šajā valstī. Nodrošinot starptautiskās aizsardzības saņēmējiem nepieciešamos sadzīves apstākļus, darba iespējas, integrācijas perspektīvu u.tml., tiek mēģināts novērst šo personu otrreizējo pārvietošanos ("secondary movement").

Ministru kabinets 2015. gada 2. decembrī ar rīkojumu Nr. 759 apstiprināja "Rīcības plāns personu, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība, pārvietošanai un uzņemšanai Latvijā". Rīcības plāns sastāv no trīs rīcības virzieniem – personu atlasī un pārvietošanu, patvēruma meklētāju uzņemšanu un izmitināšanu, kā arī sociālekonomisko iekļaušanu, un tajos kopā ir ietverti 49 pasākumi, no kuriem 32 pasākumi attiecas tieši uz šī plāna 3. Rīcības virzienu "Sociālekonomiskā iekļaušana", un kas ir šī izvērtējuma priekšmets.

Rīcības plānā pasākumi aptver vairākas jomas, un to īstenošanā ir iesaistīts plašs iestāžu loks – IeM, LM, KM, VM, IZM, VARAM, EM, SIF, kā arī ministriju padotībā esošās organizācijas vai to sadarbības partneri. Rīcības plāns ir iepriekš minētās darba grupas darba rezultāts, to apstiprināšanai Ministru kabinetā virzīja IeM, taču par Rīcības plānā iekļauto pasākumu ieviešanu ir atbildīga katra tajā noteiktā institūcija²⁴. Pasākumu finansēšana tiek veikta gan no valsts budžeta, gan ES fondu finanšu līdzekļiem, un netiek nodrošināta Rīcības plāna 3. RV pasākumu īstenošanai nepieciešamā finansējuma plānošana vienuviet.

LM ar 2016. gada 14. novembra rīkojumu Nr. 90 "Patvēruma meklētāju, bēgļu un personu ar alternatīvo statusu sociālekonomiskās iekļaušanas darba grupu" izveidoja pastāvīga ekspertu līmeņa darba grupu, kurā iekļauti pārstāvji no LM, EM, VARAM, IZM, KM, IeM, LPS, NVA, VSAA, SIF un Rīgas domes PM uzņemšanas koordinācijas centra. Nepieciešamības gadījumā darba grupas vadītājs (valsts sekretāra vietniece) varēja uzaicināt piedalīties darba grupas sēdēs (ar padomdevēja tiesībām) valsts un pašvaldību institūciju, NVO, valdības sociālo partneru, sociālekonomiskās iekļaušanas pakalpojumu sniedzēju pārstāvjus un citus ekspertus. Minētā darba grupa pastāvēja aptuveni divus gadus kopš tās izveides.

Ministru kabinets 2021. gada 7. decembrī atbalstīja priekšlikumu, sākot ar 2022. gada 1. janvāri, noteikt SIF par atbildīgo iestādi PM un starptautiskās aizsardzības saņēmēju sociālekonomiskās iekļaušanas

²² Informatīvais ziņojums "Par Rīcības plānā personu, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība, pārvietošanai un uzņemšanai Latvijā, paredzēto pasākumu izpildi", kas izskatīts Ministru kabinetā 2017. gada 14. novembrī. Pieejams: <https://tap.mk.gov.lv/mk/tap/?pid=40440003>

²³ Turpat.

²⁴ Ministru kabineta 2015. gada 2. decembra rīkojuma Nr. 759 2. punkts un minētā rīkojuma protokola 2.-6. punkts.

koordinācijai. Priekšlikums paredzēja, ka SIF līdz 2023. gada 16. janvārim ir jāiesniedz izvērtējuma rezultāti un priekšlikumi par Rīcības plāna 3. RV uzdevumiem un to izpildi Ministru prezidentam²⁵.

Līdz šim informāciju par Rīcības plānā uzdoto atbildīgās institūcijas iesniedza informatīvā ziņojuma veidā Ministru kabinetā. Rīcības plānā iekļauto pasākumu izvērtējumu veica IeM – Ministru kabinets 2016. gada 6. septembrī izskatīja “Informatīvo ziņojumu par aktuālo situāciju patvēruma jomā” un 2017. gada 14. novembrī ziņojumu “Par Rīcības plānā personu, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība, pārvietošanai un uzņemšanai Latvijā, paredzēto pasākumu izpildi”²⁶. Pēc 2017. gada nav veikta Rīcības plāna 3. RV izvērtēšana, kā arī nav veiktas izmaiņas Rīcības plānā saistībā ar informatīvajos ziņojumos konstatēto.

Turpmāk izvērtējumā informācija par Rīcības plāna 3. RV pasākumu izpildi tiek analizēta, pamatojoties un atsaucoties uz Ministru kabinetā 2017. gada 14. novembrī izskatīto informatīvo ziņojumu.

Atbilstoši šajā informatīvajā ziņojumā noteiktajam, jau tobrīd 19 no 49 pasākumiem tika uzskatīti par izpildītiem, kamēr lielākā daļa no Rīcības plāna pasākumiem bija daļēji izpildīti, taču notika saskaņā ar laika grafiku. Vienlaikus arī tika vērsta uzmanība uz Rīcības plāna 3. RV virziena iekļauto pasākumu koordinācijas trūkumu, lai gan Rīcības plānam tika atbalstīts decentralizēts pasākumu koordinēšanas modelis (katra iestāde atsevišķi īsteno tās kompetencē esošos pasākumus un koordinē un kontrolē to izpildi, kā arī atbild par tai piešķirto finanšu līdzekļu izlietojumu).

Kā viens no piemēriem Rīcības plāna pasākuma izpildē ir norādāms EM sagatavotais informatīvais ziņojums par mājokļu pieejamības risinājumiem PM un personām ar bēgļa vai alternatīvo statusu. Saskaņā ar Rīcības plāna 3. RV 3.18. pasākumu “Atbalstīt bēgļi mājokļa īrei” EM tika uzdots izvērtēt iespējas ieviest aizdevumu, kas atmaksājams no personai izmaksājamā pabalsta, pirmajai īres iemaksai / garantijai. EM izvērtēja un 2018. gada otrajā pusē iesniedza informatīvo ziņojumu “Par iespējamiem mājokļa pieejamības risinājumiem bēgļiem un personām, kuras ir ieguvušas alternatīvo statusu”²⁷, kurā bija veikti gan finanšu aprēķini un ietekme uz valsts budžetu, gan arī likumdošanas analīze attiecībā uz finansējuma piešķiršanas veidu personai ar bēgļa vai alternatīvo statusu. No informatīvā ziņojuma izrietēja, ka šāda iespēja tobrīd nav īstenojama, taču vienlaikus tika norādīts, ka “būtiskākais iemesls, kāpēc mājokļa nodrošināšana bēgļiem un personai, kurai ir piešķirts alternatīvais statuss, ir kļuvis par vienu no sociālekonomiskās iekļaušanas kavējošiem apstākļiem ir fakts, ka sākotnēji izstrādājot Rīcības plānu, mājokļu nodrošināšana netika identificēts kā sociālekonomiskās integrācijas būtisks apstāklis, proti, EM tika uzdots izvērtēt iespēju piešķirt aizdevumu pirmās īres iemaksas un garantijas segšanai, kas ir īslaicīgs atbalsts īres tiesisko attiecību uzsākšanai. Līdz ar to netika paredzēts valsts budžeta finansējums palīdzības sniegšanai tādā apmērā un termiņā, kas veicinātu personas integrāciju sabiedrībā”²⁸. Minēto informatīvo ziņojumu Ministru kabinets izskatīja un šo uzdevumu atzina par izpildītu 2017. gada 8. augustā, vienlaikus uzdodot SIF sadarbībā ar LPS izstrādāt un nodrošināt atbalstu pilotprojekta mājokļa nodrošināšanai 2 ģimenēm, kurām piešķirts bēgļu vai alternatīvais statuss, īstenošanā atbilstoši informatīvajā ziņojumā norādītajam priekšlikumam par papildus palīdzības sniegšanu ārpus sociālās palīdzības un atbalsta sistēmas.

Rīcības plāns risina gan ar imigrāciju, gan ar integrācijas saistītus jautājumus, aptverot abu politiskos virzienus vienā attīstības plānošanas dokumentā. Lai gan Rīcības plāns vienlaikus paredz pasākumus saistītus ar imigrāciju politiku, šī izvērtējuma mērķis ir analizēt Rīcības plāna 3. RV par sociālekonomisko iekļaušanu.

²⁵ Informatīvais ziņojums “Par koordinējošās iestādes izveidi personu, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība, sociālekonomiskās iekļaušanas jomā”, kas izskatīts Ministru kabineta 2021. gada 7. decembra sēdē.

²⁶ Informatīvais ziņojums “Par Rīcības plānā personu, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība, pārvietošanai un uzņemšanai Latvijā, paredzēto pasākumu izpildi”, kas izskatīts Ministru kabinetā 2017. gada 14. novembrī. Pieejams: <https://tap.mk.gov.lv/mk/tap/?pid=40440003>

²⁷ Ministru kabineta 2018. gada 8. augusta informatīvais ziņojums “Par iespējamiem mājokļa pieejamības risinājumiem bēgļiem un personām, kuras ir ieguvušas alternatīvo statusu”, pieejams: <https://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40398276&mode=mk&date=2017-08-08>

²⁸ Turpat.

2.1. NORMATĪVO AKTU PRASĪBAS ATTĪSTĪBAS PLĀNOŠANAS DOKUMENTIEM

Attīstības plānošanas sistēmas likuma 3. panta otrā daļa norāda, ka attīstības plānošanas sistēma aptver politikas un teritorijas attīstības plānošanu, kā arī nodrošina attīstības plānošanas sasaisti ar finanšu plānošanu un valsts un pašvaldību institūciju pieņemto lēmumu savstarpējo saskaņotību²⁹. Politikas plānošanas dokumenti ir pamatnostādnes, plāns un konceptuāls ziņojums³⁰. Plāns tiek izstrādāts īstermiņam (līdz trīs gadiem) vai vidējam termiņam (līdz septiņiem gadiem).

Lai novērtētu īstenotās politikas sociāli ekonomisko ietekmi, politikas plānošanā veic sākotnējo, starpposma un gala ietekmes izvērtējumu.

Sākotnējo ietekmes izvērtējumu veic pēc iespējas agrākā politikas plānošanas dokumenta izstrādes stadijā³¹. Tā izvērtēšanas procesā ievēro normatīvos aktus par sabiedrības līdzdalību attīstības plānošanas procesā, nodrošinot mērķtiecīgu sabiedrības līdzdalību un, ja iespējams, izvērtēšanā iesaistot to sabiedrības grupu pārstāvjus, kuras projekts ietekmēs projekts, vai šo sabiedrības grupu intereses pārstāvošās biedrības un nodibinājumus³².

Īstermiņa politikas plānošanas dokumentam veic tikai gala ietekmes izvērtējumu ne vēlāk kā divus gadus pēc politikas plānošanas dokumenta darbības termiņa beigām (ja tas nav izstrādāts pamatnostādņu īstenošanai), savukārt vidēja termiņa politikas plānošanas dokumentam – starpposma izvērtējumu ne vēlāk kā divus gadus līdz dokumenta darbības termiņa beigām, lai novērtētu īstenotās politikas ietekmi un pieņemtu lēmumu par vidēja termiņa politikas plānošanas dokumenta izstrādes nepieciešamību nākamajam plānošanas periodam. Ja pēc starpposma izvērtējuma rezultāta ir pieņemts lēmums par šāda dokumenta izstrādes nepieciešamību nākamajam plānošanas periodam, gala ietekmes izvērtējumu neveic. Plānu izstrādā atbilstoši Ministru kabineta noteikumu Nr. 737 2. pielikumam un tajā ietver šādu informāciju:

- plāna mērķi un rīcības virzienus;
- pasākumus noteiktā mērķa sasniegšanai, darbības rezultātus un to rezultatīvos rādītājus;
- termiņus pasākumu īstenošanai ar precizitāti līdz pusgadam;
- pasākumu izpildei pieejamo, kā arī papildus nepieciešamo finansējumu, pievienojot detalizētus aprēķinus par ietekmi uz valsts budžetu un pašvaldību budžetiem atbilstoši normatīvajam aktam par tiesību akta sākotnējās ietekmes izvērtēšanas kārtību;
- par pasākumu īstenošanu atbildīgās institūcijas un, ja nepieciešams, pasākumu īstenošanā iesaistītās institūcijas³³.

Savukārt Ministru kabineta rīkojumā par plāna apstiprināšanu norāda arī par plāna izpildi atbildīgo institūciju, termiņu, līdz kuram iesniedzams plāna ietekmes izvērtējums, un politikas plānošanas dokumentus, kuri atzīstami par spēku zaudējušiem.

Politikas plānošanas dokuments:

- zaudē spēku, ja beidzies tajā norādītais darbības termiņš un atbildīgā institūcija nav iesniegusi Ministru kabinetā priekšlikumus turpmākajai rīcībai;
- pirms tā darbības termiņa beigām var atzīt par spēku zaudējušu ar Ministru kabineta rīkojumu, ja pēc būtības izpildīti politikas plānošanas dokumentā noteiktie uzdevumi vai pieņemts jauns

²⁹ Attīstības plānošanas sistēmas likums, spēkā kopš 01.01.2009.

³⁰ Ministru kabineta 2014. gada 2. decembra noteikumi Nr. 737 "Attīstības plānošanas dokumentu izstrādes un ietekmes izvērtēšanas noteikumi".

³¹ Ministru kabineta 2014. gada 2. decembra noteikumi Nr. 737 "Attīstības plānošanas dokumentu izstrādes un ietekmes izvērtēšanas noteikumi".

³² Ministru kabineta 2021. gada 7. septembra noteikumu Nr. 617 "Tiesību akta projekta sākotnējās ietekmes izvērtēšanas kārtība" 7. punkts.

³³ Turpat 25. punkts.

atbilstošs politikas plānošanas dokuments, vai sabiedrības attīstības vai politisko vadlīniju maiņas dēļ politikas plānošanas dokumentā noteikto mērķu un uzdevumu izpilde vairs nav aktuāla.

Politikas plānošanas dokumentu aktualizē:

- gadījumos, ja būtiski mainījušies apstākļi, kas bijuši par pamatu konkrētu risinājumu ietveršanai politikas plānošanas dokumentā, un nepieciešams noteikt jaunus politikas mērķus vai rīcības virzienus³⁴;
- tādā kārtībā, kādā attiecīgais plānošanas dokuments apstiprināts, un grozījumus veic politikas plānošanas dokumenta pamattekstā un apstiprināšanai Ministru kabinetā iesniedz dokumenta konsolidēto redakciju.

Attīstības plānošanas sistēmas likuma 10. pants paredz, ka “valsts un pašvaldības institūcijas atbilstoši savai kompetencei izstrādā attīstības plānošanas dokumentus pēc savas iniciatīvas, izpildot augstākas institūcijas uzdevumu, kā arī tad, ja attīstības plānošanas dokumentu izstrādi paredz normatīvais akts.” Ja politikas plānošanas dokumentā paredzēts dot uzdevumus citām institūcijām vai tiek skarta to kompetence, tās iesaista attiecīgā politikas plānošanas dokumenta projekta izstrādē³⁵.

Vienlaikus Attīstības plānošanas sistēmas likuma 5. panta otrā daļa nosaka attīstības plānošanas pamatprincipus, starp kuriem ir:

- subsidiaritātes princips, kad politiku īsteno tā valsts vai pašvaldības institūcija, kura atrodas pēc iespējas tuvāk pakalpojuma saņēmējiem, un attiecīgie pasākumi tiek efektīvi īstenoti pēc iespējas zemākā pārvaldes līmenī;
- sadarbības princips paredz, ka valsts un pašvaldību institūcijas sadarbojas, tai skaitā izpildot attīstības plānošanas dokumentos izvirzītos uzdevumus un informējot cita citu par nosprausto mērķu un paredzēto rezultātu sasniegšanu;
- uzraudzības un novērtēšanas princips nosaka, ka attīstības plānošanā un attīstības plānošanas dokumentu īstenošanā visos pārvaldes līmeņos tiek nodrošināts to ietekmes izvērtējums, kā arī uzraudzība un pārskatu sniegšana par sasniegtajiem rezultātiem;
- aktualitātes princips paredz, ka attīstības plānošanas dokumentus aktualizē atbilstoši situācijai;
- atklātības princips norāda, ka attīstības plānošanas process ir atklāts, un sabiedrība tiek informēta par attīstības plānošanas un atbalsta pasākumiem un to rezultātiem, ievērojot likumā noteiktos informācijas pieejamības ierobežojumus.

Institūcijas sistemātiski un konsekventi īsteno attīstības plānošanas dokumentā paredzētos uzdevumus noteikto mērķu un plānoto rezultātu sasniegšanai, kā arī regulāri veic politikas izvērtējumu³⁶. Saskaņā ar Attīstības plānošanas sistēmas likuma 11. panta septīto daļu “attīstības plānošanas rezultāti ir attīstības plānošanas dokumentu īstenošanas gaitā valsts un pašvaldību institūciju izstrādātie produkti un pakalpojumi, kā arī sabiedrībā un tautsaimniecībā panāktās pārmaiņas. Rezultātu noteikšanai izmanto rezultatīvos rādītājus. Rezultātu un rezultatīvo rādītāju sistēmu un tās darbības kārtību nosaka Ministru kabinets.”

Ievērojot Attīstības plānošanas sistēmas likumā noteikto par attīstības plānošanas dokumentu hierarhiju, attīstības plānošanas dokumentu izstrādē ir jāņem vērā dokumentu savstarpējā saskaņotība un ilgtermiņa konceptuālais dokuments “Latvijas izaugsmes modelis: cilvēks pirmajā vietā”. Saeimas 2005. gada 26. oktobrī apstiprinātajā ilgtermiņa konceptuālajā dokumentā ir noteikts, ka izaugsmes modeļa pamatā ir uz cilvēku centrēta pieeja, kā arī Latvijas iedzīvotāju kopējo augsto dzīves kvalitāti kā daudzdimensiju jēdzienu nosaka virkne savstarpēji cieši saistītu aspektu, to skaitā – izglītība, nodarbinātība, mājoklis, veselība, sociālā drošība, sabiedrības saliedētība, atvērtība, latviešu valodas attīstīšana un funkcionālā pilnveidošana.

³⁴ Ministru kabineta 2014. gada 2. decembra noteikumu Nr. 737 “Attīstības plānošanas dokumentu izstrādes un ietekmes izvērtēšanas noteikumi” 45. punkts.

³⁵ Turpat 15. punkts.

³⁶ Turpat 10. punkts.

Latvijas ilgtspējīgas attīstības stratēģija līdz 2030. gadam ir hierarhiski augstākais ilgtermiņa attīstības plānošanas dokuments Latvijā un Latvijas nacionālais attīstības plāns 2021.–2027. gadam ir hierarhiski augstākais vidēja termiņa attīstības plānošanas dokuments. Attīstības plānošanas sistēmas likuma 9. panta trešā daļa nosaka, ka vidēja termiņa attīstības plānošanas dokumenti ir hierarhiski pakārtoti ilgtermiņa attīstības plānošanas dokumentiem, savukārt īstermiņa attīstības plānošanas dokumenti ir hierarhiski pakārtoti vidēja termiņa attīstības plānošanas dokumentiem.

2.2. RĪCĪBAS PLĀNA ATBILSTĪBA ATTĪSTĪBAS PLĀNOŠANAS SISTĒMAI

Rīcības plāna izstrādē piedalījās vairākas valsts institūcijas un tika piesaistītas arī organizācijas, tādējādi sekmējot nepieciešamo jomu identificēšanu un to iekļaušanu Rīcības plānā, lai izveidotu pēc iespējas sekmīgāku PM uzņemšanas sistēmu, un turpmāk – personu ar bēglu vai alternatīvo statusu integrēšanu. Šāda pieeja Rīcības plāna izstrādei atbilst attīstības plānošanas sistēmas pamatprincipam par sadarbību, kā arī tiek nodrošināta attiecīgās institūcijas iesaiste atbilstoši tās kompetencei. Līdz šim Rīcības plāna uzraudzībā un aktualizācijā nebija novērota sabiedrības un mērķa grupu pārstāvju iesaiste.

Rīcības plāna pasākumu izstrādē nozīme ir sabiedrības līdzdalībai, tāpēc būtu jādomā par mērķa grupas un to pārstāvošo NVO iesaisti Rīcības plāna pasākumu izstrādes atsevišķos posmos (piemēram, pie izpētes, ideācijas un prezentācijas – skatīt 7. nodaļā) un arī uzraudzības procesā, tādējādi sekmējot atklātības principa ievērošanu. Vienlaikus regulāra sadarbība ar mērķa grupas pārstāvjiem un to pārstāvošām nevalstiskajām organizācijām Rīcības plāna uzraudzības procesā veicina savlaicīgu informācijas apmaiņu par pasākumu nozīmi un nepieciešamajām izmaiņām, tādējādi sekmējot aktualitātes principa ievērošanu.

Lai gan Ministru kabinets 2015. gada 2. decembrī ar rīkojumā Nr. 759 “Rīcības plāns personu, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība, pārvietošanai un uzņemšanai Latvijā” tiek norādīts, ka Rīcības plānā minētajām atbildīgajām institūcijām ir jānodrošina plānā paredzēto pasākumu īstenošana noteiktajos termiņos, tomēr tas neatbilst attīstības plānošanas sistēmas principiem par atbildīgo iestādi. Esošajā Rīcības plānā pasākumu īsteno vairākas iestādes vienlaikus (vismaz septiņas ministrijas un vismaz trīs padotības iestādes), līdz ar to atbildīgs katrs var būt par savas jomas pasākumiem, taču ne par Rīcības plānu kā politikas plānošanas dokumentu kopumā.

Atbildīgās iestādes trūkums novērojams arī situācijā, kad tika izveidota LM vadībā darba grupa, kuras darbība ilga tikai divus gadus, lai gan tās uzdevumi un mērķis – rezultātu analīze un uzraudzība, izstrādājot operatīvus risinājumus un sekmējot sadarbību starp darba grupā pārstāvētajām institūcijām, bija atbilstoša attīstības plānošanas sistēmai un tās pamatprincipiem. Savukārt SIF tika noteikts par koordinējošo iestādi Rīcības plāna vienam no virzieniem piecus gadus pēc Rīcības plāna apstiprināšanas. No vienas puses 3. RV koordinēšanas nodošana tieši SIF varētu sekmēt subsidiaritātes principa ievērošanu Rīcības plāna īstenošanā, proti, pietuvināti pakalpojuma saņēmējam, taču kopumā tas nesekmē uzraudzības un novērtēšanas principa ievērošanu Rīcības plānam kā vienotam politikas plānošanas dokumentam. Atšķirībā no LM, kurai funkcija ir izstrādāt, organizēt un ieviest politiku³⁷, SIF mērķis ir finansiāli atbalstīt un veicināt sabiedrības integrāciju atbilstoši attīstības plānošanas dokumentiem, kā arī atbalstīt publiskā un nevalstiskā sektora attīstības programmu un projektu īstenošanu³⁸. Tādējādi ministrijas rocība attiecībā uz citu institūciju iesaisti tās kompetencē esošās jomas attīstībā, koordinēšanā un uzraudzībā ir paredzēta caur ministrijas funkcijām.

leM, kura iesniedza Rīcības plānu kā dokumentu Ministru kabinetā izskatīšanai un apstiprināšanai, veica arī tā izvērtēšanu divus gadus pēc Rīcības plāna apstiprināšanas (informatīvais ziņojums 2017. gadā, kas minēts šīs nodaļas sākumā), kas daļēji varētu atbilst starpposma izvērtēšanas mērķim – par izpildi un ietekmi saskaņā ar attīstības plānošanas sistēmu. Vienlaikus tomēr no izvērtēšanas dokumentācijas neizriet, kāds

³⁷ Ministru kabineta 2004. gada 27. janvāra noteikumi Nr. 49 “Labklājības ministrijas nolikums”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/83758-labklajibas-ministrijas-nolikums>

³⁸ Sabiedrības integrācijas fonda likuma 3. panta pirmā daļa. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/26310-sabiedribas-integracijas-fonda-likums>

termiņš tiek noteikts šim Rīcības plānam, kā arī nav noprotams termiņš citu iestāžu kompetencē esošo pasākumu īstenošanai. Tādējādi nav viennozīmīgi saprotams, vai Rīcības plāns ir bijis domāts kā īstermiņa dokuments (atsevišķi pasākumi bija paredzēti ar noteiktu izpildes termiņu – uz gadu vai diviem), vai tomēr tas bija plānots kā vidēja termiņa dokuments, jo tas joprojām ir spēkā. Rīcības plāns arī netika aktualizēts atbilstoši aktuālajai situācijai, kas tika norādīta informatīvajā ziņojumā, lai gan daļa pasākumu tika atzīti par izpildītiem.

Ņemot vērā, ka pēdējā aktuālā publiskā informācija par Rīcības plāna izpildi ir bijusi 2017. gada nogalē, nav izprotams, kuri pasākumi joprojām ir aktuāli Rīcības plānā un kāds ir to izpildes statuss. Savukārt informācijas trūkums par Rīcības plāna darbībām un rezultātiem publiskajā telpā norāda, ka netiek ievērots atklātības princips Rīcības plāna īstenošanas laikā. Regularitātes trūkums pasākumu uzraudzībā apgrūtina arī informācijas apkopošanu par rezultatīvajiem rādītājiem un to izpildi, kas nepieciešams šī izvērtējuma veikšanai, lai nodrošinātu datus balstītu pieeju.

Rīcības plāna esošā struktūra tikai daļēji atbilst politikas plānošanas dokumentam – plānam, kā to nosaka normatīvie akti par attīstības plānošanas dokumentu izstrādi. Esošajam Rīcības plāna 3. RV nav paredzēts norādīt rezultātos rādītājus, savukārt Rīcības plāna sadaļā “tieši darbības rezultāti” ir iekļauti gan kvantitatīvie, gan kvalitatīvie dati, nenodrošinot vienādu pieeju visā dokumentā un nesniedzot informāciju, kādiem būtu jābūt rezultātiem, lai varētu pārlicināties, ka Rīcības plāna pasākumu īstenošanas rezultātā tie ir sasniegti pilnībā vai daļēji, vai vispār nav sasniegti.

Lai gan esošajā Rīcības plāna 3. RV ir norādīti izpildes termiņi pasākumiem, taču pieeja starp termiņu norādīšanu pasākumiem atšķiras, piemēram, “Atbilstoši PM uzņemšanas procedūrai”, savukārt citviet norāda jau konkrētu izpildes termiņu, līdz ar to šobrīd minētā pieeja lielākoties nenodrošina nosacījumu par izpildes termiņa norādīšanu ar precizitāti līdz pusgamam. Vienlaikus trūkst arī informācijas par ietekmes novērtējumu uz valsts un pašvaldību budžetu³⁹, jo šobrīd pievienotais pielikums Ministru kabineta 2015. gada 2. decembra rīkojumam Nr. 759, ar kuru apstiprināja Rīcības plānu, neatbilst nosacījumiem par plānošanas dokumentā ietveramo informāciju, kā arī nav iekļauta būtiska informācija par valsts budžeta programmām, tajās plānoto finansējumu (un finansējuma avotiem) pa gadiem. Attīstības plānošanas sistēmai ir jānodrošina attīstības plānošanas sasaisti ar finanšu plānošanu un valsts un pašvaldību institūciju pieņemto lēmumu savstarpējo saskaņotību⁴⁰, taču no informācijas par spēkā esošo Rīcības plānu nevar pārlicināties, ka tas tiktu ievērots.

Vienlaikus būtiski ir norādīt uz tādiem gadījumiem, kad atbildīgā institūcija iesniedza informatīvo ziņojumu par Rīcības plāna uzdevuma izpildi Ministru kabinetā, uzdevums tika norādīts kā izpildīts, taču papildu tika uzdoti vēl citi uzdevumi saistīti ar kādas problēmsituācijas risināšanu arī citām iestādēm, piemēram, kā tas bija EM sagatavotā informatīvā ziņojuma par mājokļu pieejamības risinājumiem PM un personām ar bēgļa vai alternatīvo statusu gadījumā (vairāk 2. nodaļas sākumā). Tādējādi padarot Rīcības plāna izpildi nepārskatāmu un sarežģītāku izvērtēšanas procesā, jo nav viennozīmīgi skaidrs, vai papildu uzdotais korelē tiešā veidā vai pastarpināti ar Rīcības plāna uzdevumiem. Papildus tam šādā veidā tiek sekmēta pasākumu, kas ir paredzēti PM un personām ar bēgļu vai alternatīvo statusu, sadrumstalotība. Ja pieņemam, ka šis uzdevums tomēr ir ārpus politikas plānošanas dokumenta un tas ir projektveida pasākumus, jāsecina, ka šādi netiek sekmēti ilgtermiņa risinājumi personām, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība.

³⁹ Valsts kontrole 2017. gada 22. decembrī apstiprinātajā Revīzijas ziņojumā “Budžeta plānošana Latvijā – vai esošā pieeja ir efektīva?” skaidro, ka lai pārlicinātos, vai budžeta plānošana Latvijā ir efektīva, par etalonu izvēlējās OECD budžeta pārvaldības vadlīnijās noteiktos pamatprincipus. Tādi ir pavisam 10, no kuriem 8 ir tieši attiecināmi uz budžeta plānošanu, tostarp, attīstības plānošana (nav sasniegta aptuveni par 80 %), atklātība un caurspīdīgums (nav sasniegta aptuveni par 50 % un atlikušie 50 % ir tikai daļēji sasniegti) un rezultātu vērtēšanas rezultāts ir identisks ar atklātību un caurspīdīgumu. Ziņojumā ir atzīts, ka vēl arvien attīstības un budžeta plānošanas sistēmas pastāv katra pati par sevi un, tikai gatavojot gadskārtējā valsts budžeta paskaidrojumus, šīs sistēmas tiek formāli sasaistītas.

Pieejams: https://www.lrvk.gov.lv/lv/getrevisionfile//uploads/reviziju-zinojumi/2016/2.4.1-7_2016/Revizijas%20zinojums%20ievietos%CC%8Canai%20VK%20ma%CC%84jaslapa%CC%84_17%2001%202018.pdf

⁴⁰ Attīstības plānošanas sistēmas likums, spēkā kopš 01.01.2009.

Šobrīd spēkā esošajā Rīcības plānā ir konstatēti trūkumi, kas liecina, ka tas tikai daļēji atbilst normatīvo aktu prasībām par attīstības plānošanas dokumentu izstrādi.

Nemot vērā minēto, par esošo Rīcības plānu kā attīstības plānošanas dokumentu secināms, ka:

- Rīcības plāna izstrādē ir ievērots sadarbības princips, tomēr tālāk jau ieviešanā un uzraudzībā trūkst tādu attīstības plānošanas sistēmas principu ievērošana, kā uzraudzības un novērtēšanas, aktualitātes, atklātības principu ievērošana;
- Rīcības plānam nav norādīts termiņš, mērķis, trūkst ietekmes uz valsts budžetu izvērtējuma un vienuviet apkopota informācija par plānam nepieciešamo budžetu tā izpildes laikam un finansējuma avotiem;
- Par Rīcības plāna izpildi nav norādīta atbildīgā institūcija, kā arī rīkojumā par Rīcības plāna apstiprināšanu trūkst informācijas par termiņu, līdz kuram iesniedzams plāna ietekmes izvērtējums;
- Nav veikts uzraudzības process atbilstoši normatīvajiem aktiem par attīstības plānošanas sistēmu, kā arī informācija par Rīcības plāna, t.sk. 3. RV iekļauto pasākumu izpildi nav apkopota regulāri, pēc vienotas pieejas un kopš 2017. gada 14. novembra, kad Ministru kabinets izskatīja informatīvo ziņojumu par Rīcības plāna pasākumu izpildi;
- Rīcības plāna 3. RV pasākumiem, t.sk. aktivitātēm nav norādīti rezultatīvie rādītāji, lai varētu izvērtēšanas laikā pārlicināties, vai pasākuma, t.sk. aktivitāšu īstenošanas rezultātā tie ir sasniegti pilnībā vai daļēji, vai vispār nav sasniegti.

2.3. RĪCĪBAS PLĀNA 3. RĪCĪBAS VIRZIENA PASĀKUMU ĪSTENOŠANA

Rīcības plāna 3 RV izpildei tika noteikti 32 pasākumi. Kopš 2015. gada, kad Rīcības plāns stājās spēkā, ir notikušas vairākas izmaiņas. Kā var redzēt šī izvērtējuma Pielikumā, daļa no pasākumiem ir izpildīti un / vai tie ir integrēti citu pasākumu ietvaros, tāpat ir atsevišķi pasākumi, kuri tiek īstenoti vienlaikus un var tikt organizēti tikai mijiedarbībā viens ar otru, kā arī ir daļa pasākumu, kuri nav tikuši īstenoti kopš 2015. gada.

Kopumā pasākumi aptver vairākas jomas, piemēram, – sociālā iekļaušana, nodarbinātība, valoda, izglītība, sociālie pabalsti un mājoklis, kas ziņojuma 3. nodaļā tiek analizēts detalizētāk. Tomēr, vērtējot Rīcības plāna 3. RV, var secināt, ka tā pamatā ir bijusi vēlme ievietot pēc iespējas vairāk pasākumu, lai būtu likumīgs un tiesisks pamats nodrošināt starptautiskās aizsardzības personām nepieciešamo atbalstu. Var secināt, ka iekļautie pasākumi nav veidoti mērķtiecīgi, lai tie sasniegtu un ilgtermiņā nodrošinātu noteiktus rezultātīvos rādītājus.

Tāpat, analizējot Rīcības plāna 3. RV pasākumus, var secināt, ka liela daļa pasākumu tiek nodrošināti jau esošās sistēmas ietvaros, kur attiecīgi tiek piesaistīts valsts budžeta finansējums. Tomēr pasākumi, kas ir tieši mērķēti uz starptautiskās aizsardzības personām, tiek finansēti no PMIF projektu veidā, līdz ar to, tiem ir noteikts darbības un īstenošanas termiņš. Piemēram, tādi svarīgi pasākumi, kā 3.22, kas ir tulkā pakalpojuma nodrošināšana, un 3.24, kas ir informatīvā centra nodrošināšana, ir tikuši īstenoti projektu veidā, kur izpildes termiņš ir 2022. gada 31. decembris. Tā kā šobrīd jauni projekti nav izsludināti un publiski nav pieejama informācija par turpmāku pakalpojumu īstenošanas kārtību, tiek secināts, ka varētu veidoties pārrāvums pakalpojumu īstenošanas procesā.

Tāpat jāpiemin arī 3.8. pasākums, kas ir sociālo darbinieku un sociālo mentoru pakalpojums, arī šis pasākums tiek finansēts no ESF līdzekļiem un ir terminēts. Lai arī kopumā pozitīvi jāvērtē ES finansējuma piesaiste pakalpojumu nodrošināšanā starptautiskās aizsardzības personām, ir jāņem vērā projektu darbības termiņi un jāplāno papildu atbalsts, piemēram, no valsts budžeta līdzekļiem, lai garantētu pakalpojumu nepārtrauktību un sekmētu racionālu finanšu plūsmu pārskatāmā laika periodā.

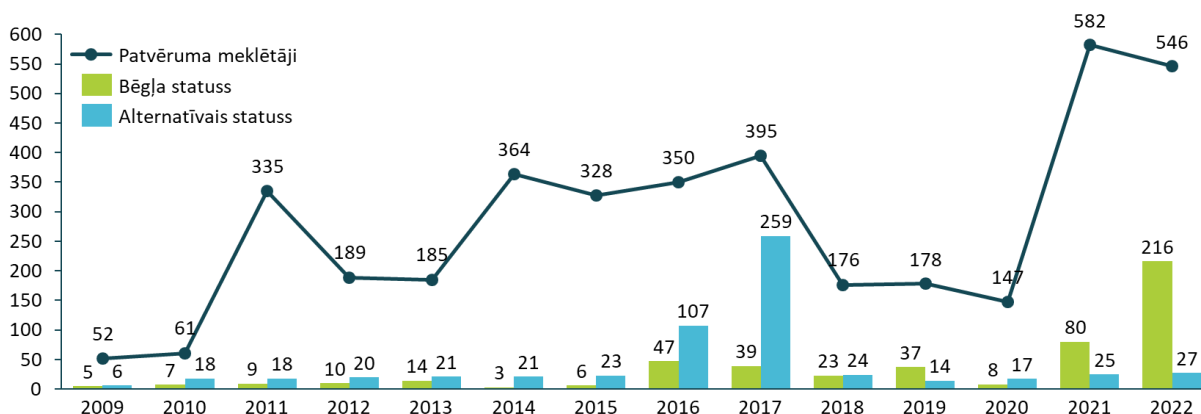
3. REZULTĀTU ANALĪZE

CILVĒKU PĀRVIETOŠANĀS | Līdz 2021. gada beigām pārvietoto cilvēku skaits kara, vardarbības, vajāšanu un cilvēktiesību pārkāpumu dēļ ir palielinājies par 8 % salīdzinot ar gadu iepriekš, pārsniedzot 89,3 miljonus, un pieaudzis vairāk nekā divas reizes salīdzinājumā ar situāciju pirms 10 gadiem. Savukārt jau uz 2022. gada oktobra pārvietoto personu skaits ir pārsniedzis vairāk nekā 100 miljonus Krievijas iebrukuma Ukrainā un citu ārkārtas situāciju, piemēram, Afganistānā, Sīrijā, Venecuēlā un Dienvidsudānā, rezultātā.

2022. gadā no aprīļa līdz jūlija vidum kopējais ik nedēļas novērsto nelikumīgo robežšķērsošanas gadījumu skaits bija aptuveni 270 uz austrumu robežas ar Baltkrieviju, šķērsojot robežas ar Lietuvu, Poliju un Latviju. Kopš jūlija vidus šis rādītājs ir pieaudzis līdz aptuveni 790 nedēļā⁴¹. Ņemot vērā radušos situāciju un ES globālo saistību uzņemšanos, iesaistīšanās ir pakāpeniski pārgājusi no īstermiņa uz ilgtermiņa atbalsta sniegšana pieeju, tādā veidā veicinot noturīgus risinājumus piespiedu kārtā pārvietotajām personām un viņu uzņemošajām valstīm / organizācijām⁴².

No 2009. gada līdz 2022. gadam Latvijā starptautisko aizsardzību lūguši 3 888 PM, kopā 13 % ir piešķirts bēgļa statuss, bet 15 % – alternatīvās aizsardzības statuss; skaitļi liecina, ka vidēji statuss tika piešķirts 28 % personu no kopējā PM skaita.

ILUSTRĀCIJA 7: STATISTIKA PAR PATVĒRUMA MEKLĒTĀJIEM LATVIJĀ

Avots: PMLP statistika

EIROPAS KOMISIJAS PLĀNS PAR INTEGRĀCIJU UN IEKĻAUSĀNU | EK Rīcības plānā par integrāciju un iekļaušanu 2021.–2027. gadam tiek norādīts, ka “pašlaik aptuveni 34 miljoni iedzīvotāju ir dzimuši ārpus ES (aptuveni 8 % no ES iedzīvotājiem), un 10 % jauniešu (15 – 34 gadi), kas dzimuši ES, vismaz viens no vecākiem ir imigrants. Lai gan pēdējos gados kopumā ir palielinājies ārpus ES dzimušo iedzīvotāju īpatsvars, dažādās ES dalībvalstīs tas joprojām ir ļoti atšķirīgs. Zviedrijā, Igaunijā, Luksemburgā, Horvātijā, Latvijā, Austrijā, Maltā un Vācijā tas ir 10 % un vairāk, savukārt Čehijā, Ungārijā, Rumānijā, Bulgārijā, Polijā un Slovākijā tas ir zem 3 %. Vairāk nekā ceturtdaļa migrantu ir izglītoti, bet bieži vien viņi vieni paši nespēj likt lietā savas prasmes. Gandrīz 40 % no augsti kvalificētiem darbiniekiem, veic tiem neatbilstošu darbu

⁴¹ European Commission (06.10.2022). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on the Report on Migration and Asylum. Pieejams: https://commission.europa.eu/system/files/2022-11/com_2022_740_1_en_act_part1_v4.pdf

⁴² Turpat.

(zemāku nekā to prasmes un kompetences). Vienlaikus gandrīz piektajai daļai migrantu ir tikai pamatskolas izglītība, un viņiem ir nepieciešams turpmākais atbalsts.”

EK norāda, ka nākamais gads⁴³ būs izšķirošs likumdošanai migrācijas un patvēruma jomā, kas steidzami nepieciešams, lai pabeigtu ES spēju solidāri, atbildīgi un godīgi reaģēt uz izaicinājumiem⁴⁴. Notikumi migrācijas jomā liek ES rīkoties ar apvienotu spēku un kolektīvu politisko gribu, katram dalībniekam uzņemties atbildību par migrācijas pārvaldību ar cieņu un solidaritāti ar citiem⁴⁵.

Viens no būtiskākajiem migrantu integrēšanas darba tirgū ieguvumiem būtu viņu ekonomiskais piesums uzņemošās valsts labklājības veicināšanai, tostarp iemaksas pensiju shēmās un nodokļu maksājumi⁴⁶. Tas ir abpusēji izdevīgi, jo veiksmīga integrācija dod labumu arī migrantiem, nodrošinot viņiem ne vien drošu un pilnvērtīgu dzīvi ES, bet arī piekļuvi uzņēmējvalsts sociālās drošības sistēmai.

EK Rīcības plānā par integrāciju un iekļaušanu 2021.–2027. gadam tiek identificētas četras galvenās jomas – izglītība un apmācības, nodarbinātība un prasmes, veselība, mājoklis. Visas minētās jomas un tajās plānotās darbības nav atraujamas no tādām ES vērtībām kā:

- visu grupu iekļaušana;
- mērķtiecīgs atbalsts tiem un tur, kur tas ir vajadzīgs;
- dzimumu un diskriminācijas novēršanas prioritātes atzīšana un integrēšana;
- atbalsts visos integrācijas procesa posmos;
- ES pievienotās vērtības palielināšana, īstenojot daudzpusējas ieinteresēto personu partnerības.

Lai gan ES ir svarīga loma valdību un visu citu integrācijas dalībnieku atbalstīšanā, nodrošinot finansējumu, izstrādājot praktiskus rīkus, koordinējot darbības un izveidojot attiecīgas partnerības un tādējādi palielinot ES pievienoto vērtību, valstu valdībām ir galvenā atbildība par integrācijas un sociālās politikas vispārējo izstrādi tādās jomās kā izglītība, nodarbinātība, mājokļu un veselības aprūpe.

INTEGRĀCIJA | Integrāciju mūsdienās visbiežāk definē kā divvirzienu procesu, kurā gan uzņemošās valsts pilsoņiem, gan arī migrantiem ir dažādas lomas un pienākumi, lai notiktu abpusējs pieņemšanas process⁴⁷. Integrācija norit jebkurā ciematā, pilsētā un reģionā, kur migranti dzīvo, strādā un dodas uz skolu vai sporta klubu. Svarīga loma patiesi efektīvas un visaptverošas integrācijas politikas sasniegšanā ir ne tikai vietvarai jaunpienācēju sagaidīšanā un ievirzīšanā, kad viņi pirmo reizi ierodas savā jaunajā valstī, bet arī NVO, izglītības iestādēm, darba devējiem, baznīcām, reliģiskām un filozofiskām kopienām, jauniešu un studentu organizācijām, diasporu organizācijām un kopienām, kā arī pašiem migrantiem. Vienlaikus, integrācijas un iekļaušanas rīki galvenokārt ir valsts iestāžu un reģionālo vai vietējo pašvaldību rokās⁴⁸.

Tipiski par integrāciju ierasts domāt kā par pakāpenisku iekļaušanās procesu kādā daudz maz homogēnā vairākuma grupā, dominantajā kultūrā, vērtību sistēmā, taču mūsdienās šādas monolītas sabiedrības visbiežāk nemaz nav⁴⁹, īpaši superdaudzveidīgās pilsētās⁵⁰. Tādēļ, piemēram, segmentētā asimilācijas

⁴³ Domāts 2023. gads – autoru piezīme.

⁴⁴ Padome un Parlaments ir vienojies par ceļveža izstrādi, lai līdz 2024. gada pavasarim panāktu vienošanos par galvenajiem tiesību aktiem;

⁴⁵ European Commission. (06.10.2022.). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on the Report on Migration and Asylum. Pieejams: https://commission.europa.eu/system/files/2022-11/com_2022_740_1_en_act_part1_v4.pdf

⁴⁶ Eiropas Komisija (2021). Rīcības plāns par integrāciju un iekļaušanu 2021. – 2027. gadam. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0758&from=EN>

⁴⁷ Huddleston, T., Niessen, J., & Tjaden, J. D. (2013). Using EU indicators of immigrant integration. EUR-OP.

⁴⁸ Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejas atzinums par “Rīcības plāns par integrāciju un iekļaušanu 2021.–2027. gadam” SOC/668, 2021., 3.lpp. Pieejams: <https://webapi2016.eesc.europa.eu/v1/documents/EESC-2021-00198-00-00-AS-TRA-LV.docx/content>;

⁴⁹ Vertovec, S. (2007). Introduction: New directions in the anthropology of migration and multiculturalism. *Ethnic and racial studies*, 30(6), 961-978.

⁵⁰ Buhr, F. (2018). Using the city: Migrant spatial integration as urban practice. *Journal of ethnic and Migration Studies*, 44(2), 307-320.

teorija runā par integrēšanos dažādās etniskās grupās, kas dažkārt ir vērojams arī krievvalodīgo imigrantu vidū Latvijā. Vienlaikus, dažkārt relevanta mēdz būt integrēšanās kopienās pēc citām pazīmēm, piemēram, nodarbinātības. Transnacionālisms (spēcīgu saišu uzturēšana ar vairākām valstīm) pēc pētnieku atzinuma ir savietojams ar integrāciju, tomēr ilgstoši uzturēt spēcīgas pārrobežu saites var būt grūti⁵¹, tādēļ iespējami arī citi iznākumi, tostarp marginalizācija un nodalīšanās⁵².

Pēdējā laikā migrācijas pētnieki runā par to, ka integrācijas jēdziens vairs nespēj adekvāti raksturot daudzveidīgās iekļaušanās formas, kas raksturīgas transnacionālajai, likvidajai un cita veida plūstošai migrācijai, tādēļ tiek piedāvāti jauni koncepti. Vienu šādu konceptu – *home-making* jeb *home-ing*, ko latviski varētu tulkot kā iemājošana jeb mājveide, piedāvā itāļu zinātnieks Paolo Boccagni (*Boccagni*). *Homemaking* vai *hom-ing* ir process, kas aptver visas prakses, ar kurām cilvēki cenšas panākt māju sajūtu zināmā sociālā kontekstā intersubjektīvā un sabiedrības līmenī^{53,54}. Uzsvārs tiek likts uz subjektīvām izjūtām. Mājveide ir saistīta ar personīgām attiecībām, bet arī objektiem, praksēm, atmiņām, dabu u.tml., turklāt cilvēks var justies mājās arī kopienās, ne valstī, vai pat virtuālā vidē. Mājas sajūtas izveidošanās var prasīt ilgu laiku, taču pētnieki to uzskata par spēcīgu, kaut netiešu integrācijas indikatoru⁵⁵.

Britu zinātniece Luīze Raiena⁵⁶ (*Ryan*) piedāvā citu konceptu – diferencētā iesakņošanās (*differentiated embedding*). Diferencētā iesakņošanās ir balstīta uz sociālām attiecībām, kas veicina iesakņošanos un integrācijas sajūtu vietējā vidē. Tas ir dinamisks un diferencēts dažādu piesaistu veidošanas process. Cilvēks nav “integrēts / neintegrēts”, bet ir dažādas iesakņošanās pakāpes. Dažādās dimensijās / jomās cilvēkam izveidojas dažāda stipruma piesaistes (piemēram, kopienā, darba vietā, teritoriāli, sociāli – politiski, pilsoniski u.tml.). Iesakņošanos var veicināt ģimene un bērni, stabila nodarbošanās u.tml., bet liela nozīme arī piederības sajūtai un strukturālajam kontekstam⁵⁷.

Visbeidzot, poļu zinātniece Gžimala Kazlovska (*Grzymala-Kazłowska*) ievieš sociālās enkurošanas jeb *social anchoring* jēdzienu, kas attiecas uz indivīdam nozīmīgu (subjektīvu un objektīvu) “pieturas punktu” atrašanās procesiem, kas ļauj migrantiem justies iesakņotiem (*settled down*) un iegūt sociāli psiholoģisko stabilitāti un drošību jaunās valstīs⁵⁸. Sociālā enkurošanās ir gan adaptācijas, gan integrācijas mehānisms. Īpašs uzsvārs šajā teorijā tiek likts uz sociālajām saitēm kā enkuriem, bet ir iespējami arī citi pieturas punkti: kognitīvie, ekonomiskie, materiālie, juridiskie, kultūras, garīgie, ieraduma, emocionālie utt. No tiem nozīmīgākie ir tie, kas saistīti ar identitāti, individuālām vērtībām, uzskatiem un atmiņām. Autori norāda, ka var būt dažādi enkuri dažādās sociālās telpās, valstīs, vai pat virtuāli. Dažus enkurus var pārcelt no vienas valsts uz otru, citus jāveido no jauna. Daži enkuri kavē integrēšanos, bet citi palīdz⁵⁹.

Integrāciju zinātniskajā literatūrā parasti skata kā daudzdimensionālu. Piemēram, Krālers un Reičels (*Kraler & Reichel*)⁶⁰ runā par sekojošām dimensijām:

⁵¹ Ryan, L., Klekowski Von Koppenfels, A., & Mulholland, J. (2015). ‘The distance between us’: A comparative examination of the technical, spatial and temporal dimensions of the transnational social relationships of highly skilled migrants. *Global Networks*, 15(2), 198-216.

⁵² Berry, J. W. (1992). Acculturation and adaptation in a new society. *International migration*, 30, 69-69.

⁵³ Blunt, A., & Dowling, R. (2006). Setting up home: An introduction. In *Home* (pp. 1-39). Routledge.

⁵⁴ Boccagni, P., & Hondagneu-Sotelo, P. (2021). Integration and the struggle to turn space into “our” place: Homemaking as a way beyond the stalemate of assimilationism vs transnationalism. *International Migration*.

⁵⁵ Boccagni, P., & Hondagneu-Sotelo, P. (2021). Integration and the struggle to turn space into “our” place: Homemaking as a way beyond the stalemate of assimilationism vs transnationalism. *International Migration*.

⁵⁶ Ryan, L. (2018). Differentiated embedding: Polish migrants in London negotiating belonging over time. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(2), 233-251.

⁵⁷ Ryan, L. (2018). Differentiated embedding: Polish migrants in London negotiating belonging over time. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(2), 233-251.

⁵⁸ Grzymala-Kazłowska, A. (2016). Social anchoring: Immigrant identity, security and integration reconnected?. *Sociology*, 50(6), 1123-1139.

⁵⁹ Grzymala-Kazłowska, A. (2016). Social anchoring: Immigrant identity, security and integration reconnected?. *Sociology*, 50(6), 1123-1139.

⁶⁰ Kraler, A., & Reichel, D. (2010). Statistics on Migration, Integration and Discrimination in Europe: Prominstat Final Report.

1. Strukturālā dimensija, tostarp tādi jautājumi kā dalība darba tirgū vai izglītības sasniegumi;
2. Kultūras dimensija, kas attiecas uz valodu prasmēm, vērtībām un normām;
3. Interaktīvā dimensija, kas attiecas uz draudzības un laulību modeļiem, kā arī starptautiskiem tīkliem;
4. Identifikācijas dimensija, kas galvenokārt attiecas uz piederības un identitātes sajūtām.

OECD⁶¹ nodala sekojošas integrācijas jomas:

1. Darba tirgus rezultāti;
2. Darba kvalitāte;
3. Pieaugušo kognitīvās prasmes un apmācība;
4. Mājsaimniecību ienākumi;
5. Mājoklis;
6. Veselības stāvoklis un veselības aprūpe,
7. Pilsoniskā līdzdalība,
8. Sociālā kohēzija.

Minēti arī tādi iespējamie rādītāji kā nodarbinātības veids, politiskā līdzdalība, līdzdalība brīvprātīgās asociācijās, piederības sajūta, pārāk augsta kvalifikācija, uzticēšanās valsts iestādēm, diskriminācija utt.^{62, 63}

Tiek piedāvāti arī citi dalījumi, piemēram:

1. ekonomiskā, sociālā, subjektīvā integrācija⁶⁴
2. nodarbinātības, izglītības, aktīvas pilsonības, sociālās iekļaušanas, pieņemošas sabiedrības⁶⁵, kas balstīti Zaragozas indikatoros.

Tipiski integrāciju skata kā atšķirības mazināšanu starp migrantiem un uzņemošo sabiedrību dažādās jomās⁶⁶, taču tas neņem vērā kultūras atšķirības un pašu migrantu individuālos mērķus un vajadzības.

Šī izvērtējuma ietvaros ar sociālekonomisko iekļaušanos tiek saprasta integrācija darba tirgū un tam vajadzīgo prasmju apgūšanu, ieskaitot arī latviešu valodas prasmi. Tomēr svarīgi ir apzināties, ka dažādās integrācijas jomas ir savstarpēji saistītas, piemēram, kultūras un identifikācijas integrācija var veicināt iekļaušanos darba tirgū un otrādi.

SITUĀCIJAS NOVĒRTĒJUMS LATVIJĀ | Kā norāda biedrība “Sabiedriskās politikas centrs “Providus””, “integrācijas kursiem būtu jāsniedz to dalībniekiem nepieciešamā informācija, jāveicina izpratne par viņiem svarīgiem jautājumiem, kā arī pēc iespējas ātrāk jānodrošina piekļuve pilsoniskajai, politiskajai, sociālajai un kultūras dzīvei. Šobrīd lielākā daļa pakalpojumu, kas tiek nodrošināti migrantu sociālās iekļaušanas jomā, lielā mērā koncentrējas uz valodas mācīšanu.”⁶⁷ Lai labāk saprastu izaicinājumus, ar kuriem saskaras bēgļi un PM, spētu novērtēt esošo atbalsta pasākumu efektivitāti un izstrādāt jaunus, daudzās valstīs tiek veiktas regulāras mērķa grupas aptaujas. Latvijas gadījumā labs piemērs ir KM Mazākumtautības

⁶¹ OECD Indicators of Immigrant Integration 2015: Settling In. Accessed at:

<http://www.oecd.org/migration/indicators-of-immigrant-integration-2015-settling-in-9789264234024-en.htm>

⁶² Huddleston, T., Niessen, J., & Tjaden, J. D. (2013). *Using EU indicators of immigrant integration*. EUR-OP.

⁶³ Eurostat. (2011). *Migrants in Europe: A statistical portrait of the first and second generation*, Eurostat Statistical Books. European Union Eurostat Indicators of Immigrant Integration a pilot study. <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3888793/5849845/KS-RA-11-009-EN.PDF/9dcc3b37-e3b6-4ce5-b910-b59348b7ee0c>

⁶⁴ Luthra, R. R., Platt, L., & Salamońska, J. (2014). Migrant diversity, migration motivations and early integration: the case of Poles in Germany, the Netherlands, London and Dublin. *LEQS Paper*, (74).

⁶⁵ Huddleston, T., Niessen, J., & Tjaden, J. D. (2013). *Using EU indicators of immigrant integration*. EUR-OP.

⁶⁶ Huddleston, T., Niessen, J., & Tjaden, J. D. (2013). *Using EU indicators of immigrant integration*. EUR-OP.

⁶⁷ Biedrība “Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS” (2019). Vadlīnijas iecietības un savstarpējās cieņas principu iekļaušanai bēgļu un migrantu integrācijas atbalsta aktivitātēs, 5.lpp.

monitorings, un līdzīgu monitoringu vismaz reizi trijos gados būtu ieteicams veikt arī starptautiskās aizsardzības saņēmējiem⁶⁸.

Saskaņā ar Migrantu integrācijas politikas indeksa (MIPEX)⁶⁹ novērtējumu, kas publicēts 2020. gadā, Latvijā imigrantu integrācijas politika ir novērtētā drīzāk kā nelabvēlīga (37 punkti no 100). Kopumā laika periodā no 2014. gada līdz 2019. gadam Latvijas rādītājs ir pieaudzis par 3 punktiem⁷⁰. Pie pozitīvām izmaiņām ir norādīta pilsonības iegūšana imigrantu – nepilsoņu un bezvalstnieku – bērniem līdz ar to piedzimšanu⁷¹, uzlabojumi nosacījumos veselības aprūpes pieejamībai PM, administratīvā sloga mazināšana veselības aprūpei PM, paredzētas izmaksas tulkim veselības aprūpē, atbalsts migrantu veselības izmeklējumiem. Taču kopumā tādās jomās, kā veselības aprūpe, piekļuve pilsonībai, politiskā līdzdalība, izglītība, darba tirgus mobilitāte joprojām ir vērtējama kā drīzāk nelabvēlīga un nelabvēlīga (Ilustrācija 7). No visām jomām visaugstāk ir novērtēta pretdiskriminācija, tomēr ir jāņem vērā, ka novērtējums ir veidots, balstoties uz valsts rīcībpolitiku (likumdošanu).

ILUSTRĀCIJA 8: MIPEX NOVĒRTĒJUMS

Avots: Biedrība “Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS”

Biedrība “Sabiedriskās politikas centrs “Providus”” vērtē, ka “lielākā daļa vērtējumu ir saglabājušies 2014. gada līmenī. Latvijas integrācijas politika ir novērtēta zemāk par vidējo rādītāju Eiropā un tā ir mazāk attīstīta nekā citās Centrāleiropas un Austrumeiropas valstīs (piemēram, Čehijā un Igaunijā) un valstīs, kas izmanto līdzīgu pieeju integrācijai (piemēram, Slovēnijā, Polijā un Ungārijā).”⁷²

Iestājoties Covid-19 pandēmijai, līdz šim neatrisinātās problēmas tika izgaismotas vēl vairāk – mājokļu nepieejamība, bērnu izglītība, pabalstu nepieejamība bez deklarētās dzīvesvietas attiecīgajā pašvaldībā (kā norādīts NIEM sākotnējā izvērtējuma un 1. izvērtējuma ziņojumos, uz PM attiecas prasība nodrošināt sev mājokli pirms ir iespējams pieteikties mājokļa atbalstam), pilnvērtīga veselības aprūpe. Covid-19 apstākļi

⁶⁸ Mierīņa, I. (2017). Vienojošas nacionālās identitātes un Latvijas kultūrtelpas nostiprināšana.

⁶⁹ Biedrības “Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS” piebilde par MIPEX novērtējumu: Migrantu integrācijas politikas indeksa (MIPEX) 5. izdevums ir izstrādāts Migration Policy Group (MPG) un CIDOB vadībā un apskata laika posmu no 2014. līdz 2019. gadam. MIPEX2020 vērtē imigrantu integrācijas politiku 52 valstīs piecos kontinentos – Eiropā, Āzijā, Dienvidamerikā, Ziemeļamerikā un Okeānijā. Šis indekss ir visaptverošs rīks, kura dati izmantojami rīcībpolitikas izstrādē, kā arī izstrādājot projektus un aktivitātes līdztiesības veicināšanai projekta valstīs. Izmantotie indikatori sniedz daudzdimensionāli priekšstatu par imigrantu iespējām būt pilntiesīgiem sabiedrības locekļiem, apskatot astoņas jomas: darba tirgu, izglītību, ģimeņu apvienošana, politisko līdzdalību, pastāvīgo uzturēšanos, piekļuvi pilsonībai, pretdiskriminācijas aktivitātes un veselības aprūpi. MIPEX ir plaši atpazīts un lietots politikas veidotāju, pētnieku un NVO vidū, un tas ir citēts vairāk kā 4600 dokumentos. Pieejams: <https://providus.lv/petijumi/migrantu-integrācijas-indeks-2020-gada-dati/>

⁷⁰ Migrant Integration Policy Index (2020). Latvia. Pieejams: <https://www.mipex.eu/latvia>

⁷¹ Šī mērķa grupa ir ārpus šī izvērtējuma un netiek analizēta – autoru piezīme.

⁷² Lāce, A. (2020). Migrantu integrācijas indekss: 2020.gada dati. Pieejams: <https://providus.lv/petijumi/migrantu-integrācijas-indeks-2020-gada-dati/>

izgaismoja arī PM problēmas piekļūt aktuālajai informācijai, kaut vai tādēļ, ka valsts iestādes informāciju publicē latviešu valodā, vēlāk krievu valodā, bet retāk – angļu valodā⁷³. PM lielākoties saņēma informāciju no sociālajiem darbiniekiem un sociālajiem mentoriem, bet citi balstījās uz NVO piedāvāto informāciju. Problēmas ar informācijas apriti bija arī saistībā ar valodas un integrācijas kursiem, kursu organizatoriem bija jāmeklē jauni risinājumi kvalitatīvu apmācību nodrošināšanai.

Covid-19 apstākļos bēgļiem un personām ar alternatīvo statusu bija ierobežota piekļuve tajā brīdī piedāvātajiem pabalstiem – dīkstāves pabalstam, pašvaldības krīzes pabalstam, pašvaldības izmaksātajiem pabalstiem par katru bērnu⁷⁴. Šobrīd ir veikti vairāku likumu grozījumi, lai mazinātu nevienlīdzību starp bēgļiem un personām ar alternatīvo statusu. Būtiski grozījumi tika izdarīti likumā “Par valsts sociālajiem pabalstiem”, kas personām ar alternatīvo statusu beidzot nodrošināja tādas pašas tiesības uz valsts sociālajiem pabalstiem kā līdz šim personām ar bēgļa statusu. Šie grozījumi stāsies spēkā 2023. gada jūlijā⁷⁵. 2020. gada 11. decembrī ir veikti arī grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā, kas ļauj saņemt vienreizējus krīzes pabalstus personām, kam objektīvu iemeslu dēļ nav oficiāli deklarētas dzīvesvietas⁷⁶.

Ņemot vērā saspringto situāciju izglītības jomā, kad mācības bija attālināti, bet ne visiem ir pietiekamas prasmes un tehniskie resursi, lai mācītos pastāvīgi, pandēmijas otrajā gadā tika īstenots projekts “Droši būt, droši mācīties”⁷⁷. Projekts ir noslēdzies 2021. gada 30. jūnijā. Šobrīd ir uzsākti vairāki citi pasākumi nepilngadīgo PM izglītības procesa uzlabošanai, piemēram, PMIC “Mucenieki” tika gatavota pastāvīga pedagoga palīga amata vieta un IZM pakļautībā tika izveidota darba grupa, lai rastu sistēmiskus risinājumus nepilngadīgo PM kvalitatīvai izglītībai Latvijā⁷⁸. Grūtības mācīties bija ne tikai bērniem, bet arī pieaugušajiem, jo pandēmijas laikā latviešu valodas kursi pārtrūka uz 6 mēnešiem, bet pēc tam atsākās tiešsaistē.

IEKĻAUŠANĀS IZAICINĀJUMI | Lai nodrošinātu veiksmīgu imigrantu integrāciju, izšķiroša loma ir kontekstam, kurā šī integrācija notiek. Līdz šim pētījumi pārsvarā ir koncentrējušies uz valsts un vietējā līmeņa politikas nozīmi, tomēr, lai politikas dokumentos norādītie pasākumi patiešām darbotos, ir ļoti svarīgi, kā galvenās iesaistītās puses (*gatekeepers*) jeb “ielas līmeņa birokrāti”⁷⁹ šīs aktivitātes saprot, interpretē un īsteno ikdienas praksē, un kā sabiedrība un dažādi vietējie dalībnieki pielāgojas un uzņem migrantus savā kopienā⁸⁰. Ir ļoti svarīgi migrantu uzņemšanas kontekstu traktēt kā veselu sistēmu, kurā migranti, vietējā sabiedrība, darba devēji, skolas, NVO un pašvaldības mijiedarbojas, mainās un tiek mainīti, mijiedarbībā vienam ar otru un vispārējā sociālajā kontekstā, kurā notiek šī mijiedarbība⁸¹. Īsāk sakot, lai nodrošinātu sekmīgu migrantu sociālo iekļaušanu, ir jānoraida hierarhiskā pārvaldības pieeja un jāiekļauj jaunas un sarežģītākas pārvaldības struktūras, kā arī endogēnā pieeja, kas paredz tīklu veidošanu ar dažādu nozaru un sistēmu dalībniekiem reģionālajā un vietējā līmenī, pilsonisko sabiedrību, dažādiem pakalpojumu sniedzējiem un darba tirgu. Līdztekus migrācijas un integrācijas politikai sociālais klimats un

⁷³ Raubiško I., Pelse D. (2022). NIEM 2. izvērtējums. Latvijas integrācijas sistēma no 2019. līdz 2021. gadam: stagnācija pirms pozitīvām pārmaiņām?

⁷⁴ Turpat.

⁷⁵ Raubiško I., Pelse D. (2022). NIEM 2. izvērtējums. Latvijas integrācijas sistēma no 2019. līdz 2021. gadam: stagnācija pirms pozitīvām pārmaiņām?

⁷⁶ Grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā. Pieejams: <https://m.likumi.lv/ta/id/319381-grozijumi-socialo-pakalpojumu-un-socialas-palidzibas-likuma>

⁷⁷ Latvijas Sarkanais krusts (2021). Projekts "Droši būt, droši mācīties". Pieejams: <https://www.redcross.lv/darbibas-jomas/projekti/projekts-drosi-but-drosi-macities/>

⁷⁸ Raubiško I., Pelse D. (2022). NIEM 2. izvērtējums. Latvijas integrācijas sistēma no 2019. līdz 2021. gadam: stagnācija pirms pozitīvām pārmaiņām?

⁷⁹ Lipsky, M. 1980. *Street-Level Bureaucracy: Dilemmas of the Individual in Public Services*. New York: Russell Sage Foundation.

⁸⁰ Weil, P., & Crowley, J. (1999). Integration in theory and practice: a comparison of France and Britain. *Migration and Social Cohesion*, 100-116.

⁸¹ Sinatti, G. (2019). Humanitarianism as politics: Civil support initiatives for migrants in Milan's hub. *Social Inclusion*, 7(2), 139-148

vietējo iedzīvotāju attieksme ir daļa no uzņemšanas konteksta^{82; 83}. Tas ietekmē imigrantu motivāciju, dzīves iespējas, apmierinātību, sociokulturālo iekļaušanos, līdzdalību un uzticēšanos, kā arī to, kā viņi varēs izmantot savas prasmes^{84; 85; 86}. Šāds komplekss integrācijas skatījums var sniegt visvērtīgākās atziņas gan zinātnei, gan praktiskajam darbam ar bēgļiem, diemžēl tas ir bijis ļoti rets.

Mērķtiecīgu un pielāgotu atbalstu raksturo tādi mehānismi, kas palīdzētu jaunpienācējiem ātri integrēties. Kā norāda EK Rīcības plāns, nesen ieradušies migranti bieži saskaras ar integrācijas problēmām, kas atkarīgas no situācijas izcelsmes valstī, vietējās valodas prasmju līmeņa, svešvalodu zināšanām un personīgiem faktoriem. Vispārējiem sociālās politikas virzieniem vajadzētu būt visus iekļaujošiem un tādiem, kas ņem vērā daudzveidīgas sabiedrības vajadzības, savukārt konkrētām grupām un konkrētām teritorijām būs vajadzīgs mērķtiecīgs atbalsts uzņēmējvalstīs, lai pārvarētu specifiskas problēmas.

Lai tiku ievērots pamatprincips par iekļautību visiem, ir jānodrošina, ka visi integrācijas virzieni ir pieejami un darbojas ikvienam, tai skaitā imigrantiem un viņu bērniem. Līdz ar to nepieciešams pielāgot un pārveidot vispārējās politikas programmas, lai tās atbilstu daudzveidīgas sabiedrības vajadzībām, ņemot vērā dažādu grupu īpašās problēmas un vajadzības. Ir jāņem vērā arī tādi faktori kā dzimums, rases vai etniskā piederība, reliģiskā piederība vai pārliecība, seksuālā orientācija un invaliditāte, kuras var radīt migrantiem īpašas problēmas, un tieši tāpēc svarīga ir dzimumu un diskriminācijas novēršanas prioritāšu integrēšana. Situācijās, kad tiek meklēts mājoklis vai darbs, imigranti no valstīm ārpus ES tieši vai netieši tiek diskriminēti un pakļauti rasistiskai attieksmei. Šāda diskriminācija var būt balstīta tikai uz migrantu izcelsmi, taču to var pastiprināt arī tādi faktori kā atšķirīga etniskā, rases un reliģiskā piederība vai pārliecība. ES rasisma apkarošanas rīcības plānā ir uzsvērts, ka diskriminācija mājokļu tirgū pastiprina segregāciju, un tai ir pakārtota ietekme uz izglītības un nodarbinātības iespējām, kas būtiski kaitē ģimenēm ar bērniem un ietekmē bērnu attīstību. Tādēļ, veidojot jaunas atbalsta programmas un attīstot sociālo darbu Latvijā, būtiski fokusēties uz lokālām mērķa grupas integrācijas un adaptācijas īpatnībām⁸⁷.

Kā norādīts EK Rīcības plānā par integrāciju un iekļaušanu 2021.–2027. gadam, veiksmīga migrantu integrācija ir atkarīga gan no savlaicīgas rīcības, gan ilgtermiņa ieguldījumiem. No tā izriet, ka ir jāsniedz atbalsts migrantiem un viņus uzņemošajām valstīm (t.sk. konkrētām iestādēm vai organizācijām), cik vien drīz migrācijas procesā tas ir iespējams. Arī valsts līmenī nepieciešams stabils un prognozējams finansējums, lai īstenotu Latvijas saistības un pienākumus attiecībā uz starptautisko aizsardzību pieprasījušām personām.

Imigrācijas, integrācijas un naturalizācijas politikas attīstību Latvijā ir ietekmējusi negatīvā attieksme pret imigrantiem Latvijā. Cilvēki pārsvarā neatzīst imigrantu ieguldījumu valsts ekonomiskajā izaugsmē un nevēlas viņus uzņemt⁸⁸. Eiropabarometra dati liecina, ka 49 % respondentu justos nekomfortabli, ja imigrants būtu kaimiņš, tikai 54 % piekrīt, ka imigrantu integrācijas veicināšana ir valstij nepieciešams ieguldījums ilgtermiņā, un kopumā lielākā daļa iedzīvotāju trešo valstu valstspiederīgo imigrāciju uztver negatīvi vai ļoti negatīvi. Ļoti negatīvas attieksmes pieaugums bija vērojams 2015. gadā līdz ar migrācijas krīzi Eiropā, un

⁸² Portes, A., & Böröcz, J. (1989). Contemporary immigration: Theoretical perspectives on its determinants and modes of incorporation. *International migration review*, 23(3), 606-630.

⁸³ Söhn, J. (2013). Unequal welcome and unequal life chances: How the state shapes integration opportunities of immigrants. *European Journal of Sociology/Archives Européennes de Sociologie*, 54(2), 295-326

⁸⁴ Hendriks, M., & Bartram, D. (2016). Macro-conditions and immigrants' happiness: Is moving to a wealthy country all that matters?. *Social Science Research*, 56, 90-107.

⁸⁵ Kraler, A., & Reichel, D. (2010). Quantitative data in the area of migration, integration and discrimination in Europe – an overview. *Promoting comparative quantitative research in the field of migration and integration in Europe (PROMINSTAT) working paper*, (01).

⁸⁶ Söhn, J. (2013). Unequal welcome and unequal life chances: How the state shapes integration opportunities of immigrants. *European Journal of Sociology/Archives Européennes de Sociologie*, 54(2), 295-326

⁸⁷ Lāss, I. (15.01.2018). Atzinums par pasākuma SAM Nr.9.1.4.4. "Dažādību veicināšana (diskriminācijas novēršana)" projekta "Dažādības veicināšana" (Nr.9.1.4.4./16/I001) aktivitātes "Sociālā darbinieka un sociālā mentora pakalpojuma nodrošināšana patvēruma meklētājiem un personām ar bēgļa vai alternatīvo statusu".

⁸⁸ https://ec.europa.eu/migrant-integration/library-document/what-do-people-europe-think-about-migrants-special-eurobarometer-survey_en

kopš tā laika tas nav būtiski mazinājies. Tiesa, jāņem vērā, ka Latvijas iedzīvotāju attieksme pret imigrantiem no dažādām valstīm būtiski atšķiras – vispieņemamākā ir iedzīvotāju attieksme pret imigrantiem no Ukrainas, Baltkrievijas un Krievijas (jāatzīmē gan, ka pētījums veikts pirms Krievijas uzsāktās karadarbības Ukrainā), savukārt attieksme pret musulmaņiem un afrikāņiem lielai daļai sabiedrības ir negatīva⁸⁹. Aptuveni puse Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka Latvijai nevajadzētu uzņemt nevienu imigrantu no Somālijas, Afganistānas vai Sīrijas.

Apskatot ANO Bēgļu aģentūras 2015. gadā publicēto pētījumu “Bēgļu integrācija Latvijā: Līdzdalība un iespējošana”, Sabiedriskās politikas centrs “Providus” veikto pētījumu “Nacionālais integrācijas izvērtēšanas mehānisms: Starptautiskās aizsardzības saņēmēju integrācijas izvērtēšana un uzlabošana” un Eiropas migrācijas tīkla Latvijas kontaktpunkta izstrādāto maza apjoma izpēti darbu „Starptautiskās/humānās aizsardzības saņēmēju integrācija darba tirgū Latvijā: politika un labās prakses piemēri”, var atrast kopīgus aspektus, kas negatīvi ietekmē PM un bēgļu integrāciju. Kā viens no aspektiem ir diskriminācija, jo īpaši, darba un mājokļa meklējumos, un arī citās ar sociālekonomisko iekļaušanos saistītās situācijās. Starp citām problēmām, kas kavē trešo valstu valstspiederīgo integrāciju Latvijā, iepriekšējos pētījumos ir minēts nepietiekams finansiālais atbalsts PM un bēgļiem uz pārāk īsu laiku (mazāk par gadu), nepietiekama pieeja sistemātiskām valodu nodarbībām, diskriminācija (īpaši attiecībā uz darba meklēšanu un nodarbinātību), kā arī nepietiekama izpratne par konkrētu imigrantu grupu īpašajām vajadzībām. Īpaši tiek uzsvērtā nepieciešamība atbalstīt imigrantu integrāciju darba tirgū, jo 60 % trešo valstu valstspiederīgo Latvijā nestrādā, bet 67 % no tiem, kuri strādā, saņem mazāk par vidējo algu⁹⁰.

Plānojot atbalsta pasākumus, jāņem vērā, ka integrācija nebeidzas pēc noteikta laika perioda, līdz ar to ar jāveido ilgtermiņa politikas programmas, kas ir orientētas uz pastāvīgu iekļaušanas atbalstu personām, kam tas nepieciešams, un jēgpilnu līdzdalību.

3.1. SOCIĀLĀ IEKĻAUŠANĀS

Sociālā iekļaušana literatūrā tiek raksturota kā atšķirību un sociālās distances mazināšana starp imigrantiem un sabiedrību, kas tiek izprasta, kā vienošanās par kopīgām vērtībām, abpusēja iecietība un izpratne⁹¹. Ir izšķiramas dažādas iekļaušanās pakāpes:

1. Akulturācijas vai socializācijas pakāpē indivīds apgūst zināšanas un kultūrorientācijas prasmes, lai varētu sekmīgi sākt veidot saskarsmi sabiedrībā;
2. Pozicionēšanās pakāpē imigrants ieņem savu vietu izglītības un ekonomikas sistēmās, vietējās kopienās un sabiedrībā kopumā, spēj piekļūt kultūras, sociālajam un ekonomiskajam kapitālam;
3. Saskarsmes pakāpē notiek indivīda sociālo attiecību un tīklu veidošana (ietver draudzības, romantisku attiecību veidošanu, mijiedarbības saites ar sabiedrības grupām). Identificēšanās ar sabiedrību, apzināta un emocionāla sasaiste ar to⁹².

Tiek uzskatīts, ka, lai veicinātu iekļaušanos darba tirgū un sabiedrībā kopumā, nepieciešams paaugstināt trešo valstu pilsoņu piederības sajūtu Latvijai; viens no instrumentiem ir integrācijas kursu organizēšana⁹³. Kursos tiek sniegta informācija par pieejamajiem pakalpojumiem, par veselības aprūpi un izglītību, par

⁸⁹ Kaprāns, M., Saulītis, A., & Mieriņa, I. Latvijas iedzīvotāju attieksme pret imigrāciju un imigrantiem. https://fsilu.vip.lv/media/filer_public/54/26/54267a36-735d-4b5a-9ac6-bbbc111ef413/2021_imigracija_zinojums.pdf

⁹⁰ Mieriņa I., Ose L., Kaprāns M., Lāce A. (2107.) Vienojošas nacionālās identitātes un Latvijas kultūrtelpas nostiprināšana. Ekspertu ziņojums. https://www.km.gov.lv/sites/km/files/media_file/ekspertu20zinojums20vienojosas20nacionalas20identitates20un20kulturtelpas20nostiprinasanai1.pdf

⁹¹ Esser, H. (2004). Does the “New” immigration require a “New” theory of intergenerational integration? 1. *International migration review*, 38(3), 1126-1159.

⁹² Esser, H. (2004). Does the “New” immigration require a “New” theory of intergenerational integration? 1. *International migration review*, 38(3), 1126-1159.

⁹³ Mieriņa, I. (2017). Vienojošas nacionālās identitātes un Latvijas kultūrtelpas nostiprināšana.

mājokļu tirgu, par nodarbinātību, par brīvā laika pavadīšanas iespējām Latvijā un citām praktiskām tēmām. EK Rīcības plānā par integrāciju un iekļaušanu 2021.–2027. gadam ir norādījusi, ka migrantiem svarīgi ir gūt izpratni par uzņemošās sabiedrības likumiem, kultūru un vērtībām, cik drīz vien iespējams, piemēram, pilsoniskās ievirzesursos, lai pilnvērtīgi iesaistītos uzņemošajā sabiedrībā. Tādēļ jau pašā integrācijas procesa sākumā ir svarīgi sniegt informāciju par valsts tiesību sistēmu un veidiem, kā ziņot par pārkāpumiem, tādejādi veidojot izpratni par pamattiesībām⁹⁴.

Lai gan vairāki no Rīcības plānā 3. RV iekļautajiem pasākumiem tiešā un netiešā veidā veicina sociālo iekļaušanos, šajā nodaļā padziļināti tiks analizēti divi:

- 3.8. pasākums "Sociālā darbinieka un sociālā mentora piesaiste katram bēglim/ģimenei, kurš sniedz atbalstu sociālekonomiskās iekļaušanas plāna ieviešanā";
- 3.9. pasākums "Sociālekonomiskās iekļaušanas ievadkursu programma par Latviju patvēruma meklētājiem ar praktiskās mācības nodarbībām".

Sākumā tiks sniegts kvalitatīvo datu apkopojums, atklājot perspektīvas un problēmjautājumus, kas parādās intervijās un fokusa grupu diskusijās. Pēc tam, izmantojot strukturētu pieeju un sekojot iepriekš noteiktajiem gadījumu analīzes principiem, tiks izanalizēts konkrētais pasākums: tā atbilstība, saskaņotība, efektivitāte, lietderība, ietekme un ilgtspēja.

SOCIĀLIE DARBINIEKI UN MENTORI

TIEŠĀS MĒRĶA GRUPAS INTERVIJĀS tiek pozitīvi novērtēta pakalpojuma izveide, kas *"bija, manuprāt, un joprojām paliek viena no nozīmīgākajām novītātēm, kas 2015. gada tika ieviestas un stingri iesakņojušās. Un ir ļoti labi, ka viņš [mentoru pakalpojums] tāds ir. [...] tas bija kaut kas pilnīgi jauns, un jau kļuvis par šodienas sastāvdaļu: mēs saprotam, cik būtiski ir cilvēku atbalstīt, palīdzēt viņam atvērt kontu bankā, palīdzēt viņam aiziet uz NVA, sniegt praktisku atbalstu, lai piekļūtu kādam pakalpojumam"* (leM_1_R).

Viens no galvenajiem pakalpojuma piemesumiem ir, ka ir izveidota labā prakse, kur katram starptautiskās aizsardzības saņēmējam, kurš to ir vēlējis, *"ir savs atbalsta cilvēks, ar kuru viņš ir izgājis cauri šai krīzes situācijai un ir stabilizējis savu situāciju Latvijā, jūtas piederīgs un var savu dzīvi te iesakņot"* (SIF_2_R1). Tiek arī norādīts, ka ne sociālais darbinieks, ne mentors *"nav burvis ar nūjiņu"*, kurš var palīdzēt it visā un visu nokārtot, bet viņi drīzāk būtu uztverami kā *"ceļveži"*; attiecīgi liela nozīme ir pieejamajiem resursiem un sadarbībai. Darbinieku uzdevums ir informēt par pakalpojumiem, kārtību un iespējām, palīdzēt tos aizsniegt, lai veicinātu cilvēku integrāciju Latvijā.

Pakalpojuma pieejamības ziņā šajos gados būtisks, sistēmisks atbalsta progress nav panākts: *"No 2016. gada nekas sistēmā nav mainījies"*. Ļoti daudz enerģijas un laika tiek tērēts palīdzot katram konkrētajam klientam atrast dzīvesvietu, ieteiktiesursos, pat atvērt bankas kontu, atbalstot komunikācijā ar izglītības iestādēm, palīdzot sarunāt ģimenes ārstu, piesakot un pavadot pie speciālistiem, kārtojot un latviešu valodā iesniedzot dažādus dokumentus, pieteikumus, iesniegumus, atskaites u.tml.

Respondents pauž viedokli, ka ar sociālo darbinieku un mentoru pakalpojumu *"mēs visu laiku [...] lāpām citu sistēmu caurumus"* (SIF_2_R1). Produktīvākam, efektīvam darbam *"galvenais šķērslis ir sadrumstalotība, jo katrs [atbildīgā institūcija] atbild par kaut ko vienu"* (SIF_2_R2). Šāda sistēma ir veidojusies, vairāk domājot par pakalpojuma ieviešanu, mazāk par cilvēkiem, kam šis pakalpojums tiks piedāvāts.

Sociālekonomiskās iekļaušanas plāns atklāj politiskās gribas palīdzēt trešvalstniekiem trūkumu. *"Politiskais pieprasījums ir ar skaidru motivāciju, ka [integrācijas] prasībām jābūt stingrām"*, noraidot jebkādu *"welcom'ismu"*. *"Politiski tika lemts turēt to atbalstu maksimāli nepievilcīgu"*. Tiek prognozēts, ka arī pēc kara Ukrainā, *"pa priekšu vienmēr būs politiski mūsu cilvēku intereses. Ņemot vērā ekonomisko situāciju un cilvēku skaitu, kas atrodas zem nabadzības sliekšņa, tādejādi virzība uz atbalsta pasākumiem un labo praksi"*

⁹⁴ Biedrība "Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS" (2019). Vadlīnijas iecietības un savstarpējās cieņas principu iekļaušanai bēgļu un migrantu integrācijas atbalsta aktivitātēs, 25.lpp.

būs apgrūtināta” (IeM_1_R). Sekojot iespējām un veidam, kā Latvijā pakalpojumi tiek nodrošināti, ir secināms, ka palīdzība starptautiskās aizsardzības saņēmējiem “nav prioritāte” (SIF_2_R2).

Respondenti norāda, ka būtisku uzlabojumu iespējams panākt ar domāšanas maiņu, atbildības uzņemšanos un sadarbošanos starp iestādēm un dienestiem. Attiecībā uz sociālo darbinieku un sociālo mentoru pakalpojuma iespējamiem uzlabojumiem, tiek norādīts, ka operatīvāka sadarbība var veidoties, ja nevis veido iepirkumu, bet speciālistus pieņem darbā, piedāvājot konkurētspējīgu atalgojumu un citus papildu resursus, kas šiem speciālistiem nepieciešami; šobrīd *“finansālie šķēršļi liedz viņiem labāk ieviest šo pakalpojumu” (Providus_3_R). Pie sistēmas funkcionalitātes uzlabošanas tiek minēta iespēja samazināt klientu maksimālo apjomu un noteikt elastīgi atbalsta periodu, ar iespēju to pagarināt klientiem, kas arī pēc pirmā gada vēl nav pašpietiekami. “Pašā saknē tika pieļautas vairākas kļūdas: par atalgojumu, klientu apjomu un laika posmu [..]. Varbūt nav tas darbs darīts tik operatīvi, cik to varētu darīt, ja būtu vairāk iesaistītie speciālisti, ja būtu atbilstošāks atalgojums, ja arī šo pakalpojumu varētu veikt ilgāk nekā 12 mēnešus pēc statusa saņemšanas [..], ja tas būtu daudz individualizētāks, klientam pieejams. [..] efektivitātei pietrūka arī citu iesaistīto pušu sadarbības” (SIF_2_R1). Kopumā tiek secināts, ka “sociālā darbinieka un sociālā mentora pakalpojums ir kaut kas tāds, kas noteikti jāturpina, bet tāda institucionālākā veidā caur pašvaldību sociālajiem dienestiem, respektīvi pārdomāt formātu, vai tie iepirkumi ir labākais, vai tas ir deleģējums vai pašvaldībām jauna funkcija” (Providus_3_R).*

Tiek norādīts arī, ka būtu svarīgi iesaistīties domāšanas procesa un attieksmes veidošanā, t.sk., informējot sabiedrību par labiem sadarbības piemēriem un parādot atgriezenisko ieguvumu no tā, ka tiek investēts starptautiskās aizsardzības saņēmēju integrācijā.

NETIEŠĀS MĒRĶA GRUPAS INTERVIJĀS atsaucas uz sociālo darbinieku darbu ir visai skopas, bet līdzīgi kā par sociālajiem mentoriem – arī diametrāli pretējas. Iespējams, pakalpojuma saņēmēji ne vienmēr izprot atšķirības starp šīm abām pozīcijām pakalpojumā. Tiek atzīmēts, ka *“sociālais darbinieks ļoti izpalīdz steidzamos jautājumos, tērē savu laiku, ir ļoti atsaucīgs un vēlas palīdzēt” (VīrBK_9). Cits intervētais saka: “Visas problēmas risinu ar sociālo mentoru, es pat neesmu redzējis savu sociālo darbinieku. Man nevajag iet nekur citur” (VīrTAA_1). Kāds min, ka viņam “nav nekādas informācijas par sociālo darbinieku”, bet viņš bija lūdzis, ja iespējams, nomainīt viņa mentoru, “bet viņi nenomainīja” (VīrTAA_4).*

Liela daļa intervēto ir ļoti apmierināti ar mentora darbu, cieši, dažkārt pat katru dienu komunicē, pozitīvi novērtē atbalstu. *“Mans mentors [..] ir godīgs, labs un lielisks, [..] visu noorganizēja tā, kā es vēlējos. Es ļoti novērtēju kā viņa parāda cilvēcību. [..] Mans mentors ir manas acis, ja man nav acu, es nevaru nekur aiziet” (VīrTAA_1). Uz mentora darbu paļaujas jautājumos, kas saistīti ar komunikāciju ar valsts iestādēm un dokumentu kārtošanu, mentors “nāk līdzī uz dažādām vietām, palīdz aizpildīt pieteikumu anketas un man tās nepieciešams tikai parakstīt. [..] Vienīgā pozitīvā lieta ir mentors. Bez mentora es būtu pazudis” (VīrTAIK_6).*

Vienlaikus atbildēs var redzēt, ka mentoru palīdzība bieži pārsniedz tiešo pienākumu robežas: *“Mūsu mentore ir ļoti laba, viņa pat atnesa savas personīgās mantas. [..] Turklāt viņa man tagad palīdz atrast labdarības organizāciju briļļu izgatavošanai” (V&SK_11). Pāris intervēto norāda, ka mentori un tulki ir palīdzējuši bērniem mācībās, tulkojuši un palīdzējuši izpildīt mājas uzdevumus. Vairāki saka, ka regulāri sazinās ar mentoriem vēl vairākus gadus pēc pakalpojuma beigšanās, un norāda, ka viņiem “nekad palīdzību neatsaka”.*

Daļa atbilžu rāda, ka pret mentoru kā starpnieku tiek vērsta nepatika par situāciju vispār, jo cilvēkiem trūkst izpratnes par atbildību sadalījumu un sistēmiskiem jautājumiem. Piemēram, PM bērni neiet bērnudārzā, jo *“sociālais mentors nav palīdzējis viņus reģistrēt” (šis notiek caur PMLP un IZM). Vai arguments, ka “bērniem nav ziemas drēbju” – PM ir saņēmis karti 100 EUR vērtībā iepirkumiem lietoto apģērbu veikalā, bet “šie apģērbi ir ļoti veci”;* intervētais izlietojis 25,00 EUR, un atlikumu prasījis izdot skaidrā naudā, bet nav dabūjis. Vai citviet – *“sadarbība ar mentoru nav laba”, jo statuss iegūts pirms nepilna mēneša, ir atvērts bankas konts, bet “joprojām nav bankas kartes” (VīrTAA_4). Vēl cits respondents saka, ka ir diezgan apmierināts ar mentoru, “bet viņš nezina valodu. Un reizēm paiet ilgs laiks, piemēram, saistībā ar ID karti”.*

Postpadomju valstu valstspiederīgo vidū izpratne par sistēmu un vidi ir labāka, un, īpaši, ja viņiem ir paziņas Latvijā, mentora palīdzība nepieciešama mazāk; ir, kas norāda, ka mentora pakalpojums viņiem nav nepieciešams. Kāds respondents atzīst, ka *“mentors dara visu maksimāli. [...] viņi vienkārši fiziski nevar vienmēr atrisināt problēmu”* (SievK_12). Savukārt cits novēro, ka mentoram *“nav dziļāku zināšanu par tehniskiem jautājumiem (piem., konta atvēršana utt.). Sociālie darbinieki ir kompetentāki un atsaucīgāki. Par viņiem ir tikai pozitīvas atsauksmes”* (SievK_14).

Daudzi ir minējuši arī mentoru aizņemtību un norāda, ka ir gadījumi, kad mentors neatbild vairākas dienas. Iespējams, arī, ka ne visi mentori izprot klientu raizes vai aizdomas vai māk labi paskaidrot situāciju un kārtību. Nenoliedzama komunikācijas barjera ir dažādās valodas. Saziņa visbiežāk notiek *WhatsApp* sarakstē ar *Google* tulkotāju, kas nenoliedzami rada dažādus pārpratumus. Intervijās tiek atzīts, ka *“valodas barjera traucē sazināties”*.

Vairāki respondenti norāda, ka *“nesaņem nekādu atbalstu no mentora”*, vienlaikus uzskatot, ka pašreiz arī *“nekas nav vajadzīgs”*; ir kas īsti nesaprot, *“ko tieši mentors var palīdzēt”*. Pāris intervējamie spriež, ka zvanīs mentoram pēc statusa saņemšanas – *“sadarbība ar mentoru būs noderīga pēc tam, kad būs iegūts statuss”* (VirTAS_18).

Tiek pausts arī izteikti negatīvs vērtējums: *“domāju, ka viņš patiesībā mani kavēja, ja man viņa nebūtu, tad man būtu gājis labāk”* (VirTAA_3). Arī kāds cits, sarunu apkopojot nosaka [tulks lieto trešās personas formu]: *“viņam neviens nepalīdz. Un šobrīd viņš vairs neko nejautā, jo saprot, ka neviens šajā valstī neveic nekādas darbības un nepalīdz”* (VirTAA_4).

Negatīvs vērtējums ir arī par kopējo pakalpojumu, norādot, ka citās valstīs šim pakalpojumam seko labāks nodrošinājums un ir daudz būtiskāks pienesums. Piemēram tiek minēta sociālie darbinieku palīdzība dzīvesvietas atrašanās, proti, sociālie darbinieki ir tie, kas vienojas ar dzīvokļu īpašniekiem vai uzņēmumiem, kas izīrē dzīvokļus. Respondents norāda, ka tajos aspektos, kur palīdzība ir nepieciešama, sociālajam darbiniekam tā jāspēj sniegt:

“Ja jūs pieņemat bēgļus, tas nozīmē, ka jūs pieņemat ES noteikumus, bet, ja jūs pieņemat šos noteikumus, tad jums arī par visiem 100% tas ir jāuzņemas un jāpalīdz. Jo ES par to maksā. Manuprāt, tas [atrast dzīvokli] būtu sociālo mentoru pienākums, jo šādā veidā tiek palīdzēts cilvēkiem. Ja jūs akceptējat ES noteikumus uz papīra, tad jums tas ir arī jādara. Jūs ES sakāt, ka jums ir sociālie darbinieki un mentori; uz papīra, ko parādīt, jums ir, bet realitātē šīs palīdzības nav” (VirTAIN_27).

FOKUSA GRUPU DISKUSIJĀS tiek norādīts, ka, lai pakalpojumu uzlabotu, nepieciešamas regulāras mācības sociālajiem mentoriem un sociālajiem darbiniekiem, tai skaitā kultūrkompetences mācības, jo mērķa grupa ir ļoti dažāda savā starpā. Lai gan tie visi ir starptautiskās aizsardzības saņēmēji, tie ir cilvēki ar ļoti dažādu etnisko izcelsmi, un ne vienmēr etniskā izcelsme ir vienāda pat vienas valsts valstspiederīgajiem.

Tiek vērtēts, ka pašlaik mentora pamatuzdevums ir *“palīdzēt izpildīt birokrātiskās prasības, lai varētu piekļūt daļai no pakalpojumiem”*; sekot, lai notiktu administratīvo dokumentu aizpildīšana, iesniegšana un tiktu ievērota noteiktā kārtība. Bet *“tas nav saistīts ar integrāciju”*; pārējais, ko mentors ikdienā var izdarīt, *“ir ekstra”*.

Fokusa grupu diskusiju dalībnieki norāda, ka ir nepieciešama elastība, nosakot sociālā darbinieka un mentora pakalpojuma ilgumu – citiem pietiks 3–4 mēnešiem, citiem būs nepieciešams krietni ilgāk par gadu. To nosaka atšķirība starp šo personu zināšanām un prasmēm: ir, kas dzīvojuši līdzīgā sistēmā un kuriem ir krievu vai angļu starpniekvaloda, un tādi, kas ir no ļoti atšķirīgas sociālekonomiskās vides un sistēmas, nemāk ne lasīt, ne rakstīt, un runā tikai savā dzimtajā valodā. Pielāgot vienu termiņu, ir *“mēģināt pielāgot cilvēku un situāciju sistēmai”*.

Fokusa grupu diskusijās izskanēja ieteikums dot iespēju finansiāli atbalstīt klientu konkrētās vajadzībās. *“Sociālie pakalpojumi ir tendēti cilvēkus pielāgot pakalpojumam, nevis pakalpojumu pielāgot cilvēkiem”*. Būtu ļoti vēlams, ka sociālajam darbiniekam un sociālajam mentoram būtu teikšana par noteiktu

finansējumu personai tās *mentorēšanas* periodā, ko *“izlietot mērķētam atbalstam”* saistībā ar pamatvajadzību nodrošināšanu, t.sk., veselības izaicinājumiem, piemēram, ja nepieciešams zobārstniecības pakalpojums, vai tās varētu būt kādas integrācijas aktivitātes kā papildus latviešu valodas, pārprofilēšanās vai citi kursi.

Runājot par darba uzlabošanu un ieteikumiem, tiek norādīts uz Lietuvas pieredzi, kur neiedala klientus mentoram pēc skaita, bet mentori specializējas – *“kāds ir speciālists saziņā ar sociālajiem dienestiem, kāds ir speciālists saziņā ar skolām, kāds – darba meklēšanā u.tt.”* Attiecīgi visi mentori apkalpo visus klientus, bet katrs savā jautājumā, kur viņam ir lielākā pieredze un kompetence. Šādi var izvairīties no nekompetences, pārpratumiem un klientu neapmierinātības.

Ieteikums ir arī palīdzēt ar CV un motivācijas vēstules sagatavošanu, darba pieteikumiem, ar praktisku atbalstu nodarbinātības jautājumos. Tādiem jautājumiem varētu būt atsevišķa persona. Šobrīd NVA ļoti formāls, bet ne praktisks atbalsts.

Tāpat tiek norādīts, ka vajadzētu veikt papildus lielāku izglītojošo darbu ar tiem, kas vēlas integrēties.

Kritika tiek veltīta darba atalgojumam, norādot, ka atalgojumam jābūt labākam, lai būtu labāka motivācija, varētu prasīt un sniegt uzkrātās vajadzīgās zināšanas un prasmes. *“Lai par mentoru strādātu, cilvēkam jābūt izglītotam un ieinteresētam šajā darbā. Nevis piestrādāt, atskriet reizi nedēļā”.*

KOPSAVILKUMS

- Sociālo darbinieku veikumu respondenti min mazāk, bet ar mentoru lielākoties ir laba sadarbība, arī atsauksmes par mentoru darbu vairumā gadījumu ir pozitīvas. Bieži sadarbība turpinās arī neformālā veidā pēc pakalpojuma beigām.

- Atsevišķos gadījumos PM ar mentoru īpaši nesazinās, bet plāno to darīt tad, kad būs iegūts statuss.

- Ir arī pietiekami daudz klientu, kam komunikācija ar sociālo darbinieku un sociālo mentoru nav izdevusies. Ir cilvēki, kas ir lūguši nomainīt mentoru; atsevišķos gadījumos tas ir izdevies, atsevišķos – nav. Pāris gadījumos tik norādīts, ka mentors *“ne visu zina”* vai *“nepārzina tehniskas nianšes”*.

- Ir jāņem vērā, ka daudzi procesi Latvijā starptautiskās aizsardzības saņēmējiem ir sveši, bet viņiem ir ekspektācijas par to, kā lietām vajadzētu notikt; viņi veic salīdzinājumus ar iekļaušanās pakalpojumu kārtību Rietumeiropā, attiecīgi bieži kritiku balsta šādā salīdzinājumā.

- Uz sociālo mentoru kā vidutāju starp klienta problēmām un vajadzībām no vienas puses un dažādiem iekļaušanās procesiem, valsts iestādēm un sabiedrību no otras puses, gulst liela atbildība. Mentors tiek vainots arī par dažādām sistēmiskām problēmām, procesu ilgumu u.c. ar viņa darbu maz saistītām lietām. Vienlaikus jāatzīst, ka klienta neizpratne uzskatāma par izskaidrojuma trūkumu, bet neizpratnes kļiedēšana un procesu izskaidrošana ir tiešs mentora pienākums.

- No otras puses, pārmetums par sociālo mentoru nepalīdzēšanu kādos jautājumos (piemēram, mentors neatrod dzīvokli, darbu), nebūtu uztverams kā pārmetums konkrētai personai viņas neizdarībā. Tomēr tas ir pamatots pārmetums sistēmai, ka nav valsts garantiju, vienošanos, atbalsta, lai sociālie darbinieki un sociālie mentori varētu starptautiskās aizsardzības saņēmējiem pienācīgi palīdzēt konkrētā vajadzībā – varētu piedāvāt, piemēram, t.s., pusceļa māju vai darba vietu ar nodrošinātu valsts budžeta līdzfinansējumu u.tml.

- Lai uzlabotu pakalpojumu, būtu nepieciešama elastība attiecībā uz pakalpojuma ilgumu; ir jāsamazina maksimālais klientu skaits sociālajam darbiniekam; jāpalielina darbinieku atalgojums un jāmaina darba līguma nosacījumi.

PASĀKUMA PADZIĻINĀTA ANALĪZE. Rīcības plāna 3. RV 3.8. pasākums “Sociālā darbinieka un sociālā mentora (patvēruma meklēšanas procesā 3 mēneši, 12 mēneši pēc statusa saņemšanas) piesaiste katram bēglim/ģimenei, kurš sniedz atbalstu sociālekonomiskā iekļaušanas plāna ieviešanā” (turpmāk – 3.8. pasākums) paredz 5 sociālo darbinieku un 30 sociālo mentoru pakalpojumu nodrošināšanu PM un personām ar bēgļa vai alternatīvo statusu uz laiku, kas nepārsniedz 12 mēnešus pēc šī statusa iegūšanas dienas. Pasākuma paredzamais rezultāts ir nodrošināt sociālekonomiskās iekļaušanas procesu, atbilstoši kuram starptautiskās aizsardzības saņēmējs var uzsākt patstāvīgu dzīvi Latvijā.

TABULA 6: PAMATINFORMĀCIJA PAR 3.8. PASĀKUMU

KRITĒRIJS	INFORMĀCIJA
Tiesiskais ietvars pasākuma ieviešanai	Ministru kabineta 2016. gada 9. februāra noteikumi Nr. 102 “Darbības programmas “Izaugsme un nodarbinātība” 9.1.4. specifiskā atbalsta mērķa “Palielināt diskriminācijas riskiem pakļauto personu integrāciju sabiedrībā un darba tirgū” 9.1.4.4. pasākumu “Dažādību veicināšana (diskriminācijas novēršana)”
Īstenošanas termiņš	04.01.2016.–31.12.2023. ⁹⁵
Finansējuma avots (ES fondu vai valsts budžeta)	Eiropas Sociālais fonds 85 % un valsts budžeta līdzfinansējums
Iesaistītās puses pasākuma īstenošanā	<ul style="list-style-type: none"> • Pasākumā atbalstāmo darbību uzrauga LM izveidota uzraudzības padome • Projekta iesniedzējs – SIF • NVA un PMLP – sadarbības partneri • Sociālā darbinieka un sociālo mentoru pakalpojuma sniedzēji – Nodibinājums “Caritas Latvija” (01.02.2022.–šobrīd), Biedrība “Latvijas Sarkanais Krusts” (01.12.2019.–31.01.2022., 01.06.2018.–30.11.2019., 01.10.2016.–30.11.2016., 06.04.2016.–30.09.2016.), Biedrība “Patvērums “Droša māja”” (01.12.2016.–19.04.2018.), Sabiedrības integrācijas fonds (20.04.2018.–31.05.2018.)

⁹⁵ Izmaksu attiecināmības periods.

Rezultatīvais rādītājs
(kvantitatīvais)

Vidēji gadā 390 atbalstu saņēmušie PM un personas ar bēgļa vai alternatīvo statusu

Avots: Civitta Latvija

ATBILSTĪBA | 3.8. pasākums ir iekļauts ES 2014.–2020. gada plānošanas perioda 9. prioritārajā virzienā, piesaistot finansējumu projekta veidā uz noteiktu laiku un pievienojoties ES kopējam redzējumam par nepieciešamību dažādu sabiedrības locekļu, it īpaši imigrantu, sociālajai iekļaušanai. Taču līdz ar plānošanas perioda beigām, sociālā iekļaušanās PM un personām ar bēgļu vai alternatīvo statusu joprojām ir aktuāla, un nepieciešamība pēc sociālā darbinieka un sociālā mentora pakalpojumiem nav zudusi. Vismaz divas reizes gadā SIF veido fokusa grupu diskusijas ar mērķa grupu, *“lai saprastu, vai saņemtais pakalpojums ir atpazīts, saprasts. Caur to izzinām klientu vēlmes un vajadzības, un pārskatām satura atbilstību”* (SIF_2_R1).

PM un personu ar bēgļa vai alternatīvo statusu skaits pieaug un reizēm tas ir īpaši neprognozējams, piemēram, kā Baltkrievijas robežas šķērsošanas gadījumā 2021. gadā vai ar Krievijas iebrukumu Ukrainā 2022. gadā.

Balstoties uz apkopoto informāciju par 3.8. pasākumu un ievērojot intervences loģiku, identificētā problēmas aktualitāte – ierodoties Latvijā PM trūkst sociālie, finanšu un cilvēkkapitāla resursu, lai (bez sociālo darbinieku un mentoru u.c. palīdzības) uzsāktu patstāvīgu dzīvi – saglabājas līdz ar katru jaunu PM.

SASKAŅOTĪBA | SIF vienlaikus ir gan projekta īstenotājs attiecībā pret LM, gan arī veic uzraudzību sociālo darbinieku un sociālo mentoru pakalpojuma izpildei, koordinējot līgumu slēgšanu ar pakalpojuma īstenotājiem (biedrībām) un pārraugot pakalpojuma izpildes atbilstību noslēgtajam līgumam par pakalpojuma sniegšanu un MK noteikumiem Nr. 102. MK noteikumos Nr. 102 kopš to apstiprināšanas ir 9 reizes veikti grozījumi, lai *“šo pakalpojumu pieskaņotu cilvēkam”*.

No sociālā mentora tiek sagaidīts, ka viņš palīdzēs risināt situācijas, kurās nokļuvis viņa klients, un tās var skart visdažādākās jomas, piemēram, veselības aprūpe, mājoklis, izglītība, nodarbinātība, valoda, pabalsti un ģimene utt. Līdz ar to 3.8. pasākuma sekmīga īstenošana – tieši sociālekonomiskā iekļaušanās plāna izpilde, ir atkarīga no mājokļu politikas, finanšu sektora politikas un nosacījumiem (bankas, nodokļi), nodarbinātības politikas, sociālās (pabalsti) un izglītības politikas, t.sk. latviešu valodas apguves.

EFEKTIVITĀTE | No intervijām ar dažādām iestādēm izriet, ka individuālas pieejas nodrošināšanā un sniegšanā nepieciešams pievērst uzmanību pakalpojuma pieejamības termiņam, jo integrācijas process katram pakalpojuma saņēmējam ir individuāls un atkarīgs no katras personas – starptautiskās aizsardzības saņēmēja valodas prasmēm, izglītība līmeņa, fiziskās un garīgās veselības stāvokļa, vai persona iepriekš ir strādājusi, kā arī ģimenes stāvokļa, vecuma un dzimuma. MK noteikumu Nr. 102 paredz, ka katrai personai tiek izstrādāts sociālekonomiskais iekļaušanās plāns un tiek koordinēta tā izpilde sociālā mentora uzraudzībā, tomēr noteiktais 12 mēnešu termiņš tiek attiecināts uz visiem vienādi. Atšķirīgās vajadzības liecina, ka sociālekonomiskā iekļaušanās plāna atbalsts atsevišķos gadījumos varētu būt īsāku periodu, bet atsevišķos tas nepieciešams ilgāk un varētu pārsniegt 12 mēnešus, attiecīgi būtu nodrošināms līdz brīdim, kad klients ir spējīgs par sevi parūpēties (pieejams mājoklis, darbs, skola u.tml.) vai pats atsakās no pakalpojuma.

Saskaņā ar MK noteikumiem Nr. 102 katru gadu pakalpojums tiek orientēts uz atbalstu 390 PM un personām ar bēgļa vai alternatīvo statusu; faktiski starptautiskās aizsardzības personu skaits katru gadu ir svārstīgs, no 117 līdz 316 personām attiecināmajā periodā (2022. gadā uz izpētes brīdi ir 299 personas). Izpildīti visi sociālekonomiskās iekļaušanās plānā minētie pasākumi un aktivitātes, starptautiskās aizsardzības saņēmējiem palīdzot iekļauties, bet nepārsniedzot noteiktos 12 mēnešus no statusa iegūšanas brīža.

LIETDERĪBA | Sākotnēji pasākuma īstenošanai tika paredzēti 2 275 200 EUR, bet īstenošanas gaitā kļuva skaidrs, ka faktiskā intensitāte, it īpaši sākumposmā, ir zemāka, tādējādi radot ietaupījumu, kas vairākos

piegājienos tika pārdaļīts citām MK noteikumu Nr. 102 aktivitātēm, līdz ar to kopumā piešķirtā summa ir 1 179 637,71 EUR (uz pētījuma veikšanas brīdi faktiski izlietotā summa ir 1 144 360,33 EUR).

Sociālā darbinieka un sociālā mentora atlīdzība nav mainījies kopš 2016. gada februāra, kad tika apstiprināti MK noteikumi Nr. 102 – izmaksas sociālā darbinieka piesaistei mēnesī ir 1 400 EUR (bez pievienota vērtības nodokļa, taču iekļaujot visas citas izmaksas), sociālā mentora piesaistei – 1 000 EUR (bez pievienota vērtības nodokļa, taču iekļaujot visas citas izmaksas). Attiecīgi šajās sociālā darbinieka un mentora pakalpojuma izmaksās tiek iekļauti arī visi citi izdevumi pakalpojuma nodrošināšanai, piemēram, printeris, interneta pieslēgums, transporta pakalpojumi (palīdzot starptautiskās aizsardzības saņēmējiem pārvākties no PMIC uz dzīvokli), e–taloni u.tml. Uzņēmuma jeb pakalpojuma nodrošināšanas līgums, kas tiek noslēgts ar sociālajiem darbiniekiem un sociālajiem mentoriem, paredz pakalpojuma pieņemšanas un nodošanas kārtību, bet neparedz darba devēja apmaksātu slimības lapu vai apmaksātu atvaļinājumu, attiecīgi jāsecina, ka MK noteiktumu Nr. 102 anotācijā sniegtā informācija, ka atlīdzība ir noteikta atbilstoši amatu kategorijām, nav pamatota un nav salīdzināma.

Vienlaikus jānorāda, ka MK noteikumi Nr.102 neiekļauj visus nepieciešamos nosacījumus, kas sekmētu tieši pakalpojuma izpildes kvalitāti un ka tā nodrošināšanā iesaistītās personas sniedz efektīvu atbalstu starptautiskās aizsardzības saņēmējiem. Lai pārliecinātos, vai iesaistītais personāls savā darbā ir efektīvs, SIF piesaistīja ārējo ekspertu, kurš laika posmā no 2017. gada 1. decembra līdz 2018. gada 19. janvārim izvērtēja sociālā darba procesa efektivitāti, sniedza atzinumu⁹⁶ un priekšlikumus turpmākai darbībai.

No atzinuma izriet, ka netiek veikta mērķtiecīga PM un personu ar bēgļa vai alternatīvo statusu profilēšana *“[...]portrets, tipiskākās emocionālās, ekonomiskās, prasmju un sociālās u.c. grūtības laika dinamikā un integrācijas etapos, vajadzības (pamata un sociālās vajadzības), sociālās problēmas un to īpatsvars, sociālekonomiskās integrācijas un veiksmīgas sociālās adaptācijas priekšnosacījumi, īpatnības un grūtības specifiskām mērķa grupas apakšgrupām (piemēram, indivīds un ģimene ar bērniem, kultūras atšķirības, pārciestā krīze, vardarbība utt.)”*⁹⁷ Tā rezultātā ir grūti izvērtēt sociālā darbinieka un sociālā mentora darba efektivitāti.

No intervijām ar tiešās mērķa grupas pārstāvjiem izrietēja, ka pasākuma īstenošanas laikā SIF nav radušās šaubas par sociālā darbinieka profesionālajām kompetencēm, jo tie ir pieredzējuši darbinieki, t.sk. sociālajos dienestos nodarbināti, kā arī ar augstāko izglītību sociālā darba veikšanā, taču ar sociālajiem mentoriem ir citādāk. Sociālajam mentoram ir prasība par profesionālo pieredzi, bet nav prasību attiecībā uz izglītību, *“lai gan būtu noderīgi, ja būtu sociālā darba vai pedagoga izglītība”* (SIF_2_R1). Vienlaikus tiek nodrošināts, ka pakalpojuma sniegšanā iesaistīto sociālo mentoru darbs no SIF puses tiek pārbaudīts vienu reizi mēnesī, izskatot visas klientu lietas, tajās iekļauto saturu un darbu izpildi, kā arī iemeslus, ja kādas aktivitātes nav veiktas.

MK noteikumi Nr. 102 nosaka starptautiskās aizsardzības pieprasītāju vai saņēmēju minimālo un maksimālo skaitu sociālajam darbiniekam un sociālajam mentoram, bet klienta sociālās īpatnības, problēmas, vajadzības un citi aspekti netiek vērtēti.

Pasākuma īstenošanas laikā līdz 2022. gada sākumam ir periodiski bijuši četri pakalpojumu sniedzēji, viens no tiem ir sniedzis pakalpojumu vairākas reizes; no publiski pieejamās informācijas līgums ar Latvijas Sarkano krustu tika laužts. Līguma slēgšana pakalpojuma izpildē tika nodrošināta iepirkumu procedūras rezultātā.

IETEKME | Sociālā darbinieka un sociālā mentora pakalpojumu sniegšanas rezultātā persona ar bēgļa vai alternatīvo statusu ir ieguvusi nepieciešamos resursus (gan materiālos, gan finansiālos, gan prasmes), lai iekļautos sabiedrībā. Taču nepieciešamo resursu apjoms nav atkarīgs tikai no sociālā darbinieka un sociālā mentora darba, to sekmē arī citas iesaistītās puses – statusa piešķirēji (IeM), mājokļa pieejamība (EM, VARAM un pašvaldības), izglītības nodrošināšana un apmācības, t.sk. valoda (IZM, PMLP, NVA, LVA), kā arī

⁹⁶ Lāss, I. (15.01.2018). Atzinums par pasākuma SAM Nr.9.1.4.4. “Dažādību veicināšana (diskriminācijas novēršana)” projekta “Dažādības veicināšana” (Nr.9.1.4.4./16/I001) aktivitātes “Sociālā darbinieka un sociālā mentora pakalpojuma nodrošināšana patvēruma meklētājiem un personām ar bēgļa vai alternatīvo statusu”.

⁹⁷ Turpat.

sociālie pabalsti (LM, VSAA, VARAM un pašvaldības), integrācijas politika (KM), finanšu sektora pieejamība un finanšu pratība (FM, VID, LB, NVA), pieejamība veselības un sociālās rehabilitācijas pakalpojumiem (VM, LM). Vienlaikus jāņem vērā arī tāds faktors, kā PM un personas ar bēgļa vai alternatīvo statusu neieinteresētība līdzdarboties un iekļauties Latvijas sabiedrībā, piemēram, ja persona mēģina rast iespēju doties uz citu valsti vai nepilda sociālekonomiskās iekļaušanās plānu, vai atsakās no pakalpojuma saņemšanas.

Kā viens no ietekmes faktoriem ir tulka pakalpojumu ierobežota pieejamība, piemēram, PMIC tulki ne vienmēr ir pieejami un galvenokārt veic tulkojumu no imigranta valodas uz angļu valodu, savukārt daļa speciālistu angļu valodu tik labi nepārzina un nevar sniegt informāciju pietiekami izsmelīgi.

Sociālā mentora pieejamība ir nepieciešama akūtās situācijās, kas var ieilgt uz nenoteiktu laiku, līdz ar to no sociālā mentora tiek gaidīta atsauce un izpratne situācijas risināšanā.

ILGTSPĒJA | Pakalpojuma ilgspēja ir atkarīga no starptautiskās aizsardzības saņēmēja vēlmes iesaistīties sociālekonomiskā iekļaušanās plāna īstenošanā, kā arī no sociālā mentora intereses, laika un pieejamības sniegt nepieciešamo atbalstu klientam. Taču ilgspēju sekmē arī ārējie faktori – sabiedrības attieksme, politiskā griba risināt akūtus jautājumus (mājoklis, izglītība, pabalsti, medicīna), starptautiskie un nacionālie normatīvi, kas attiecas uz starptautiskās aizsardzības saņēmēju.

Lai nodrošinātu pakalpojumu ilgtermiņā, ir nepieciešami finanšu līdzekļi pārredzamā periodā (nepieciešamajā laikā un apjomā) un noturīga sadarbība ar pakalpojumu sniedzēju, kurš var to īstenot mērķtiecīgi ilgtermiņā. Nepieciešams nodrošināt elastīgu pieeju pakalpojuma sniegšanā, vadoties no starptautiskās aizsardzības saņēmēju vajadzībām, identificējot rādītājus, kas sniedz informāciju par pakalpojuma efektivitāti un ietekmi, un tos monitorējot. Darbā jāpiesaista nepieciešamo skaitu sociālo darbinieku un sociālo mentoru, tiem nodrošinot konkurētspējīgu atalgojumu, izveidojot atbalsta un motivācijas/ bonusu programmu.

Vienlaikus nav nošķirama pati pakalpojuma kvalitāte, jo tā ietekmē, vai mērķa grupa būs sociālekonomiski iekļāvusies. Viens no instrumentiem būtu metodika sociālo darbinieku un mentoru darba kvalitātes uzraudzībai (kādi rezultāti tiek gaidīti, kāda ir darbu secība ar klientu), kā arī iesaistītā personāla zināšanu pilnveide, lai tas pēc iespējas sniegtu efektīvāku atbalstu PM un personām ar bēgļa vai alternatīvo statusu individuālā sociālekonomiskā iekļaušanās plāna īstenošanā.

Nepieciešams sekmēt saskaņotību ar citiem pasākumiem, kas saistīti ar starptautiskās aizsardzības saņēmēju integrēšanos sabiedrībā, piemēram, dažādu valodu tulku piesaiste, izglītības pieejamība, nodarbinātība.

IEKĻAUŠANAS KURSU IEVADPROGRAMMA

TIEŠĀS MĒRĶA GRUPAS INTERVIJĀS tiek norādīts, ka *“jebkuri kursi, tā ir iespēja iepazīties ar citiem cilvēkiem. Un ir daudz vieglāk iekļauties, kad ir ar ko komunicēt. [...] veidojās [grupas] kodols, un viņi savā starpā viens otram palīdz. Un bieži viņi viens otram var vairāk palīdzēt, jo ir lietas, ko viņi labāk zina nekā jebkurš latvietis, kurš te dzīvo. Specifiskas lietas, kuras mēs dažreiz pat nevaram iedomāties”* (LVA_4_R).

Sākotnēji tas veidots kā viens kurss, kas bez izšķirības bija pieejams gan starptautiskās aizsardzības statusa pieprasītājiem, gan saņēmējiem, bet sadarbībā ar NVO tika novērots cilvēku nenoteiktības stāvoklis PMIC un nolemts, ka ir lietderīgi šo integrācijas kursu gradēt un veidot elastīgāk – *“kamēr persona gaida statusa piešķiršanu, mūsu uzdevums ir informēt viņu par Latvijas iekārtu, par Latvijas sociālo, izglītības sistēmu, bet persona tīri psiholoģiski vēl nezina, vai viņai tiks piešķirts statuss un vai viņa šeit uzturēsies. [...] Savukārt pēc tam, kad persona ir ieguvusi statusu un jau sāk plānot savu uzturēšanos Latvijā, viņai rodas daudz reālu un praktisku jautājumu – kā iekārtot bērnu pirmsskolas izglītības iestādē, kā atrast ģimenes ārstu un tamlīdzīgi. Un tad personai bija iespēja atkārtoti apmeklēt garāku integrācijas kursu, kur sniegtā informācija tika analizēta jau izvērstākā formā”* (KM_9_R1).

Kā galvenie integrācijas kursu atteikuma (neapmeklēšanas) iemesli tiek norādīta jau minētā statusa nenoteiktība, kultūras tradīcija un hierarhiskais ģimenes modelis: *“vai tie ir ievadkursi vai latviešu valoda, nāk tikai ģimenes galva, sievietes nenāk jo nav atļauts uzturēties telpā ar citiem vīriešiem, ir jāpieskata*

bērni” (Droša Māja_13_R2). Kursu daļu par dzīvesziņu, tradīcijām Latvijā un Eiropā viņi noklausās, bet “mēs nevaram mainīt viņu domāšanu, mentalitāti, kultūratšķirības vai to viņu to sadzīves ikdienu. Ja sievai jāsež mājās un bērni jāaudzina, vai to varam mainīt un pateikt: nē, viņas ies strādāt. Ja viņu kultūrā ir pieņemts, ka vīrs apgādā ģimeni un sieva vai divas sievas mājās sež?” (Droša Māja_13_R1).

Attieksme pret mācīšanos vispār un integrācijas kursu apmeklējumu ir dažāda. Kursu vadītāji novēro, ka *“ir cilvēki, kas Muceniekos ir izlasījuši visus pieejamos bukletus un zina ļoti labi visu, arī savas tiesības un pienākumus. Bet citi pilnīgi ignorē. Un analfabētisms, nemāk izlasīt, nesaprot, ko lasa” (Droša Māja_13_R1).* Pirmajā posmā ir veidoti arī kādi informatīvie materiāli drukātā veidā, t.sk., arābu, franču un dari valodās *“tika izstrādāts materiāls maziem bērniem – Ezis un viņa draugi, komiksa veidā grāmata bērniem [...] Viegla valodā, zīmējumu veidā stāsts par to kā ezis iegūst draugus” (KM_9_R3).* Attiecībā uz šāda tipa informatīvajiem materiāliem tiek minēts arī, ka cilvēki arvien vairāk uzmanības pievērš informācijai internetā, un *“lēnā garā ir jāiet prom no iespēstajiem materiāliem, tā ir naudas un resursu tērēšana” (Droša Māja_13_R1).* Uz integrācijas kursu bāzes lietošanai viedierīcēs ir izveidota aplikācija *First Steps in Latvia*, tur informācija pieejama latviešu, krievu, angļu, franču, arābu un dari valodās.

Tomēr visi respondenti atzīst kursu nepieciešamību un lietderīgumu, un uzskata, ka, neatkarīgi no tā, ar kādu attieksmi uz tiem iet un ko tajos dzird, šādiem kursiem noteikti ir jābūt. Lai arī ir skaidrs, ka ne visi cilvēki šeit paliks, kursu vadītājiem un jebkurai saskarsmei ar PM ir nozīmīga loma arī tādā ziņā, ka caur viņiem tiek vērtēta Latvijas sabiedrības atvērtība, vēlme uzņemt un palīdzēt, *“kāds ir tas pirmajā brīdī piedāvātais atbalsts, tīri cilvēciski, ja es jūtu, ka šajā valstī mani grib, vēlas un piedāvā iespējas, tas arī ir ļoti motivējoši” (LM_12_R2).* *“Ir cilvēki, kurus nevar motivēt, jo viņi jau sākotnēji nevēlas šeit atrasties. Bet ir arī piemēri, ka cilvēki piekrīt un integrējas. Liela nozīme ir tiem, kas ar viņiem strādā, individuāli uz vietas, sociālie darbinieki un mentori, NVO” (LM_14_R2).*

Tiek novērots, ka *“cilvēki pateicīgi par dotajām zināšanām. Viņi pēc tam atgriežas un saka, ka zina, ka jūs jau par šo stāstījāt, bet tajā brīdī tas nebija tik svarīgi, nezināju vai palikšu vai nepalikšu šeit, vai nevarat vēlreiz pakonsultēt par to jautājumu. Kurss ir lietderīgs, kaut vai apejot riņķi, viņš zina, kur iet, viņš zina, ka par to mēs runājam, ka tas jautājums ir risināms. Sevišķi tie cilvēki, kas ar Latviju saista savu nākotni” (Droša Māja_13_R1).*

Otrs, bet ļoti svarīgs integrācijas aspekts, kas tiek uzsvērts intervijās, ir uzņemošās sabiedrības attieksme un politiskais atbalsts: *“Integrācijā ir divas puses – vēlme integrēties un vēlme uzņemt savā vidē. Tas ir ļoti komplekss darbs ar palīdzību ar nodarbinātību, mājvietu utt., bet pēc tam sabiedrība vienkārši nesaprot cilvēku, nepieņem. Būtu nepieciešams strādāt arī ar sabiedrības un iestāžu informēšanu par bēgļiem un cilvēkiem ar alternatīvo statusu” (PMLP_11_R2).* Praktiski visi intervējamie kā galveno problēmu atzīmē, ka svešautiešu integrēšanai trūkst politiskās gribas: nav politiskās vēlmes uzņemt un integrēt mūsu sabiedrībā iebraucējus, *“nav mūsu valstī tādi mērķi bijuši tiešām viņus integrēt” (LM_12_R2).* Tiek norādīts, ka *“politīki baidās no sabiedrībās, vēlēšanu reakcijas”.* Attiecīgi ir redzams integrācijas divpusējais virziens, proti, ir nepieciešami integrācijas kursi atbraucējiem, bet tieši *“sabiedrības informēšana, attieksmes maiņa, varētu būt atslēgas punkts” (Droša Māja_13_R1)* veiksmīgākai iebraucēju integrācijai. Svarīgs ir *“darbs ar Latvijas sabiedrību, lai šādus cilvēkus arī pieņemtu. Jo tas neko nedod, ja būtu daudz pakalpojumu”,* bet sabiedrības kopējā attieksme ir nepieņemoša (LM_12_R2).

Šādā nolūkā 3. RV ietvarā ar PMIF atbalstu ir organizētas mācības speciālistiem – *“starpkultūru komunikācijas mācību kurss, kā arī konsultācijas speciālistiem, kas sniedz pakalpojumus gan trešo valstu pilsoņiem, gan starptautiskās aizsardzības saņēmējiem” (KM_9_R1).* Pamatā to apmeklē sociālie darbinieki, pašvaldību policisti, bāriņtiesu pārstāvji, sociālie pedagogi, bet arī citi. Arī informācijas centrs nodrošina konsultatīvo atbalstu gan iebraucējiem, gan arī speciālistiem, kas saskaras ar neskaidriem jautājumiem. *“Bija labs pasākums, kad ņēma patvēruma meklētājus un brauca pa visu Latviju un taisīja tikšanos – pašvaldība, arī sabiedrība, sociālie dienesti. Patvēruma meklētāji, otrā pusē valsts, pašvaldības iestādes, mēs pa visu kā moderatori. Savā starpā aprunājas, pastāsta, ko viņi prot, un pretī zemnieki, ko viņiem vajag. Tas bija ļoti labi, ka cilvēki [satikās klātienē], ne caur mediju vai bukleta starpniecību” (Droša Māja_13_R1).*

Galvenais ieteikums ir kursu gradēšana, plašs tēmu loks, labo piemēru iekļaušana, mācīšanās pašiem un jaunu risinājumu meklēšana. *“Noteikti ir jāsaņem šo dažādo tēmu tvērums, ieskaitot bērnu tiesības,*

dzimumu līdztiesību – kultūratšķirības. Jāuzsver arī, ka jāsauglabā arī tēma par cilvēktirdzniecību un riskiem. Šis integrācijas kurss ietver ļoti plašu tēmu loku un tas noteikti ir jāturpina. Viens veiksmes stāsts ir šī mobilā aplikācija, bet IT risinājumi ļoti ātri noveco, mēs nespējam tam tikt līdzī. Bet tas, ka esam reaģējuši uz šo laukmeta izaicinājumu; ir jāsauglabā šī gatavība reaģēt uz šī digitālā laukmeta izaicinājumiem – attālināti pasākumu formāti, varbūt arī citi risinājumi, rīki un instrumenti” (KM_9_R1).

Par indikatoriem, pakalpojuma izvērtēšanai, respondentiem nav īsti atbildes, jo, līdzīgi kā ar citiem pakalpojumiem, tiešais kurss rezultāts vērtējams holistiski, proti, tas nav atraujams no citiem faktoriem. “Kvantitatīvais rādītājs ir neizbēgams, pretējā gadījumā rodas situācija, ka mēs plānojam iztērēt 300 000 EUR, bet reaģēsim pēc vajadzības [...] Tas, ka tie rādītāji nav sasniegti kādā apjomā, tas nesignalizē par to, ka tas pakalpojums ir bijis slikts vai nevajadzīgs, bet ir notikušas ārējas lietas, ko nevarēja paredzēt un ko ir ārkārtīgi sarežģīti prognozēt” (KM_9_R1).

NETIEŠĀS MĒRĶA GRUPAS INTERVIJĀS atsauksmes par integrācijas kursiem kopumā ir ļoti pozitīvas: “nevaru pateikt, ka tas bija derīgs un tas nē. Mēs mācījāmies par banku, kā uzsākt biznesu šeit, kā nopirkt dzīvokli šeit, mēs nedrīkstam pirkt zemi, bet varam dzīvokli. Un viss ir derīgs” (VīrTAA_1). Intervētie priecājas, ka bija pat ekskursijas, izstāžu apmeklējumi, jo “tā bija iespēja redzēt kaut ko jaunu” (VīrTAS_18). Tiek izcelts, ka, kurss runāja par likumiem, par dzīvi nometnē un valstī, bet “viss, ko stāsta, ir ļoti noderīgs”, “ir aprakstīts pietiekami detalizēti” un “īpašu jautājumu nav”. Īpaši tiek novērtēta kurss vadītāju atsaucība: “[vārds] ir malacis, ļoti pozitīva, vienmēr palīdz” (SievK_14); “lieliski ir arī tas, ka viņi atbild uz personīgiem jautājumiem, kas nav saistīti ar nodarbības tēmu” (VīrK_7).

Vienlaikus PM nav pārliecības, ka viņiem noteikti piešķirs statusu un Latvijā ļaus palikt, tāpēc identiski kā ar latviešu valodas kursiem, ir “ļoti grūti koncentrēties, jo nezini, vai iegūsi statusu, varbūt tiks atraidīts”. Intervējamais norāda, ka kurss piedāvāti, kad viņš bija ļoti depresīvā stāvoklī, tāpēc viņš atteicies uz tiem iet (VīrTAK_6). Līdzīgi arī citās intervijās tiek norādīts, ka pati kurss ideja ir ļoti atzīstama, bet “īsti neko neatceras no šiem kursiem”, un pat uzskata, ka šī ir “laika izšķiešana”, jo, kamēr cilvēkam draud deportācija, viņi nespēj iedziļināties jautājumos par parašām, kontu atvēršanu, uzņēmuma dibināšanu vai nodokļu atgriešanu. Savukārt pēc statusa saņemšanas šādi kurss būtu ļoti svarīgi. Līdzīgi kāda respondente iesaka “kursus labāk organizēt pēc statusa saņemšanas, jo cilvēki tur iet ļoti nenopietni, jo nezina, vai šajā zemē paliks. Ja kurss būtu pēc statusa saņemšanas, tad būtu daudz lielāka iesaiste un atdeve” (SievCHU_24).

Atmiņā labāk palikušas un ļoti augstu novērtētas nodarbības, kurās tiek runāts par PM akūtu problēmu. “Priekš manis pozitīvākais bija tas, ka viņi teica, ka, ja tu iegūsti statusu uz 5 gadiem, tu vari aicināt ģimeni, tas priekš manis bija lieliski. Es lūdzu juristam vairākas reizes to atkārtot. Es ļoti par to priecājos” (VīrTAA_1). Līdzīgi cits norāda, ka integrācijas kurss ir piedalījies, bet nevar nosaukt nevienu konkrētu lietu, kas patīcis labāk vai palicis atmiņā. Viņš grib uzzinātu vairāk informācijas par to, kā te varētu atvest savu ģimeni un vai tas būtu droši, “tas bija nedaudz pieminēts” kurssos.

Tiek norādīts, ka ļoti būtiska būtu informācija par pārprofilēšanās iespējām: “Pārprofilēšanas kurss man palīdzētu apgūt jaunu profesiju un iegūt formālu izglītību, ar kuru varētu dabūt darbu”. Respondents uzskata, ka pagaidām viņam tas nav iespējams (pārprofilēšanās nav pieejama), jo nav latviešu valodas tāda līmenī, lai mācītos un iegūtu diplomu latviešu valodā.

Kāda respondente kā svarīgāko tēmu izceļ likumu skaidrojumu par bēgļu tiesībām un pienākumiem. Viņa arī norāda, ka būtu gribējusi vairāk informācijas (“kursos nebija pieminēts”) par bērnu izglītību, kā iestāties skolā un kā izglītības process notiek.

Cita respondente atzīst, ka daudzas lietas, kas minētas kurssos, bet tanī laikā nav bijušas īsti aktuālas, tiek palaistas garām un aizmirstas. Viņa izsaka vēlmi, lai kurss būtu vairāk praktisku padomu, un iesaka izveidot nelielas brošūras par to, kā un ko darīt, lai pēc kursiem būtu skaidras vadlīnijas dažādiem procesiem (nodokļu grāmatiņa, pieteikšanās PMLP utt.).

FOKUSA GRUPU DISKUSIJĀ tiek norādīts, ka līdz šim, skatoties sabiedrības integrācijas politikas kontekstā, “tas, kādu mēs redzam integrācijas procesa galamērķi un kas tiek mācīts kurssos, tur nebija daudz paralēļu”. Nešķiet, ka kurss būtu savilkts ar to, kā mēs saskatām, kas būtu personas ar bēgļa vai alternatīvo statusu iekļaušanās procesa galarezultāts. Piemēram, “ja sociālekonomiskās iekļaušanās uzstādījums ir, ka viņi te

būs neilgi, un galvenais, lai viņi strādā, tad kāpēc kursos nav lielāks uzsvars uz nodarbinātību, profesionālo ētiku u.tt?” Tēmas ir ārkārtīgi plašas. Līdz šim mēs kā valsts pasakām, kas būtu jāsadzird, bet nav nodrošināta atgriezeniskā saikne. Kursos tiek runāts, ka svarīgi ir runāt latviešu valodā, kas patīk vai nepatīk latviešiem, *“bet mēs maz runājam, ko darīt cilvēkiem, ja viņu tiesības ir aizskartas un viņi saskaras ar diskriminējošu attieksmi”*. Tas tikai garāmejojot kaut kur tiek pieminēts. Ja kursi ir *“par iespējošanu, par to, ka cilvēki iegūst savu patstāvību, tam būtu daudz vairāk jābūt saistītam ar viņu individuālo integrācijas trajektoriju”*.

Arī fokusa grupu diskusijā tiek norādīts, ka kursi ir PM, bet ne visas personas interesē palikt Latvijā un piedalīties kursos. Nodarbības notiek Rīgā, tiek piešķirti e-taloni – *“tie un kafijas pauzes ir ļoti laba motivācija”* piedalīties kursos. Bet vairākas lietas PM vienkārši nedzird. *“Tiklīdz saņem statusu, viņi jautā tieši to pašu”*. Tad jautājumi lielākoties ir ļoti konkrēti par darbu, medicīnu, izglītību u.tml. Tēmu varētu būt vairāk, varētu tās apskatīt dziļāk.

Rīcības plāna 3. RV uzskaitītās apskatāmās tēmas ir visaptverošas un to ir ļoti daudz. Ir jādomā, vai viss visiem būs aktuāls un vai pietiks laika individuālām konsultācijām par klausītājus interesējošiem jautājumiem. FGD tiek norādīts, ka te neder šī birokrātiskā izpratne, ka *“vienreiz ir izstāstīts un ar to ir gana”*; *“cilvēkiem, kas nāk no citas kultūrvides, ir jāparedz individuālāka pieeja un pamatīgāks skaidrojums”*. Tiek ieteikts arī diferencēt tēmas, norādot, ka, piemēram, *“cilvēkiem no postpadomju valstīm izpratne, kā lietas notiek šeit, ir jau pirms kursu apmeklējuma”*. Bet jaunākiem cilvēkiem vai jauniešiem no Tuvo vai Vidējo austrumu valstīm, *“ir jāskaidro detaļās, ko drīkst, ko nedrīkst darīt uz ielas, kā uzvesties sabiedriskā transportā, kā uzvesties naktsklubos”*.

Kā risinājums šādām problēmām izskan atsauce uz pakalpojumu, kāds šobrīd tiek piedāvāts Ukrainas civiliedzīvotājiem, proti, ka ir iespējas saņemt telefonkonsultācijas. Tiek ieteikts padomāt, vai bēgļiem nevarētu organizēt ko līdzīgu. Tad būtu iespēja konkrētā situācijā noskaidrot nepieciešamo jautājumu un saņemt konsultatīvu palīdzību, piemēram, par sociālo atbalstu un pienākumiem, kad gaida bērniņu, kas nebija aktuāls, kad cilvēks gāja kursos.

Tiek ieteikts arī Austrijas labās prakses piemērs jeb *RoadMap* moduļu sistēma, kur ir stundu skaits, kas jāpavada obligātajos kursos (pamattiesības, vēsture u.c.), un ir izvēles moduļi par tēmām, kas tajā brīdī pašam klausītājam visaktuālākās (izglītība, augstākā izglītība, nodarbinātība). *“Labums pieejai ir, ka mēs kā valsts pasakām savus uzstādījumus, norādām, kas, mūsaprāt, ir svarīgi, un viņiem ir jāzina”*, bet vienlaikus tiek dota iespēja bēgļiem nejusties kā bīdītiem, bet ļauj būt līdzdalīgiem, pieņemt lēmumu un klausīties par to, kas viņiem ir visvairāk nepieciešams un interesē. Īpaši cilvēkiem, kas pieredzējuši karu, vajāšanu, ir bijusi trauma, lemtspējas atgriešana ir īpaši svarīga un var būt izpalīdzīga arī motivācijas atgriešanā. Tiek minēts, ka no integrācijas kursu pakām jeb moduļiem, to apguves daudzās valstīs ir atkarīgs, vai cilvēks saņems statusu, to ņem vērā arī tiesas – vai un kādu līmeni kursos cilvēks ir izgājis. *“Ja gribam ieinteresēt cilvēkus iet un piedalīties, viņiem ir jāsaprot, ka no līdzdalības un iesaistīšanās tad arī ir atkarīgs lēmums”*. Šādas prakses ir Austrijā, Somijā, Norvēģijā u.c.

Vēl viens ieteikums ir strādāt pie īsu, informatīvu materiālu izstrādes divās valodās – jauniebraukušo valodā un latviešu valodā, norādot, ka ir labi, ja materiālu izstrādē piedalās cilvēki, kas ir dzīvojuši abās valstīs (ne tikai Latvijā) un saprot atšķirības izglītības sistēmā, sadzīvē, valodā, kultūrā, dabā.

Tiek arī ieteikts, ka būtu vērtīgi izveidot materiālu bērniem – ievadu par Latvijas izglītības sistēmu – bērnu darziem un skolām, vienkāršiem soļiem un principiem bērnam saprotamā veidā, paralēli latviski un viņu dzimtajā valodā.

KOPSAVILKUMS

- Kursu saturs nav savilkts ar politikas mērķiem. Tas ir ļoti visaptverošs, dziļš savās tēmās, bet varētu būt vairāk uz klienta vajadzībām orientēts.

- Lielākā daļa respondentu ir piedalījušies integrācijasursos un uzzinājuši daudz jauna, bet viņiem nav konkrētu ieteikumu, ko vēl tur vajadzētu stāstīt. Daudzi arī atzīst, ka patiesībā neko daudz pat neatceras, jo kursi bija laikā pirms statusa piešķiršanas, kad viņiem vēl nemaz nebija pārliecības, ka viņiem tiks piešķirts patvērums Latvijā.

- ursos labāk dzirdētas un atmiņā palikušas tēmas, kas PM personīgi ļoti aktuālas, piemēram, tēma par ģimenes apvienošanas iespējām.

- Respondenti lielākoties nevar nosaukt kādas integrācijasursos aplūktas tēmas, bet viņi apliecina, ka tās visas bijušas būtiskas un interesantas. Īpaši tiek atzīmēts, ka PM nomāktībā ļoti iepriecinājusi un izklaidējusi ekskursija vai izstādes apmeklējums.

- Statusu saņēmušie iesaka kursus rīkot periodā pēc statusa piešķiršanas.

- Respondenti norāda, ka vēlāk saskaroties ar problēmām, par kurām stāstītsursos, vēlas, kautursos būtu doti kādi materiāli, kur apkopota informācija par pamatjautājumiem. Ieteikums izveidot informatīvu materiālu izskan arī FGD. Intervijās gan netiek īpaši jautāts, tomēr nav atsauču par esošu informatīvo bukletu vai *First Steps in Latvia* aplikācijas izmantošanu; savukārt sarunas konteksts un aplūkotā problemātika vedina domāt, ka intervētajiem šāds materiāls nav pazīstams.

PASĀKUMA PADZIŅINĀTA ANALĪZE. 3.9. pasākums “Sociālekonomiskās iekļaušanas ievadkursu programma par Latviju patvēruma meklētājiem ar praktiskās mācības nodarbībām” ietver:

1. Vispārīgu informāciju par Latvijas valsti, valsts iekārtu, vēsturi, kultūru, tradīcijām u.c.;
2. Praktisku informāciju par Latviju un pakalpojumiem (banka, sabiedriskais transports, telefonsakari, interneta pieejamība, valūta u.c.);
3. Informāciju par iekļaušanos sabiedrībā, nediskriminācijas principiem. Sabiedrības rakstītās un nerakstītās normas, ētika. Sadzīves konteksti, iespējamās kultūru atšķirības – komunikācijas atšķirības, reliģiskās atšķirības, atšķirīga attieksme pret konflikta situācijām, lēmumu pieņemšanu, laika izjūtu, personīgo atbildību u.c.;
4. Informāciju par dzīvokļu tirgu – iespējas īrēt, īres līgumi, maksāšanas iespējas;
5. Informāciju par nodarbinātību. Pašreizējā situācija Latvijā. Darba meklēšana, mācību iespējas, atbalsts bezdarbniekam. Bezdarbnieka tiesības un pienākumi. Piekļuve darba tirgum. Institūcijas, kas sniedz atbalstu bezdarbniekiem;
6. Informāciju par izglītību. Izglītības sistēma, izglītības iestādes, izglītības apgušanas iespējas, vispārējā izglītība. Izglītība pieaugušajiem;
7. Informāciju par interešu grupām, aktivitātēm un brīvā laika pavadīšanas iespējām un institūcijām, kas to nodrošina;
8. Informāciju par veselības aprūpes sistēmu (ģimenes ārsti, speciālisti, veselības aprūpes pakalpojumi pieaugušajiem un bērniem, maksas pakalpojumi, medicīnas pakalpojumu pieejamība un apmaksa valsts programmu ietvaros, DEĀK darbība, veselības apdrošināšanas iespējas);
9. Informāciju par sociālās drošības tīklu Latvijā. Sociālās apdrošināšanas sistēma;
10. Informāciju par sociālās palīdzības sistēmu. Institūcijas, kur var vērsties, lai saņemtu sociālās garantijas.

Pasākuma mērķis ir iepazīstināt PM ar pamata informāciju par dzīvi Latvijā, lai pilnvērtīgi izmantotu savas tiesības, pildītu pienākumus un orientētos Latvijas apstākļos.

TABULA 7: PAMATINFORMĀCIJA PAR 3.9. PASĀKUMU

KRITĒRIJS	INFORMĀCIJA																											
Tiesiskais ietvars pasākuma ieviešanai	Pamatojoties uz projektu konkursa nolikumiem, kurus izstrādā KM																											
Īstenošanas termiņš	27.06.2016. – 31.12.2022.																											
Finansējuma avots (ES fondu vai valsts budžeta)	PMIF, valsts budžets																											
Iesaistītās puses pasākuma īstenošanā	<ul style="list-style-type: none"> • Atbildīgā institūcija – KM. • Biedrība "Patvērums "Drošā māja"" – līgums par informatīvā materiāla sagatavošanu 3 valodās un mācību programmas nodrošināšanu. • Par konkrētām specifiskām tēmām tika pieaicināti speciālisti no VM, LM, IZM, NVA. 																											
Rezultatīvais rādītājs (kvantitatīvais)	<p>Dalībnieku skaits:</p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>GADS</th> <th>PLĀNOTS</th> <th>FAKTISKI</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>2016</td> <td>170</td> <td>157</td> </tr> <tr> <td>2017</td> <td>360</td> <td>298</td> </tr> <tr> <td>2018</td> <td>200</td> <td>177</td> </tr> <tr> <td>2019</td> <td>200</td> <td>118</td> </tr> <tr> <td>2020</td> <td>130</td> <td>62</td> </tr> <tr> <td>2021</td> <td>165</td> <td>149</td> </tr> <tr> <td>2022 (1.–3. CET.)</td> <td>165</td> <td>138</td> </tr> <tr> <td>KOPĀ</td> <td>1 390</td> <td>1 099</td> </tr> </tbody> </table> <p>Avots: KM sniegtā informācija</p>	GADS	PLĀNOTS	FAKTISKI	2016	170	157	2017	360	298	2018	200	177	2019	200	118	2020	130	62	2021	165	149	2022 (1.–3. CET.)	165	138	KOPĀ	1 390	1 099
GADS	PLĀNOTS	FAKTISKI																										
2016	170	157																										
2017	360	298																										
2018	200	177																										
2019	200	118																										
2020	130	62																										
2021	165	149																										
2022 (1.–3. CET.)	165	138																										
KOPĀ	1 390	1 099																										

Avots: Civitta Latvija

ATBILSTĪBA | Ierodoties Latvijā, PM bieži vien ir apjukuši un ar ierobežotu informāciju par valsti. Ievadkursu mērķis ir iepazīstināt PM ar pamata informāciju par dzīvi Latvijā, sniedzot praktisku informāciju, kas varētu noderēt tālākajā dzīvē (par dzīvesvietas meklējumiem, par darbu, par veselības aprūpi, u.c.). Pasākums

atbilst tā saņēmēju vajadzībām, tomēr vienlaikus pietrūkst atgriezeniskās saites⁹⁸ par kursu kvalitāti un nepieciešamajiem uzlabojumiem. 2019. gadā un 2020. gadā SIA „Weitner” veica starptautiskās aizsardzības personu mācību kursu dalībnieku apmierinātības trīs izvērtējumus, secinot, ka kopumā kursu dalībnieki ir apmierināti⁹⁹, bet ir jāmeklē vēl citi veidi, kā sasniegt tās personas, kuras uz kursiem neierodas. Netiešās mērķa grupas intervijās atsauksmes par ievadkursiem kopumā ir pozitīvas, reizēm tiek norādīts, ka domas par deportāciju un neziņa par nākotni ietekmē dalībnieka spēju un motivāciju kursos piedalīties.

Fokusa grupu diskusijā norāda, ka ievadkursos apskatītās tēmas ir ļoti plašas un netiek likts uzsvars uz nodarbinātību un tieši PM vajadzībām un tiesībām. Apskatīto tēmu ir ļoti daudz un tās netiek apskatītas padziļināti. Kursu rīkotāji norāda, ka papildus oficiālajai mācību programmai tiek apskatītas arī tās tēmas, kas ir aktuālas apmācību grupas dalībniekiem, piemēram, ja cilvēki nāk ar savām biznesa idejām, tad kursu laikā tiek sniegta informācija arī par uzņēmuma reģistrāciju, tiek skaidrots, ka nedrīkst parakstīt līgumus, ko nesaprot u.tml. Kursu laikā dalībnieki uzdod jautājumus, tādā veidā paplašinot apskatīto tēmu loku atbilstoši savām interesēm.

SASKAŅOTĪBA | 3.9. pasākums ir viens no pirmajiem pakalpojumiem, ko PM var izmantot. Nodarbības parasti notiek Rīgā, vienīgais izņēmums bija Covid-19 ierobežojumi, kad apmācību kursi notika attālināti. PM tiek piešķirti Rīgas Satiksmes e-taloni, lai uz tiem atbrauktu, un FGD par to norādīja, ka tā ir laba motivācija piedalīties kursos. Tā kā mācību programmas izveidei tika pieaicināti speciālisti no VM, LM, IZM, NVA, tad kursu saturs atbilst aktualitātēm katrā no tēmām. Būtiski, lai kursu programma tiktu regulāri atjaunināta atbilstoši normatīvo aktu un citu saistošo dokumentu izmaiņām.

Pastāv risks, ka pasākumā sniegtā informācija var dublēt ar to, ko vēlāk PM saņem no sociālā darbinieka vai citu institūciju pārstāvjiem, tomēr FGD norādīja, ka daļu no tēmām kursu dalībnieki nesadzird vai aizmirst, tāpēc pēc statusa saņemšanas tiek uzdoti tie paši jautājumi, kas kursos jau ir apskatīti. Vienlaikus tiešās mērķa grupas pārstāvji intervijās norādīja, ka kursos iegūtā informācija sniedz personai informāciju, kur vērsties nepieciešamības gadījumā, un kursu dalībnieki labprāt nāk konsultēties vēlreiz par tām tēmām, kas kļuvušas aktuālas. Atsevišķi respondenti no netiešās mērķa grupas norādīja, ka ir grūti koncentrēties kursiem, ja nav pārliecības, ka varēs turpināt dzīvot Latvijā (kamēr nav saņemts statuss). Citi respondenti norādīja, ka kursi būtu vērtīgāki pēc statusa saņemšanas.

EFEKTIVITĀTE | Netiešās mērķa grupas pārstāvji intervijās apstiprināja, ka ievadkursi ir noderīgi un sniedz vispārīgu informāciju par dzīvi Latvijā. Vienlaikus ievadkursu dalībnieki norādīja atsevišķas tēmas, kuras gribētu pārrunāt sīkāk, piemēram, par uzturēšanās atļaujas iegūšanu un izglītības sistēmu. Var secināt, ka katram PM var būt citi interesējošie jautājumi (piemēram, atbilstoši viņa ģimenes stāvoklim), tāpēc ir būtiski, lai kursu laikā ir iespējams uzdot papildu jautājumus vai vismaz saņemt informāciju, kur ar šiem jautājumiem vērsties. Netiešās mērķa grupas intervijās ir pozitīvas atsauksmes par 3.9. pasākumu. Vienlaikus atsevišķi respondenti norādīja, ka no kursiem neko neatceras un ka tā bijusi laika izšķiešana – daži respondenti uzskatīja, ka kursi būtu efektīvāki pēc statusa saņemšanas, nevis pirms. FGD tika norādīts, ka būtu nepieciešams diferencēt kursu saturu atbilstoši dalībnieku sastāvam (ņemot vērā izcelsmes valsti, vecumu u.c.), kā arī vienmēr ir svarīgi iekļaut laiku dalībnieku jautājumiem.

LIETDERĪBA | Kopš 2016. gada pēc KM sniegtajiem datiem 3.9. pasākuma īstenošanu nodrošināja trīs secīgi projekti: Nr. PMIF/9/2016/1/03 "Atbalsta pasākumi starptautiskās aizsardzības personām" (2016. gada jūnijs – 2017. gada decembris), Nr. PMIF/9/2017/2/01 "Atbalsta pasākumi starptautiskās aizsardzības personām II" (2018. gada janvāris – 2020. gada jūnijs) un Nr. PMIF/9/2020/3/02 "Atbalsta pasākumi starptautiskās aizsardzības personām III" (2020. gada septembris – 2022. gada decembris). Katras apakšaktivitātes rādītājus nav iespējams izdalīt atsevišķi.

⁹⁸ Latvijas Republikas Ministru kabineta tiesību aktu projekti (2017). Informatīvais ziņojums "Par Rīcības plānā personu, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība, pārvietošanai un uzņemšanai Latvijā, paredzēto pasākumu izpildi". Pieejams: <https://tap.mk.gov.lv/mk/tap/?pid=40440003>

⁹⁹ Informācijas centrs iebraucējiem (2020). Noslēdzas atbalsta projekts starptautiskajām aizsardzības personām. Pieejams: <https://www.integration.lv/lv/nosledzas-atbalsta-projekts-starptautiskajam-aizsardzibas-personam--infografika>

Kopš 2018. gada projekta ietvaros tiek nodrošināti ne tikai integrācijas kursi, bet arī valodas kursi. Tāpat jāpiemin, ka 2020. gada finansējuma rādītāji ir skaitīti kopā par diviem projektiem Nr. PMIF/9/2017/2/01 "Atbalsta pasākumi starptautiskās aizsardzības personām II" (2018. gada janvāris – 2020. gada jūnijs) un Nr. PMIF/9/2020/3/02 "Atbalsta pasākumi starptautiskās aizsardzības personām III" (2020. gada septembris – 2022. gada decembris), jo 2020. gada vidū notika projektu secīga nomaiņa.

TABULA 8: PIEŠĶIRTAIS UN FAKTISKI IZLIETOTĀIS FINANSĒJUMS PASĀKUMĀ 3.9.

GADS	PIEŠĶIRTAIS FINANSĒJUMS	IZLIETOTĀIS FINANSĒJUMS
2016	49 292,37	32 310,39
2017	77 606,28	73 357,82
2018	28 915,42	15 022,67
2019	28 698,04	23 354,28
2020	18 851,64	13 029,21
2021	15 269,67	13 973,42
2022 (1.–3.CET.)	17 147,25	14 449, 14
KOPĀ (EUR)	235 780,67	185 496,93

Avots: KM sniegtā informācija

Jāņem vērā, ka starptautiskās aizsardzības saņēmēju plūsmas ir sarežģīti prognozēt, līdz ar to faktiskais dalībnieku skaits bija mazāks nekā plānotais, tāpēc arī izlietotais finansējums ir par 50 283,74 EUR mazāks nekā piešķirtais. Vidējās aptuvenās izmaksas visu projektu laikā uz vienu cilvēku ir bijušas aptuveni 168 EUR, tomēr jāņem vērā, ka kopš 2018. gada papildus projektu ietvaros tiek nodrošināti latviešu valodas kursi, kur 2018 – 2020 gadu periodā tika nodrošinātas 80 h, savukārt 2020 – 2022 gadu periodā – 120 h, tāpat projektu ietvaros ir tikuši sagatavoti un atjaunināti vairāki materiāli.

Lai varētu precīzi izvērtēt izmaksu lietderību, būtu bijis vēlams nošķirt izmaksas starp atšķirīgām izmaksu pozīcijām, apkopojot finanšu datus. Izvērtējuma veikšanas laikā tiek konstatēts, ka turpmāk būtu jāanalizē pakalpojumu sniegšana pa gadiem.

Lai piešķirto resursu izmantotu pēc iespējas lietderīgāk, nepieciešamas izmaiņas kursu saturā (atbilstoši konkrētās grupas interesēm) un norises laikā (pirms vai pēc statusa saņemšanas), lai kursu dalībnieki būtu maksimāli ieinteresēti un saņemtu sev nepieciešamo informāciju vajadzīgajā laikā – tas novērstu informācijas dublēšanos vēlāk (pamatojoties uz FGD, ka pēc statusa saņemšanas personas uzdod tos pašus jautājumus, kas jau bija pārrunātiursos). Reizēm šāda atkārtošana ir nepieciešama, jo ļauj starptautiskās aizsardzības saņēmējam vēlreiz to sadzirdēt, kad tas jau kļuvis aktuāli.

IETEKME | Tiešās un netiešās mērķa grupas intervijas apliecina, ka 3.9. pasākums ir noderīgs, sniedz vērtīgu informāciju un palīdz PM vieglāk orientēties lielajā informācijas daudzumā.

3.9. pasākuma ietekmē PM kļūst zinošāks un spēj ātrāk piekļūt citiem pakalpojumiem, lai veiksmīgāk un ātrāk integrētos sabiedrībā. Balstoties uz netiešās mērķa grupas intervijām, var secināt, ka ietekme pieaug, ja tiek apskatītas tieši tās problēmas, kas ir aktuālas, piemēram, ģimenes apvienošana, izglītības sistēma, darba iespējas u.tml.

ILGTSPĒJA | Ņemot vērā, ka 3.9. pasākuma saturā ir iekļautas tēmas, kas ir aktuālas starptautiskās aizsardzības saņēmējam – pamatinformācija par dzīvi Latvijā, t.sk. pamattiesībām, pienākumiem un citiem faktoriem, kas nozīmīgi izpratnes gūšanai par valsti kā potenciālo mītnes zemi, jādome arī par valsts budžeta līdzekļu piesaisti gadījumos, ja starp ES fondu plānošanas periodiem ir pārtraukums, tādējādi nodrošinot pasākuma īstenošanas nepārtrauktību un pārskatāmību ilgākā laika periodā starptautiskās aizsardzības saņēmēju integrēšanās sekmēšanai.

3.2. SOCIĀLĀS GARANTIJAS

Starptautiskās aizsardzības saņēmējiem ir problēmas ar piemērota mājokļa atrašanu (skatīt 3.4. nodaļu), piekļuve sociālajai palīdzībai no pašvaldības ir ierobežota. Ja ģimenē ir bērns, tad deklarētā adrese ir nepieciešama arī, lai varētu uzsākt mācības tuvākajā skolā. Savukārt, ja ģimenei ir jāmaina dzīvesvieta vairākas reizes, bērniem var nākties mainīt skolu, un tas var negatīvi ietekmēt mācības. Tiek norādīts arī, ka dzīvošanai nepiemērotos apstākļos ir negatīva ietekme uz personas veselību¹⁰⁰.

ANO Bēgļu aģentūras 2021. gadā veiktajā pētījumā secināts, ka 66 % respondentu kopš ierašanās Latvijā saņem sociālo palīdzību, bet 17 % gribētu to saņemt, bet nesaņem¹⁰¹. Vienlaikus tikai 4 % respondenti pilnībā piekrīt, ka finansiālais atbalsts ir pietiekams, lai parūpētos par sevi un savu ģimeni. 65 % respondentu norādīja, ka sociālais atbalsts netika nodrošināts atbilstošā laika intervālā. Par to, ka finansiālais atbalsts nav pietiekams, norādīts arī iepriekšējā ANO Bēgļu aģentūras izdotajā pētījumā "Bēgļu integrācija Latvijā: Līdzdalība un iespējošana" 2015. gadā, kurā norādīts, ka ar pieejamo naudas apjomu personām ir grūtības atrast atbilstošu dzīvesvietu¹⁰². Lai gan pašvaldību pabalstu apjoms šajos gados ir palielināts, tas audzēts proporcionāli dzīvokļu un pārtikas cenu pieaugumam.

ANO Bēgļu aģentūras 2021. gadā veiktajā pētījumā vairākkārt raksturotas situācijas, kad persona nav saņēmusi nepieciešamo atbalstu, jo nebija par to informēta vai arī nezināja, kas ir jādara, lai uz šo atbalstu pieteiktos (25 % respondentu norāda, ka informācija par sociālo atbalstu pilnībā nebija pieejama¹⁰³). Šāds rezultāts izgaismo vajadzību pēc iesaistīto darbinieku apmācībām un efektīvāku komunikācijas līdzekļu nepieciešamību, iespējams, arī tulkus piesaistes šajā procesā.

Sociālo garantiju jomas ietvaros gadījumu analīzē tiek apskatīti divi pasākumi:

- 3.4 pasākums "Sagatavot grozījumus Ministru kabineta noteikumos Nr.210 "Noteikumi par pabalstu bēglim un personai, kurai piešķirts alternatīvais statuss", nosakot pabalstu personai, kurai piešķirts alternatīvais statuss, un bēglim 139,00 EUR apmērā un 97,00 EUR apmērā katram nākošajam ģimenes loceklim (atbilstoši Saeimas koalīcijas Sadarbības padomes 2015. gada 2. novembra sēdē nolemtajam)";
- 3.20 pasākums "Sagatavot grozījumus normatīvajos aktos, kas noteiktu, ka pašvaldība personai, kam piešķirts alternatīvais vai bēgļa statuss var piešķirt sociālo palīdzību (šobrīd sociālo palīdzību – GMI, dzīvokļa pabalstu, vienreizēju pabalstu ārkārtas situācijā un citus pašvaldības sociālās palīdzības pabalstus var saņemt tikai bēglis, alternatīvā statusa ieguvējs tikai vienu no sociālās palīdzības pabalstiem – GMI 49,50 EUR)".

PABALSTA APMĒRS

TIEŠĀS MĒRĶA GRUPAS INTERVIJĀS izskanēja, ka PM PMIC ir salīdzinoši liela drošība. Multifunkcionālais centrs nodrošina PM pamatvajadzības, dzīvesvietu, ēdienu, bet arī tulkus, medicīnas aprūpi un medikamentus, psihologu; ir bērnu laukums, sporta zāle. *"Mēs domājam par apģērbu, jo cilvēki atbrauc no savas valsts, viņiem ir minimāls mantu skaits. Tas ir vajadzīgs. Arī ir higiēnas preces, transports (e-talons), medicīna – zāles utt. psihologs, aukle. Pakalpojuma klāsts ir liels. Tāpēc 3 eiro nav tik maz. Protams, ir cenu*

¹⁰⁰ ANO Bēgļu aģentūra (2015). Bēgļu integrācija Latvijā: Līdzdalība un iespējošana. Pieejams: <https://www.refworld.org/docid/58a4877c4.html>

¹⁰¹ UNHCR (2021). Refugee Voices on Integration in Estonia, Latvia and Lithuania. Pieejams: https://www.unhcr.org/neu/wp-content/uploads/sites/15/2021/06/2021-UNHCR-Refugee-Profiles-Full_Report-screen.pdf

¹⁰² UNHCR (2015). Integration of refugees in Latvia: Participation and Empowerment. Pieejams: <https://www.refworld.org/docid/58a4877c4.html>

¹⁰³ UNHCR (2021). Refugee Voices on Integration in Estonia, Latvia and Lithuania. Pieejams: https://www.unhcr.org/neu/wp-content/uploads/sites/15/2021/06/2021-UNHCR-Refugee-Profiles-Full_Report-screen.pdf

kāpums un 3 eiro var būt par mazu” (PMLP_11_R3), bet sākotnēji šie “3 eiro bija domāti kā kabatas nauda, un to apmērs būs pārskatāms” (PMLP_11_R2).

Savukārt pēc statusa saņemšanas, tiek sagaidīts, ka personas iztiks ar bēgļa pabalstu uzturēšanās izmaksu segšanai un pamazām iekļausies vispārējā Latvijas sistēmā. Intervijās tiek norādīts ka pabalsti kopš 2015./2016. gada *“praktiski nav mainījušies”* un ir pārāk mazi. Vienlaikus tiek atzīts, ka to apjoms, jau pašā sākumā bija pārāk mazs, un to noteica *“politiskā negribēšana”*, neņemot vērā ekspertu izvērtējumus. Bēgļu pabalsta apjoms tika noteikts kā *“atbilstošs”*, rēķinoties ar lielu PM pieplūdumu. *“Tajā brīdī mēs jau sapratām, ka tā summa bija pamaza, lai atrastu dzīvesvietu, irētu to. Tad [2016.] mēs samazinājām termiņu, bet nolēmām izmaksāt dubulto pabalstu [domāts vienreizējais atbalsts, ko Pārvalde izmaksā pēc bankas konta atvēršanas]. Tā bija vienkārša matemātika. Un tālāk atbalstu nodrošina VSAA. Mēs izmaksājam atbalstu [vienreizējais finansiālais atbalsts], bet LM maksāja pabalstu [pabalsts uzturēšanās izmaksu segšanai]” (PMLP_11_R1).*

Vienreizējā atbalsta apjoms samazinās, personām pēc statusa saņemšanas turpinot uzturēties PMIC – viņiem turpina izsniegt 3 EUR dienasnaudu, ko atvelk no (nākamā) atbalsta summas. Attiecīgi, nespējot operatīvi atrast dzīvesvietu, cilvēki notērē atbalstu, kam vajadzētu kalpot kā pirmajai iemaksai dzīvoklim. *“Bet kopumā, jā, atbalsts un pabalsts nav atbilstošs. Par integrāciju – ja cilvēks grib integrēties un ir gatavs, bet nevar – tā ir ļoti slikta situācija” (PMLP_11_R2).*

Tā kā nav izveidota vienota, savstarpēji saistītu pakalpojumu sistēma, pabalsts nerisina iekļaušanās problēmas. Būtiskākais sociālekonomiskās iekļaušanas kavēklis ir *“rīcību nesaskaņošana: tas, ka nedomā par šiem sociālekonomiskās iekļaušanās virzieniem, kā savstarpēji saistītiem; [...] tas, ka nesaredz nepieciešamību nodrošināt [starptautiskās aizsardzības saņēmēju] pamatvajadzības, pirms viņi var iesaistīties nodarbinātības pasākumos”*. Tiek minēts, ka galvenais iekļaušanās šķērslis ir ikmēneša pabalsta apjoms bēgļiem, kas nav mainījies pēdējo sešu gadu laikā, lai gan izmaksas ir būtiski pieaugušas. Rezultātā *“tas ikmēneša atbalsts un neesošais mājokļa atbalsts nozīmē to, ka viņi ar laiku vienkārši aizbrauc prom vai kļūst par sociālo dienestu klientiem. Un šis ir tas galvenais, kas ir pretrunā ar to labo praksi arī citviet pasaulē. Sākumā investīcijas pamatvajadzību nodrošināšanai ir ļoti lielas, bet pēc tam cilvēki ir mazāk atkarīgi no sistēmas, no sociālajiem dienestiem vai līdzīgām iestādēm. Ir finansējums aktivitātēm, bet nav finansējuma pamatvajadzībām. Domāju, ka šis ir lielākais šķērslis” (Providus_3_R).*

Savstarpēji saistītu pakalpojumu sistēmas iztrūkums spiež cilvēku maksimāli ātri iekļauties darba tirgū, bet tas kavē latviešu valodas apguvi un sociālo tīklu veidošanu, kas, savukārt, varētu palīdzēt cilvēka spējām un prasmēm atbilstoši, labāk apmaksāta darba iegūšanā. *“Mēs redzam, ka ir atbalsta pasākumu virkne, kuri absolūti neveicina personas cienīgu dzīvi Latvijā – 3 eiro dienā, 139 eiro mēnesī, izejot ārā no Muceniekiem. Cilvēkam vienkārši ir vajadzīga nauda dzīvokļa depozītam, vienkāršie katli utt. Viņam ir jāsāk dzīvot, bet uz pabalsta nevar izdzīvot. Pēc tam viņš meklē darbu, atrada mazkvalificētu, jo nav valodas zināšanas. [...] Tas ir tāds apburtais loks” (SIF_10_R).*

Vairākkārt izskan, ka pabalstu izmaksas ilgums – 10 mēneši personām ar bēgļu statusu, 7 – ar alternatīvo – ir nepietiekams. Izskan ieteikums pabalsta apjomu un izmaksas ilgumu palielināt, to pamatojot ar stingrākām prasībām un integrācijas uzdevumiem. Ieteikums tiek balstīts, norādot uz pieredzi Norvēģijā: *“norvēģi dod [...] uzdevumu apgūt prasmes, rādīt savas prasmes, apgūt valodu, iesaistīties, integrēties darba tirgū. Uzdevumam ir jābūt nepārprotamam, definētam ar termiņu, un neizpildes gadījumā šim cilvēkam ir jānodod atpakaļ. Ir jābūt stingrām konsekvencēm. Latvijā [...] tas bija gads, un tam cilvēkam ir jābūt ļoti apdāvinātam, lai apgūtu valodu, vietējās paražas, prasmes, lai integrētos. [...] iespējams, ka tas laiks, ko mūsu valsts piedāvā, ir par īstu. [...] Gads arī citās Eiropas Savienības valstīs nav, tie ir divi gadi” (LPS_6_R).*

Tiek norādīts arī, ka nav pamatojuma diferencētam pabalsta izmaksu ilgumam un *“nevajadzētu būt atšķirībai starp statusiem – ka bēglis var saņemt pabalstu 10 mēnešus, bet alternatīvais – 7 mēnešus”*. Vēl viena diskusija ir par personām, kuras pēc statusa saņemšanas aizbrauc uz citām ES valstīm un atgriežoties, šeit ir bez jebkāda atbalsta: *“Ir, piemēram, situācija, ka cilvēks pēc statusa saņemšanas aizbrauc uz citām ES valstīm, un atgriežas pēc 12 mēnešiem; viņam vairs nav tiesību uz pabalstu. Bija tāda diskusija mums ar NVO. Man ir grūti teikt, kā būtu labāk. Bet cilvēki nav [bijuši] informēti un nedomā par nākotni”*

(PMLP_11_R4). Tiek norādīts arī, ka tad, kad no citām ES valstīm cilvēkus deportē atpakaļ uz Latviju, “sākas īstās problēmas. Jo, kamēr te nav cilvēku, visi izliekas, ka darbs ir padarīts. Un liekas, ka viss ir kārtībā. No politikas viedokļa [uzdevums] ir izpildīts. Baltie plankumi parādās, kad atgriež cilvēkus no bēgļu kvotām. Viņi ierodas lidostā nakts vidū, uz Muceniekiem viņus neved, pašvaldība uzņemt nevar [..]. Parādās problēmas ar koordināciju visā krāšņumā. Un ar to darba tirgus, kā mēs esam iedomājušies ideālo modeli.. Lai cilvēks strādātu, viņam vajag normālu vidi” (LM_14_R1).

Domājot par starptautiskās aizsardzības saņēmējiem Latvijā, tiek norādīts uz sabiedrības un politisko izpratni par nepieciešamību un vēlmi palīdzēt, kādu mēs redzam Ukrainas bēgļu gadījumā. Tiek teikts, ka būtu jābūt ieinteresētībai un vēlmei palīdzēt arī pārējiem bēgļiem, “pārtraucot dalīt [iebraucējus] grupās”; jābūt tādām atbalstam, kāds cilvēkiem ir nepieciešams. “Nepieciešams lielāks pakalpojumu grozs ar valodas kursiem, pabalstiem, palīdzību skolā un psihologa palīdzību, [..] ideālais variants ir cilvēku vajadzības apzināšana un pakalpojumu groza pielāgošana vajadzībām” (SIF_10_R).

Attiecībā uz to, kādas sociālās garantijas un uz cik ilgu laiku būtu nepieciešamas, tiek norādīts, ka “veselības aprūpe viņiem ir vajadzīga; [..] kaut kāds minimums jau arī ir vajadzīgs; ēšanu vajadzētu zināmu laiku nodrošināt, nezinu pusgadu, piemēram, kamēr apgūst valodu” (LM_12_R1). Tikai pēc tam, kad ir nodrošinātas pamatvajadzības, var domāt par tālākiem integrācijas soļiem un pilnvērtīgi iekļauties darba tirgū: “cilvēkiem vajag darbu, maizi šeit un tagad [..]. Viņi nevar 6 mēnešus iet atslēdznieku kursus; bēgļi saņem minimālo pabalstu. Un nevar gaidīt – vai nu uzreiz strādā vai arī brauc prom; tāda ir tā situācija. Tāpēc garajosursos viņi nevar atļauties, jo sociālais nodrošinājums nav tik augstā līmenī, ka varētu gadu neko nedarīt, tikai iet un mācīties vienu profesiju” (LM_14_R1).

Tiek norādīts, ka bēgļu sociālo iekļaušanos Latvijā kavē valdības nevēlēšanās skaidrot saviem iedzīvotājiem, “kāpēc bēgļiem tiek maksāta kāda naudiņa, bet saviem – nē. Kaut gan bēgļiem situācija ir pavisam cita. [..] Ir jābūt projekta vadītājam, kam tas viss rūp [.., un] ir vajadzīga politiskā griba”. Bet, lai gūtu rezultātu, būtiski ir nekonzentrēties uz vienu atsevišķu aspektu, bet “jārisina situāciju no visām pusēm” (EM_8_R). Tiek secināts, ka “ļoti dāsna sociālā situācija un pabalsti mums nebūs, lai izvēlētos Latviju par mērķa valsti, bet cilvēka cienīgs pabalstus – tos nodrošināt būtu valsts pienākums. Bet tas ir politiski grūts izaicinājums” (LM_14_R1).

NETIEŠĀS MĒRĶA GRUPAS INTERVIJĀS par palīdzību, t.sk., pabalstiem starptautiskās palīdzības pieprasītājiem un saņēmējiem Latvijā, respondenti izsakās ļoti kritiski: “Man jāsaka, ka palīdzība bēgļiem šajā valstī nav laba [..] Cilvēks, kurš piesakās bēgļa statusam, ir zaudējis visu, viņš lūdz palīdzību. Valstij, kas uzņem patvēruma meklētāju, ir jāmaksā par šo cilvēku un jāvelta viņam uzmanība” (VīrTAA_23). Intervētie uzskata, ka palīdzība un uzmanība, ko viņi saņem no Latvijas, ir nepietiekama.

Kopumā intervētie ir vienprātīgi, ka pabalsti ir ļoti mazi un “ar pabalstiem nepietiek” (VīrK_2). PM līdz statusa saņemšanai reizi nedēļā saņem 21 EUR (3 EUR / dienā), pārtikas paku un higiēnas preces. Jau ilgu laiku neindeksētie 3 EUR pārtikai u.c. sīkiem izdevumiem līdz ar inflāciju pirktspējā ir krietni sarukuši. Atsevišķos gadījumos PM saņem kādu atbalstu no mājām, bet ne visiem tas pieejams. “Mēs lēnām mirstam”, situāciju raksturo viens respondents, cits uzskata, ka “parasti cilvēki ar bēgļa statusu pamet Latviju, jo te ir pārāk maz atbalsta” (VīrTAA_21).

Ir PM, kuriem vēl pirms statusa saņemšanas izdodas uzsākt strādāt, un kuri ārpus PMIC “Mucenieki” līdz ar to arī jūtas drošāk; vairāk tādu ir krievvalodīgo vidū. Un ir kuriem pēc statusa saņemšanas ilgstoši neizdodas atrast dzīvokli, un kas ir pilnīgi negatīvi pārņēmt iniciatīvu organizēt savu dzīvi. Personām, kas pēc statusa saņemšanas turpina dzīvot PMIC, atvelkot no vienreizējā atbalsta, izmaksā tos pašus 3 EUR / dienā. Vienlaikus tā ir arī zināma drošība, šie cilvēki turpina ierastajā kārtībā komunicēt ar sociālo darbinieku un mentoru, PMIC administrāciju, izņēmuma gadījumos saņem arī palīdzību no medmāsām un ārsta. Intervētā stāstījums rāda, ka arī pēc statusa saņemšanas, viņš turpina dzīvot PMIC un sagaida gatavus risinājumus, nevis mēģina uzsākt strādāt un tikt galā ar izaicinājumiem:

“Ārsts pārbaudīja manu sievu un teica, ka tā ir ārkārtas situācija un ir jādodas pie speciālista. Tad atnāca te pie administrācijas, viņi teica, ka man ir jāgaida mēnesis. Es teicu, ka tā ir ārkārtas situācija. Viņi atbildēja: “Nē, nē, tev jāgaida [pieraksts pēc mēneša]. Bet Tev ir [bēgļa] statuss, un ar statusu Tu vari iet

pats [meklēt speciālistu], ja Tu vēlies". Bet man nav naudas! Jūs man dodat tikai 3 eiro dienā! Domā, ka ar to pietiek? Vai pietiek apģērbam? Vai medicīnas pakalpojumiem? Ko tad man darīt? Ārkārtas gadījums, plus pārtika, plus drēbes – un 3 eiro. [...] bērniem vajag vairāk. Tas, ko viņi man iedod pārtikā – rīsi, konservētas pupiņas, plus 2 kg miltu..., tas nav pietiekami. Viņiem vajag proteīnu, gaļu. Kurš to nodrošinās, ja man nav naudas?" (VīrTAA_3).

Intervijas rāda, ka iztikšana ir ļoti saistīta ar personas prasmēm, psihoemocionālo un veselības stāvokli, spēju adaptēties svešā vidē, iegūt draugus, aktīvi uzņemties savas sadzīves organizēšanu un iekļauties darba vidē. Ja spēja iekļauties ir zemāka, pabalsti un palīdzība ir nepieciešami ilgāk un lielāki. Arī personas, kas Latvijā dzīvo trīs gadus, turpina saskarties ar nopietnām problēmām, piemēram, nevar apgūt valodu, jo ir jāpelna iztika, savukārt bez valodas, var strādāt vien zemāk atalgotu darbu; izrietoši ir problēmas izīrēt un apmaksāt dzīvesvietu. Vairākas ģimenes ir tādas, kurās ir viens pieaugušais un bērni; te problēma ir atrast nepilna laika darbu, lai vienlaikus varētu uzturēt mājsaimniecību un palīdzēt bērniem integrēties skolā. Respondentiem trūkst ne vien latviešu valodas prasmes nepieciešamā līmenī, bet viņiem Latvijā ir arī ļoti nedaudz draugu, no kuriem lielākā daļa līdzīgā situācijā kā paši, un tikai retajam ir paplašinātās ģimenes atbalsta tīkls. Līdz ar to lielai daļai ir bezdarbnieka un trūcīgas ģimenes statuss, ir kas saņem GMI pabalstu.

Intervētais, kam izcelsmes valstī bija samērā prestiža radošā profesija, Latvijā jau vairākus gadus strādā dažādu maz atalgotu darbu. Pēdējo pusgadu viņš ar bērnu dzīvo krīzes centrā, kur saņem arī 3 EUR / dienā, pārtikas paku un psihologa palīdzību. *"Kopumā ir iespējams izdzīvot, bet ir grūti, protams"*. Interviju analīze liecina, ka pirmos 2–3, atsevišķos gadījumos pat četrus gadus personām ar bēgļa vai alternatīvo statusu būtu vajadzīgs atbalsts, lai viņi labāk apgūtu valodu, varētu pārprofilēties un ātrāk iekļauties.

Respondente, kas Latvijā dzīvo divus gadus, norāda, ka viņai nav darba, un bēgļa pabalsts ir beidzies. Kādu laiku viņa cerēja, ka izdosies iemācīties valodu un atjaunoties medmāsu darbā, attiecīgi viņa aktīvi sadarbojās ar NVA, pieteicās bezdarbnieka statusam. Diemžēl A2 valodas eksāmenu viņai nolikt neizdevās, nav izdevies atrast arī darbu. Kādu laiku ģimenei bija piešķirts trūcīgas mājsaimniecības statuss: 6 mēnešus viņi izmantoja papildus sociālās garantijas, t.sk., GMI, bet *"septītajā mēnesī parādījās ļoti daudz jautājumu. Tur ir jāiegulda liels darbs un pūles, jāved dokumenti, jāstāv rindā – tas nav tā vērts, jo pabalsts ir ļoti mazs"*. Pašreiz mājsaimniecība vairs nesaņem nekādu sociālo palīdzību (izņemot Ģimenes pabalstu), un viņus uztur ģimenes locekļi ASV.

Cits respondents, kam izcelsmes valstī bijis ekonomikas bakalaura grāds, strādā vienkāršu darbu un saņem GMI. Viņš norāda, ka *"tā kā man ir alternatīvais statuss, tad nav pieejama nekāda palīdzība"*. Viņa ģimene šeit ieradās ģimenes apvienošanas kārtībā, un saņēma bēgļa statusu, līdz ar to pārējiem ģimenes locekļiem ir mazliet lielākas sociālās garantijas: *"Ja ģimenei nebūtu bēgļa statusa, būtu vēl grūtāk"* (VīrTAA_26).

Citā ģimenē, kas Latvijā dzīvo četrus gadus, vīram ir invaliditāte un arī sievietei šobrīd nav darba. Ģimenei ir trūcīgas mājsaimniecības statuss, viņi saņem GMI, pašvaldība maksā par dzīvokli, komunālajiem maksājumiem un elektrību, viņi saņem arī ģimenes pabalstu un vīram atlaides nepieciešamajiem medikamentiem.

FOKUSA GRUPU DISKUSIJĀ tiek norādīts, ka ir jāpievērš uzmanība pabalstu sistēmai – pabalstu izmaksām nav pamata būt un tās nedrīkst būt piesaistītas NVA. Proti, *"ja cilvēks nav reģistrējies NVA, viņš nesaņems pabalstu"*. Šādai korelācijai nav jābūt, *"pabalstu cilvēks saņem tāpēc, ka viņam ir piešķirts šis starptautiskās aizsardzības statuss"*. Tiek norādīts, ka tāpat nedrīkstētu arī valodas kursus sasaistīt ar NVA. Pabalsta sistēma ir jāsakārto, un tai jābūt nodalītai grupai, nepiesaistot bezdarbniekiem vai bezpajumtniekiem vai citām mazaizsargātām riska grupām: *"Ir jāņem vērā, ka šī ir pavisam cita joma ar savām īpatnībām"*.

Tiek minēts arī, ka ir situācijas, kad cilvēks uzsāk kādu darbu, pastrādā, un pēc trim mēnešiem pabalsts tiem pārtraukts; savukārt, ja viņš tad darbu zaudē, *"pabalsts neatjaunojas un vairs nepienākas, jo ir bijis ienācis atalgojums kontā"*. Ja nodarbinātu šajā pirmajā gadā nesaistītu ar pabalstiem, tas, iespējams, veicinātu integrāciju un legālu darba attiecību veidošanu, bēgļiem iesaistoties darba tirgū. Kā laba prakse tiek minēts Lietuvas piemērs, kur pabalsts katram ģimenes loceklim ir vienādā apmērā trīs gadus. Papildus pirmo gadu tiek apmaksāti visi dzīvošanas izdevumi. Attiecīgi cilvēkam ir iespēja veltīt laiku un enerģiju valodas apguvei un labāk iedzīvoties.

FGD tiek norādīts, ka nevajag koncentrēties uz pabalstiem kā tādiem. Bet *“mērķis būtu nodrošināt cilvēkiem dzīvi normālos apstākļos un būt paēdušam”*. Dažādās pašvaldībās vajadzība pēc pabalsta apjoma, lai noīrētu dzīvesvietu un paēstu, var būt dažāda. *“Ir grūti nosaukt summu, kas cilvēkam būtu nepieciešama”*. *“Pabalsts ir nevis pamatvajadzību nodrošināšanai, bet tam ekstra darbam, kas cilvēkam ir jāiegulda, lai integrētos”*.

KOPSAVILKUMS

- Respondenti sūdzas par pieejamo atbalstu PMIC “Mucenieki” – PM ar piecām braukšanas reizēm mēnesī nepietiek, drēbes – lietotas un “vecas”. Intervijās tiek daudz minētas pārtikas pakas – ģimenēm, kas uz vietas gatavo, cep maizi, produktu ir par maz; citi norāda, ka viņiem nav vajadzīgi ne milti, ne eļļa. Ar 3 EUR / dienā finanšu palīdzību nav pietiekami, lai apmaksātu iztrūkstošās lietas, piemēram, nopirktu augļus, gaļu, papildus maksātu par sabiedrisko transportu, telefona karti u.c.

- Pēc statusa saņemšanas ar piešķirto vienreizējo un bēgļu pabalstu nepietiek, lai varētu mierīgi atrast dzīvokli, iemaksāt depozīta maksājumu par īri, turpināt mācīties latviešu valodu, pārkvalificēties un atrast atbilstošu darbu. Šīs visas lietas personai ar bēgļa vai alternatīvo statusu ir jādara vienlaikus, atrodoties svešā vidē bez draugu un ģimenes atbalsta tīkla. Tas rada stresu, neapmierinātību un bezpalīdzības sajūtu.

- Papildus problēmas rada tas, ka bēgļa pabalstu maksā tikai desmit mēnešus, un pārtrauc trīs mēnešus pēc darba uzsākšanas, kas daudzos gadījumos ir ļoti nestabilas, īslaicīgas darba attiecības. Pirmajos gados un īpaši nestabilajos Covid-19 apstākļos bēgļiem dažādu iemeslu dēļ nākas bieži mainīt darbu, attiecīgi bez pabalsta viņiem nav nodrošinājuma un stabilitātes.

- Vairāki min piemērus no citām valstīm, kur ir labāks atbalsts gan finansiāli, gan ar dzīvošanu un darbu.

- FGD tiek norādīts, ka pabalstu sistēmas piesaistīšana NVA un nodarbinātības uzsākšanai, no integrācijas viedokļa nav pamatojama.

PASĀKUMA PADZIĻINĀTA ANALĪZE. 3.4 pasākums "Sagatavot grozījumus Ministru kabineta noteikumos Nr.210 "Noteikumi par pabalstu bēglim un personai, kurai piešķirts alternatīvais statuss", nosakot pabalstu personai, kurai piešķirts alternatīvais statuss, un bēglim 139,00 EUR apmērā un 97,00 EUR apmērā katram nākošajam ģimenes loceklim (atbilstoši Saeimas koalīcijas Sadarbības padomes 2015. gada 2. novembra sēdē nolemtajam)".

Pasākuma sagaidāmais rezultāts, izvērtējot valsts budžeta fiskālās iespējas un prognozējamo PM skaita pieaugumu ilgākā laika posmā (tai skaitā arī tādu, kas saskaņā ar Patvēruma likuma 6.pantu iesniedz iesniegumu par bēgļa vai alternatīvā statusa piešķiršanu vispārējā kārtībā) – būtu nepieciešams samērot pabalsta nodrošinājumu ilgstošam periodam visām personām, kurām pienākas šis pabalsts.

Tādējādi Saeimas koalīcijas Sadarbības padomes 2015. gada 2. novembra sēdē tika nolemts pabalsta apmēru pielīdzināt pašreizējam iztikas minimuma apmēram, tādā veidā nodrošinot arī vienādu ienākumu līmeni ar Latvijas valstspiederīgajiem un ietaupot 387 415 EUR (salīdzinājumā ar summu, kāda būtu

jāparedz valsts budžetā pārvietojamo personu pabalstam līdzšinējā apmērā). Minētais ietaupījums dotu iespēju sniegt šo pabalstu visām personām, kam tas nepieciešams, ilgākā laika posmā¹⁰⁴.

TABULA 9: PAMATINFORMĀCIJA PAR 3.4. PASĀKUMU

KRITĒRIJS	INFORMĀCIJA
Tiesiskais ietvars pasākuma ieviešanai	<p>No 01.01.2016. – 31.05.2017: izstrādāti Ministru kabineta 2015. gada 22. decembra noteikumi Nr.792 "Grozījumi Ministru kabineta 2014.gada 22.aprīļa noteikumos Nr.210 "Noteikumi par pabalstu bēglim un personai, kurai piešķirts alternatīvais statuss"</p> <p>No 01.06.2017 – šobrīd: izstrādāti Ministru kabineta 2017. gada 6. jūnija noteikumi Nr. 302 "Noteikumi par vienreizējo finansiālo atbalstu un pabalstu uzturēšanās izmaksu segšanai bēglim un alternatīvo statusu ieguvušai personai"</p>
Īstenošanas termiņš	<ul style="list-style-type: none"> • Vienreizējs pabalsts, ko veic PMLP, kad PM ir piešķirts statuss • Pabalsts līdz 10 vai 7 mēnešiem, ko veic VSAA, kad PM piešķirts statuss
Finansējuma avots (ES fondu vai valsts budžeta)	Valsts budžeta līdzekļi
Iesaistītās puses pasākuma īstenošanā	<ul style="list-style-type: none"> • Atbildīgā institūcija – IeM, LM • Sadarbojoties ar VSAA, PMLP, TM, VK
Rezultatīvais rādītājs (kvantitatīvais)	Noteikts pabalsta apmērs personai, kurai piešķirts alternatīvais statuss, un bēglim 139,00 EUR apmērā un 97,00 EUR apmērā katram nākamajam ģimenes loceklim (atbilstoši Saeimas koalīcijas Sadarbības padomes 2015. gada 2. novembra sēdē nolemtajam).

Avots: Civitta Latvija

ATBILSTĪBA | MK noteikumi Nr. 302 paredz, ka persona ar bēgļa vai alternatīvo statusu var saņemt vienreizējo atbalstu, kas ir 278,00 EUR pilngadīgai personai un katram nākamajam ģimenes loceklim 194,00 EUR, ko izmaksā PMLP. Savukārt ikmēneša pabalsta apmērs pilngadīgai personai ir 139,00 EUR un 97,00 EUR katram nākamajam ģimenes loceklim, ko izmaksā VSAA. Atbilstoši Patvēruma likuma 53. pantam

¹⁰⁴ Ministru kabineta 2015. gada 2. decembra rīkojums Nr. 759 "Rīcības plāns personu, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība, pārvietošanai un uzņemšanai Latvijā". Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/278257-ricibas-plans-personu-kuram-nepieciessama-starptautiska-aizsardziba-parvietosana-un-uznemsana-latvija>

bēglis ikmēneša pabalstu var saņemt 10 mēnešus 12 mēnešu periodā, savukārt persona ar alternatīvo statusu septiņus mēnešus 12 mēnešu periodā. Kopumā pabalstu sniegšana atbilst saņēmēju vajadzībām, tomēr netiešās mērķa grupas intervijās tiek apgalvots, ka šis pabalsta apmērs joprojām nenosedz personas ikdienas vajadzības. Ikmēneša pabalsta apmērs ir noteikts jau 2015. gadā un šajā laikā nav mainījies, lai gan ir pieaugusi kopējā dzīves dārdzība Latvijā (inflācija), savukārt kopš 2017. gada papildus tiek sniegts vienreizējais atbalsts. Vienlaikus ir jāapzinās, ka finansējuma apjoms valstī nav neierobežots, tāpēc ir jāmeklē sabalansēts veids, kā salāgot saņēmēju vajadzības ar valsts iespējām.

SASKAŅOTĪBA | Šis ir vienīgais tāda veida ikmēneša pabalsts, ko saņem personas ar bēgļa vai alternatīvo statusu, tāpēc dublēšanās nepastāv. Tomēr jebkura persona var vērsties sociālajā dienestā, pašvaldībā vai labdarības organizācijās, lai saņemtu papildu palīdzību (dažādiem mērķiem), neatkarīgi no šī pabalsta apmēra. Saskaņotība izpaužas tādā veidā, ka persona var saņemt pabalstu tikai tādā gadījumā, ja personas rīcībā esošie naudas līdzekļi nepārsniedz normatīvajos aktos noteiktās minimālās mēneša darba algas apmēru uz katru personu, par kuru tiek pieprasīts atbalsts, padarot šo atbalstu mērķētu un palīdzot tieši tiem, kam ir vislielākā nepieciešamība. Vienlaikus jāapzinās, ka personas pirmais darbs Latvijā var arī nebūt stabilas un īslaicīgas darba attiecības, tāpēc ir jāseko līdzi, lai darba zaudēšanas gadījumā persona netiktu atstāta bez iztikas līdzekļiem.

EFEKTIVITĀTE | Pabalsts ir nozīmīgs atbalsts personām ar bēgļa un alternatīvo statusu, tomēr tā apjoms ir pārāk mazs, lai apmierinātu saņēmēju vajadzības. Lai palīdzētu personām integrēties, ir nepieciešama arī cita veida palīdzība, ne tikai finansiālais atbalsts. FGD tiek norādīts, ka pabalsta izmaksas nedrīkst būt piesaistītas NVA, ka pabalsts ir jāsaņem, pamatojoties uz to, ka personai ir piešķirta starptautiskā aizsardzība, nevis tāpēc, ka ir bijusi reģistrācija NVA un personai ir bezdarbnieka vai darba meklētāja statuss. Pabalstu sistēmu var padarīt efektīvāku, veicinot izpratni, ka starptautiskās aizsardzības saņēmēji ir cita sociālā grupa ar citām vajadzībām un nav pielīdzināmi bezdarbniekiem vai bezpajumtniekiem.

LIETDERĪBA | Pabalsts palīdz tā saņēmējiem kļūst pastāvīgākiem un sekmīgāk uzsākt dzīvi Latvijā, ārpus PMIC "Mucenieki", tomēr tā saņēmēji uzskata, ka tas ir par mazu, lai uzsāktu patstāvīgu dzīvi. Pabalsta apjoms ir nepietiekams, ja starptautiskās aizsardzības saņēmēji pēc statusa saņemšanas ilgāku laiku nav varējuši noīrēt dzīvesvietu, un lielu daļu summas jau ir notērējuši ēšanai un citu pamatvajadzību segšanai, un ja, bez depozīta par mājokli, ir nepieciešama arī sadzīves lietu un piederumu iegāde.

ILGTSPĒJA | 3.4. pasākums nav ilgtspējīgs, jo noteiktais pabalsta apmērs nav piesaistīts kopējai dzīves dārdzībai Latvijā. Ilgtspējas nodrošināšanai nepieciešama pabalsta regulāra pārskatīšana un palielināšana atbilstoši citām tendencēm (inflācija un minimālās algas pieaugums). Vienreizējs atbalsts (Noteikumu par vienreizējo finansiālo atbalstu un pabalstu uzturēšanās izmaksu segšanai bēglim un alternatīvo statusu ieguvušai personai 2. punkts) var būt ilgtspējīgs, ja kalpo kā pirmais atbalsts un ieguldījums personas pastāvīgas dzīves uzsākšanai Latvijā.

PASĀKUMA PADZIĻINĀTA ANALĪZE. 3.20 pasākums "Sagatavot grozījumus normatīvajos aktos, kas noteiktu, ka pašvaldība personai, kam piešķirts alternatīvais vai bēgļa statuss var piešķirt sociālo palīdzību (šobrīd sociālo palīdzību – GMI, dzīvokļa pabalstu, vienreizēju pabalstu ārkārtas situācijā un citus pašvaldības sociālās palīdzības pabalstus var saņemt tikai bēglis, alternatīvā statusa ieguvējs tikai vienu no sociālās palīdzības pabalstiem – GMI 49,50 EUR)".

TABULA 10: PAMATINFORMĀCIJA PAR 3.20. PASĀKUMU

KRITĒRIJS	INFORMĀCIJA
-----------	-------------

Tiesiskais ietvars pasākuma ieviešanai	Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums
Īstenošanas termiņš	–
Finansējuma avots (ES fondu vai valsts budžeta)	Valsts budžeta līdzekļi
Iesaistītās puses pasākuma īstenošanā	<ul style="list-style-type: none"> • Labklājības ministrija • Pašvaldības • VARAM
Rezultatīvais rādītājs (kvantitatīvais)	Nodrošinātas pašvaldības iespējas personai nepieciešamības gadījumā sniegt palīdzību

Avots: Civitta Latvija

ATBILSTĪBA | Grozījumi 2015. gada 26. novembrī tika veikti Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā, nosakot, ka tiesības saņemt likumā minētos pamata sociālās palīdzības pabalstus, GMI līmeņa nodrošināšanai, patversmes un naktspatversmes pakalpojumus, kā arī sociālā dienesta informāciju un konsultācijas ir personām, kuras uzturas Latvijas Republikā un kurām piešķirts alternatīvais statuss, kā arī šo personu ģimenes locekļiem, kuri uzturas Latvijas Republikā. Savukārt GMI līmenis kopš 2021. gada 1. janvāra ir noteikts 109,00 EUR pirmajai vai vienīgajai personai mājsaimniecībā, 76,00 EUR katrai nākamajai personai mājsaimniecībā. Kopumā var secināt, ka bēgļiem un personām ar alternatīvo statusu ir pieejama pašvaldību sociālā palīdzība.

SASKAŅOTĪBA | Sociālā palīdzība tiek sniegta pašvaldību nodrošināto pakalpojumu un sniegtā atbalsta ietvaros, veicot bēgļu vai personu ar alternatīvo statusu situācijas izvērtējumu. Jāņem vērā, ka pieejamā atbalsta apjoms un daudzveidība pašvaldību ietvaros var atšķirties. Sociālo palīdzību piešķir sociālais dienests, izvērtējot katras personas atbilstību. Kopumā vērtējot sociālo dienestu kapacitāti, LM vērtē, ka personu skaits ar alternatīvo vai bēgļa statusu šobrīd nav tādā apjomā, lai būtiski ietekmētu sociālo dienestu darbību. Tomēr, kā viens no sadarbības šķēršļiem līdzīgi kā visos citos pakalpojumos ir valodas barjera. Līdz ar to var secināt, ka personām ar alternatīvo vai bēgļa statusu vieglāk ir saņemt tādu sociālo palīdzību, piemēram, kā pabalsti, un citi maksājumi, kuri tiek sniegti atbilstoši kritērijiem, piemēram, ienākumu līmenim, taču sarežģītāk ir saņemt konsultācijas, ko nodrošina sociālie dienesti.

LIETDERĪBA | Lai kompensētu faktiskos izdevumus, kas radušies, sniedzot finansiālu un materiālu palīdzību bēgļu un personu ar alternatīvo statusu uzņemšanas un sociālekonomiskās iekļaušanas pasākumiem, pašvaldības mēneša vai gada periodā var saņemt finansējumu no valsts budžeta līdzekļiem neparedzētiem gadījumiem, kur faktisko izdevumu atmaksu veic VARAM. Pašvaldības var pieprasīt finansējuma atmaksu par šādiem faktiskajiem izdevumiem:

- pabalsti garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai;
- pabalsti izglītības ieguves atbalstam;
- pabalsti individuālo mācību piederumu iegādei;
- skolēnu un invalīda transporta izdevumi;

- skolēna un pirmsskolas izglītības iestādes ēdināšanas izdevumi;
- veselības aprūpes un medikamentu iegādes pabalsti;
- dzīvokļa pabalsti;
- dienas centru un patversmes pakalpojumu izdevumi;
- ārkārtas pabalsti;
- pabalsti krīzes situācijā;
- pabalsti ikmēneša izdevumiem;
- pabalsti aizbildnim;
- aprūpes pakalpojumu izdevumi;
- pacienta līdzmaksājumi;
- dzīvojamās telpas ikmēneša īres izdevumi.

Kopumā no 2016. gada līdz 2021. gadam kompensāciju par faktiskajiem izdevumiem ir pieprasījušas četras pašvaldības – Rīgas, Jelgavas un Jūrmalas valstspilsētu un Ropažu novada pašvaldības. Kopējais finansējuma apjoms šajā laika periodā ir variējis no 8 000 EUR līdz 14 000 EUR.

TABULA 11: LĪDZEKĻU NEPAREDZĒTIEM GADĪJUMIEM IZLIETOTĀIS APJOMS UN PAŠVALDĪBAS

GADS	KOMPENSĀCIJAS APJOMS	KOPĒJAIS CILVĒKU SKAITS	PAŠVALDĪBAS
2016	10 170 EUR	23	Rīgas valstspilsētas, Jūrmalas valstspilsētas pašvaldība
2017	13 336 EUR	22	Rīgas valstspilsētas, Jūrmalas valstspilsētas, Jelgavas valstspilsētas pašvaldība
2018	8 399 EUR	16	Rīgas valstspilsētas, Jūrmalas valstspilsētas, Jelgavas valstspilsētas pašvaldība, Ropažu novada pašvaldība
2019	13 212 EUR	9	Rīgas valstspilsētas, Jelgavas valstspilsētas, Jūrmalas valstspilsētas pašvaldība, Ropažu novada pašvaldība
2020	12 369 EUR	10	Rīgas valstspilsētas pašvaldība, Ropažu novada pašvaldība
2021	13 643 EUR	14	Jūrmalas, Rīgas valstspilsētas pašvaldības, Ropažu novada pašvaldība

Avots: VARAM sniegtā informācija

Kopējais kompensāciju apjoms šajā laika periodā vidēji gadā ir bijuši 12 000 EUR, savukārt vidējās izmaksas uz vienu cilvēku ir bijušas aptuveni 900 EUR, iekļaujot visas faktisko izdevumu pozīcijas.

IETEKME | Sociālo pabalstu nodrošinājums ir svarīgs jebkurai personai, kurai ir ierobežoti finansiālie līdzekļi. Līdz 2015. gadam atbalsts tika nodrošināts tikai bēgļiem, savukārt šobrīd to var saņemt gan bēgļi gan personas ar alternatīvo statusu. Tomēr kopumā, līdzīgi kā ar citiem pabalstu veidiem, nodrošinātais apjoms ir nepietiekams, ņemot vērā, ka bēgļiem vai personām ar alternatīvo statusu ne vienmēr ir savi uzkrājumi.

3.3. VALODA

Kā tiek norādīts Saliedētas un pilsoniski aktīvas sabiedrības attīstības pamatnostādņēs 2021.–2027.gadam, nepieciešama ir sistemātiska pieeja – valsts valodas apguves nodrošināšanai un motivējošu vidi tās lietošanai, informācijas un zināšanu par Latvijas vēsturi, demokrātijas vērtībām, tradīcijām un latvisko

kultūras telpu sniegšanai, lai palīdzētu iekļauties un piedalīties sabiedrības dzīvē imigrantiem, nodrošinot integrāciju un saliedētas sabiedrības veidošanos.

Galvenais instruments latviešu valodas attīstības jomā šobrīd ir Valsts valodas politikas pamatnostādnes 2021.–2027. gadam¹⁰⁵, kuru galvenais mērķis ir vērsts uz to, lai stiprinātu latviešu valodas kā vienīgās valsts valodas pozīcijas un statusu sabiedrībā. Vadlīnijās izvirzīti vairāki rezultatīvie rādītāji, kas tiešā veidā attiecas uz PM un bēgļiem vai personām ar alternatīvo statusu, piemēram, pieaugušo iedzīvotāju īpatsvars, kuri prot latviešu valodu un kuru dzimtā valoda nav latviešu valoda (25–64 g.v.), paplašinātas latviešu valodas apguves iespējas dažādām mērķa grupām (vietnes “Māci un mācies” apmeklējumu skaits miljonos), latviešu valodas prasmi apliecinājušo ārzemnieku īpatsvars valsts valodas prasmes pārbaudē. Atbildīgā institūcija, lai sasniegtu šos rezultātus, ir IZM.

NVA piedāvā latviešu valodas kursus un latviešu valodas mentora atbalstu darba vietā, tomēr piekļuve tiem ir ierobežota, jo, pirmkārt, NVA latviešu valodas kursus var apmeklēt tikai bezdarbnieki ar oficiālu statusu. Otrkārt, valodas mentora pakalpojumus iespējams izmantot vien tad, ja persona ir atradusi darbu, bet darbu bieži vien nav iespējams atrast tādēļ, ka trūkst latviešu valodas zināšanu. Kā tiek norādīts NIEM 2. izvērtējumā, tad pandēmijas apstākļos sākotnēji tiešsaistes nodarbību kvalitāte bija zemāka nekā klātienē, kā arī kursu dalībniekiem ne vienmēr bija piekļuve nepieciešamajiem tehniskajiem rīkiem¹⁰⁶. Covid–19 vēl vairāk izgaismoja tās problēmas, kas tika novērotas jau iepriekš, t. sk. rindas uz bezmaksas kursiem un kursu grafiku neelastību.

Šobrīd Latvijā spēkā esošā likumdošana¹⁰⁷ nosaka nepieciešamību apgūt valsts valodu (latviešu valodu) imigrantam vismaz pamata līmeņa 2. pakāpē jeb A2 līmenī, ja imigrants vēlas iegūt pastāvīgās uzturēšanās atļauju vai ES pastāvīgā iedzīvotāja statusu.

2022. gadā veikti grozījumi Izglītības likumā, kas paredz, ka mazākumtautību izglītības programmās no 1. līdz 9. klasei mācību satura apguve valsts valodā tiks nodrošināta 100% apjomā no kopējās mācību stundu slodzes¹⁰⁸. Pāreja uz mācībām tikai latviešu valodā notiks pakāpeniski. Šiem grozījumiem būtu jāpalielina latviski runājošo cilvēku skaits Latvijā, lai gan ietekme uz pieaugušo iedzīvotāju īpatsvaru statistikā būs redzama tikai pēc vairākiem gadiem. Tomēr šādi likuma grozījumi norāda, ka latviešu valodas prasme sabiedrībā ir būtiska un šī prasme ir jāpilnveido iedzīvotājiem dažādos vecuma posmos. Mācības tikai latviešu valodā pārtrauks tās situācijas, kad cittautieši izvēlas mācīties mazākumtautību skolās, tādā veidā primāri apgūstot krievu, nevis latviešu valodu.

LATVIEŠU VALODAS KURSI

TIEŠĀS MĒRĶA GRUPAS INTERVIJĀS tiek uzsvērta latviešu valodas pārvaldīšanas nozīme, norādīts, ka valoda ir atslēga uz saskarsmi ar sabiedrību, labāk apmaksātu darbu. Vienlaikus ir skaidrs, ka ar 120 stundām, kas tiek piedāvātas valodas apguvei ir daudz par maz. *“Ja, piemēram, Francija ir ieinteresēta manī kā speciālistā, tad Francija dod tās iespējas mācīties valodu”* (LVA_4_R). Savukārt, valodas apguve NVAursos konfliktē ar nepieciešamību strādāt.

Tiek ieteikts valodas apgūšanai izmantot integrācijas tēmas, izstrādāt integrācijas tēmās balstītu materiālu tieši šai mērķa grupai. Jo *“nav valodas mācīšanās bez integrācijas kursu satura un otrādi”* (Providus_3_R). Tiek minēts piemērs, ka, strādājot ar ukraiņu grupu, kursu vadītājs sapratis, ka tematu lietojamība ikdienā palīdz valodas nostiprināšanā un apgūvē, bet šāda elastība prasa profesionalitāti un ieguldījumu no vadītāja: *“man ir strādājoši cilvēki pēc darba, pārsvarā sievietes, viņām ir vajadzīgas mini scenāriju valodas*

¹⁰⁵ Ministru kabineta 2021. gada 25. augusta Rīkojums Nr. 601.

¹⁰⁶ Ieva Raubiško & Dārta Pelse (2022). NIEM 2. izvērtējums. Latvijas integrācijas sistēma no 2019. līdz 2021. gadam: stagnācija pirms pozitīvām pārmaiņām?

¹⁰⁷ Ministru kabineta 2009. gada 7. jūlija noteikumi Nr.733 “Noteikumi par valsts valodas zināšanu apjomu, valsts valodas prasmes pārbaudes kārtību un valsts nodevu par valsts valodas prasmes pārbaudi”, pieejami arī: <https://likumi.lv/ta/id/194735-noteikumi-par-valsts-valodas-zinasanu-apjomu-un-valsts-valodas-prasmes-parbaudes-kartibu-profesionalo-un-amata-pienakumu-veiksa...>

¹⁰⁸ Grozījumi Izglītības likumā. Likums Saeimā pieņemts 2022. gada 29. septembrī. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/336247-grozijumi-izglitibas-likuma>

tūlītējai izmantošanai. [...] Un tā valoda aiziet, jo viņas visu laiku tos scenārijus izmanto. Bet man ir jāiegulda laiks, lai to izdomātu” (LVA_4_R).

Valodas kursu ir daudz, bet ne visi ir vienlīdz pieejami, un ne visiem ir pieredze un prasme strādāt ar mērķa grupu. Ļoti atšķirīgi rezultāti un mācīšanās ātrums ir no tā, vai cilvēks prot vai neprot lasīt un rakstīt, pazīst latīņu alfabētu, ir vai nav angļu vai krievu valoda kā starpniekvaloda. No tā atšķiras arī apmācību metode un laiks: “Ja cilvēki nav mācījušies, vai ir cits alfabēts un nezina angļu valodu, tad vajag citu laiku” (LVA_4_R). Izrietoši labāks rezultāts būtu iegūstams ar mērķtiecīgākām, fokusētākām grupām, kas cilvēku nelielā skaita, bet lielās dažādības dēļ ne vienmēr ir iespējams. Tiek pausts viedoklis, ka valodas apmācības grupas ir jādala arī, attiecībā pret to, vai pakalpojums tiek saņemts pirms vai pēc statusa saņemšanas. “Vajadzētu diferencētu, elastīgāku pieeju, [mēģinot saprast,] cik ilgi viņš te plāno būt. Nevajag uzbāzties ar obligātumu. Jā, prasībai ir jābūt, ja tu paliec, tad ir jāzina, bet pieejai jābūt diferencētai” (LPS_6_R).

Svarīgs valodas apguves faktors ir paša cilvēka motivācija, spēja ne vien iesaistīties, bet nākt visus 2–3 mēnešus un mācīties. Tiek norādīts, ka cilvēki “bieži līdz galam neapmeklē mācību kursu, īpaši latviešu valodas mācību kursu” (KM_9_R1), kam par iemeslu kalpo arī prasība atmaksāt iztērēto mācību maksu un izmaksāto stipendiju par NVA kursiem.

Vienlaikus pēc salīdzinoši pozitīvās ukraiņu iekļaušanās darba tirgū, tiek diskutēts arī par prasību attiecībā uz valsts valodas līmeni: “vai tiešām latviešu valodas līmeni vajag tik augstu otrajā gadā. [...] Vai ir jēga apmācīt cilvēku, kurš pēc tam aizbrauks? [...] Iespējams vajadzētu būt elastīgākam variantam, ja cilvēks tiešām grib palikt. Ir jāmāk to cilvēku iesaistīt, lai viņš integrētos, bet varbūt prasības ir par daudz stingras. [...] Un, iespējams, vecākiem cilvēkiem virs 60 gadiem nevajag [prasīt apgūt valodu]” (LPS_6_R)

Līdztekus valodas apguvei, starptautiskās aizsardzības pieprasītāju un saņēmēju saziņai un citu pakalpojumu pieejamībai ļoti nozīmīgs ir tulkošanas pakalpojums. Tiek norādīts, ka reto valodu tulkus visa veida komunikācijai izmanto sociālie mentori, valsts iestādes, NVA, izglītības iestādes, bankas, paši atbraucēji, piemēram, saziņā ar medicīnas darbiniekiem un citviet. “Tulku pakalpojums tika nodrošināts kā tiltiņš”, savukārt tulku pieejamība, iespēja dalīties savās vajadzībās un problēmās, pozitīvas saziņas iespēja, izmantojot dzimto valodu, kopā ar latviešu valodas apguvi, ir būtiska, “lai cilvēkā radītu savā ziņā drošības jeb savējbības sajūtu” (KM_9_R1).

Savukārt pret skepsi mācīt cilvēkus, kuri “tāpat aizbēg”, tiek ieteikts mainīt attieksmi un eiropeskāk raudzīties uz ieguvumiem starptautiskās aizsardzības saņēmējiem: “pat viņi nepalika Latvijā, mēs viņiem iedevām Eiropas alfabētu, viņi kaut ko vairāk uzzināja. Nekad nevajag tik šauri skatīties, ka tikai šeit. Mūsu bērni jau arī dzīvo citur, pabeidza skolu šeit un mācās tālāk citur. Šobrīd cilvēkam ir iespējas, viņš var braukāt. [...] ja cilvēks ir mācījies angļu valodu, viņš vieglāk apgūst arī latviešu valodu; tāpat cilvēks, kurš te ir pamācījies latviešu valodu, viņš aizbrauc uz citu valsti un viņam atkal būs vieglāk” (LVA_4_R).

Kopumā tiek ieteikts valodas kursu apjomu palielināt, un reto valodu tulku pieejamību koordinēt tā, “lai tas, kas ir sekmīgi īstenojies līdzšinējā periodā, turpinātos. Jo tulku pakalpojums ir būtisks arī citām institūcijām, kas nodrošina pakalpojumus” (KM_9_R1).

NETIEŠĀS MĒRĶA GRUPAS INTERVIJĀS praktiski visi intervētie atzīst latviešu valodas apguves svarīgumu, redz un izprot valodas saikni ar kultūru, izsaka vēlmi būt šīs kultūras daļa. Kāds afgāņu bēglis norāda, ka ir svarīgi iemācīties latviešu valodu, jo tas ir pirmais solis, lai integrētos sabiedrībā: “Mēs tagad te dzīvojam, un ir ļoti svarīgi mācīties. Pirmais solis, lai integrētos sabiedrībā ir valoda. Mums ir jāsaprot” (VīrTAA_19). Izpratne par valodas saistību ar integrāciju un vēlme apgūt latviešu valodu atklājas arī šādā kontekstā: “Es eju uz NVA [meklēju darbu], bet viņi saka, ka vispirms man jāzina “latviski”, ja nezini “latviski”, tad jāzina “pa ruski”, ja nezini to, tad jāzina “pa angļiski”. Es viņam teicu, ka zinu “pa angļiski”, bet negribu “pa ruski”. Es gribu mācīties “latviski”, jo es šeit dzīvoju. Un es mācos; no tās dienas sāku mācīties. Esmu drošs, ka iemācišos latviešu valodu” (VīrTAA_1).

Pamatā intervējamie latviešu valodu sākuši apgūt PMIC, Patvēruma “Drošā māja”ursos. Viņi vēlas ilgstošus, intensīvus valodas apguves kursus (“Iespējai mācīties valodu ir jābūt ilgāk nekā gadu”) ar aktīvu valodas lietojumu, nevis tikai atsevišķas lekcijas pāris reizes nedēļā, norādot, ka tas ir vienīgais veids, kā apgūt valodu tādā līmenī, lai varētu sazināties un iegūt darbu. “Valodu nevar iemācīt vienā stundā vienu

vai divas reizes nedēļā. Ja valodu mācītu no rīta līdz pusdienlaikam, tad mēs to iemācītos ļoti viegli, bet ja tev ir viena lekcija šodien un nākamā pēc trim dienām, mēs aizmirstam [kursos apgūto]” (VīrTAA_1). Pāris intervijās tiek uzsvērts, ka, ja valsts vēlas, ka iebraucēji runā latviski, valoda jāsāk mācīt “no pirmās dienas”. Par šādu vienu kursu pašreizējā izkārtojumā respondents saka: “Valodas kursi ir ļoti vāji. 6–7 mēnešus vajadzētu vismaz. Es saņēmu vienus kursus Muceniekos, un tad 2 gadus es nevarēju atrast nevienus kursus. Un tādā veidā jau ir grūti iemācīties valodu. Tas ir izaicinājums!” (VīrTAA_26).

Lielākā daļa intervēto, kas nav slāvu izcelsmes, atzīst, ka ierodoties PMIC, spējuši komunicēt vienīgi ar tulka palīdzību, jo nav pratuši nevienu no Eiropas valodām vai ļoti vāji pratuši angļu valodu. Vairāki intervētie norāda, ka “gribētu, lai kursi būtu praktiskāki, tad [valodu] iemācītos ātrāk un labāk”. Vēl viena norāde ir attiecībā uz to, ka latviešu valodas apguves materiāli ir orientēti uz slāvu vai ģermāņu valodās runājošajiem, kamēr tie ir ļoti nepiemēroti un pilnīgi nesaprotami indoīraņu valodās runājošajiem, kas lasa no labās uz kreiso pusi un kam ir arābu alfabēts. Lielas grūtības ir arī personām, kas ir mazizglītotas vai ir analfabēti. Ir jādodomā par lasīt un rakstītprasmes apgūšanas materiāliem arī šādiem cilvēkiem un jāparedz ilgāks apmācību laiks.

Papildus respondenti atzīst, ka PMIC valodu ir ļoti grūti apgūt, jo “ir psiholoģisks spiediens no visām bēgļa problēmām”. Patvēruma meklētājs no Sīrijas norāda, ka ir ļoti apjucis, ir neziņā, nesaprot, kas notiks. Nevar koncentrēties mācībām (VīrTAS_17). Viens respondents atklāti izsaka viedokli, ka PM pirms statusa piešķiršanas mācīt valodu ir valsts līdzekļu izšķiešana, “valoda nav jā mācās, jo statusu var arī nedot, un kāpēc tad valoda tev ir vajadzīga?” Tas sakrīt ar vairāku citu atbildēm, ka no kursiem PMIC praktiski neko neatceras, jo nav spējuši koncentrēties, bijusi “pilna galva problēmu”, pamatā psiholoģiskas problēmas un bailes, ka statusu nepiešķirs un deportēs atpakaļ. Attiecīgi šajā periodā PM vairāk domā par bēgšanu un to, ar ko runāt, ko un kā mēģināt pārliecināt, lai statusu piešķirtu, un sadzīviskiem jautājumiem kā ziemas drēbes, nepieciešamā medicīniskā palīdzība, pārtika u.tml.

Valodas aktualitāte sākas ar statusu piešķiršanu un apziņu, ka Latvija dod patvērumu un ļauj te palikt. Vienlaikus respondenti Rīgā “biežāk dzird krievu valodu”. Daudz laika pavadot ārzemnieku un krievvalodīgās kopienās, un viņiem veidojas priekšstats par Latviju kā zemi, kurā jāpārvalda latviešu un krievu valodas: “šīnī valstī, lai dzīvotu, tev ir jā mācās divas valodas – krievu un latviešu. Šīs abas valodas te ir svarīgas”. Latviešu valodai viņiem trūkst praktiskā pielietojuma. Intervijās vairākkārtīgi tiek norādīts, ka “mums nav sarunu latviešu valodā”, kas ir ārkārtīgi nepieciešams, lai apgūtu valodu; mums “nav iespējas praktizēt latviešu valodu” vairāk kā iepērkoties veikalā. Lai gan tiek atzīts, ka valodas prasmes dotu labākas iespējas dabūt labāku darbu, pārkvalificēties, pelnīt vairāk, kopienās, kur imigranti uzturas, “latviešu valoda nav pati nepieciešamākā valoda”. Nepieciešamības gadījumā ir iespēja izlīdzēties ar Google tulkotāju, kas arī tiek aktīvi izmantots.

Latviešu valodas apguve ir nesaraucami saistīta ar motivāciju, valodas lietojumu, saskarsmi un attieksmi no latviešiem. Sabiedrības noslēgtība iebraucējiem un reālā divvalodība nokauj sākotnējo entuziasmu, rada neizpratni un pretestību latviešu valodas apguvei. Divi respondenti atstāsta līdzīgus gadījumus (viens vairākus gadus atpakaļ, otrs salīdzinoši nesen), kad bērni ilgstoši nav tikuši uzņemts nevienā latviešu skolā, līdz beidzot vecāki tos aizveduši uz krievu skolu. Stāsti tiek lietoti, norādot uz paradoksālo situāciju – latviešu sabiedrība cilvēkus nepieņem un ar viņiem nerunā, bet prasa, lai viņi kārto latviešu valodas eksāmenus. Cits respondents secina, ka uzņemošās sabiedrības attieksme “nokauj vēlmi mācīties latviešu valodu”. Kāds irānis, kas Latvijā dzīvo jau ilgstoši, norāda, ka no 25 viņam zināmiem tautiešiem, kas šajos gados ir mēģinājuši iedzīvoties Latvijā, viņš vienīgais te ir palicis. Tuvo Austrumu kultūrās atvērtība un “siltums” cilvēku attiecībās nesalīdzināms, tāpēc pierast pie sabiedrības vēsās attieksmes ir ļoti grūti un nemotivējoši: “Kad viņi [bēgļi] iet ārā, viņi iet kopā, neredzu nevienu latvieti. Latvieši to negrib. Nav tā, ka es necentos, bet viņi to nevēlas. Vārds “bēgļis” visiem ir biedējošs” (VīrTAIN_27). Kultūras izpratnes atšķirības un traktējumi atklājas arī šīnī sarunā: “Problēma ir tāda, ka mums neļauj integrēties latviešu sabiedrībā. Ir grūti atrast vienu vai divus cilvēkus, kuriem mēs patīkam, lielākajai daļai latviešu mēs nepatīkam. Tā ir mana pieredze. Gan darbā, gan palīdzības sniegšanā, gan sabiedriskajā transportā. Kad sēžam autobusā, neviens mums nesēž blakus. Ja mēs viņiem pieskarsimies, tad viņi nonāks ellē. Ja kāds ir apsēdies, un mēs apsēžamies viņam blakus, viņš ceļas kājās un iet sēdēt citur. Mēs jūtamies kā ellē. Tas ir tas, kā mēs jūtamies” (VīrTAA_3).

Atšķirīgā situācijā ir krievvalodīgie PM un personas ar bēgļa vai alternatīvo statusu. Viņi lielākoties norāda, ka valodu sākuši mācīties internetā pastāvīgi, jo PMIC pašreiz krievu–latviešu valodas apmācības kursi nenotiek, un tos tik ātri arī nesola. Pēc aptaujāto domām, *“tas ir saistīts ar finansējuma trūkumu vai līgumiem, kas nav noslēgti”*. Respondenti uzskata, ka *“valodu nepieciešams apgūt pēc iespējas agrāk, lai izrādītu cieņu pret valsti un palīdzētu sev ikdienas lietās, nevis paļauties uz Google tulkotāju. Mēs prasījām daudz [valodas kursus], bet nekur neatbild”* (V&SK_11). Viņi novēro, ka afgāņiem statusu piešķir praktiski momentā, kamēr krieviem, baltkrieviem, ukraiņiem bez dokumentiem lietas izskatīšanu novilcina. Krievvalodīgajiem PM solīts, ka valodas kursi būs pieejami, bet ne ātrāk par ziemu. Respondents atzīst, ka *“ir vēlīes, ka nenotiek valodu kursi, jo šis [statusa gaidīšanas laiks PMIC] ir ļoti labs laiks, lai apgūtu valodu, kamēr nav darba vai citu pienākumu”* (VīrK_12). No vienas puses respondenti izrāda izpratni par situāciju un to, ka resursi tiek novirzīti ukraiņu bēgļiem. Vienlaikus pēc viņiem pieejamās informācijas šie kursi neesot pilnībā aizpildīti, attiecīgi respondenti spriež par politiskās gribas trūkumu un neieinteresētību ātrākā cilvēku integrācijā, kas būtu iespējama ar labāku sadarbību starp institūcijām un pakalpojumu sniedzējiem.

Piedāvātais A1 valodas līmenis šos cilvēkus, no kuriem daudzi ir ar augstāko izglītību, neapmierina, bet nākamie līmeņi – A2, B1, PM un personām ar bēgļa vai alternatīvo statusu tiek atteikti: *“[...] krievi, baltkrievi, arī ukraiņi, kas iebraukuši bez dokumentiem, ar mums [Muceniekos] kopā dzīvo, daudziem ir augstākā izglītība, ir pieredze savā profesijā, ir vēlme integrēties nepār kvalificējoties no inženiera uz sētnieku vai no jurista uz apkopēju, bet integrēties savā profesijā, [...] [tikai] vajadzīga valoda. Bet iznāk, ka PM prasību valsts var skatīt 15 mēnešus; un šajos 15 mēnešos piedāvā apgūt vien A1 [latviešu valodas] kursu. Tajā pašā laikā ukraiņu bēgļiem ir iespējas, cik vēlīes. Te cilvēki zvanīja, lai pierakstītos uz tiem kursiem, viņiem atteica. Teica, jūs neesat ukraiņi, šie kursi nav jums”* (SievK_14).

Tiek norādīts arī, ka strādājošiem nav iespējas apmeklēt kursus, jo tie tiek piedāvāti tikai dienas laikā. Ir vēlams, lai pieaugušajiem, kas strādā, arī būtu pieejami valodu kursi, kas iespējams ar individuālu grafiku vai attālināti. Citā intervijā gan tiek teikts, ka Covid–19 laikā kursi bijuši pieejami tiešsaistē, bet *“tas bija ļoti grūti, un dažreiz tas vispār nestrādāja [nebija produktīvi grupas dažādā sastāva dēļ]”*.

Vēl viens ieteikums ir sekot, lai skolotājam būtu angļu valoda kā starpniekvaloda, lai apmācības būtu produktīvākas un straujākas. *“Latviešu valodas skolotājam ir arī jāprot angļu valoda [...] tad jūs varat pajautāt, diskutēt, varat pastāstīt, kādas jums ir problēmas, viņa var palīdzēt tās atrisināt; varat veidot sev tādu kā sacensību, izvirzot sev noteiktus mērķus un tos sasniegt. Mums skolotāja nemācēja angļu valodu, lai sarunātos mums bija vēl nepieciešams tulks (VīrTAA_23).*

FOKUSA GRUPU DISKUSIJĀ tiek norādīts, ka sociālekonomiskajam iekļaušanās procesam ir daudz dimensiju, kur valoda ir caurviju prasme. Pārējie pakalpojumi un sociālekonomiskās iekļaušanās elementi ir savstarpēji saistīti un viens ar otru nepārtraukti mijiedarbojas, piemēram, valoda palīdz arī iegūt labāku darbu. Diskusijā parādās arī doma, ka Latvijā, iespējams *“integrācijas plāna problēma ir, ka trūkst prioritāšu, nav noteikts, kas būtu šajā integrācijas jomā izdarāms vispirms”*. Valodas apguvei šīnī kontekstā ir dažādi uzdevumi un mērķi. Tai skaitā, ko starptautiskās aizsardzības saņēmēji grib sasniegt, un ko mēs [Latvija] vēlamies piedāvāt. Valodas apguvei vajadzētu būt vienai no prioritātēm un tikt diferencētai dažādos valodas prasmju līmeņos, pakāpēs – tiklīdz cilvēks iebrauc, ir nepieciešama kaut kāda sākuma leksika; savukārt, ja cilvēks zina, ka te dzīvos, viņam jau vajag augstāku prasmes līmeni, u.t.t., atbilstoši likumdošanai.

Valoda ir integrācijas pamatā, tā veicina sociālo iekļaušanos, paver labākas darba iespējas, bet piedāvātajam pasākumam jābūt *“hronoloģiskam”*, tas var tikt piedāvāts tikai pēc tam, kad cilvēkam ir atļauja šeit palikt un *“ir apmierinātas cilvēka pamatvajadzības (dzīves vieta, ēdiens); ja to nav, integrācijas pasākumi kļūst sekundāri”*. *“Attieksme pret valodu kolerē ar paša bēgļa mērķi, vai viņa mērķis ir dzīvot šai valstī, vai doties kur prom”*, tāpēc ir stingri jānodala – PM un cilvēki, kas saņēmuši statusu. PM, līdz tiek izlemts viņiem piešķirt vai nepiešķirt statusu, *“nekādas stabilas mācīšanās, valodas apguves nebūs”*. Šajā periodā valodas kursi var tikt piedāvāti vienīgi pēc brīvprātības principa.

Vienlaikus tiek norādīts, ka valodas prasme ir būtisks indikators jeb rādītājs, pēc kā varētu noteikt, cik izdevusies vai neizdevusies ir integrācija: *“motivācijas līmenis mācīties valodu, tas var būt kā mēraukla, cik*

veiksmīgi mēs esam palīdzējuši integrēties”; un *”ja cilvēks ir gatavs ieguldīt laiku, lai apgūtu vietējo valodu, tas nozīmē, ka kaut kas jau ir izdarīts pareizi, un esam palīdzējuši atrast motivāciju palikt šeit”*. Ja mēs procesu gribam veicināt un cilvēkus integrēt, tad darba vide un socializācija ar vietējo sabiedrību neapšaubāmi var nākt tikai par labu. Kā to realizēt šajā mērķa grupā tas nav tik vienkārši ne fiziski, ne juridiski.

Ukrainas iedzīvotāju atbalsta paka ir parādījusi labāku un pilnvērtīgāku veidu, kā dot cilvēkiem latviešu valodas zināšanas; viņiem valodas kursu pieejamība ir ļoti laba. Savukārt starptautiskās aizsardzības saņēmējiem ir ļoti lielas pauzes starp kursiem un iespēju apgūt nākamo valodas līmeni. Attiecīgi cilvēki aizmirst iepriekš apgūto; nav pārejas no A1 uz A2 līmeni.

Lai pakalpojumu nodrošinātu plūstoši, pirmkārt, liela nozīme ir iestāžu savstarpējai sadarbībai; valodas apguvējam nav jācieš no tā, ka institūcijas nesadarbojas. Vienlaikus tiek uzsvērts, ka pedagogu profesionālajai sagatavotībai, prasmei, kvalifikācijai un pieredzei darbā ar konkrēto grupu ir ļoti liela nozīme. Arī tāpēc, ka pieredzējis pedagogs var motivēt un palīdzēt motivācijas procesā. Otrkārt, valodas apguvei nevajadzētu būt projektveidīgam pasākumam, bet ar stabilu pēctecību. Bieži pakalpojuma iepirkuma procedūra ir skaidra no valstiskā viedokļa, bet ne no pakalpojuma saņēmēja puses.

Tiek arī ieteikts nodalīt bēgļus pēc etniskās piederības, izdalot tos, kuriem nav starpniekvalodas, un uzrunāt pedagogus, kas pārvalda iebraucēju (piemēram, farsi vai arābu) valodu; tādi pedagogi Latvijā ir, bet līdz šim nav piesaistīti. Tas parādītu valsts attieksmi un vēlmi integrēt cilvēkus. Ja tas nav iespējams, var arī izmantot metodiku valodas apguvei bez starpnieku valodas, galvenais ir motivācija, vēlme un pedagoga prasmes.

KOPSAVILKUMS

- Latviešu valodas kursu nav pietiekami, ne vienmēr un visiem tie pieejami atkārtoti.

- Domas par valodas mācīšanās uzsākšanas brīdi dalās: viena daļa uzskata, ka pirmajās nedēļās PM ir ļoti apjukusi, tāpēc nespēj koncentrēties kursiem, un kādēļ sākt mācīties valodu, ja tu nezini, vai tev ļaus te palikt; savukārt citi domā, ka valodu noteikti jāsāk mācīties uzreiz, “no pirmās dienas”.

- Ir vienprātība, ka latviešu valodas pārvaldīšana paver labākas darba iespējas.

- Vienlaikus latviešu valodas apguves motivācija mazinās, jūtot sabiedrības vēso attieksmi un nevēlēšanos bēgļus uzņemt, viņiem palīdzēt. Attiecīgi no starptautiskās aizsardzības saņēmēju perspektīvas Latvijā ir divvalodība, var izlīdzēties arī ar saziņu krievu un angļu valodās.

- Tiek minēti piemēri no citām valstīm, piemēram, ka Vācijā valodas kursi ir intensīvi un ilgi, tajos nepieciešamības gadījumā var iet pat vairākus gadus. Vēlmi pēc šādas pieejas izsaka lielākā daļa respondentu.

- Divos mēnešos cilvēki nespēj neko daudz iemācīties, trūkst praktisku uzdevumu, valodas lietojamības; apmācības vajag intensīvākas un krietni ilgāk. Tiek ieteikts veidot video materiālus. Gadījumos, kas cilvēki nepazīst latīņu alfabētu, valodas apmācības jākombinē ar rakstīt un lasīt apguvi.

- FGD tiek norādīts, ka valodu vajadzētu izdalīt kā prioritāti; tas palīdzētu fokusēties uz šādu mērķi, un palīdzētu integrācijai.

- Tiek norādīts arī, ka valodas prasme ir būtisks indikators, pēc kura var noteikt, cik izdevusies vai neizdevusies ir integrācija.

PASĀKUMA PADZIĻINĀTA ANALĪZE. 3.2. pasākums "Latviešu valodas mācību process un tā koordinēšana nepilngadīgajiem un pilngadību sasniegušajiem PM izmitināšanas centrā pirmos trīs mēnešus"

TABULA 12: PAMATINFORMĀCIJA PAR 3.2. PASĀKUMU

KRITĒRIJS	INFORMĀCIJA
Tiesiskais ietvars pasākuma ieviešanai	<p>2015. gadā organizēts atbilstoši Rīcības plānam, valsts budžeta programmai 04.00.00</p> <p>MK 2015. gada 28. jūlija noteikumi Nr. 432 "Iekšējās drošības fonda un Patvēruma, migrācijas un integrācijas fonda (PMIF) 2014.–2020. gada plānošanas dokumentu izstrādes un projektu iesniegumu atlases kārtība"</p> <p>Atbilstoši PMIF projektu konkursam</p>
Īstenošanas termiņš	<p>2015. gadā – no valsts budžeta līdzekļiem, īstenotājs LVA</p> <p>2016. gada 1. februāris — 2017. gada 31. decembris, leM organizēts Projekts „Valodas sākotnējā apguve patvēruma meklētājiem”, īstenotājs LVA¹⁰⁹</p> <p>2018. gada 2. janvāris — līdz 2020. gada 30. jūnijs, KM organizēts projekts "Atbalsta pasākumi starptautiskās aizsardzības personām II", īstenotājs Biedrība "Patvērums "Drošā māja""¹¹⁰</p>

¹⁰⁹ Latviešu valodas aģentūra (2016). Patvēruma, migrācijas un integrācijas fonda (2014.–2020.) projekts „Valodas sākotnējā apguve patvēruma meklētājiem” (Nr. LVA/PMIF/2016/2). Pieejams: <https://valoda.lv/projekti/starptautiskie-projekti/patveruma-migrācijas-un-integrācijas-fonda-2014-2020-projekts-valodas-sakotneja-apguve-patveruma-mekletajiem-nr-lvapmif20162/>

¹¹⁰ Noslēdzas atbalsta projekts starptautiskajām aizsardzības personām (29.06.2020). Pieejams: <https://www.integration.lv/lv/nosledzas-atbalsta-projekts-starptautiskajam-aizsardzibas-personam--infografika>

KRITĒRIJS	INFORMĀCIJA
	2020. gada 1. septembris — 2022. gada 31. Decembris, KM organizēts projekts " Atbalsta pasākumi starptautiskās aizsardzības personām III", īstenotājs Biedrība "Patvērums "Drošā māja"" ¹¹¹
Finansējuma avots (ES fondu vai valsts budžeta)	Valsts budžeta līdzekļi 2015. gadā PMIF finansējums 100 % apjomā no 2016. gada līdz 2020. gadam, 75 % no 2020. gada līdz 2022. gadam.
Iesaistītās puses pasākuma īstenošanā	<ul style="list-style-type: none"> • PMIF atbildīgā iestāde IeM • PMIF deleģētā iestāde integrācijas jautājumos KM • Pakalpojuma sniedzēji – biedrība "Patvērums "Drošā māja"" (01.09.2020 – šobrīd un 02.01.2018. – 30.06.2020.); LVA (2015. gadā, 01.02.2016 – 31.12.2017)
Rezultatīvais rādītājs (sākotnēji plānotais personu skaits)	2015. gadā – 60 personas 01.02.2016 – 31.12.2017 – 531 persona 02.01.2018. – 30.06.2020 – 250 personas ¹¹² 01.09.2020 – šobrīd – 180 personas Kopā 1021 persona

Avots: Civitta Latvija

ATBILSTĪBA | Latviešu valodas zināšanas ir viena no būtiskākajām prasmēm, kas nepieciešama veiksmīgas integrācijas veicināšanai, ko atzīst arī visas iesaistītās puses. Kopumā iespēju izmantot šāda veida kursus kā vajadzīgus novērtē liela daļa PM, tomēr atbilstoši viņu vajadzībām būtu nepieciešams ilgāks kursu norises laiks vai labāka saskaņotība ar citām iespējām saņemt latviešu valodas kursus pēc šīs aktivitātes beigām. Daļa intervēto netiešās mērķa grupas cilvēku atzīst, ka motivāciju mācīties latviešu valodu būtiski ietekmē neziņa par statusa iegūšanu, kā arī viņu psihoemocionālais stāvoklis, kas ietekmē spēju zināšanas apgūt. Ņemot vērā Covid–19 ietekmi, kad bija ierobežotas iespējas iziet ārpus un doties uz PMIC "Mucenieki", latviešu valodas mācības tika nodrošinātas attālināti, tādā veidā nepārtraucot pakalpojuma pieejamību. Tomēr jāpiemin, ka aptaujātie netiešās mērķa grupas dalībnieki augstāk vērtē to, ka pakalpojums tiek nodrošināts klātienē, nevis attālināti.

¹¹¹ Patvērums Drošā māja (16.11.2022). Atbalsta pasākumi starptautiskās aizsardzības personām III. Pieejams: <https://patverums-dm.lv/lv/atbalsta-pasakumi-starptautiskas-aizsardzibas-personam-iii>

¹¹² Kultūras ministrija (26.01.2018). Uzsākta projekta "Atbalsta pasākumi starptautiskās aizsardzības personām II" īstenošana. Pieejams: <https://www.km.gov.lv/lv/jaunums/uzsakta-projekta-atbalsta-pasakumi-starptautiskas-aizsardzibas-personam-ii-istenosana>

SASKAŅOTĪBA | Latviešu valodas kursi ir viens no pirmajiem atbalsta instrumentiem, ko PM saņem, ierodoties PMIC "Mucenieki". Sākotnēji pakalpojums tika organizēts kā atsevišķs pasākums, kas tika finansēts no valsts budžeta līdzekļiem, vēlāk to finansējot no PMIF projektu ietvaros, ko no 2016. gada līdz 2017. gada īstenoja LVA un kopš 2018. gada līdz 2022. gadam biedrība "Patvērums "Drošā māja"". Līdz 2017. gadam PMIF projektu izsludināšanu organizēja IeM, savukārt no 2018. gada KM, kur projektā tika iekļauta ne tikai latviešu valodas kursu nodrošināšana, bet arī integrācijas kursu nodrošināšana, kas tiek īstenota 3.9. pasākuma "Sociālekonomiskās iekļaušanas ievadkursu programma par Latviju patvēruma meklētājiem ar praktiskās mācības nodarbībām" ietvaros. Kopumā, vadoties pēc netiešās mērķa grupas viedokļa, latviešu valodas apguvei būtu jābūt labāk saskaņotai ar citām iespējām apgūt valodas kursus. Šobrīd, iegūstot bēgļa vai alternatīvo statusu, persona var doties uz NVA un, iegūstot bezdarbnieka statusu, piekļūt NVA nodrošinātajiem valodas kursiem (vairāk nodaļā 3.5 "Nodarbinātība"), tāpat vairāku citu projektu ietvaros, kas tiek īstenoti PMIF finansētu projektu ietvaros, piemēram, projektā "Latviešu valodas apguve, lai sekmētu trešo valstu pilsoņu iekļaušanos darba tirgū". Tomēr ne visos gadījumos personas ir informētas par tālākām iespējām saņemt valodas kursus, tas ir ļoti atkarīgs no iesaistītajām personām:

"Cik tie kursi ir, tik ir. [...] Ja kursi notiek, nav problēmu cilvēkiem. Kursi notiek visā Latvijā, Daugavpilī pilns ar grupām, ir attālināti, ir klātienē, ir no rīta, ir vakarā, viss pieejams Facebook grupās, mājaslapā. Liepājā, laikam "Droša māja" toreiz bija labs koordinators, visu laiku Liepājā bija bēgļu grupas, cik bija to cilvēku, vienmēr visus apkopoja un veselās grupas deva un skolotāji visu laiku strādāja. Daudz kas atkarīgs no cilvēka, kas koordinē" (LVA_4_R).

Tāpat valodas mācīšanās iztrūkums rodas posmā, kad persona ar bēgļa vai alternatīvo statusu ir ieguvusi darbu, jo bezdarbnieku valodas kursi vairs nepienākas, savukārt NVA piedāvātie citi atbalsta veidi, piemēram, mācības pie darba devēja nav plaši izmantoti (vairāk nodaļā 3.5 "Nodarbinātība"). Līdz ar to būtiskākais trūkums 3.2. pasākumā ir saskaņotības trūkums ar citām iespējām apgūt latviešu valodu, kas savukārt būtiski ietekmē tālākās iespējas iegūt darbu, izmantot citus atbalsta pasākumus, piemēram, NVA piedāvātos pārkvalifikācijas kursus.

LIETDERĪBA | 3.2. pasākuma finansējuma avots un apjoms tā īstenošanas laikā ir mainījies.

TABULA 13: FINANSĒJUMA APJOMS 3.2. PASĀKUMAM

PERIODS	FINANSĒJUMA AVOTS	IZLIETOTĀIS FINANSĒJUMS	PLĀNOTAIS PERSONU SKAITS, KAS PIEDALĪJUŠĀS LATVIEŠU VALODAS KURSOS	PERSONU SKAITS, KAS PIEDALĪJUŠĀS LATVIEŠU VALODAS KURSOS	PIEZĪMES
2015	Valsts budžets	46 787,87 EUR	–	60	Izlietotajā finansējumā tika iekļauti arī izdevumi par sagatavotajiem materiāliem
2016–2018	PMIF	238 510,11 EUR	531	364	
2018–2020	PMIF	49 844,71	250	128	
2020–2022 (1–3. cet.)	PMIF	62 229,25	180	155 (līdz 2022. gada 3. cet.)	

Avots: KM un LVA sniegtā informācija

Papildus jāmin, ka, lai izvērtētu latviešu valodas kursu kvalitāti, katrs no pakalpojuma sniedzējiem izmantoja savas metodes. Laikā, kad LVA īstenoja latviešu valodas kursus, pakalpojuma sniedzējs kvalitāti novērtēja pieaicinot neatkarīgu kursu kvalitātes vērtētāju, kas piedalījāsursos un to izvērtēja, sniedzot

atgriezenisko saiti, kādas izmaiņas ir nepieciešams veikt. Savukārt laikā, kad 3.2. pasākumu īstenoja biedrība "Patvērumš "Drošā māja"", lai izvērtētu gan latviešu valodas kursu, gan integrācijas kursu kvalitāti, tika īstenots neatkarīgu ekspertu izvērtējums par latviešu valodas kursu dalībnieku apmierinātību¹¹³. Pakalpojumu kvalitātes izvērtējums ir labā prakse, ko pakalpojuma sniedzējs vai neatkarīgi eksperti var veikt, lai saprastu, cik lietderīgs un noderīgs pakalpojums ir kopumā, kā arī apzināt nepieciešamos uzlabojumus.

IETEKME | Latviešu valodas kursi ir nozīmīgi, jo ir viens no pirmajiem pakalpojumiem, ko PM saņem, ierodoties Latvijā. Tāpat ir nozīmīgi, ka kursu īstenošanā tiek izmantotas daudzveidīgas metodes, kas piemērotas cilvēkiem ar dažāda veida izglītības līmeni, kultūru un prasmēm. Kā var secināt no dokumentu analīzes un netiešās mērķa grupu interviju analīzes, latviešu valodas zināšanas ir būtisks elements, lai persona justos iederīga sabiedrībā un spētu saņemt citus pakalpojumus, kā arī iesaistīties darba tirgū. Līdz ar to arī 3.2. pasākums veido būtisku ietekmi uz PM un viņa turpmākajām iespējām saņemt cita veida pakalpojumus, iesaistīties aktivitātēs un komunikācijā ar citām personām.

3.4. MĀJOKLIS

Ja budžeta daļa, ko mājsaimniecība tērē mājokļa izmaksām, pārsniedz 30 %, tiek pieņemts, ka mājoklis nav pieejams¹¹⁴. Un viens no šķēršļiem, ar kuru saskaras personas, kurām ir piešķirts statuss, ir mājokļa nepieejamība tai ierobežoto finansiālo līdzekļu dēļ, lai segtu tādas izmaksas kā drošības naudu, komunālos maksājumus un arī īres maksu. Vienlaikus pastāv arī problēmas, kā diskriminācija īres tirgū (īpašnieki nevēlas izīrēt savus mājokļus starptautiskās aizsardzības saņēmējiem un bieži arī nevēlas parakstīt oficiālus īres līgumus), un jāņem vērā, ka Latvijā ir salīdzinoši ierobežots privāto īres mājokļu segments un augstas īres cenas, kā arī sistēmisks sociālo mājokļu trūkums¹¹⁵.

Slikti sadzīves apstākļi un segregācija kaitē sociālajai kohēzijai, tieši tāpēc sadzīves apstākļiem ir liela ietekme uz darba un izglītības iespējām un uz migrantu un uzņēmējkopienų mijiedarbību.

Latvijā mājokļu jomas likumiskajā ietvarā nav notikušas gandrīz nekādas izmaiņas, it īpaši laika posmā no 2017. gada līdz 2021. gada martam. Salīdzinājumā ar citām 13 Eiropas valstīm (Lietuvu, Spāniju, Itāliju, Zviedriju, Nīderlandi, Bulgāriju, Čehiju, Grieķiju, Rumāniju, Slovēniju, Franciju, Poliju, Ungāriju) Latvijas rādītājs (66,7 punkti no 100 punktiem) ir mazliet zem vidējā kopējā valstu vērtējuma 2021. gadā (70 punkti no 100 punktiem), taču vienlaikus tas ir būtiski zemāks par kaimiņu valsti Lietuvu (83,3 punkti no 100 punktiem), kā arī atsevišķām valstīm tiesiskais ietvars atbilst pat visiem 100 punktiem (Čehijai, Francijai, Nīderlandei un Zviedrijai)¹¹⁶. Mājokļu cenu pieaugums, sociālo mājokļu trūkums un diskriminācija mājokļu tirgū apgrūtina migrantu iespējas rast pienācīgus ilgtermiņa mājokļu risinājumus.

Mājokļa risinājums joprojām ir aktuāls Latvijā, jo PMIC "Mucenieki" uzturas cilvēki, kuri jau ieguvuši starptautiskās aizsardzības statusu, bet nepamet centru, jo nevar atrast mājokli¹¹⁷. Līdz ar 2021. gada 8. decembra grozījumiem likumā "Par palīdzību dzīvokļu jautājumu risināšanā", tika noteikts, ka pašvaldība var sniegt palīdzību personām ar bēgļa vai alternatīvo statusu, kurām nav oficiāli deklarētas dzīves vietas attiecīgajā pašvaldībā, taču vienlaikus minētā likumprojekta anotācijā tika norādīts, ka pašvaldībām būs jāveic arī attiecīgie grozījumi savos iekšējos normatīvajos aktos, kuri ir izdoti uz minētā likuma atsevišķām

¹¹³ Noslēdzas atbalsta projekts starptautiskajām aizsardzības personām (29.06.2020). Pieejams:

<https://www.integration.lv/lv/nosledzas-atbalsta-projekts-starptautiskajam-aizsardzibas-personam--infografika>

¹¹⁴ Biedrība "Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS" (2021). Pieejami īres mājokļi Latvijā – izaicinājumi un iespējas.

Rīga, 2021, 9.lpp. Pieejams: <https://providus.lv/raksti/petijums-pieejami-ires-majokli-latvija-izaicinajumi-un-iespejas/>

¹¹⁵ Ieva Raubiško & Dārta Pelse (2022). NIEM 2. izvērtējums. Latvijas integrācijas sistēma no 2019. līdz 2021. gadam: stagnācija pirms pozitīvām pārmaiņām?

¹¹⁶ Ieva Raubiško & Dārta Pelse (2022). NIEM 2. izvērtējums. Latvijas integrācijas sistēma no 2019. līdz 2021. gadam: stagnācija pirms pozitīvām pārmaiņām?

¹¹⁷ Ieva Raubiško & Dārta Pelse (2022). NIEM 2. izvērtējums. Latvijas integrācijas sistēma no 2019. līdz 2021. gadam: stagnācija pirms pozitīvām pārmaiņām?

normu ietvertā delegējuma pamata¹¹⁸. Tādējādi veiktie grozījumi likumā, uzreiz neatrisina jautājumu par mājokļu pieejamību.

ANO Bēgļu aģentūras 2021. gadā veiktais pētījums apstiprina, ka 74 % aptaujāto bēgļu Latvijā pilnīgi nepiekrīt apgalvojumam, ka atrast sev mājokli būtu viegli (ir saskārušies ar valodas problēmām un diskrimināciju)¹¹⁹. Vēl 56 % norāda uz nepietiekamu atbalstu un finansējumu, 44 % uzskata, ka mājokļu saimnieku attieksme nav pozitīva. Šie dati norāda, ka mājokļa jautājums ir izaicinājums, kurā ietverta gan sociālā, gan ekonomiskā dimensija. Mājokļa nepieejamības situācijā būtiski atzīmēt problēmas ar citu pakalpojumu nepieejamību, kas jānodrošina pašvaldībai, bet persona nevar šos pakalpojumus saņemt, ja nav dzīvesvietas, kurā deklarēties.

Mājoklis ir viens no būtiskākajiem sociālekonomiskās iekļaušanas elementiem, un tas ir cieši saistīts ar stabilitātes un drošības sajūtu¹²⁰. Kad PM un bēgļiem ir nodrošināts mājoklis, viņi var pievērst lielāku uzmanību nākotnei¹²¹. Līdz ar to piekļuve pienācīgam un cenas ziņā pieejamam mājoklim ir viens no veiksmīgas integrācijas noteicošajiem aspektiem.

ATBALSTS MĀJOKĻA ĪREI

Tiek uzskatīts, ka labākais risinājums ir cilvēkiem pašiem dot līdzekļus un pašiem dot neatkarību izvēlēties, kur viņi dzīvo, pašiem būt īrniekiem, “bet ir izaicinājums, ka viņiem šos dzīvokļus neizīrē” (Providus_3_R). Tam par iemeslu ir mazie un nestabilie ienākumi. *“Kamēr mums algas ir šādas un mājokļa cenas pretī ir atkal tādas, ir diezgan neiespējami to risināt. Un bēglim tā alga nebūs tā lielākā, protams”* (LM_12_R1).

Šajā problēmjautājumā starptautiskās aizsardzības saņēmējiem ir *“divas problēmas”* – sameklēt piemērotu mājokli un samaksāt depozītu. *“Bet tas vispār nav pareizi – cilvēkiem nav darba, nav līdzekļu maksāt. Tajā laikā finanšu nozares asociācija pateica, ka kredītus viņi bēgļiem pirmajai iemaksai nedos, un stāsts beidzies. Mēs apskatījām, vai valsts institūcijas var kaut kādā veidā (Altum u.tml.) varētu ar to nodarboties, jo neviena valsts institūcija nepilda tādas funkcijas. Un atbilde bija – neviena valsts nepilda tādas funkcijas – tas vienmēr ir pildīts ar pašvaldības palīdzību”* (EM_8_R).

Vienlaikus, neieejot niansēs par izpildījumu un atbildībām, tiek norādīts, ka atbalsts mājokļa jautājumā nepieciešams lielāks, nekā tas ir pašlaik. *“Valstij vajadzētu īstenot Housing first pieeju. Tas nozīmē, ka mājoklis vispirms, attiecīgi visiem šiem cilvēkiem uzreiz pēc statusa saņemšanas būtu pieejams mājoklis, lai tad nu varētu integrēties gan darba tirgū, gan izglītībā, gan arī iesakņoties dzīvē Latvijā”* (SIF_2_R1). Būtiskākais šādā pieejā ir uzsvars uz atbalsta saņēmēja labjūtu, caur ko viņš var aktīvāk pievērsties valodas apguvei un integrācijai. *“Jābūt lielākai iesaistei no valsts, lai tā palīdzētu atrast pastāvīgu dzīvesvietu. Ja viņiem ir kur iet, tad tas palīdzētu”* (PMLP_11_R2).

Domājot par dzīvošanas atbalstu, tiek mēģināts nošķirt atšķirīgas vajadzības un posmus – aizsardzības pieprasīšana, aizsardzības saņemšana, pakāpeniska iedzīvošanās. *“Ir jānodala – ir Mucenieki. Nākamais posms ir, kamēr viņi apgūst valodu un integrāciju: [...] atbalsts no valsts, ka viņiem ir zemas īres maksas bez kaut kādām sākuma iemaksām. Cilvēks sāk dzīvot, un viņam ir bāzes iekārtojums, piemēram, tādas kā kopmītnes. Un tad trešais posms ir dzīvojamais fonds, kur valsts līmenī ir jādomā, ņemot vērā, ka Latvijas iedzīvotāji ir rindās un nav nodrošināti, tas tīri politiski netiks atbalstīts. Tad tas ir uz visiem, nevar nodalīt bēgļi vai latvieši; šis fonds ir jāattīsta, lai ir visiem”* (LM_12_R2).

¹¹⁸ 2021. gada 8. decembra grozījumi likumā “Par palīdzību dzīvokļu jautājumu risināšanā”, kas stājas spēkā 2022. gada 1. janvārī, pieejams arī: <https://likumi.lv/ta/id/328586-grozijumi-likuma-par-palidzibu-dzivokla-jautajumu-risinasana->

¹¹⁹ UNHCR (2021). Refugee Voices on Integration in Estonia, Latvia and Lithuania. Pieejams: https://www.unhcr.org/neu/wp-content/uploads/sites/15/2021/06/2021-UNHCR-Refugee-Profiles-Full_Report-screen.pdf

¹²⁰ Biedrība “Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS” (2018). Starptautiskās aizsardzības saņēmēju integrācijas izvērtēšana un uzlabošana. Sākotnējais izvērtējums: Latvija, 24. – 28. lpp.

¹²¹ Biedrība “Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS” (2019). Vadlīnijas iecietības un savstarpējās cieņas principu iekļaušanai bēgļu un migrantu integrācijas atbalsta aktivitātēs, 17. lpp.

EM pārstāvis norāda, ka risinājumu saskata terminētā, subsidētā maksājumā privātajam sektoram. *“Es domāju, ka sistēma varētu būt būvēta tā – tiek veidots īres fonds, kas ir nepieciešams īstermiņā. Tajā laikā, dzīvojot tur, tu varētu integrēties sabiedrībā. Tāpēc tam jābūt speciālam pašvaldības fondam. Mums ir 3 kategorijas – 1) tie, kuri var sev nodrošināt mājokļi paši [..]; 2) maznodrošinātie. Mums ir jaunā programma, kuras ietvaros tiek maksāts 5 EUR / m²; 3) vēl mazāk nodrošinātajiem – sociālas mājas. Mēs vēl gribam izveidot arī īstermiņa mājokļus, no kuriens cilvēks dodas vai nu uz pašvaldības mājokli vai uz 2. kategorijas atbalsta programmu”* (EM_8_R). Norādot, ka visbiežāk *“bēgļiem algas nebūs lielas”*, tiek domāts, ka viņi varētu izmantot otrās kategorijas atbalstu.

LPS pārstāvis atzīmē, ka jau pirms tam bija zināms, ka Latvijā dzīvojamā fonda nav, tā ir sistēmiska problēma arī bez bēgļiem. Izmitināšanas plānā nevajadzētu pajauties uz līdzekļiem neparedzētiem gadījumiem: *“Ja ir rīcības plāns, tad jābūt konkrētam risinājumam”* (LPS_6_R). Vairākās intervijās tiek norādīts, ka pašvaldības līdz Ukrainas bēgļu ieplūšanai Latvijā bijušas ļoti mazaktīvas, bet tagad situācija ir būtiski mainījies un arī sabiedrība bēgļiem ir atvērtāka, attiecīgi tiek sagaidīta lielāka pašvaldību iesaiste. *“Pašvaldībai ir kādi mājokļi un dzīvojamā platība, bet tā ir problēma, kas līdz galam nav atrisināta. Ko es sagaidītu no pašvaldības, lai viņa ir pretimnākošāka. Tieši mājokļa problēmā redzu pašvaldību lomu”*. Tomēr kopējais noskaņojums intervijās ir, ka *“mājokļa problēma ir ļoti, ļoti, ļoti būtiska, tas mums traucē integrēt [bēgļus] darba tirgū. Ar tām deklarētām dzīves vietām ir problēma. Valsts vēl nav tuvu izdomājusi savu ideālo variantu”* (LM_14_R1).

“Sabiedriskās politikas centra PROVIDUS” pārstāvis norāda uz variantiem, kas tiek praktizēti situācijas risināšanai, un kurus būtu vērst apsvērt un pielāgot (Providus_3_R):

- valsts vai pašvaldības garantija. Ir bijuši gadījumi, kad biedrība “Gribu palīdzēt bēgļiem” ir bijuši apmaksas garantētāji, bet šādā gadījumā organizācija ir tā, kas slēdz īres līgumu, un starptautiskās aizsardzības saņēmējam nav VSAA uzrādāmu izdevumu, līdz ar to viņš arī nevar pieteiktiem mājokļa pabalstam nepieciešamības gadījumā;
- līdzīgi pašreizējam izkārtojumam ar dzīvošanas subsīdijām Ukrainas bēgļiem, Vācijā ir programma *“Refugees welcome”*: cilvēki reģistrējās un saņem valsts subsīdiju, par to, ka viņi pie sevis izmitina bēgļus;
- Ziemeļamerikas kopienu programmas ar privāto sponsorēšanu: indivīds, ģimene vai darba kolēģi visi kopā gadu nodrošina bēgļa dzīvošanu;
- sava veida pusceļa māja vai sociālais dzīvoklis, kur pieejams integrācijas atbalsts, informācija par pieejamajiem pakalpojumiem, piemēram, ir pieejams mentors, latviešu valodas kursi, ir bērnu pieskatīšanas atbalsts u.tml.

NETIEŠĀS MĒRĶA GRUPAS INTERVIJĀS kopīgais viedoklis ir, ka dzīvokļu īres tirgus Latvijā ir iebraucējiem ļoti noslēgts, saimnieki nevēlas izīrēt dzīvokļus bēgļiem, cenas un prasības pret īrniekiem ir augstas: *“Latvijā ir grūti atrast dzīvokli, jo viss ir ļoti dārgs un situācija visu laiku strauji mainās”* (VīrTAA_23). Biežs atteikuma iemesls ir, ka neizīrē ārzemniekiem un / vai ģimenēm ar bērniem. Personām ar bēgļa vai alternatīvo statusu ir grūtības iemaksāt depozītu, un nekādu citu atbalstu, kā palīdzību no mentora, viņi nesaņem.

Vieglāk ir krievvalodīgajiem, kaut gan, ja dzīvoklis nav atrasts caur pazīšanos, tāpat bieži vien dzīvesvieta tiek atteikta, jo *“baidās izīrēt ārzemniekiem”*. Dažiem tomēr izdodas atrast dzīvokli vēl pirms statusa piešķiršanas, kas tad tiek nepacietīgi gaidīts, norādot, ka *“pie pirmās iespējas grib aizbraukt”*, bet bez statusa *“tas ir riskanti”*. Kāds intervējamais norāda, ka viņam *“mājokļa meklējumos palīdzēja centrā izveidotie kontakti”*, t.sk., ļoti atsaucīga bijusi PMIC "Mucenieki" administrācija: *“viņi arī parasti palīdz, ja kas”* (VīrK_7).

Izīrētājus uztrauc lielās ģimenes, atšķirīgā kultūra, tiek uzskatīts, ka šādos dzīvokļos ir liela nekārtība, asi ož pēc austrumu ēdieniem. Izīrētājiem nav skaidrības, vai un kā ārzemnieki spēs norēķināties, kā ar šiem cilvēkiem sazināties, kas notiks, ja viņi rēķinus nemaksās. Tiek sagaidīts, ka mentors palīdzēs atrast dzīvokli, vienlaikus izīrētāji mentoros redz sociālā dienesta darbiniekus, kas viņiem nespēj dot nekādas garantijas. No otras puses, dzīvokļi, kas ir par pieņemamu cenu, ne tuvu ne vienmēr apmierina personas ar bēgļa vai alternatīvo statusu prasības un vajadzības. Kompromisa meklējumi šajā sfērā daudzos gadījumos ir ļoti ilgstoši.

[kad atgriezies no Nīderlandes] es biju bez dzīvesvietas. SS.lv bija ļoti (uzsvērti) daudz piedāvājumu [...], bet tiklīdz viņi ieraudzīja manus dokumentus, un ka esmu no X, viņi teica: Nē. [...] Man nebija, kur dzīvot, un vajadzēja 3 nedēļas, lai atrastu dzīvesvietu. Pirmā pieredze ar dzīvokli nebija laba. [...] Dzīvoklis bija tik (uzsvērti) sliktā stāvoklī un tik netīrs, ka to jūs nespējat pat iedomāties; īsta elle, bet man nebija citas izvēles. [...] es [īpašniekam] teicu: tiešām, ja tu man nedod šo vietu, tad man ir jāmirst. Tas bija tik slikti! Es tur nodzīvoju gandrīz gadu, uz šī gada laikā es katru (uzsvērti) dienu meklēju jaunu dzīvesvietu, līdz es atradu dzīvokli [adrese], namā, kas piederēja puisim, kurš dzīvoja Šveicē, un kuram bija daudz ārzemnieku paziņu, arī no X, un kuram bija vienalga, ka es esmu no X.

Problēma nav tikai dzīvokļa atrašana, bet neizpratne par dzīvošanas izmaksām kopumā. Personas ar bēgļa vai alternatīvo statusu bieži nespēj aptvert papildus izmaksu sistēmu, proti, ka papildu jāmaksā par komunāliem maksājumiem, apsaimniekošanu, elektrību, gāzi, apkuri, ūdeni, un pat atkritumiem. Viņi arī nespēj noticēt, ka komunālie maksājumi var sastādīt tik lielu summu. Plus viņi arī neprot taupīgi un sabalansēti apieties ar tādiem resursiem kā siltums un elektrība. Šajā ziņā ļoti ilustratīvs ir kāda respondenta stāsts, kā viņš maijā sācis īrēt dzīvokli un sūdzējies par aukstumu. Saimniece norādījusi, ka apkures sezona beigusies, bet dzīvoklim ir siltā grīda, ko var ieslēgt, un pamācījusi, ka grīda lēnām uzsilst, tāpēc ir efektīvāk, ja to lieto vienmērīgi, nevis slēdz iekšā un ārā. Respondents to ieslēdzis un atstājis. Pēc respondenta vārdiem, mēneša elektrības rēķins bija lielāks, nekā izcelsmes valstī viņš gadā par visiem komunālajiem maksājumiem kopā maksājis. Nespēdams to samaksāt, viņš no dzīvokļa tika patriekts, un viņi abi ar bērnu nonāca krīzes centrā. Tagad viņam palīdz centra sociālie darbinieki, un tuvākajās dienās viņi plāno pārcelties uz jaunu īres dzīvokli un pieteikties pašvaldības mājokļa pabalstam. Respondents norāda, ka cilvēkam pirmajos gados pēc statusa iegūšanas ļoti vajadzētu lielāku valsts finansiālu atbalstu vai nodrošinātu dzīvesvietu.

FOKUSA GRUPU DISKUSIJĀ tiek norādīts, ka situācijas risinājums ir mājokļa pabalsts, apmēram 250 EUR mēnesī personai; atkarīgs no tā, cik cilvēku ģimenē. Ieteikums ir, ka valsts apmaksā komunālos rēķinus 100 % 1. gadā; 2. gadā – 70 %, 3. – 50 %, un 4. gadā sāk maksāt paši. Citādi būs kā līdz šim – “*būs mentori, kas dzīvos kopā ar saviem klientiem*”. Tiek uzskatīts, ka šī sistēma citādi nedarbosies, nevarēs, piemēram, Kurdistānas pilsonis izīrēt dzīvokli tikai tāpēc, ka viņam līdzī ir atnākusi skaista mentore vai mentors, kas mēģina īpašnieku pierunāt.

Galvenais iemesls tam ir, ka izīrētāji saprot, ka šai mērķa grupai naudas nav. Sociālais atbalsts, pieteikšanās tam, dokumentu kārtošana un iesniegšana, reģistrēšanās un kvalifikācijas, “*ir ļoti smagnējs process*”, bet, “*ja cilvēks saņems atbalstu no radnieka kaut kur Nīderlandē, tad viņš pabalstam vairs nekvalificēsies*”. Dzīvokļa saimnieki “*to zina, un negrib riskēt*”. Savukārt, ja pabalsts būs stingri noteikts, ir pamats domāt, ka dzīvokļa īpašnieku attieksme mainīsies.

Šobrīd valstij nav pamata garantēt mājokļa īri, bet arī šis varētu būt viens no veidiem, kā atrisināt mājokļu problemātiku ģimenēm ar bērniem. Līdz šim garantijas ir lūgts sniegt biedrībai “*Gribu palīdzēt bēgļiem*”, kas īsti nav iespējams, jo tad “*dzīvokļa īpašnieki grib slēgt līgumu ar organizāciju, kas palīdz*”. Bet tas, savukārt nozīmē, ka “*cilvēks nevarēs iet uz sociālo dienestu un saņemt eventuālo palīdzību mājokļa vai komunālo izdevumu segšanai*”.

Svarīgi būtu arī saņemt pietiekami lielu atbalstu, lai varētu iemaksāt arī dzīvokļa depozītu. Pašreiz ir paradokss, ka nevar saņemt atbalstu mājoklim, ja jau nav mājokļa īres līguma, uzrādāmu rēķinu un komunālo maksājumu.

KOPSAVILKUMS

- Īres dzīvokļa atrašana starptautiskās aizsardzības saņēmējiem ir ļoti sarežģīta. No vienas puses dzīvokļa īpašnieki nespēj izīrēt dzīvokļus ārzemniekiem, no otras – bieži vien personas ar bēgļa vai alternatīvo statusu neapmierina dzīvokļa stāvoklis vai cena.

- Personām ar bēgļa vai alternatīvo statusu nav izpratnes par visām dzīvošanas izmaksām, ar ko būs jāreķinās papildu īrei, un viņi neprot taupīgi apieties ar tādiem resursiem kā siltums un elektrība.

- Personām ar bēgļa vai alternatīvo statusu nav pieejami citi atbalsta mehānismi, piemēram, mazcenu dzīvesvietas, aizdevumi, garantijas.

- FGD kā labākais risinājums tiek ieteikts stabils mājokļa pabalsts starptautiskās aizsardzības saņēmējiem, kas sedz ne vien dzīvokļa īri, bet arī komunālos maksājumus pirmos trīs gadus. Kā citas iespējas tiek apspriestas valsts vai pašvaldību garantijas vai subsīdijas dzīvokļa īrei, pusceļa vai sociālās mājas.

PASĀKUMA PADZIĻINĀTA ANALĪZE. 3.18. pasākums “Atbalstīt bēgli mājokļa īrei: Nodrošināt personām, kas saņēmušas statusu informāciju par Latvijā pieejamajām mazcenu īres dzīvesvietām, t.sk., izvērtēt iespējas ieviest aizdevumu, kas atmaksājams no personai izmaksājamā pabalsta, pirmajai īres iemaksai/garantijai”. Sākotnēji šajā pasākumā ietilpa vēl 2 aktivitātes: 1) Izveidot datubāzi ar informāciju par mazcenu dzīvesvietu pieejamību, nodrošināt datubāzes uzturēšanu, t.sk. informācijas regulāru aktualizāciju un pieejamību PM individuālajiem konsultantiem; 2) Nodrošināt PM informāciju par Latvijā pieejamajām mazcenu īres dzīvesvietām, bet tās tika svītrotas 2017. gadā.

3.18. pasākuma sagaidāmie rezultāti ir:

- Nodrošināts finansiāls vai praktisks atbalsts personai, kas saņēmusi statusu mājokļa īrē 1 gadu pēc starptautiskās aizsardzības statusa piešķiršanas;
- Izveidota datu bāze;
- Nodrošināta informācija par dzīvesvietām pieejama patvēruma meklētājiem;
- Izvērtēti iespējamie risinājumi aizdevumu sniegšanai, kuru atmaksai izmanto personai pienākošo pabalstu.

TABULA 14: PAMATINFORMĀCIJA PAR 3.18. PASĀKUMU

KRITĒRIJS	INFORMĀCIJA
Tiesiskais ietvars pasākuma ieviešanai	Rīcības plāna 3. RV 3.18. pasākums
Īstenošanas termiņš	31.12.2015.
Finansējuma avots (ES fondu vai valsts budžeta)	Valsts budžeta līdzekļi

Iesaistītās puses pasākuma īstenošanā	<ul style="list-style-type: none"> • EM • Sadarbībā ar LM, pašvaldībām, VARAM, LPS
Rezultatīvais rādītājs (kvantitatīvais)	MK 2017. gada 8. augustā apstiprinātais informatīvais ziņojums "Par iespējamiem mājokļa pieejamības risinājumiem bēgļiem un personām, kuras ir ieguvušas alternatīvo statusu"

Avots: Civitta Latvija

Pasākums ir uzskatāms par izpildītu ar Ministru Kabineta 2017. gada 8. augustā apstiprināto EM izstrādāto informatīvo ziņojumu "Par iespējamiem mājokļa pieejamības risinājumiem bēgļiem un personām, kuras ir ieguvušas alternatīvo statusu"¹²².

ATBILSTĪBA | EM izstrādātajā ziņojumā "Par iespējamiem mājokļa pieejamības risinājumiem bēgļiem un personām, kuras ir ieguvušas alternatīvo statusu" norādīti vairāki šķēršļi, kāpēc aizdevuma ieviešana ir apgrūtināta, piemēram, tas būtu pretrunā ar komercbanku pieņemto atbildīgas kredītēšanas politiku, aizdevumi ir ar augstu riska pakāpi, aizdevumu administrēšanas izmaksas ir ļoti augstas nelielo summu un īsā termiņa dēļ. Var uzskatīt, ka iespējas ieviest aizdevumu ir izvērtētas (aizdevumi netiks doti), kas tiešā veidā nav saņēmēju vajadzību apmierināšana.

SASKAŅOTĪBA | Mājokļa īre ir tiešā veidā saistīta ar personas iespējām strādāt, kas, savukārt, bieži vien ir atkarīga ir personas latviešu valodas prasmes. Jautājums par mājokļa pieejamību ir skatāms plašāk un tajā ir jāiesaistās arī citām institūcijām, t.sk., pašvaldībām. SIF 2017. gada ziņojumā "Par iespējamiem mājokļa pieejamības risinājumiem bēgļiem un personām, kuras ir ieguvušas alternatīvo statusu" tiek uzskaitīts process, kādā varētu būt nodrošināta iespēja maksimāli ātri iegūt finanšu līdzekļus, bet tas nav saskaņots process no pārvaldības viedokļa, ja pabalsta izmaksā bija iesaistīta PMLP, pēc tam uzturēšanās izmaksas sedza VSAA, un pēc tam to visu sasaistīja ar NVA, lai izsekotu tam, vai persona pilda bezdarbnieka pienākumu. Šāda pārvaldība ir sadrumstalota, ietverot daudz birokrātisku procesu un manuālu darbinieku darbu, ko lietderīgāk būtu apvienot vienā, mazinot slodzi gan PM, gan attiecīgajam darbiniekam.

Finansiālajam atbalstam mājokļa jautājumā būtu jābūt saskaņotam arī ar citiem iekļaujošiem pasākumiem, it īpaši ar sociālajām garantijām. Ja mājokļa pabalsts būtu noteikts ar normatīvo aktu un pieejams ilgāku laiku, arī dzīvokļu īpašnieki zinātu, ka īrniekam būs pieejams no valsts piešķirts finansējums mājokļa izmaksu segšanai.

EFEKTIVITĀTE | Lai nodrošinātu mājokļu pieejamību bēgļiem un personām ar alternatīvo statusu, ir iespējama pašvaldību iesaiste. Vienlaikus ir jāapzinās, ka bēglis vai persona ar alternatīvo statusu nemaz nevar iegūt tiesības saņemt sociālo palīdzību vai palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā, jo tā rīcībā esošie līdzekļi var būt nepietiekami, lai noslēgtu īres līgumu un iegūtu tiesības apmesties uz dzīvi noteiktā nekustamā īpašumā, kurā deklarēt dzīvesvietu, tāpēc svarīgi būtu nodrošināt palīdzību procesa sākumā, lai personai būtu iespēja finansiāli atļauties īres līguma noslēgšanu. Līdz ar to, lai bēglis vai persona, kura ir ieguvusi alternatīvo statusu, varētu pretendēt uz sociālo palīdzību, ir nepieciešams risināt deklarēšanās jautājumu vai mājokļa nodrošināšanas jautājumu, lai persona varētu pretendēt uz sociālo palīdzību¹²³.

¹²² Ministru Kabineta 2017. gada 8. augusta informatīvais ziņojums "Par iespējamiem mājokļa pieejamības risinājumiem bēgļiem un personām, kuras ir ieguvušas alternatīvo statusu". Pieejams: <https://tap.mk.gov.lv/mk/tap/?pid=40398276>

¹²³ Ministru Kabineta 2017. gada 8. augusta informatīvais ziņojums "Par iespējamiem mājokļa pieejamības risinājumiem bēgļiem un personām, kuras ir ieguvušas alternatīvo statusu". Pieejams: <https://tap.mk.gov.lv/mk/tap/?pid=40398276>

Esošajos normatīvajos aktos pašlaik nav paredzēts pabalsts, kas varētu nosegtu īres iemaksu, depozītu, drošības maksu.

LIETDERĪBA | Tā kā aizdevuma iespēja personām netiks piešķirta, tad konkrētais lēmums 3.18 pasākumā nerada papildu izmaksas no valsts budžeta. Rīcības plāna ietveros mājokļu jautājumu risināšanai tika paredzēti 5 000 EUR 2016. un 2017. gadā, kā arī turpmākos gadus pieprasot finansējumu mazcenas dzīvesvietu pieejamības datubāzes uzturēšanai.

Iesaistītās institūcijas norāda, ka ar aizdevumu (vienreizēju palīdzību) mājokļa jautājums nebūs atrisināts, jo pastāv risks, ka personas nespēs turpmāk pastāvīgi nodrošināt mājokļa īri, tādēļ dosies prom uz citām ES valstīm, neturpinot integrācijas procesu Latvijā. EM ir veikusi aprēķinus par nepieciešamo līdzekļu apmēru, pieņemot, ka personas ar mājokli tiek nodrošinātas 6 mēnešu periodā, kas ir saistāms ar periodu, kuru laikā personām ar bēgļa vai alternatīvo statusu ir iespēja apgūt latviešu valodu pamata vai vidējā līmenī, tādējādi palielinot patstāvīga darba atrašanas iespējas. EM 2018. gada sniegtajos aprēķinos norāda, ka individuālam vai ģimenē līdz divām personām ir nepieciešams vismaz 500 EUR mēnesī īres un garantijas izmaksu segšanai, savukārt trīs līdz piecu personu ģimenei jau no 600 līdz 800 EUR, par katru personu attiecīgi palielinoties izmaksām par 100 EUR¹²⁴. Vienlaikus EM informē, ka iesaistītās puses ir vērsušas uzmanību, ka palīdzības sniegšana 6 mēnešu periodā var nenodrošināt mērķa sasniegšanu un iespējams palīdzību mājokļa nodrošināšanā būtu jāsniedz 12 mēnešus¹²⁵.

IETEKME | Nenodrošinot palīdzību bēgļiem vai personai ar alternatīvu statusu uzsākt pastāvīgu dzīvi ārpus PMIC "Mucenieki", tiek bremsēta viņu sociālekonomiskā iekļaušanās, kas nozīmē, ka personas turpina dzīvot no ikdienas pabalsta, tā vietā, lai strādātu algotu darbu un uzturētu savu mājokli.

ILGTSPĒJA | Ir būtiski izvērtēt īstermiņa un ilgtermiņa ieguvumus, lemjot par augsta riska aizdevuma piešķiršanu. Problēma pie mājokļa īres ir starptautiskās aizradzības saņēmēju kopējais izpratnes trūkums par mājokļa izmaksu veidiem un to apmēru. Vienreizējs pabalsts vai palīdzība komunālo maksājumu segšanā ir nozīmīgs un nepieciešams atbalsts, tomēr ilgtermiņā ir svarīga arī personu informēšana par to, kā izvēlēties savām iespējām atbilstošu mājokli un veikt arī zināmus taupības pasākumus, lai jauns pakalpojumu rēķins neatņem visus personas ienākumus.

3.5. NODARBINĀTĪBA

Par nodarbinātības veicināšanu galvenokārt atbildīga ir LM, kuras pakļautībā darbojas NVA. Esošajā Rīcības plānā nodarbinātība ir viens no elementiem, kā veicināt personu integrāciju. Pēc Imigrācijas likuma 9. panta piektās daļas darbu uzsākt var PM, kurš triju mēnešu laikā nav saņēmis lēmumu par statusa piešķiršanu vai atteikumu, kā arī jebkura persona ar bēgļa vai alternatīvo statusu, t.sk. piesakoties bezdarbnieka pabalstam¹²⁶.

Kā viena no grūtībām, ar kuru saskaras starptautiskās aizsardzības saņēmēji, ir viņu prasmju novērtēšana un tām atbilstoša darba atrašana. Sievietes ir īpaši pakļautas riskam veikt tādu darbu, kas neatbilst viņu kvalifikācijai, tādējādi ar laiku pasliktinot tās. Tāpat arī būtu nepieciešams pievērst uzmanību prasmēm un zināšanām migrantiem ar invaliditāti, lai viņi varētu iekļauties darba tirgū. Tādējādi ir nepieciešami inovatīvi rīki migrantu prasmju ātrai novērtēšanai. Prasmju novērtēšana var tikt veikta jau pirms integrācijas posmā (pirms izbraukšanas).

Starptautiskās aizsardzības saņēmēji uzņēmēji saskaras ar tādām problēmām kā kontaktu trūkums, grūtības piekļūt kredītiem / aizdevumiem, kā arī viņiem ir nepietiekamas zināšanas par tiesisko un finansiālo regulējumu. Līdz ar to, lai iekļaušanos darba tirgū padarītu pēc iespējas efektīvāku, nepieciešams uzņemošās dalībvalsts publisko iestāžu aktīva sadarbība vietējā, reģionālā, valsts un Eiropas līmenī, kā arī pilsoniskās sabiedrības organizāciju, ekonomikas un sociālo partneru un darba devēju aktīva sadarbība.

¹²⁴ Turpat

¹²⁵ Turpat

¹²⁶ Imigrācijas likums (pieņemts 31.10.2002). Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=68522>

Uzņēmēji migranti var veicināt ekonomikas izaugsmi, radīt darbvietas un atbalstīt atveseļošanos pēc Covid-19 krīzes.

Lai gan kopējais Latvijas vērtējums pēc MIPEX indeksa ir 37 punkti no 100, darba tirgus mobilitātes vērtējums ir tikai 33 (drīzāk nelabvēlīgi), kas tiek pamatots ar to, ka migranti var uzlabot savas prasmes, jo ir piekļuve izglītībai, apmācībām un stipendijām, bet viņiem ir nepietiekama piekļuve (tikai daļēji vienlīdzīga) tieši nodarbinātībai¹²⁷.

Meklējot darbu, PM un bēgļi nereti sastopas ar diskrimināciju, un nepatīkamās situācijas iedragā personas motivāciju iesaistīties integrācijas vai sociālekonomiskās iekļaušanās aktivitātēs¹²⁸. Jāņem vērā, ka Latvijas iedzīvotāju attieksme kopumā pret darbaspēka iekļaušanu Latvijā ir negatīva, Latvijas iedzīvotāji norāda, ka nevēlētos strādāt kopā ar musulmaņiem, PM, bēgļiem vai citu etnisko minoritāšu pārstāvjiem¹²⁹. Pēdējo gadu laikā attieksme gan ir mainījusies uz pozitīvo pusi. 2017. gadā tikai piektā daļa jeb 20 % iedzīvotāju neiebilda pret tādām diskriminācijas riskam pakļautajām grupām kā romi, bēgļi, cilvēki ar garīgiem traucējumiem un citiem kā kaimiņiem, kolēģiem vai draugiem, bet 2022. gadā jau 40 % iedzīvotāju norāda, ka nav tādu sabiedrības grupu, ko viņi nevēlētos redzēt dzīvojam kaimiņos¹³⁰.

ANO Bēgļu aģentūras 2021. gadā veiktajā pētījumā ir norādīts, ka 49 % no aptaujātajiem respondentiem ir bezdarbnieki; kā galvenie šķēršļi darba atrašanā tiek minēti valodas nezināšana, nevarēšana atrast darbu, nepietiekams atbalsts, studēšana šajā brīdī, veselības problēmas, nezināšana, kur un kā meklēt darbu, ir jāaprūpē bērns vai cits ģimenes loceklis¹³¹. Šajā pašā pētījumā 39 % respondentu norāda, ka viņu izglītība un prasmes ir atbilstošas. Zināms, ka NVA darba meklētājiem piedāvā tālākizglītības un profesionālās pilnveides kursus, tomēr tie visi ir latviešu valodā, tāpēc, lai gan tehniski kursi piedāvājumā ir, praktiski bēgļi tajos nevar piedalīties valodas neprasmes dēļ.

Līdzīgi kā citās jomās, arī darba atrašanā sava loma ir sociālajam mentoram – 20 % respondentu norāda, ka darbu atrast palīdzēja mentors no NVO, vēl 14 % norāda, ka darbu palīdzēja atrast mentors no PMIC "Mucenieki" vai no pašvaldības¹³². Tātad, trešdaļa nodarbināto bēgļu ir atraduši sev piemērotu darbavietu ar mentora palīdzību, kas norāda uz šī pakalpojuma ietekmi uz nodarbinātību un sociālekonomisko iekļaušanos kopumā.

Ministru kabineta 2017. gada 14. novembra informatīvajā ziņojumā "Par Rīcības plānā personu, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība, pārvietošanai un uzņemšanai Latvijā, paredzēto pasākumu izpildi" minēti vairāki iemesli, kas traucē bēgļiem un personām ar alternatīvo statusu iekļauties Latvijas darba tirgū: motivācijas trūkums (ja persona plāno doties prom no Latvijas), personu neapmierina NVA piedāvātais darbs, personai trūkst nepieciešamo prasmju un zināšanu, zems atalgojuma līmenis, nav pieejams mājoklis tuvu darba vietai un par pieejamu īres maksu, latviešu valodas zināšanu trūkums ļauj pretendēt tikai uz mazkvalificētiem darbiem¹³³. Var secināt, ka darba meklējumi ir cieši saistīti ar citām jomām, tai skaitā valodas zināšanām, kvalifikācijas kursiem, mājokļa pieejamību, arī finansiālo atbalstu.

Var secināt, ka darba meklēšanā grūtības sagādā latviešu valodas zināšanu trūkums un citu prasmju atbilstoša novērtēšana, veselības problēmas, nepietiekama informācija par darba meklēšanu, kā arī ir novērojama diskriminējoša attieksme no apkārtējiem.

¹²⁷ Migrant Integration Policy Index (2020). Latvia. Pieejams: <https://www.mipex.eu/latvia>

¹²⁸ Mieriņa, I. (2017). Vienojošas nacionālās identitātes un Latvijas kultūrtelpas nostiprināšana.

¹²⁹ Tirgus un sabiedriskās domas pētījumu centrs SKDS (2017). Izpratne par toleranci, diskrimināciju sabiedrībā.

¹³⁰ Sabiedrības integrācijas fonds (2022). Atvērtības debesis ir sasniedzamas. Pieejams: <https://lvportals.lv/dienaskartiba/346876-atvertibas-debesis-ir-sasniedzamas-2022>

¹³¹ UNHCR (2021). Refugee Voices on Integration in Estonia, Latvia and Lithuania. Pieejams:

https://www.unhcr.org/neu/wp-content/uploads/sites/15/2021/06/2021-UNHCR-Refugee-Profiles-Full_Report-screen.pdf

¹³² Turpat.

¹³³ Ministru kabineta 2017. gada 14. novembra Informatīvais ziņojums "Par Rīcības plānā personu, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība, pārvietošanai un uzņemšanai Latvijā, paredzēto pasākumu izpildi".

Pieejams: <https://tap.mk.gov.lv/mk/tap/?pid=40440003>

SOCIĀLEKONOMISKĀ IEKĻAUŠANA AR NODARBINĀTĪBAS PALĪDZĪBU

Sociālekonomiskās iekļaušanas plāna uzsvars uz darbu un izglītību, nevis uz patvēruma sniegšanu, palīdzību un starptautiskās aizsardzības saņēmēju labjūtu sabiedrībā, ir viens no plāna izaicinājumiem. Iekļaušanas var notikt, atbraucējiem jūtoties labi, stabili, droši. *“Ilgttermiņā, protams, arī iesaiste darba tirgū, bet sākotnēji drīzāk pamatvajadzību apmierināšana un bērnu iesaiste izglītības iestādēs”* (Providus_3_R). Intervijās tiek atzīts, ka līdzšinējais plāns nav optimāls, un arī tā noteiktie indikatori nav pamatoti: *“Indikatori nebija adekvāti, alternatīvas nebija novērtētas, manuprāt. Tas bija kļūdainais pieņēmums, ka cilvēks varēs trīs mēnešu laikā apgūt valodu, veiksmīgi integrēties darba tirgū un sākt pelnīt; kā arī tas, ka ir vajadzīga tikai informācija un pirmā iemaksa [dzīvokļa depozīts]. Tas nav reālistiski un indikatori nebija noteikti pareizi”* (EM_8_R).

Intervijās tiek norādīts, ka no vienas puses ļoti būtiska ir motivācija strādāt, bet no otras – atvērtība un pretimnākšana, bēglus pieņemot darbā. Tiek novērots, ka īpaši jau ar Ukrainas bēglu pieplūdumu, *“atvērtība ir palielinājusies, un arī tas, ka darba rokas ir vajadzīgas, ļoti ietekmē attieksmi”* (NVA_7_R). Bet ir jāstrādā arī pie motivācijas veidošanas, īpaši sieviešu motivēšanas strādāt algotu darbu. *“Jo viņi būs motivētāki iekļauties, jo viņiem tas veiksmīgāk izdosies, bet ir tādi, ka: te es esmu un dodiet. [...] Palikt šeit dzīvot, būt ieinteresētiem, jo visi runā par citām valstīm, Vāciju, Zviedriju un ir ļoti labi informēti, kā tur viss notiek, cik tur cilvēki labi dzīvot”* (Drošā māja_13_R2). Tiek atzīmēts arī, ka bieži bēgļiem *“ir augstas ekspektācijas attiecībā uz algām. Pat ja piedāvā algu samērā vidējā, labā līmenī, protams, ka cilvēkiem ir vēlme pēc lielākas algas. Nereti gadās, ka atsakās no darba, no laba darba piedāvājuma, jo subjektīvi nepatīk šis atalgojums. Ir arī citi faktori, bet viens būtisks – cilvēkiem nav motivācijas te ilgstoši uzturēties un strādāt”* (LM_14_R2).

Tiek norādīts, ka nodarbinātībā ļoti būtiska ir valoda; ir sarežģīti atrast darbu *“ja nav valodas, ja neprot rakstīt, izlasīt, tas sevišķi attiecas uz analfabētiem, kas mums ir bijuši. Jo bez tām lietām iekļauties darba tirgū ir ļoti grūti”* (Drošā māja_13_R1). Lielas priekšrocības ir latviešu valodas prasmei, bet darbu atrast var arī ar angļu vai krievu starpniekvalodu. Savukārt, *“tiem, kam nav angļu valodas, ir visgrūtāk. Viņiem arī ir grūtības mūsu institūcijā; visur tulks ir nepieciešams”* (NVA_7_R). Caur NVA vairāk atbalstu meklē tieši šādi cilvēki, attiecīgi vairāk cilvēku tiek iekārtots ražošanas uzņēmumos, kas *“neprasa tik daudz valodas, vairāk fiziskās zināšanas un spēku. Piemēram, Latvijas Balzams. Arī zivjapstrādē ir vajadzīgas darba rokas”*.

“Ja mēs kopumā vērtējam darba tirgu, ir redzams, ka mazāk aizsargātām darba ņēmēju grupām ir labāk iekārtoties darbā, kur darba devēji ir atvērti, atbildīgi. Kad jau ir pozitīvā pieredze, tad daudz vieglāk”. Darba piedāvājumi ir arī lauku zemnieku saimniecībās, bet pamatā šie cilvēki izvēlas strādāt Rīgā: “praktiski katrā vietā mēs varam atrast vismaz vienu atvērtu darba devēju, bet problēma ir tāda, ka cilvēki grib dzīvot Rīgā vai Pierīgā. Bēgļi negrib braukt uz laukiem, kas arī ir problēma” (turpat).

Lai gan liela daļa starptautiskās aizsardzības saņēmēju ir izglītoti, viņu darba pieredzes apzināšana un pārņemšana ir nosacīta un ierobežota vispirms jau ar valsts valodas prasmes trūkumu. Neatrisināta problēma ir arī pārkvalifikācija, jo visosursos tiek prasīta latviešu valodas prasme; šeit pamata arguments ir, ka valodas nepārvaldīšana *“būtiski ietekmē pārkvalifikācijas ātrumu”*.

Tiek norādīts, ka pašreizējā pieeja ir *“formālisms”*, vajadzētu iniciatīvu darbaspējīgo cilvēku piesaistei, komunikāciju par viņu prasmēm, līdzekļus un prasmes bēglu atlasei un iesaistei darba tirgū. Pašvaldības *“interesē jautājums, kas varbūt nesakrīt ar politisko eliti, par to, ka iespējams, ka bēgļi, it sevišķi ukraiņi, var tautsaimniecībā dot labumu. Jautājums, vai mākam ar šiem cilvēkiem runāt. [...] Mēs nemākam atlasīt tos, kas var dot atdevi, sevišķi IT jomā. Ar to daudzumu, kas šeit ir ieradies, ir ļoti daudz talantīgu cilvēku, kas var dot lielāku labumu nekā tagad, bet neviens viņus nemāk uzrunāt”* (LPS_6_R). Šinī ziņā ieinteresētākas ir pašvaldības, kurās ir lielāks darbaspēka trūkums: *“tieši mazās [pašvaldības] izrādīja interesi, jo interesēja darba rokas un ass prāts. Norvēģi saka, ka 40 % no tā materiāla var atlasīt darbaspējīgus cilvēkus”*. Liela problēma, lai šo risinātu ir neziņa, nenoteiktība, pieredzes trūkums darbā ar starptautiskās aizsardzības saņēmējiem. *“Mums trūkst atgriezeniskās saites, cik zinu ļoti daudz bēgļu bija šeit pierēģistrējušies, bet aizbrauca uz ārzemēm. Ko darīt ar viņiem, neviens nezina. [...] Iespējams, dienestos būtu jāiesaista cilvēki, kas nav vietējie cilvēki, tad integrācija notiktu ātrāk”* (turpat).

Nodarbinātība ir cieši saistīta arī dzīvesvietas īri un izmaksām, sociālajiem pakalpojumiem un citām iespējām tuvākajā apkaimē. *“Piemērām Sedā ir iespēja dabūt mājokļus bez maksas no uzņēmuma, bet ko tur darīt – skolas nav, nekas nav, valodas kursu arī nav. To piedāvā pilsētās. Varbūt vajadzētu dod dotācijas darba devējam. Piedāvāt atbalstu uzņēmumiem, kā ar ukraiņu bēgļiem”* (PMLP_11_R2). Savukārt NVA pārstāvis uzskata, ka *“subsīdijas nav noteicošais faktors”*: ja darba devējam ir vajadzīgs darbinieks, un viņš redz, ka cilvēks varēs izpildīt darbu, viņš to ņems. Turklāt subsīdija prasa zināmu ieguldījumu un saistības – preventīvu līgumu, darbu un atskaites – no darba devēja. No darba ņēmēja puses tiek atzinīgi novērtētas tas, ka cilvēks nezaudē statusu NVA, kaut gan ir nodarbināts. *“Liela daļa ir gatava tālākai mobilitātei, tāpēc negrib gadu ilgas saistības”* (NVA_7_R). Tiek atzīmēts, ka darba devējiem trūkst informācijas par šīm iespējām, jo subsidētas darba vietas ir populāras un pamatā tiek asociētas ar darbu invalīdiem.

Pie neliela bēgļu skaita, laba un atbalstāma pieeja ir individuālo darba meklēšanas plānu veidošana, ietverot arī informāciju par iemaņām un darba meklētāja vēlmēm, informējot viņus par vakancēm. *“NVA individualizētie pakalpojumi ir laba ideja. Jautājums par sadarbību ar darba devējiem un to, kādos darbos mēs redzam bēgļus kopumā. Atbalsts CV izstrādei un individualizēta darba meklēšana, ar līdzšinējo bēgļu skaitu bija iespējams”* (Providus_3_R). Laba ideja ir arī apmācības pie darba devēja, *“kas varētu būt vairāk lietota, bet valodas barjera dēļ ar to arī ir grūti, jo ir jākomunicē citā valodā”* (NVA_7_R). Lai gan valodas barjera ir ierobežojošs faktors, tomēr ir arī *“pretimnākoši darba devēji”*, un *“ne visos amatos latviešu valodas zināšanas ir nepieciešamas pilnā apjomā”* (LM_14_R2).

NETIEŠĀS MĒRĶA GRUPAS INTERVIJĀS vairāki intervētie PM norāda, ka pagaidām darbu vēl nemeklē, citi ir aizņemti ar dokumentu kārtošanu un bankas konta atvēršanu un kartes iegūšanu. Lielākoties viņi apzinās, ka atrast labu darbu *“nebūs vienkārši”*. Piemēram, intervētais, kas iepriekš strādājis par apkopēju, grib atrast vienkāršu darbu, bet, skatoties no citu pieredzes, spriež, ka par vienkāršu darbu maksā ap 20 EUR dienā par pilnu darba dienu, kas ir *“ļoti maz”*, un no tā viņa ģimenei nebūtu iespējams iztikt.

Vīrietis no Baltkrievijas meklē šofera vai celtnieka darbu, un spriež, ka vēlas algu vismaz 1 500 eiro neto. Respondentam jau ir darba atļauja, bet viņš pagaidām nekur nestrādā, jo grib sagaidīt oficiālo statusu. *“Līdz šim neviens man nav palīdzējis atrast darbu”* (VirBK_9). Cits norāda uz *“stulbu situāciju”*, ka PM pēc trīs mēnešiem ir iespējams saņemt darba atļauju, bet bankas cilvēkiem bez statusa atsakās atvērt kontu, līdz ar to darba algu var izmaksāt tikai skaidrā naudā ar kvīti, kas rada papildus neērtību darba devējam.

Liela daļa PMIC dzīvojošo no nostāstiem dzirdējuši, ka Latvijā *“ir grūti izdzīvot, darba praktiski nav”*, *“reizēm nākas strādāt nelegāli”*. Tie, kas Latvijā pabijuši vairākus gadus, norāda, ka *“darbs bēgļiem ir, bet tas ir smags, bieži vien neoficiāls”*. Tiek norādīts, ka darba pieejamība ir atkarīga no personas emocionālā un fiziskā stāvokļa, no gatavības strādāt daudz, smagi un ne prestižos darbos; šādas vakances ir pieejamas.

Intervētie uzskata, ka iespējas būtu labākas un būtu vieglāk atrast piemērotu darbu, ja zinātu latviešu valodu. Apgūt latviešu valodu paralēli darbam, *“nebija iespēju”*. Kāda respondente stāsta, ka sākumā ļoti vēlējās aktīvi centās sameklēt darbu, gāja uz NVA, rakstīja atskaites, bet bez valodas *“viss tas pasākums bija bezjēdzīgs”*.

Krievvalodīgie respondenti norāda, ka ļoti vēlētos, lai noteikumi, darbu uzsākot, būtu līdzvērtīgi kā tie ir ukraiņiem, uzskatot, ka tas dabiskajā vidē ļautu straujāk adaptēties un labāk apgūt latviešu valodu: *“Ukraiņiem ir izņēmums [attiecībā uz valsts valodas lietošanu] attiecībā uz pirmo dzīvošanas gadu, ja tas nekaitē trešo personu interesēm, proti, ja darba devējs viņus saprot un viņi savu darbu var padarīt, mācās valodu, [...] bet te sēž Baltkrievijas inženieris, kurš varētu strādāt, nest labumu Latvijas ekonomikai, maksāt nodokļus. Gribētos, ka šo izņēmumu valodas prasībā pirmajā gadā attiecināt uz visiem bēgļiem, nevis tikai ukraiņiem”* (SievK_14). Viņi vēlētos strādāt savā specialitātē, bet sākumā skatās uz pieejamajām vakancēm.

Jautāti, vai piekristu veikt algotu pagaidu sabiedrisko darbu, dzīvojot PMIC, intervējamie ir diezgan izbrīnīti un atbild, ka par šādu iespēju nav dzirdējuši, bet tā viņus ļoti iepriecinātu: *“piekristu strādāt Muceniekos, vienalga, kāds darbs, vai ofisā vai mazgāt traukus, galvenais, ka var nopelnīt naudu, dzīvot drošībā un atbalstīt savus bērnus”* (VirTAA_21). Kāda sieviete norāda, ka *“ļoti labprāt”* strādātu bēgļu centrā, viņa gribētu iemācīties latviešu un krievu valodu un strādāt te par tulku.

Lūgts komentēt uzstādījumu par sociālekonomisko iekļaušanos Latvijā caur nodarbinātību, respondents, kurš te dzīvo jau vairāk nekā 10 gadus, diplomātiski atbild, ka viņam tas nesānāktu, jo viņš strādā starptautiskā uzņēmumā un starptautiskā kolektīvā, un viņa integrācija notiek caur sievas ģimeni, nevis caur darba saitēm. Savukārt uz jautājumu, vai viņš redzējis citu bēgļu sociālekonomisko iekļaušanos caur nodarbinātību, respondents atbild: *“Nē, es nekad to neesmu redzējis. Nulle. Godīgi. (pauze) Uz Latviju aptuveni vienā laikā ar mani atbrauca afgāņu puisis X. Viņš gāja latviešu skolā, tad latviešu universitātē, šķiet, studēja par inženieri un dabūja grādu. Pat viņš, kuram bija labas latviešu valodas zināšanas, kurš te mācījās, nevarēja to izturēt – nevarēja iegūt normālus draugus, neko. Covid sākumā viņš pārvācās Norvēģiju. Tas ir ļoti sarežģīti. Vārdos ir: jā, jā, mums patīk ārzemnieki, bet kopumā un ilgtermiņā (uzsvērti) tas nedarbojas” (VīrTAIN_27).*

FOKUSA GRUPU DISKUSIJĀ izskanēja ieteikums, ka vajadzētu starptautiskās aizsardzības pieprasītājiem atļaut strādāt jau no pirmās dienas. Un, lai sākt strādāt būtu vieglāk, būtu (piemēram, pēc Vācijas sistēmas, kur tiek atvērts valsts bankas pagaidu konts) jāvienojas par sistēmu, jārunā ar bankām un jāatver PM Latvijā pagaidu konts 6 mēnešiem. Atbildīgajai iestādei, piemēram, SIF šajā sistēmas izstrādes procesā būtu jāuzņemas aktīvāka loma, jo, ja tiek strādāts pie integrācijas, un darba atļaujas tiek izsniegtas, tad nevar prasīt darba devējam, lai algu PM maksā skaidrā naudā.

Tiek norādīts uz grupas specifiku – etnisko, reliģisko un nacionālās piederību un kultūras aspektiem, kas ierobežo darba iespējas un aizliedz strādāt kādās noteiktās jomās. Tiek norādīts, ka svarīga ir iedziļināšanās un individuālā pieeja, lai cilvēks sajūt reālu atbalstu. Tiek pausts uzskats, ka vislabāk to varētu veikt, izveidojot Vienas pieturas aģentūru – darbinieki vienas institūcijas ietvaros var apmainīties ar datiem un nodrošināt labākus, mērķētākus pakalpojumus klientiem. Darbs, pārzinot un atbildot par visu procesu, un regulāras apmācības mazinātu neskaidrības un jautājumus, palielinātu darbinieku izpratni un zināšanas, strādājot ar mērķa grupu. Citi savukārt norāda, ka, ja ir doma par vienas pieturas aģentūru, ir jāsaprot, ko tieši šī aģentūra veiks. Tiek apšaubīts, ka šāda aģentūra varētu uzņemt un paveikt visus pienākumus, piemēram, vai un kā tā palīdzēs iekārtot cilvēkus darbā. Skaidri jāsaprot, kādas ir vienas pieturas funkcijas.

FGD dalībnieki ir novērojuši, ka pēc pirmajiem trīs mēnešiem lielākā daļa izņem darba atļaujas, uztaisa darba apliecību, kas arī ir tāds pirmais nopietnais personas dokuments. Cilvēki cer, ka tas viņiem palīdzēs palikt Latvijā. Bet ir grūti pašam, bez kontaktiem atrast darbu. Darba meklējumos cilvēki kavē vispirms integrācijas kursus, tad jau kāds sāk arī strādāt, un kavē arī valodas kursus. Attiecīgi šāda prioritāte dabiskā veidā izkonkurē latviešu valodas apguvi un integrācijas kursus.

Par subsidētām darba vietām FGD dalībnieki nav dzirdējuši, bet ir vienisprātis, ka tas būtu vērtīgi un veicinātu nodarbinātību.

KOPSAVILKUMS

- Bēgļi pirmajos gados saskaras ar lielu nenoteiktību un dažādiem riskiem darba tirgū – darbs bez darba līguma; aizkavēta vai neizmaksāta darba alga; nesaprašanās un konflikti, atlaišana; neatbilstošs darbs; fiziski smags darbs.

- Darbu atrast nav grūti, ja tas ir vienkāršs, maz apmaksāts darbs, savukārt ir ļoti grūti iegūt apbilstošu, labi apmaksātu darbu, jo nav pietiekamu sociālo tīklu, nav valsts valodas zināšanu prasītajā līmenī un bieži nav arī izglītības dokumentu pielīdzināšanas iespēju.

- Kopš februāra regulējums paredz PM tiesības uz nodarbinātību piešķirt, ja trīs mēnešu laikā no viņu patvēruma pieteikuma iesniegšanas nav ticis pieņemts lēmums par starptautiskās aizsardzības statusu. Savukārt bankas kontus atver tikai personām ar statusu. Attiecīgi darbs līdz statusa saņemšanai un pēc tam līdz bankas konta atvēršanai ir iespējams tikai vienojoties par algas izmaksu skaidrā naudā.

- Doma par nodarbinātības savlaicīgu uzsākšanu, lai gūtu iespēju gūt papildu ienākumus, veicinātu personu individuālu izaugsmi, palīdzētu nezaudēt kvalifikāciju un integrēties sabiedrībā¹³⁴ netiešās mērķa grupas intervijās netiek apstiprināta. Intervijās ir novērojams, ka iekļaušanās darba tirgū ir ļoti smagnēja. Nepieciešamība uzsākt strādāt, tiklīdz tas ir iespējams, neļauj apgūt latviešu valodu prasītajā līmenī. Savukārt tas kavē tikt pie atbilstīga darba. No visiem intervētajiem tikai daži krievvalodīgi starptautiskās aizsardzības saņēmēji ir spējuši (bez latviešu valodas prasmes) nezaudēt kvalifikāciju.

PASĀKUMA PADZIĻINĀTA ANALĪZE. 3.11. pasākums "Sociālekonomiskā iekļaušana ar nodarbinātības palīdzība", kas ietver šādas aktivitātes:

1. bezdarbnieku/ darba meklētāja statusa piešķiršanu atbilstoši Bezdarbnieku un darba meklētāju likumam;
2. klienta profilēšanu;
3. individuālā darba meklēšanas plāna izstrādi;
4. karjeras konsultācijas;
5. sadarbību ar darba devēju;
6. sadarbību ar sociālo mentoru;
7. klientam piemēroto aktīvo darba tirgus politikas pasākumu piedāvāšanu;
8. valsts valodas apguvi;
9. konkurētspējas paaugstināšanas pasākumus;
10. subsidētu darba vietu;
11. mācības pie darba devēja;
12. dalību algotajos pagaidu sabiedriskajos darbos.

TABULA 15: PAMATINFORMĀCIJA PAR 3.11. PASĀKUMU

KRITĒRIJS	INFORMĀCIJA
Tiesiskais ietvars pasākuma ieviešanai	Imigrācijas likums Patvēruma likums Bezdarbnieku un darba meklētāju likums 2011. gada 25. janvāra Ministru kabineta noteikumi Nr.75 " Noteikumi par aktīvo nodarbinātības pasākumu un preventīvo bezdarba samazināšanas pasākumu organizēšanas un finansēšanas kārtību un pasākumu īstenotāju izvēles principiem "
Īstenošanas termiņš	No 2016. gada – šobrīd

¹³⁴ PMLP (18.02.2021). Turpmāk patvēruma meklētāji varēs ātrāk sākt strādāt algotu darbu. Pieejams: <https://www.pmlp.gov.lv/lv/jaunums/turpmak-patveruma-mekletaji-vares-atrak-sakt-stradat-algotu-darbu>

Finansējuma avots (ES fondu vai valsts budžeta)	<p>No 2016. līdz 2020. gadam – Valsts budžeta apakšprogramma 07.01.00 "Nodarbinātības valsts aģentūras darbības nodrošināšana";</p> <p>No 2020 – šobrīd NVA īstenoto pasākumu pamatfunkciju (pamatdarbības) nodrošināšanas finansējuma ietvaros;</p> <p>T.sk. NVA īstenotie ESF projekti "Atbalsts bezdarbnieku izglītībai" un "Jauniešu garantijas"</p>
Iesaistītās puses pasākuma īstenošanā	<ul style="list-style-type: none"> • NVA • Pakalpojumu īstenoņi, piemēram, latviešu valodas kursu nodrošinātāji • Sociālie mentori kā atbalsta personas saziņā ar NVA
Rezultatīvais rādītājs (kvantitatīvais)	Dati par pasākumu tiek apkopoti pēc nepieciešamības

Avots: Civitta Latvija

ATBILSTĪBA | Nodarbinātībā iesaistīties var gan personas ar bēgļa vai alternatīvo statusu, gan PM, kas trīs mēnešu laikā no iesnieguma par bēgļa vai alternatīvā statusa piešķiršanu nav saņēmis lēmumu. Savukārt NVA sniegtos pakalpojumus, kā arī bezdarbnieka pabalstu, var saņemt personas, kas ieguvušas bēgļa vai alternatīvo statusu. Kopš 2016. gada NVA bezdarbnieka statuss (vienai personai statuss var būt bijis piešķirts vairāk nekā vienu reizi) ir ticis piešķirts 440 reizes personām, kurām ir sniegtas specializētas konsultācijas, sniegts atbalsts piemērota darba atrašanā, kā arī piedāvāti latviešu valodas kursi. No 2016. gada līdz 2021. gadam ar NVA palīdzību darbā ir tikušas iekārtotas 112 personas (no 3 līdz 27 personām viena gada laikā).¹³⁵ NVA piedāvātos atbalsta pakalpojumus personas ar bēgļa vai alternatīvo statusu saņem līdzīgi kā jebkura cita persona, kas ir saņēmusi bezdarbnieka statusu, vienīgie atšķirīgie pakalpojumi, kas ir vērsti uz trešo valstu personām, ir valsts valodas apguves kursi un pakalpojums "Latviešu valodas mentora pakalpojums nodarbinātajiem bēgļiem un personām ar alternatīvo statusu".

Vērtējot NVA piedāvātos atbalsta pasākumus, biežāk izmantotais pakalpojums ir bijusi valsts valodas apguve, ko kopš 2016. gada uz izvērtējuma veikšanas laiku ir saņēmušas 143 personas. Tomēr, kā jau minēts interviju analīzē ar netiešo mērķa grupu (skatīt nodaļas 3.3 "Valoda" un 3.5. "Nodarbinātība") ne vienmēr personai ir iespēja šos kursus iziet, īpaši gadījumos, kad tiek uzsākts darbs. Pārējie pakalpojumi ir tikuši izmantoti mazākā apmērā, piemēram, apmācībās pie darba devēja kopš 2016. gada ir izmantojušas tikai 2 personas. Būtiskākie šķēršļi, kas mazina personu ar bēgļa vai alternatīvo statusu iesaisti NVA aktivitātēs, ir valodas prasmju trūkums, īpaši gadījumos, ja personai nav kāda no starpniekvalodām, kā angļu vai krievu valoda. Līdz ar to rodas situācija, lai arī NVA savu darbību ietvaros atbalsta pasākumus nodrošina, tomēr piedāvātais klāsts nav atbilstošs personu ar bēgļa vai alternatīvo statusu prasmēm un iespējām tos saņemt. Līdzīgi tas attiecas uz tiem pasākumiem, kuros tiek iesaistīti darba devēji, piemēram, vakanču gadatirgos, kur biežāk komunikācijā tiek izmantotas abas jau minētās starpniekvalodas. Papildus jāpiemin, ka kopš 2021. gada būtiski ir audzis to personu skaits, kas saņēmušas karjeras konsultāciju pakalpojumus, piemēram, 2016.–2020. gadu periodā vidēji gadā šo pakalpojuma bija izmantojušas 2 personas, bet 2021. gadā jau 14 personas un līdz 2022. gada oktobrim – vēl 12 personas. Šis pieaugums

¹³⁵ NVA sniegtā informācija 2022. gada oktobrī

tiek skaidrots ar to, ka palielinājies to personu skaits, kas runā krievu valodā, līdz ar to, kā jau minēts iepriekš, ne tikai latviešu valoda, bet arī starpniekvaloda ir būtisks aspekts, lai personām būtu iespēja saņemt šos pakalpojumus. Saistībā ar valodu neatrisināta problēma ir pārkvalifikācija, jo arī tā notiek tikai latviešu valodā, tāpēc personām ar bēgļa vai alternatīvo statusu, nezinot latviešu valodu vismaz A2 līmenī, praktiski to nav iespējams izdarīt. Līdzīgu iemeslu dēļ mazos apjomos ir ticis izmantots subsidēto darba vietu (izmantojušas 3 personas) un mācības pie darba devēja (izmantojusi 1 persona) atbalsta pasākums. Šajos gadījumos papildus valodas barjerai, ierobežojošs faktors ir saistības, kas uz gadu saista darba devēju, darba ņēmēju un NVA. Darbinieki grib būt mobili savās iespējās mainīt darbu, savukārt, ja darba devēji redz potenciālu darba ņēmējā, viņi labprātāk personas nodarbina bez valsts subsidijām.

Pakalpojums "Latviešu valodas mentora pakalpojums nodarbinātajiem bēgļiem un personām ar alternatīvo statusu" tiek īstenots kopš 2018. gada un ir vienīgais, kas 3.11. pasākuma ietvaros ir tieši mērķēts un personām ar bēgļa vai alternatīvo statusu. Šī pakalpojums mērķis ir apgūt profesija atbilstošu latviešu valodas leksiku, un šo pakalpojumu 2020.–2021. gada periodā ir saņēmušas 7 personas.

Kopumā lielākā daļa nodarbinātības atbalsta pasākumu netiek specializēti personu ar bēgļa vai alternatīvo statusu vajadzībām, bet drīzāk tiek nodrošināti tādā pašā kārtībā, kā jebkurai personai ar bezdarbnieka statusu. Tādā veidā mazinot šo personu iespējas iesaistīties atbalsta pakalpojumu saņemšanā, jo tām nav nepieciešamās valodu zināšanas.

SASKAŅOTĪBA | Lai personas ar bēgļa vai alternatīvo statusu saņemtu NVA atbalstu un pēc iespējas veiksmīgāk iesaistītos darba tirgū, svarīga ir NVA sadarbība ne tikai ar pašu starptautiskās aizradzības saņēmēju, bet arī sociālo mentoru. Šobrīd NVA sadarbību ar sociālajiem mentoriem kopumā vērtē pozitīvi, tomēr minot, ka pieredze ir bijusi dažāda: "*Ir bijuši dažādi – gan tie, kuri gaida lielāku atbalstu no NVA, ir tādi, kuri jau zina visu. Svarīgākais – saprast, ka mēs darām vienu darbu*" (NVA_7_R). NVA ieskatā mentora iesaiste varētu būt lielāka, līdzīgi, kā tas šobrīd ir personām ar invaliditāti, uzsverot, ka mentora gadījumā ļoti svarīgs ir cilvēciskais faktors, kā tiek organizēts darbs un kā tiek saprasti katras puses pienākumi. Nozīmīgs aspekts ir arī pasākuma saskaņotība ar citiem sociālajiem faktoriem, piemēram, mājokļa jautājumu, izglītības iespējām, jo, lai veiksmīgāk persona integrētos darba tirgū, svarīgs, piemēram, ir mājokļa nodrošinājums, īpaši gadījumos, ja darba vieta atrodas ārpus Rīgas.

LIETDERĪBA | 3.11 pasākuma ietvaros nodrošinātais atbalsts tiek īstenots līdzīgi, kā tas tiek sniegts jebkurai citai personai, kurai ir bezdarbnieka statuss. Papildus tiek nodrošināti tādi pakalpojumi kā valsts valodas apguve un Latviešu valodas mentora pakalpojums nodarbinātajiem bēgļiem un personām ar alternatīvo statusu. Ņemot vērā iepriekš izvērtējumā minēto, ka valoda ir viens no pamata kritērijiem, kas veicina personu integrāciju sabiedrībā, ir svarīgi, ka šie pakalpojumi tiek nodrošināti arī nodarbinātības jomā, lai potenciāli vecinātu personu ar alternatīvo vai bēgļa statusu iekļaušanos darba tirgū. Tomēr starpniekvalodas trūkums ir viena no problēmām, kas personām ar bēgļa vai alternatīvo statusu ierobežo iespējas saņemt pārējos atbalsta pasākumus, līdz ar to potenciāli būtu nepieciešams domāt par atbalsta veidiem, kas būtu tieši mērķēti uz bēgļu un personu ar alternatīvo statusu nodarbinātību, ņemot vērā personu ar alternatīvo vai bēgļa statusu specifiskās vajadzības un bieži arī kultūras atšķirības.

IETEKME | NVA sniegtais atbalsts ir nozīmīgs. Lai vecinātu bēgļu un personu ar alternatīvo statusu iesaisti darba tirgū, savedot kopā darba devēju un potenciālo darba ņēmēju. Tomēr, vērtējot visus iespējamus atbalsta pasākumus, un bēgļu un personu ar alternatīvo statusu reālās iespējas saņemt pakalpojumus, var secināt, ka netiek izmantots viss pasākuma potenciāls. Valsts valodas apguve ir biežāk izmantotais atbalsta pakalpojums, tomēr tikpat pieejamiem būtu jābūt arī citiem atbalsta pakalpojumiem, piemēram, konkurētspējas paaugstināšanas pasākumiem. Šobrīd kavējošais faktors citu atbalsta pakalpojumu izmantošanai ir starpniekvalodas trūkums. Līdz ar to, lai potenciāli sasniegtu lielāku 3.11. pasākuma ietekmi, būtu vērts papildus domāt par tulku piesaisti un paralēli latviešu valodas apguvei vecinātu bēgļu vai personu ar alternatīvo statusu individuālo prasmju attīstīšanu vai pārkvalificēšanās iespējas.

3.6. IZGLĪTĪBA

Pamats veiksmīgai līdzdalībai sabiedrībā un viens no spēcīgākajiem instrumentiem iekļaujošākas sabiedrības veidošanai ir izglītība un apmācības (no pirmsskolas izglītības un aprūpes un beidzot ar augstāko un pieaugušo izglītību un apmācību). Tieši tāpēc skolām ir potenciāls būt par reāliem bērnu un viņu ģimeņu integrācijas mezgliem. Covid–19 pandēmija vēl uzskatāmāk parādīja, cik liela nozīme ir iekļaušanai un iespēju vienlīdzībai izglītībā.

Uzņemot valsts valodas nezināšana kavē veiksmīgu integrāciju. Piemēram, situācija, kas norādīta NIEM 2. izvērtējumā, ka starptautiskās aizsardzības saņēmējiem ar bezdarbnieka vai darba meklētāja statusu bija pieejami dažādi profesionālas apmācības kursi, taču dalība tajos viņiem bija ierobežota nepietiekamo valodas zināšanu dēļ, jo visi kursi tika piedāvāti latviešu valodā. Līdzīgi arī ar Valsts izglītības attīstības aģentūras mūžizglītības programmām, kurās kursi nodarbinātajiem pieaugušajiem lielākoties tika piedāvāti latviešu valodā¹³⁶. Valodas apguvei nebūtu jābeidzas dažus mēnešus pēc ierašanās, tās apguve būtu jāatbalsta arī vidējā un augstākā līmeņaursos un jāpielāgo dažādu grupu vajadzībām.

Lai gan kopējais Latvijas vērtējums pēc MIPEX indeksa ir 37 punkti no 100, izglītības sadaļā vērtējums ir tikai 26 (drīzāk nelabvēlīgi), kas tiek pamatots ar to, ka skolām pietrūkst pamata infrastruktūras, lai uzņemtu jaunus skolēnus, ņemot vērā pieejamību, vajadzības, jaunas iespējas un plašāku pieeju starpkultūru izglītībai¹³⁷.

EK norāda, ka valodu apguves apvienošana ar citu prasmju attīstīšanu vai darba pieredzi un ar papildu pasākumiem, piemēram, bērnu aprūpi, ir īpaši efektīva, uzlabojot piekļuvi valodu apguvei un tās rezultātu¹³⁸.

Gadījumu analīze izglītības jomā tiek veikta par trīs dažādiem Rīcības plāna 3. RV pasākumiem:

- 3.14. pasākums "Nepilngadīgu PM vispārējās izglītības ieguves nodrošināšana izglītības iestādēs, kas īsteno izglītības programmu valsts valodā";
- 3.30. pasākums "PM asistenta pakalpojuma izglītības iestādē nodrošināšana";
- 3.31. pasākums "Pedagogu profesionālās kompetences paaugstināšanas nodrošināšana".

VISPĀRĒJĀS IZGLĪTĪBAS IEGUVE SKOLĀS

Par PM bērnu iekļaušanos skolu izglītības sistēmā, tiek norādīts, ka *“trīs mēnešu laikā tiek nodrošinātas izglītības iespējas”*. Tiek izstrādāts katram skolniekam *“individuālais plāns: [...] skolai ir jākonstatē, kādas ir prasmes, kādas ir grūtības, ko tālāk darīt. [...] Katram ir jāapgūst latviešu valoda. Ir arī atbalsts no palīgpersonāla – psihologi, logopēdi, sociālais pedagogs, pedagoga palīgs. Tas ir tas komplekts, kas katram tiek nodrošināts”*. Papildus katram nepilngadīgajam PM tiek nodrošināts mācību līdzekļu komplekts. *“Rezultātā šīm darbībām notiek integrēšanās un iekļaušanās”*.

Par skolu izvēli PM, IZM eksperts norāda, ka *“mums, pirmkārt, ir jāatrod ļoti labas skolas ar ļoti labi sagatavotiem pedagogiem, [...] lai mēs esam 100 % pārliecināti, ka tur, kur ielaižam nepilngadīgu patvēruma meklētāju, tur tiešām ir sagatavota skola. [...] skolas ir piemēlētas tā, lai būtu transporta iespējas pēc iespējas tuvākas Ropažiem. Ar šīm skolām, kuras ir kā bāzes skolas, ir ļoti daudz strādāts: 1) mēs kopā ar Latviešu valodas aģentūru (LVA), pirms skolā nāk imigranti, rīkojam kursus, kur LVA stāsta par metodiku; 2) citi kolēģi runā par normatīvajiem aktiem [...]; 3) šo mēs saskaņojam ar pašvaldību [...].”*

Par bērniem, kuriem nepieciešams nodrošināt vietu izglītības iestādē, IZM saņem ziņu no PMLP PMIC “Mucenieki”; pēc pieprasījuma saņemšanas IZM nosaka (iedala) skolu. Kad bērnam tiek piešķirts Starptautiskās aizsardzības saņēmēja statuss, bērni maina skolu atbilstoši ģimenes atrastajai dzīvesvietai.

¹³⁶ Ieva Raubiško & Dārta Pelse (2022). NIEM 2. izvērtējums. Latvijas integrācijas sistēma no 2019. līdz 2021. gadam: stagnācija pirms pozitīvām pārmaiņām?

¹³⁷ Migrant Integration Policy Index. Pieejams: <https://www.mipex.eu/latvia>

¹³⁸ Eiropas Komisija (2021). Rīcības plāns par integrāciju un iekļaušanu 2021. – 2027. gadam. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0758&from=EN>

Līdz ar statusa iegūšanu, “[...] izbeidzas IZM līgums ar papildus finansējumu. Tad tiek iedarbināts nākamais posms – MK noteikumi Nr. 11”. Atbilstoši tiem, pašvaldībai jānodrošina “viena līdz divu mācību gadu laikā īstenojamos atbalsta pasākumus mācību priekšmeta “Latviešu valoda” vai “Literatūra”, vai “Latviešu valoda un literatūra” apguvei un valsts valodas prasmes pilnveidei citos mācību priekšmetos, pamatojoties uz noteikto izglītojamā latviešu valodas prasmes līmeni un apgūtā mācību satura līmeni” (MK Noteikumi Nr.11., 24.4. punkts). IZM atzīst, ka latviešu valodas iemācīšana PM atvēlētajās 120 stundās, “ir problēma skolām”, bet pēc statusa saņemšanas “bumba ir pašvaldības pusē; tur vairs nav papildus finansējuma no valsts”. Pašvaldības atbalsts var atšķirties: “dažas pašvaldības iedod divas stundas nedēļā latviešu valodu un dažas trīs”.

Jautāts par asistenta pakalpojuma nodrošināšanu izglītības iestādē, IZM eksperts norāda, ka asistents ir LM pārziņā, “jo tas ir bērniem ar īpašām vajadzībām”. Tiek paskaidrots, ka “pedagogu palīgs ir tas, kurš ir stundā blakus, bet asistents aizved uz skolu un atved no skolas, palīdz pārvietoties, un tur ir vēl kāda palīdzība ģimenē. Finansējums asistentam nav ticis izlietots, nauda mums ir, bet tā tad nav to vajadzību. [...] tas nozīmē, ka viņu [starptautiskās aizsardzības saņēmēju bērnu] vajadzība nav bijusi pēc asistenta”.

Jautāts par mehānismu, kā bērns iekļaujas izglītības vidē, tiek norādīts, ka ir iespējami arī speciāli piedāvājumi caur neformālo izglītību, bet “formālajā [izglītībā] ir tas valsts noteiktais grozs, kurš mums ir; to arī piedāvājam”. Adaptācijas periodam skolām noteiktu noteikumu nav, un prakses ir dažādas. “Protams, viņi sākumā atnāk ar tulku, lai pārrunātu, sapratu, bet nevaru pateikt, cik tas ir ilgi, kā to katra skola organizē. Mēs neesam no MK puses noteikuši, ka jums būs 2–3 nedēļas ir jāstāsta, kas ir Latvija. To uz vietas dara integrēti mācību procesā – dabas zinību skolotājs pastāstīs, kas ir Latvija, savā priekšmetā, mūzikas, kas ir savā. [...] tur jau gandrīz ar vecākiem jāstrādā vairāk pirms tam nekā ar bērniem”.

Par papildus atbalsta nepieciešamību izglītības jomā, IZM eksperts norāda, ka tiem, kuri atbrauc uz Latviju, jāzina struktūra un noteikumi, kādi ir šeit, savukārt mums jābūt informētiem par citām kultūrām un tradīcijām: “Mums bija kursi par musulmaņu bērnu uzņemšanu skolā, cik tas ir atšķirīgi, un mēs paši bijām pārsteigti par daudzām lietām, bet tās ir jāzina un jāņem vērā. Tā bija ļoti brīnišķīga lekcija no Latvijas Universitātes un skolotāji tika sagatavoti. Tā kā [nepieciešami] arī tādi kultūras izpratnes, tradīciju izpratnes kursi abām pusēm”.

IZM eksperts ir pozitīvi noskaņots par gaidāmajām strukturālajām izmaiņām: “Šobrīd jau tā izmaiņa ir veikta, ka SIF ir plāna koordinators, kurš redz visu kopumā un līdz ar to strādā ar mums un redz, kur vēl ko vajag. [...] Līdz ar to mums katram ir vieglāk, jo [citādi] mēs darām katrs savas lietas un nezinām, ko citas ministrijas dara un citas nezina par mums. [...] Tāda kopīga darbošanās ir ļoti laba. [...] katram ir tā savas atbildība un mēs to pildām, bet ir vēl blakus tā pleca sajūta, atbalsts”.

NETIEŠĀS MĒRĶA GRUPAS INTERVIJĀS redzams, ka PM un personu ar bēgļa vai alternatīvo statusu vidū nav vienprātības, vai bērnus ir vai nav lietderīgi sūtīt skolā pirms statusa saņemšanas, kaut viņi nesaprot ne vārda latviski, nespēj sekot mācību vielai un pat nezina, vai drīkstēs Latvijā palikt. Par labu skolai kalpo arguments, ka PM lietas izskatīšana var ievilkties, bet PMIC “Mucenieki” bērniem nav nekādu nodarbību, ne latviešu valodas apguves, arī kādas citas mācības (pašreiz) piedāvātas netiek. Divreiz nedēļā bērni ierobežotā skaitā pedagoga vadībā var apmeklēt spēļu istabu.

Prakses, kā notiek bērnu iekļaušana caur skolu izglītības sistēmu atšķiras. Lielākoties vismaz pāris iepazīšanās nodarbības ir visās skolās, tām seko pievienošanās savai klasei vai, ja PM bērnu ir vairāk, grupai organizētas, pielāgotas valodas nodarbības. Arī vecāku viedoklis par šīm praksēm ir atšķirīgs. Ir kas pret šādu sistēmu neiebilst, un ir kas uzskata, ka nav pareizi sūtīt bērnu uzreiz klasē un prasīt, lai viņš no 8:15 būtu skolas solā un atsēdētu dienu, skatoties, kas klasē notiek. Vairāki vecāki, kuru bērni šādā veidā mācījušies, saka, ka otrā gadā bērni jau diezgan labi saprot valodu, bet šāda pieeja prasa arī papildus palīdzēt bērnam ar asistentu un / vai tulku. Viens vecāks norāda, ka ne viņam, ne skolai nav bijusi iespēja palīdzēt bērnam apgūt valodu, attiecīgi bērns (4.klase) kļuva ļoti noslēgts, ilgstoši ir juties slikti, jo “bērnam bija ļoti grūti mācīties latviešu valodā”. Respondents risinājumu atradis pārejot uz mazākumtautību skolu ar krievu apmācības valodu.

Daži afgāņu, krievu un baltkrievu vecāki, tieši pretēji, uzskata, ka tas, ka bērni *“nav kopā ar latviešu skolēniem”*, bet *“viņiem uzdod kaut ko rakstīt”*, nav palīdzoši valodas apguvē. *“Viņiem ir privātas stundas, bet tas nav lietderīgi”*. Viņiem *“būtu jāiet uz tām pašām stundām kā latviešu bērniem, jo tad viņi varētu komunicēt un mācīties latviešu valodu”* (V&STAA_10). Šāds uzskats balstās pārliecībā, ka izglītības sistēmas abās valstīs (izcelsmes valstī un Latvijā) ir salīdzināmas. Piemēram, respondenti skaidro, ka tā kā Afganistānā bērni sāk iet skolā no sešu gadu vecuma, bet Latvijā tikai no septiņu, attiecīgi tagad pēc vecuma nonākot klasi zemāk (tātad, piemēram, 6. nevis 7.klasē kā tas būtu Afganistānā), bērns mācībās jau ir citiem priekšā un, *“būs vieglāk mācīties”*.

Vecāku–skolas komunikācijā dažas pirmās reizes tika pieaicināts tulks, turpmākā komunikācija pamatā notiek *WhatsApp*. Daži intervētie no PMIC norāda, ka *“nekomunicē ar skolotāju, ja ir kādi jautājumi, viņi [gan skola, gan vecāki] informē administrāciju un mentoru”* (V&STAA_10).

Respondente stāsta, ka pirmajā gadā mentors caur biedrību *“Gribu palīdzēt bēgļiem”* nodrošināja vecākajai meitai asistentu, kas palīdzēja mācībās, bet jaunākai meitai sarunāja smilšu terapiju. Kamēr mentora pakalpojums bija pieejams, arī palīdzēja mācībās un komunikācijā ar skolu un bērnudārzu. Tomēr vislielākā palīdzība ir no tulka, kas *“runā bērna valodā, spēj iztulkot un izskaidrot mācību vielu un uzdevumus”*. Vecākā meita (14 gadi) mācībās ir ļoti centīga un apzinīga, viņa pati zvanīja un pagājušajā mācību gadā *“katru dienu”* tikās ar tulku, pildot uzdevumus. *“Pirmklasniecei varbūt ir vieglāk, tur valodas apmācības varbūt pietiktu arī ar gadu, bet vecākajai meitai vajag latviešu valodas apmācības vismaz 2 gadus – tur viela ir daudz sarežģītāka, ir dažādi eksaktie priekšmeti; tā pati literatūra, vakar bija 11 lapu garš teksts “Cilvēkam vajag suni” un viņa pati ar to netiek galā, bet viņai ir jāsaprot, par ko ir stāsts, lai varētu piedalīties klases darbā”* (SievCHU_24). Māte norāda, ka skolotāji ir ļoti atvērti un draudzīgi un vienmēr gatavi komunikācijai, novērtē bērnu centību un viņus atbalsta. Nekādu negatīvu incidentu bērniem Latvijā nav bijis. Spriežot pēc sekmju vērtējumiem, ar skolotāju, asistentu, mentoru un tulka aktīvu palīdzību, vecākai meitai pēc diviem gadiem būs izdevies apgūt valodu un iekļauties klases darbā.

Ģimene no Krievijas norāda, ka bērnam (9.klase) nekādu konfliktu skolā nav, *“bet grūtības, protams, ir, jo programma ir grūta un arī svešvalodā”*. Vecāki ir apmierināti, ka skolā skolotāji bērnam ļoti palīdz, pēc mācību stundām aicina uz konsultācijām un palīdz apgūt latviešu valodu.

Cits respondents (VirTAA_26) saka, ka viņa bērniem (pirmskola un sākumskola) sākumā divas reizes nedēļā bija latviešu valodas nodarbības. Bērni ir iedzīvojošies, viņiem patīk iet uz skolu, sportot. Ar draugiem pēc skolas viņi dodas uz dienas centru, kur arī izpilda savus mājas darbus. Dienas centrā viņiem palīdz izmācīties, bet tēvs var palīdzēt ar matemātikas mājasdarbiem. Viena skolotāja kā brīvprātīgā reizēm nāk uz mājām un palīdz mācīties. Skola ir piedāvājusi arī psihologu, bet respondents uzskata, ka ar bērniem viss ir kārtībā, tāpēc viņš šo pakalpojumu nav izmantojis. Skolā visi ir draudzīgi un atvērti.

Divos gadījumos tiek minēts, ka ir bērniem skolā ir saskarsmes problēmas. Vienā gadījumā tiek norādīts, ka vienam no mazākajiem bērniem ir darīts pāri. Vecāks ir bijis pie direktora sūdzēties, bet, ja tas turpināšoties, *“bērniem vispār nebūs motivācijas iet uz skolu”*. Otrā gadījumā tiek stāstīts, ka meitām (11 un 18 gadi) pirmos divus gadus paticis iet skolā, bet tad notikuši daži starpgadījumi, un skolotāju un klasesbiedru attieksme ir mainījusies: *“Nevarētu teikt, ka skolotāja ir slikta. Skolotāja sākumā bija ļoti laba. Bet pēc tam kaut kas mainījās, un reizēm skolotāja pat kļiedza. [...] meita starpbrīžos raudāja”*. Māte gāja uz skolu, lai mēģinātu kaut kā palīdzēt. *“Pagājušajā gadā bija burtiski jāpiespiež, lai meita ietu uz skolu. Šogad ir labāk, bet joprojām nevarētu teikt, ka meitai patīk skola 100 %. Viņa vispār gribēja kaut vai pamest Latviju, lai būtu cita skola”* (SievTAT_25). Māte domā, ka iemesls varētu būt meitenes jūtīgumā, un jau pagājušajā gadā lūdza skolas vadībai meitai psihologu, diemžēl to skola nenodrošināja. Arī šogad psihologa pakalpojums ir pieteikt, bet joprojām saņemts tas nav. Vecākā meita izlēma nomainīt klātienē mācības uz tālmācību.

Tā kā PM bērni tika nodrošināti ar dažādām skolas lietām, sporta apģērbu u.c., personas ar bēgļa vai alternatīvo statusu arī gribētu, lai pēc statusa iegūšanas skola nodrošina materiālus, rakstāmlietas un pārējās lietas. Liela daļa iebraucēju ir musulmaņi, viņiem ir svarīgi, lai bērniem pusdienās nebūtu cūkgaļas; lai nav obligāti jāapmeklē deju, mūzikas vai peldēšanas nodarbības, ja tās notiek meitenēm un puīšiem kopā; lai skolā ir vieta lūgšanām. Bet tiek atrasti arī kompromisi, piemēram, skola neiebilst, ka peldēšanā

meitene velk pilnu / nosedzošu tērpu, pasniedz pusdienas bez cūkgaļas u.tml. Vecāki uzskata, ka skolas lielākoties ir diezgan pretimnākošas, bet ne visiem ir izpratne par reliģiskajām atšķirībām un vajadzībām. Par skolotāju profesionālo kompetenci respondentiem grūti spriest, viņiem ir svarīgi, lai bērniem patīk iet uz skolu un mācīties.

FOKUSA GRUPU DISKUSIJĀ, kas bija veidota tieši izglītības jautājumiem, piedalījās skolu direktori, metodīķis, skolotāji un bāriņtiesas pārstāvji. FGD izkristalizējas sekojoši galvenie izaicinājumi un aktuālākās problēmas:

Latviešu valodas kursi personām līdz 18 gadiem nav pieejami, bet, lai iekļautos izglītības sistēmā, pirmā lieta ir valoda.

Attiecīgi, lai bērnam palīdzētu ātri iekļauties, un netraucētu pārējās klases darbu, ir nepieciešamība pēc skolotāja palīga, asistenta, tulka, psihologa. Šo nepieciešamību nosaka valodas barjera, atšķirības izglītības līmeņos un iespējās saņemt ģimenes atbalstu, bērna psihoemocionālais stāvoklis – emocionālas un saskarsmes grūtības. Īpaši svarīgs atbalsts ir gadījumos, kad bērns uz Latviju ir atbēdzis pilnīgi viens pats.

Skatoties no ukraiņu piemēra, ir redzams, ka labi strādā ukraiņu pedagogu piesaiste; tas ir cilvēks, kas satiekas ar bērniem, aprunājas un uztur ukraiņu valodu, strādā papildus ar ukraiņu bērniem individuāli un grupās, palīdz skolotājiem komunikācijā ar bērniem un palīdz saprast bērna problēmas un jautājumus.

Šobrīd nav skaidrs, kurš ir tas cilvēks, kurš starptautiskās aizsardzības saņēmēju bērniem palīdz apgūt iekavēto, mācīties un izpildīt mājasdarbus, ja vecāku nav vai tie nespēj palīdzēt. FGD tiek vaicāts, vai tas būtu sociālais mentors? Tiek norādīts, ka iztrūkst vidus posms starp palīdzības iespējām skolā un mājās. Lai noritētu plūstoša bērnu iekļaušanās Latvijas izglītības sistēmā, nepieciešama adaptācija jeb sagatavošanās laiks, valodas apguve un izglītības līmeņu sabalansēšana. Ja šādas valsts organizētas palīdzības nav, tas prasa individuālu darbu, tulka piesaisti, privātskolotājus u.tml., kas ir papildu izdevumi un stress ģimenei.

Saskaroties ar valodas un adaptācijas problēmām, skolas mēģina atrast bērnam atbilstošu pieeju. Skolotāji izjūt pieredzes un darba materiālu trūkumu, *“atbalsts skolotājiem, profesionālai pilnveidei ir nabadzīgs”*. Pedagogi darba procesā mēģina izstrādāt un pielāgot metodiku, kā iekļaut konkrēto bērnu klases darbā un kolektīvā. Attiecīgi būtiski ir palīdzēt skolotājam pilnveidot darba pieredzi, izstrādāt materiālus darbam ar starptautiskās aizsardzības saņēmējiem, veidot pieredzes apmaiņu starp skolām. Tiek uzskatīts, ka *“vienas receptes nebūs, jo katrs gadījums ir atšķirīgs, [...] bet noteikumus varētu veidot”*.

Svarīga ir arī bērnu zināšanu pārbaude, diagnosticēšana un individuāla izglītības ieguves plāna izstrāde. Būtiski ir saprast, kā ielikt bērnu vecumam atbilstošam klasē, lai bērns justos komfortabli skolā, ja bērna vecums nesakrīt ar vietējo vienaudžu zināšanu bāzi. Skolotājiem ir sarežģīti nodrošināt pilnvērtīgu mācību procesu vienlaikus bēgļu un vietējiem bērniem, jo PM un bēgļu bērni ir ar ļoti dažādu izglītības līmeni un psihiskās veselības stāvokli. Izaicinājums ir cits temperaments un atšķirīga identitāte; veidojas arī apmeklējuma u.c. disciplīnas jautājumi.

FGD piekrīt, ka bērni un jaunieši ir jāuzņem atbilstoši vecumam, svarīga ir socializēšanās ar vienaudžiem, bet ar to ir īpaši grūti gadījumos, kad jauniešiem nav vai ir ļoti niecīga iepriekšējā izglītība. Bērniem lielākoties ir jāsāk mācības ar latīņu alfabēta apgušanu, jāmaca lasīt un rakstīt. Ja nav starpniekvalodas, bieži saziņai tiek izmantota žestu valoda. Komunikācijā ar bērniem un vecākiem, ne vienmēr var nodrošināt tulku. Parasti šo pakalpojumu nodrošina sākumā, kad atved bērnu uz skolu. Ikdienas mācību procesā atbalsta personāla pieejamība ir ierobežota, nav iespēja pieņemt darbā ne papildus asistentus, ne tulkus.

Attiecībā uz pirmsskolas vecuma bērnu izglītības iestādēm tiek novērots, ka, atvedot bērnu uz bērnudārzu, vecākiem nav izpratnes par tā režīmu, prasībām, sistēmu u.tml. Valodas izaicinājumus pirmsskolas iestādēs pedagogi mēģina risināt, izmantojot piktogrammas.

Ārpus Rīgas izaicinājumi ir vēl lielāki – bieži vien nav skaidrs, kā sameklēt skolu, kā noslēgt līgumu, kā piešķirt finansējumu, kā organizēt darbu.

FGD dalībnieki ir vienprātīgi, ka labam rezultātam svarīga ir bērna motivācija mācīties. PM un bēgļi ir pārejas posmā un bieži viņiem nav motivācijas Latvijā mācīties. Vienkāršāk ir tiem bērniem, kuriem ir krievu

vai angļu valoda, kas kalpo kā starpniekvaloda un ir iespējams sazināties gan ar pedagogiem, gan citiem skolēniem.

Tiek novērots, ka, piemēram, afgāņu vecāki bieži vien nesaprot, kāpēc meitenei būtu jāizglītojas, un izglītībai, īpaši meiteņu izglītībai šajā kultūrā nav tādas vērtības. Kā problēma tiek atzīmēts, ka starptautiskās aizsardzības pieprasītāji un saņēmēji, bieži Latviju uztver kā tranzītvalsti, un bērni nav motivēti mācīties latviešu valodu.

FGD tiek norādīts, ka būtu jādala PM un tie, kam ir piešķirts statuss: lielākā daļa pieteikumu tiek noraidīti un PM aizbrauc. Attiecīgi viņiem nav motivācijas mācīties latviešu valodu. Skola svarīga ir tad, kad ir piešķirti dokumenti un viņi ir apliecinājuši savu vēlmi palikt šeit uz dzīvi. Ieteikums ir pirmos trīs mēnešus veidot komunikācijas un brīvā laika pavadīšanas grupas, sekojot un palīdzot viņu psihoemocionālajās vajadzībās, bet neliekot uzsvāru uz valodas apguvi. Svarīgi ir izrādīt draudzīgumu, interesi par bērniem, iesaistīt bērnus kaut pavisam vienkāršās lietās, veidot tradīciju, kad bērni stāsta par savām mājām. Šinī laikā vajadzētu arī apzināt bērna intereses, prasmes un iemaņas.

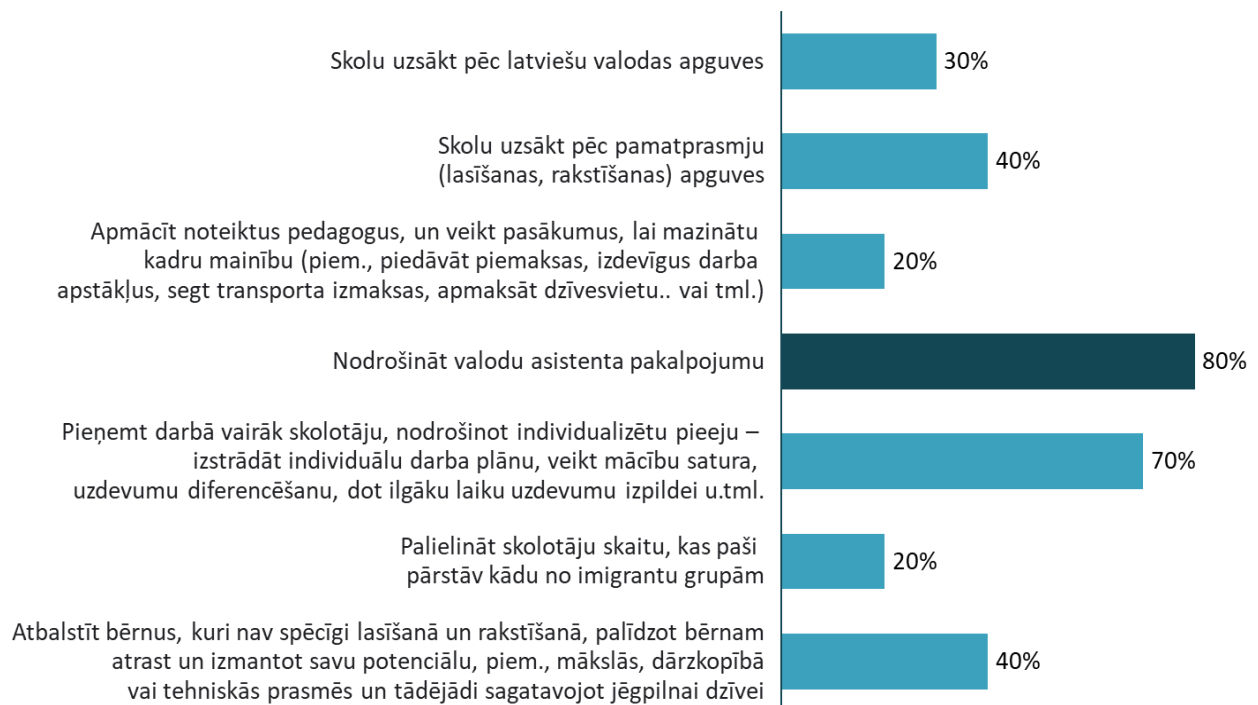
PM bērniem jābrauc uz to skolu, kura tiem tiek iedalīta, un ar kuru IZM noslēdz līgumu. Bet dažas skolas ir ļoti tālu Dzīvojot PMIC, bērniem ir apgrūtināta nokļūšana līdz skolai; ierašanās uz skolu Rīgā bērniem prasa stundu ar sabiedrisko transportu, un stundas skolā sākas agri. Lielais attālums un agrā ceļšanās demotivē bērnus apmeklēt skolu, īpaši periodā, kamēr bērni neprot latviešu valodu. Būtu jārod labāks kompromiss, lai bērniem izglītība būtu pieejama.

Tomēr FGD ir vienprātis, ka, lai arī cik ilgi bērni būtu šeit, par viņiem ir jā rūpējas. Grūti ir saskaņot normatīvo aktu prasības ar realitāti dzīvē. Ir konstatēti trūkumi tiesību aktos, kas uz papīra nodrošina vienlīdzīgas tiesības, bet dzīvē ir visādi. Tomēr pie Tiesībsarga neviens nav vērsies. Būtiska ir vienlīdzīguma un taisnīguma principu ievērošana pret katru skolnieku.

Vienlaikus tiek izteikta kritika, ka uzlabojumi, kas šajos gados ir panākti, *“ir pateicoties iesaistīto pušu centieniem”*, un visi risinājumi veidoti caur projektiem. No valsts puses, *“sistēmiski neredz uzlabojumus”*. Nav palicis labāk, bet *“joprojām ir fokuss, ka bērns ir jāpielāgo, jāiekļauj sistēmiskajā rāmī, kas ir izveidots, nevis otrādi”*. PM un bēgļiem nav arī alternatīvu iespēju valsts pārbaudījumu kārtošanai: ja nav spējts iemācīties vielu tādā līmenī, lai varētu nokārtot eksāmenus vispārējā kārtībā, ir jāmeklē varianti, kā no tiem izvairīties.

FGD laikā svarīgāko rīcībpolitikas ieteikumu ranžēšanai izmantoja tiešsaistes rīku *slido*.

ILUSTRĀCIJA 9: SVARĪGĀKO RĪCĪBPOLITIKAS IETEIKUMU RANŽĒJUMS 2. FOKUSA GRUPU DISKUSIJAS LAIKĀ

Avots: SIA "Civitta Latvija"

Ilustrācijā var redzēt, ka par būtiskāko FGD tiek uzskatīta nepieciešamība (80 %) nodrošināt valodu asistenta pakalpojumu un (70 %) pieņemt darbā vairāk skolotāju, nodrošinot individualizētu pieeju – izstrādāt individuālu darba plānu, veikt mācību satura, uzdevumu diferencēšanu, dot ilgāku laiku uzdevumu izpildei u.tml. Liels atbalsts ir arī ieteikumam (40 %) skolu uzsākt pēc pamatprasmju (lasīšanas, rakstīšanas) apguves un (40 %) atbalstīt bērnus, kuri nav spēcīgi lasīšanā un rakstīšanā, palīdzot bērnam atrast un izmantot savu potenciālu, piem., mākslās, dārzkopībā vai tehniskās prasmēs un tādējādi sagatavojot jēgpilnai dzīvei.

KOPSAVILKUMS

- Bērniem ir vajadzīga lielāka un intensīvāka palīdzība latviešu valodas apguvē, lai viņi ātrāk varētu iekļauties izglītības sistēmā un ātrāk iegūtu draugus. Jau bēgļu gaitās viņiem ir nācies kavēt skolu, citiem pat vairākus gadus, bet dažiem iepriekš vispār izglītība nav bijusi pieejama. Attiecīgi visas puses ir ieinteresētas, lai situācija normalizētos pēc iespējas ātrāk.

- Jaunākiem bērniem šī atbalsta sistēma varētu būt vienkāršāka, bet vecākiem bērniem vienlaikus apgūt valodu, rakstību, apgūt mācībās iekavēto, sekot jaunajai vielai un sagatavoties pārbaudījumiem, paralēli apmeklējot vēl kādus pulciņus, ir ļoti sarežģīti.

- Daļa vecāku uzskata, ka skolu sistēmas ir pielīdzināmas, bērniem nepieciešams tikai apgūt valodu, un viņi spēs sekot pārējiem priekšmetiem. Tomēr intervijas neliecina, ka bez īpašas palīdzības mācībās – asistenta mācībās, konsultācijām vai privātstundām, tulka –, izdodas piedzīt pārējo klasesbiedru līmeni. Drīzāk ir pamats domāt, ka pēc pāris gadiem, kad skolā tiek sagaidīts, ka bērns būs iekļāvies, apguvis valodu un panācis mācībās pārējos, bērns nespēj sekot mācībām, un rodas jaunas nesaskaņas, vai arī bērnam pa šo laiku ir izdevies kļūt nemanāmam.

- Iespējams vecāki neizprot skolu vides specifiku Latvijā, un attieksmes pret bērnu skolā saistību ar to, cik viņš labi un centīgi mācās vai prot sevi parādīt. Ļoti liela daļa respondentu patiesībā neko daudz par skolu un bērnu izglītības procesu pastāstīt nevar – viņi uzskata, ka bērni mācās “normāli”, viņam “patīk iet skolā”, un kopumā ar bērniem “viss ir kārtībā”.

- Vecāku komunikācija ar skolu lielā daļā gadījumu ir ļoti vāja un formāla. Bieži to apgrūstina valodas barjera un savstarpēja neieinteresētība.

- Skola un latviešu valodas apguve ir būtiskas, kad ģimenei tiek piešķirta starptautiskā aizsardzība. Līdz tam svarīgi ir apzināt bērna intereses, prasmes un iemaņas, veidot komunikācijas grupas, palīdzēt apgūt pamatiemaņas, latīņu alfabētu, vingrināt lasīt un rakstītprasmi. FGD tiek atbalstīts viedoklis, ka šim vajadzētu notikt PMIC, bērnam draudzīgos apstākļos.

- Bērni ir jāuzņem vecumam atbilstošā klasē, bet ir jāveic to zināšanu novērtējums un individuāla mācību plāna izstrāde. Sistēmai un vērtējumiem jābūt elastīgiem.

- Tiek norādīts, ka ir nepieciešamība pēc skolotāja palīga, asistenta, tulka, psihologa, bet iztrūkst arī cilvēks, kas bērnam palīdz saprast, kas no viņa tiek sagaidīts, palīdz apgūt iekavēto un izpildīt mājasdarbus.

- Kā prioritāri izglītības jautājumi ir izceļama: a) latviešu valodas apguve bērniem; b) mācību un darba materiāli; c) resursi, lai varētu nodrošināt skolotāja palīgu, tulku vai citu personu, kas palīdz bērnam (cilvēks blakus) skolā un mājās (vai izmācīties pēc skolas).

PASĀKUMA PADZIŅINĀTA ANALĪZE. 3.14. pasākums "Nepilngadīgu PM vispārējās izglītības ieguves nodrošināšana izglītības iestādēs, kas īsteno izglītības programmu valsts valodā". Par pasākumu ir atbildīga IZM, pasākuma paredzamais rezultāts ir nodrošināta nepilngadīgu PM izglītība tajās izglītības iestādēs, kas īsteno izglītības programmu valsts valodā, paredzot pedagogu atalgojumu atbilstoši normatīvo aktu prasībām¹³⁹.

TABULA 16: PAMATINFORMĀCIJA PAR 3.14. PASĀKUMU

KRITĒRIJS	INFORMĀCIJA
Tiesiskais ietvars pasākuma ieviešanai	Ministru kabineta 2010. gada 23. februāra noteikumi Nr. 174 „Kārtība, kādā nepilngadīgam patvēruma meklētājam nodrošina izglītības ieguves iespējas”.

¹³⁹ Ministru kabineta rīkojums Nr. 759. 2015. gada 2. decembrī. Rīcības plāns personu, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība, pārvietošanai un uzņemšanai Latvijā. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/278257-ricibas-plans-personu-kuram-nepieciessama-starptautiska-aizsardziba-parvietosana-un-uznemsana-latvija>

	Ministru kabineta 2016. gada 26. jūlija noteikumi Nr. 488 „Kārtība, kādā nepilngadīgam patvēruma meklētājam nodrošina izglītības ieguves iespējas”		
Īstenošanas termiņš	No 2015. gada – šobrīd		
Finansējuma avots (ES fondu vai valsts budžeta)	<ul style="list-style-type: none"> • Valsts budžeta līdzekļi • ESF projekts “Atbalsts izglītojamo individuālo kompetenču attīstībai” 		
Iesaistītās puses pasākuma īstenošanā	<ul style="list-style-type: none"> • IZM • Attiecīgā izglītības iestāde 		
Rezultatīvais rādītājs (kvantitatīvais)	2021./ 2022. m. g.	Izglītības iestāžu skaits	Bērnu skaits
	1. semestris	4 izglītības iestādes, t.sk. 1 pirmsskolas izglītības iestāde	16
	2. semestris	5 pirmsskolas izglītības iestādes	14
	2022./ 2023. m. g	11 skolas	74
	Kopā	3 skolas	12
			116

Avots: IZM sniegtā informācija

Avots: SIA “Civitta Latvija”

ATBILSTĪBA | Pasākums atbilst saņēmēju vispārējai vajadzībai – saņemt izglītību atbilstoši PM vecumam. Izglītība tiek organizēta tā, lai tā būtu pieejama pēc iespējas tuvāk PMIC "Mucenieki". Tomēr pēc statusa saņemšanas personas visbiežāk pārceļas dzīvot kur citur, kas nozīmē, ka skola atkal ir jāmaina. 3.14. pasākums tiek nodrošināts līdz nepilngadīgais PM saņem statusu. Lai gan tehniski šie divi procesi ir nodalīti, ir būtiski nodrošināt pakalpojuma nepārtrauktību un saskaņotību, lai mācību process noritētu veiksmīgi.

SASKAŅOTĪBA | Kad persona ierodas Latvijā, IZM saņem ziņu no PMIC "Mucenieki" par izglītības iestādes nepieciešamību un IZM nosaka, uz kuru skolu bērnam ir jādodas. Kad bērna statuss mainās, tad pašvaldības līgums ar IZM par papildu finansējumu beidzas. Nākamajā posmā MK noteikumi Nr. 11 "Kārtība, kādā izglītojamie tiek uzņemti vispārējās izglītības programmās un atskaitīti no tām, kā arī obligātās prasības izglītojamo pārceļšanai nākamajā klasē" nosaka, ka bērniem, kas pārcēlušies uz pastāvīgu dzīvi Latvijā, pienākas atbalsta pasākums latviešu valodas prasmes pilnveidošanai viena līdz divu gadu garumā¹⁴⁰ – šo pakalpojumu nodrošina pašvaldība no valsts vai pašvaldības budžeta. Šāds procesa sadalījums veicina

¹⁴⁰ Ministru Kabineta noteikumi Nr. 11 " Kārtība, kādā izglītojamie tiek uzņemti vispārējās izglītības programmās un atskaitīti no tām, kā arī obligātās prasības izglītojamo pārceļšanai nākamajā klasē". Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/329096-kartiba-kada-izglitojamie-tiek-uznemti-visparejas-izglitibas-programmas-un-atskaititi-no-tam-ka-ari-obligatas-prasibas-izglitroj...>

pakalpojuma sadrumstalotību, kas var novest pie pakalpojuma pārtraukšanas. Pakalpojumā novērojamas atšķirības arī starp dažādām pašvaldībām, jo kāda var atļauties nodrošināt vairāk latviešu valodas stundu, kāda – mazāk.

Ir bijuši gadījumi, kad pēc līguma laušanas ar IZM, pašvaldība vairs nenodrošina nepieciešamo pakalpojumu. Tad ar IZM sazinās vai nu skolēna vecāki, vai NVO, vai PMIC "Mucenieki", IZM tad sazinās ar pašvaldību un norāda uz Ministru Kabineta noteikumiem, kas nosaka, kas pašvaldībai ir jānodrošina.

EFEKTIVITĀTE | Izglītības procesu kavē latviešu valodas zināšanu trūkums, jo PM no pirmās mācību dienas atrodas klasē kopā ar citiem skolēniem. Jāņem vērā, ka PM iepriekš iegūtā izglītība ne vienmēr sakrīt ar to, kas ir jānācās Latvijā atbilstošajā klasē, līdz ar to skolēnam bez latviešu valodas zināšanām to iemācīties ir divtik grūti. Netiešās mērķa grupas intervijās viedokļi par piemērotāko laiku, kad sūtīt bērnu skolā, atšķiras. No vienas puses, mācības skolā var paātrināt latviešu valodas apguvi. No otras puses – tas ir grūts un ilgstošs process, kas dažiem skolēniem (un viņu vecākiem) var būt pārāk grūts. Viens piemērs intervijās liecina, ka, nespējot iemācīties latviešu valodu, skolēns tika pārlūkts uz mazākumtautību skolu un turpināja mācības krievu valodā.

FGD dalībnieki uzskata, ka vislabāk skolēnu uzņemt klasē atbilstoši vecumam (pat ja iepriekš iegūtā izglītība nav atbilstoša), lai notiktu socializēšanās ar vienaudžiem.

Latvijas izglītības jomas vērtējums pēc MIPEX indeksa ir tikai 26 punkti, jo skolām pietrūkst pamata infrastruktūras, lai uzņemtu jaunus skolēnus, ņemot vērā pieejamību, vajadzības, jaunas iespējas un plašāku pieeju starpkultūru izglītībai¹⁴¹.

IZM eksperts norāda, ka veiksmīgākam mācību procesam nepieciešama gan bērnu vecāku izglītošana, gan arī skolotāju sagatavošana darbam ar citu valstu bērniem. Daži bērnu vecāki norāda, ka gribētu, lai bērni pēc iespējas vairāk pavadītu laiku kopā ar citiem klasesbiedriem, nevis ietu uz privātām nodarbībām. Citi norāda, ka visnoderīgākais mācībās ir bijis tulks, kas runā bērna valodā un var izskaidrot to, kas ir jānācās. Pēc dažādajiem gadījumiem, kas izskanējuši netiešās mērķa grupas intervijās, var secināt, ka katrs gadījums ir jāizvērtē individuāli, piesaistot nepieciešamos speciālistus, iesaistot arī skolēna vecākus, svarīga ir skolas un vecāku komunikācija, lai atrastu labāko risinājumu. Svarīga ir resursu pieejamība, ka ir iespēja saņemt to palīdzību (skolotājs, tulkis, psihologs, logopēds utt), kas ir nepieciešama tajā brīdī, bet viena ideālā risinājuma skolēna iekļaušanai skolā nav.

LIETDERĪBA | Kamēr PM gaida statusu piešķiršanu, viņš mācās skolā, kura ir noslēgusi līgumu ar IZM. IZM par katru bērnu slēdz līgumu uz 6 mēnešiem, bet bieži vien bērni dodas prom no valsts, nepaliek skolā noteikto laiku, tāpēc līgumi tiek laužti un rodas atšķirības starp piešķirto un izlietoto finansējumu.

No 2015. līdz 2020. gadam uz 3.14. pasākumu attiecās finansējums programmas 01.00.00 "Vispārējā izglītība" apakšprogrammā 01.08.00 "Vispārējās izglītības atbalsta pasākumi", Patvēruma meklētāju nepilngadīgo bērnu izglītības nodrošināšana ietvaros.

Tomēr 2021. un 2022. gadā papildus jau minētajiem finansējuma avotiem tika izmantota programma 99.00.00 "Līdzekļu neparedzētiem gadījumiem izlietojums".

TABULA 17: PIEŠKIRTAIS UN IZLIETOTAIS FINANSĒJUMS VALSTS BUDŽETA PROGRAMMĀ 01.00.00 "VISPĀRĒJĀ IZGLĪTĪBA"

GADS	PIEŠKIRTAIS FINANSĒJUMS	IZLIETOTAIS FINANSĒJUMS
2015	10 923	2 628
2016	21 785	14 499
2017	52 846	25 513
2018	9 937	7 485

¹⁴¹ Migrant Integration Policy Index. Pieejams: <https://www.mipex.eu/latvia>

2019	6 242	6 242
2020	6 780	6 546
2021	7 973	6 774
2022	11 831	11 831
Kopā (EUR)	128 317	81 518

Avots: IZM sniegtā informācija

Tabulā 18 ir apskatāms piešķirtais un izlietotais finansējums no programmas 99.00.00 "Līdzekļu neparedzētiem gadījumiem izlietojums".

TABULA 18: PIEŠĶIRTAIS UN IZLIETOTĀIS FINANSĒJUMS VALSTS BUDŽETA PROGRAMMĀ 99.00.00 "LĪDZEKĻU NEPAREDZĒTIEM GADĪJUMIEM IZLIETOJUMS"

GADS	PIEŠĶIRTAIS FINANSĒJUMS	IZLIETOTĀIS FINANSĒJUMS
2021	27 649	4 773
2022	54 097	47 420
Kopā (EUR)	81 746	52 193

Avots: IZM sniegtā informācija

IETEKME | Izglītības procesam kopumā ir viena no vislielākajām ietekmēm uz integrāciju, un skolām ir potenciāls būt par bērnu un viņu ģimeņu integrācijas mezgliem.

ILGTSPĒJA | Latviešu valodas zināšanas būtiski ietekmē personas spēju sabiedrībā. Sniedzot iespēju PM mācīties latviešu valodā, tiek būtiski attīstītas viņu valodas prasmes. Esot skolā, PM veido arī sociālos kontaktus, socializējas ar vienaudžiem, komunicē ar skolotājiem. Mācoties skolā, izglītības procesā savā veidā tiek iesaistīta visa ģimene, kas kopumā veicina valodas, kultūras un tradīciju apguvi, lai personas varētu pilnvērtīgi dzīvot Latvijā un justies piederīgi tās sabiedrībai. Paaugstinot starptautiskās aizsardzības prasītāju un saņēmēju izglītības līmeni, ilgtermiņā tiek dota iespēja personām studēt augstskolās un potenciāli strādāt labāk atalgotus darbus.

ASISTENTA PAKALPOJUMS SKOLĀ

Pasākuma 3.30. "PM asistenta pakalpojuma izglītības iestādē nodrošināšana" galvenais mērķis ir nodrošināt atbalstu PM ar speciālajām vajadzībām.

TABULA 19: PAMATINFORMĀCIJA PAR 3.30. PASĀKUMU

KRITĒRIJS	INFORMĀCIJA
Tiesiskais ietvars pasākuma ieviešanai	Ministru kabineta 2012. gada 9. oktobra noteikumi Nr. 695 "Kārtība, kādā piešķir asistenta pakalpojumus izglītības iestādē"
Īstenošanas termiņš	Beztermiņa

Finansējuma avots (ES fondu vai valsts budžeta)	Valsts budžeta līdzekļi
Iesaistītās puses pasākuma īstenošanā	<ul style="list-style-type: none"> • IZM • LM • Izglītības iestādes
Rezultatīvais rādītājs (kvantitatīvais)	Dati par pasākumu tiek apkopoti pēc nepieciešamības

Avots: Civitta Latvija

Pēc IZM sniegtās informācijas pasākuma 3.30 aktivitātes nav tikušas finansētas, līdz ar to nav bijis pieprasījums pēc šādas vajadzības. Pēc 2017. gada IeM Rīcības plāna izvērtējuma var secināt, ka no 2015. gada līdz 2017. gadam vienu reizi ir nodrošināts atbalsts nepilngadīgam PM ar speciālās izglītības vajadzībām. Jāpiemin, ka pakalpojums tiek nodrošināts pēc vajadzības, attiecīgi, ja PM ir vajadzība pēc asistenta, tā tiek nodrošināta atbilstoši MK noteikumiem nr. 695. Intervijā ar IZM tika izteikts viedoklis, ka, ņemot vērā, ka pakalpojums tik nodrošināts tieši tāpat kā jebkuram citam izglītojamajam, nav nepieciešams to norādīt, kā atsevišķu pasākumu Rīcības plānā.

PEDAGOGU PROFESIONĀLĀS KOMPETENCES PAAUGSTINĀŠANA

Pasākums 3.31. ir Pedagogu profesionālās kompetences paaugstināšanas nodrošināšana. Tā sagaidāmais rezultāts ir organizēti pedagogu tālākizglītības kursi 4 programmās:

1. Kursi pieaugušo latviešu valodas skolotājiem un multiplikatoriem (36 h, 20–25 skolotāji, 2 semināri);
2. Metodikas kurss latviešu valodas skolotājiem, kuri strādā ar bēgļiem un patvēruma meklētāju bērniem (36 h, 4 grupas, katrā 20–25 skolotāji);
3. CLIL (*Content and language integrated learning* jeb mācību satura un valodas integrēta apguve) kursi mācību priekšmetu skolotājiem (36 h, 2 grupas, katrā 20–25 skolotāji);
4. Starpkultūru kursi (24 h, 4 grupas, katrā 20–25 personas).

TABULA 20: PAMATINFORMĀCIJA PAR 3.31. PASĀKUMU

KRITĒRIJS	INFORMĀCIJA
Tiesiskais ietvars pasākuma ieviešanai	Rīcības plāna 3. RV 3.18. pasākums
Īstenošanas termiņš	01.03.2016.

Finansējuma avots (ES fondu vai valsts budžeta)	Valsts budžeta programma 04.00.00 un 01.00.00
Iesaistītās puses pasākuma īstenošanā	<ul style="list-style-type: none"> • IZM • LVA
Rezultatīvais rādītājs (kvantitatīvais)	No 2015. – 2017. gadam kursus piedalījušās 448 personas

Avots: Civitta Latvija

ATBILSTĪBA | Pedagogu profesionālās kompetences paaugstināšana ir būtisks papildinājums citiem pasākumiem, lai nodrošinātu kvalitatīvu apmācību procesu gan valodas, gan citās nodarbībās. Kursos ir piedalījušies mazāk skolotāju nekā sākotnēji paredzēts (paredzētas bija 500 – 620 personas, bet reāliursos piedalījās 448 personas). Papildus aktivitātēs pasākuma ietvaros ir veidoti dažādi mācību materiāli un notikusi mācību materiālu digitalizācija.

SASKAŅOTĪBA | Pedagogu kompetences paaugstināšana ir notikusi paralēli citiem pasākumiem. Iespējams, ka sākotnēji 2016. gadā darbā ar PM iesaistījās arī pedagogi, kas vēl nebija izgājuši šos kursus. Ir paredzams, ka šo gadu laikāursos ir piedalījušies visi tie skolotāji, kam bija nepieciešams. Vienlaikus ir svarīgi šos kursus turpināt, lai netiktu pārtraukta pedagogu tālākizglītība šajā jomā. Var secināt, ka mācību materiālu izstrāde un digitalizācija nav notikusi pirmajā pasākuma gadā, bet tas ir izdarīts laika gaitā. Arī pie materiālu izstrādes nepieciešams tālāks darbs, lai tos papildinātu un atjaunotu atbilstoši vajadzībām un jaunām mērķa grupām.

EFEKTIVĪTĀTE | Lai gan mācību materiālu izstrāde un digitalizācija ir būtiska, šī pasākuma ietvaros tie visi ir fokusēti uz bērniem un pusaudžiem, kas samazina potenciālo lietotāju skaitu. Arī metodikas kursi ir fokusēti tieši darbam ar bērniem, ne pieaugušajiem. Ir būtiski apzināt tās kompetences, kādas skolotājiem trūkst, un tieši tādas arī nodrošināt šo kursu ietvaros.

LIETDERĪBA | 3.31. pasākums uzskatāms par lietderīgu, finansējums ir izlietots plānotajam, lai gan trūkst uzskaites, vai no 448 kursu dalībniekiem katrs piedalījās tikai vienu reizi (vai tās ir unikālas personas, vai arī kāda piedalījās vairākas reizes). Lai ganursos piedalījās mazāk personu nekā sākumā plānots, arī iztērētais finansējums ir mazāks nekā plānotais. Tabulā 21 apskatāms finansējums programmā 09.00.00.

TABULA 21: FINANSĒJUMS VALSTS BUDŽETA PROGRAMMĀ 09.00.00 "VALSTS VALODAS POLITIKA UN PĀRVALDE"

GADS	PIEŠĶIRTAIS FINANSĒJUMS	IZLIETOTĀIS FINANSĒJUMS
2015	48 324	46 787,87
2016	114 164	71 587,24
2017	39 617	35 685,31
Kopā	202105	154060,42

Avots: IZM un LVA sniegtā informācija

Papildus tam 2015. gadā programmā 01.00.00 tika organizēti kursi pieaugušo latviešu valodas skolotājiem (4 dienas, izglītoti 42 pedagogi).

TABULA 22: FINANSĒJUMS VALSTS BUDŽETA PROGRAMMĀ 01.00.00 "VISPĀRĒJĀ IZGLĪTĪBA"

GADS	PIEŠKIRTAIS FINANSĒJUMS	IZLIETOTĀIS FINANSĒJUMS
2015	14 000	11 907,30

Avots: IZM un LVA sniegtā informācija

IETEKME | Tā kā visi mācību materiāli ir pieejami LVA mājaslapā, tad tos var izmantot arī tie skolotāji, kas nav piedalījušiesursos, attiecīgi, šī pasākuma ietekme ir plašāka nekā tikai kursu dalībnieku skaits. Materiālu pieejamība gan skolotājiem, gan apmācāmajiem ir būtiska, lai varētu strādāt individuāli un neatkarīgi no tā, vai viņi ir piedalījušiesursos. Vietnes "Māci un mācies" apmeklējumu skaita palielināšana ir viens no rezultatīvajiem rādītājiem, kas ietverts Valsts valodas politikas pamatnostādnes 2021.–2027. gadam.

4. SVID RĪCĪBAS PLĀNA 3. RĪCĪBAS VIRZIENAM “SOCIĀLEKONOMISKĀ IEKĻĀUŠANA”

Izvērtējuma mērķis bija izpētīt un analizēt Rīcības plāna 3. RV: *Sociālekonomiskā iekļaušana*, stiprās un vājās puses, kā arī iespējas un draudus (SVID analizē).

STIPRĀS PUSES	VĀJĀS PUSES
<ul style="list-style-type: none"> Esošās institūcijas spēj nodrošināt informācijas un pieredzes pēctecību sociālekonomiskās iekļaušanās jomā; Pēdējo gadu laikā ir iegūta pieredze un uzkrātas zināšanas starptautiskās aizsardzības saņēmēju uzņemšanā, vajadzību apzināšanā un integrācijā, tai skaitā arī Ukrainas gadījuma pieredze, un ir iespējams turpināt labo praksi un uzlabot atsevišķus sociālekonomiskās iekļaušanas pakalpojumus; Noteikta sociālekonomiskās iekļaušanās pasākumu koordinējošā iestāde un tās vadībā izveidota starpinstitucionāla darba grupa; Latvijā ir vairākas NVO ar ilgstošu pieredzi palīdzības sniegšanā bēgļiem, tās ir nozīmīgs resurss, risinot integrācijas jautājumus un veidojot iekļaujošu pilsonisko sabiedrību 	<ul style="list-style-type: none"> Rīcības plānā nav skaidri definēta integrācijas būtība un integrācijas mērķis, trūkst skaidras vīzijas un stratēģijas integrācijas veicināšanai; Rīcības plāna pasākumu sadrumstalotība ieviešanā un uzraudzībā; Ilgtermiņa plānošanas trūkums Rīcības plāna pasākumiem un to aktivitātēm; Ņemot vērā, ka integrācija ir divpusējs process, trūkst pastāvīgu un mērķtiecīgu aktivitāšu ciešākas saiknes veidošanai ar vietējo sabiedrību un aktivitāšu sabiedrības izglītošanai un stereotipu laušanai; Netiešās mērķa grupas iesaistes un atgriezeniskās saites trūkums Rīcības plāna pasākumu plānošanā un uzraudzības procesā
IESPĒJAS	DRAUDI
<ul style="list-style-type: none"> ES fondu finansējuma piesaiste, lai mazinātu ietekmi uz valsts budžeta līdzekļiem; Pēc iespējas vairāk piesaistīt NVO un privātā sektora dalībniekus dažādu pakalpojumu nodrošināšanā; Sadarbība ar starptautiskās aizsardzības saņēmējiem, kuri veiksmīgi integrējušies Latvijā, un dažādu diasporas biedrību/ kultūras asociāciju iesaiste integrācijas procesā; Vairāk mācīties no citu valstu pieredzes, kas īsteno līdzīgu pieeju integrācijai 	<ul style="list-style-type: none"> Latvijas sabiedrības negatīvā attieksme pret imigrantiem; Politiskās gribas trūkums virzīt un atbalstīt pasākumus sociālekonomiskās iekļaušanas sekmēšanā; Citu valstu kultūras un dzimumu lomu aspekti, kas kavē sociālekonomisko iekļaušanos; PM motivācijas trūkums integrēties un palikt Latvijā, ņemot vērā dzīves līmeņa atšķirības no citām Eiropas valstīm; Valsts pārvaldes sistēmā ir jāievēro procedūras un kārtības, kas ir laikietilpīgas un nav vērstas uz ātru rīcību, pielāgojoties situācijai

SVID analizē tiek identificētas svarīgas Rīcības plāna 3. RV vājās puses un potenciālie draudi, kas ir jāņem vērā turpmākajā 3. RV attīstībā. Izvērtējumā identificētie aspekti tiek ņemti vērā pie secinājumiem, rekomendācijām un iespējamā pakalpojuma dizaina, lai turpmāk varētu novērst jau šobrīd konstatēto.

5. SECINĀJUMI

FAKTORI, KAS VEICINA VAI KAVĒ RĪCĪBAS PLĀNA 3. RV ĪSTENOŠANU UN MĒRĶU SASNIEGŠANU

Pieejamie finanšu resursi un cilvēkresursi ir būtiskākie faktori, kas nodrošina un veicina Rīcības plāna 3. RV īstenošanu un mērķu sasniegšanu; pirmie un sākotnēji būtiskākie pakalpojumi, caur kuriem tiek uzsākta starptautiskās aizsardzības saņēmēju integrācija Latvijā, ir latviešu valodas un integrācijas kursi, sociālā mentora un sociālā darbinieka pakalpojums. Faktori, kas veicina un kavē Rīcības plāna 3. RV īstenošanu un mērķu sasniegšanu ir savstarpēji saistīti:

LATVIEŠU VALODAS UN INTEGRĀCIJAS KURSI

(+) Latviešu valodas un integrācijas kursiem līdz šim ir nodrošināta laba pakalpojuma pēctecība, pakalpojuma sniegšanas periodā ir atstrādāta pieeja, atrastas atbilstīgas metodes darbam ar mērķa grupu. Respondenti apmācības novērtē kā ļoti noderīgas un vajadzīgas, tomēr dalāmas atsevišķās pieejās, atsevišķi nošķirot starptautiskās aizsardzības pieprasītājus un saņēmējus. Kursos labi uztvertas tēmas, kas sasaucas ar klausītāja tiešajām interesēm, piemēram, jautājums par ģimenes apvienošanas iespējām.

(-) Kursu saturs nav savilkts ar rīcībpolitikas mērķiem, ir ļoti visaptverošs, varētu būt vairāk uz konkrētām klienta vajadzībām, problēmām centrēts. Tiek norādīts, ka PM pirms aizsardzības statusa piešķiršanas trūkst motivācijas un ir problemātiski koncentrēties mācībām, klausīties par Latviju, vietējām tradīcijām, mācīties latviešu valodu u.tml., kamēr nav skaidrības, vai viņiem tiks dota iespēja šeit palikt. Latviešu valodas apmācību gadījumā būtisks iztrūkums ir kursu vienreizējais raksturs, proti, tas ietver tikai 120 stundas; tiek izteikta vēlme pēc apmācību tālākas turpināšanās, kursu ilgstamības un iespējām valodas praktizēšanai. Starptautiskās aizsardzības saņēmējiem, uzsākot darbu, ne vienmēr ir iespējams turpināt valodas apmācību (neatbilstoši ir NVA dienas kursi); trūkst iespēju bez maksas turpināt apgūt latviešu valodu.

SOCIĀLĀ DARBINIEKA UN SOCIĀLĀ MENTORA PAKALPOJUMS

(+) Sociālā darbinieka un sociālā mentora pakalpojums ir viens no visaugstāk novērtētajiem pakalpojumiem gan no tiešās, gan netiešās mērķa grupas perspektīvas. Ir secināms, ka gan pakalpojums, gan ieguldītie resursi sasniedz savu mērķi. Pakalpojums ir tieši virzīts uz palīdzības sniegšanu un visa veida atbalstu starptautiskās aizsardzības pieprasītājiem un saņēmējiem.

(-) Vienlaikus izvērtējumā atklājas, ka sociālā darbinieka un sociālā mentora atalgojums nav konkurētspējīgs, attiecīgi būtu veicams tikai kā papilddarbs, kas nenoliedzami ietekmē darbinieku atdevi un darba kvalitāti. Sociālo darbinieku un mentoru iespējas ir ierobežotas, bet no viņiem tiek sagaidīts lielāks atbalsts un gatavi rīcībpolitikas risinājumi, piemēram, vieta, kur dzīvot pēc statusa saņemšanas u.tml.

DARBA UN PAKALPOJUMU PIEEJAMĪBA

(-) Kavējošs faktors ir zems latviešu valodas apguves līmenis un individualizētas pieejas trūkums. Ņemot vērā, ka daudzi pakalpojumi tiek nodrošināti tikai latviešu valodā, starptautiskās aizsardzības saņēmējiem ir ierobežotas iespējas saņemt papildu atbalstu, lai veicinātu individuālo un profesionālo izaugsmi, pārprofilēšanos, lai varētu pieteikties labāk apmaksātam darbam un darbam, kas atbilstu viņu izglītībai un pieredzei.

SABIEDRĪBAS ATTIEKSME

Sabiedrības attieksme šajā izvērtējumā netiek analizēta, bet uz to kā svarīgu faktoru tiek norādīts intervijās, fokusa grupu diskusijās un citos pētījumos.

(–) Sabiedrības noliedzošā attieksme pret starptautiskās aizsardzības saņēmēju uzņemšanu un integrēšanu Latvijā ietekmē gan pašvaldību, gan politikas veidotāju vēlmi iesaistīties un veidot holistisku pakalpojumu un risinājumu paketi veiksmīgai starptautiskās aizsardzības saņēmēju integrācijai.

(–) Sabiedrības attieksmes viens no iemesliem, kā noskaidrots līdzšinējos pētījumos¹⁴², papildu etniskajam nacionālismam, resursu spriedzei un medijos veidotajiem priekšstatiem, ir tas, ka Latvijas iedzīvotājiem ir bijis maz kontakta ar cilvēkiem no citām kultūrām un sabiedrībā valda zems uzticēšanās līmenis kopumā un jo īpaši pret tiem, kas ir "citādi". Netiešās grupas intervijas liecina, ka grupai ir maz komunikācijas ar vietējo, īpaši latviski runājošo sabiedrību, un grupas pārstāvji pret sevi izjūt piesardzīgu nepatiku, neuzticēšanos, nevēlēšanos komunicēties.

SADARBĪBA STARP PAKALPOJUMU SNIEDZĒJIEM

(–) Politikas plānošanas līmenī kavējošs faktors ir nepietiekama sadarbība starp institūcijām un dienestiem; tiek domāts tikai par savā pārziņā esošām funkcijām; tiek novērota nevēlēšanās uzņemties atbildību; vairākkārt tiek norādīts arī uz koordinācijas trūkumu.

MOTIVĀCIJA INTEGRĒTIES UN NĀKOTNES PERSPEKTĪVAS

(+) Daļa atbraucēju ir izglītoti, viņi ir bijuši perspektīvākie, gudrākie no ģimenes, ir maksājuši lielu naudu, lai te (Eiropā) nokļūtu; viņu mērķis ir ātri iekļauties, apgūt valodu, vēl papildus izglīties, piedalīties profesionālās pilnveidesursos, labi nopelnīt, iekārtoties pastāvīgai dzīvei un finansiāli atbalstīt ģimeni izcelsmes valstī.

(–) Starptautiskās aizsardzības saņēmēju motivāciju integrēties ietekmē ne vien viņu pašu vīzija par dzīvi Eiropā, bet arī uzņemošās sabiedrības attieksme pret viņiem. Jūtot, ka uzņemošā sabiedrība nevēlas viņus pieņemt, sniegt atbalstu un palīdzību, un nonākot fakta priekšā, ka ir iespēja strādāt vienkāršu darbu pa minimālu samaksu, kas pamatā aiziet pamatvajadzību segšanai, zūd viņu motivācija te (Latvijā) palikt un mēģināt integrēties.

RĪCĪBAS PLĀNA 3. RV PASĀKUMI UN TO KOORDINĀCIJA

RĪCĪBAS PLĀNA STRUKTŪRA UN SATURS

1. Rīcības plānam kā attīstības plānošanas dokumentam trūkst vairāku būtisku elementu – Rīcības plāna termiņš, integrācijas definīcija un mērķis, pasākumu rezultatīvie rādītāji, ietekmes uz valsts budžetu izvērtējums, kā arī vienuviet apkopota informācija par plānam nepieciešamo budžetu tā izpildes laikam un finansējuma avotu, arī uzraudzības process atbilstošs normatīviem aktiem par attīstības plānošanas sistēmu. Rīcības plāna struktūra, uzraudzības un finansējuma plānošanas process nav atbilstošs normatīvo aktu izpratnē par attīstības plānošanas sistēmu Latvijā;

2. Rīcības plānā trūkst kopīga redzējuma par sociālekonomiskās iekļaušanas definējumu un mērķi, kā arī skaidra redzējuma par PM. Šobrīd spēkā esošajā Rīcības plānā ir iekļauti visi pasākumi, kas skar starptautiskās aizsardzības pieprasītājus un saņēmējus, taču tas neliecina, ka tie risinātu šo personu sociālekonomisko iekļaušanos.

RĪCĪBAS PLĀNA ĪSTENOŠANA

1. Rīcības plāna 3. RV ir izpildīti 12 pasākumi un 20 ir īstenošanā, 11 pasākumi ir integrēti citos Rīcības plāna 3. RV pasākumos.

2. Rīcības plāna īstenošanas laikā ir bijušas divas starpinstitutionālās darba grupas Rīcības plāna 3. RV uzraudzībai un efektīvākai pasākumu koordinēšanai. Pirmo izveidoja LM ar 2016. gada 14. novembra rīkojumu Nr. 90 "Patvēruma meklētāju, bēgļu un personu ar alternatīvo statusu sociālekonomiskās iekļaušanas darba grupa", tās darbība ilga divus gadus. Līdz 2021. gada 1.

¹⁴² Mieriņa, I., & Koroļeva, I. (2015). Support for far right ideology and anti-migrant attitudes among youth in Europe: A comparative analysis. *The Sociological Review*, 63, 183-205.

janvārim netika veikta koordinēta uzraudzība Rīcības plāna 3. RV pasākumiem (2021. gada 7. decembrī Ministru kabinets noteica SIF par atbildīgo iestādi PM un starptautiskās aizsardzības saņēmēju sociālekonomiskās iekļaušanas koordinācijas jomā un tās vadībā izveidot starpnozaru darba grupu). Tas, ka nav ticis nodrošināts nepārtraukts uzraudzības process, ietekmē arī šī izvērtējuma veikšanu – katra iesaistītā institūcija datus un informāciju par pasākumu izpildi ir apkopojusi sev piemērotā veidā, nevis pēc kopīgi veidotas izpratnes, principa un rādītājiem, kas ļautu skaidri noteikt un izmērīt pasākumu ietekmi, lietderību, atbilstību, efektivitāti un ilgtspēju. Tās ir tiešās sekas decentralizētam pasākumu modelim, kad katra iestāde atsevišķi īsteno tās kompetencē esošos pasākumus, koordinē un pārrauga to izpildi, kā arī atbild par tai piešķirto finanšu līdzekļu izlietojumu.

RĪCĪBAS PLĀNA UZRAUDZĪBA UN REZULTĀTI

1. Rīcības plāns nav aktualizēts, lai gan informatīvais ziņojums par Rīcības plānā personu, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzība, pārvietošanai un uzņemšanai Latvijā, paredzēto pasākumu izpildi ir bijis jau 2017. gada 14. novembrī.
2. Kā norādīja respondenti tiešās mērķa grupas intervijās, plāna koordinēšana vienas organizācijas ietvaros sekmētu iesaistīto institūciju sadarbību un izpratni par aktuālo situāciju sociālekonomiskās iekļaušanas jomā un nepieciešamajām izmaiņām.
3. Rīcības plāna pasākumiem netiek regulāri vākta un analizēta informācija par galvenajiem rādītājiem, atsevišķiem pasākumiem rezultatīvie rādītāji nav noteikti, kā arī netiek salīdzināti faktiskie rezultāti ar sagaidāmajiem rezultātiem. Tādējādi arī netiek sekots līdzi pasākumiem, cik efektīvi tie ir īstenoti.

BŪTISKĀKIE FAKTORI VALSTS POLITIKAS, PAŠVALDĪBU, INDIVĪDA LĪMENĪ, KAS KAVĒ VAI VEICINA RĪCĪBAS PLĀNA IEVIEŠANAS PROGRESU

1. INDIVĪDA LĪMENIS

- (+) Veicinošs faktors ir individualizēta pieeja, kas veiksmīgi tiek veidota caur sociālā darbinieka un mentora pakalpojumu.
- (+) Kā pozitīvs faktors tiek izcelts, ka arī integrācijas kursus starptautiskās aizsardzības personām ir iespēja uzdot un noskaidrot sev interesējošos jautājumus.
- (+) Tulku pieejamība.
- (-) Kavējošs faktors no indivīdu puses ir motivācijas trūkums un personu psihoemocionālais stāvoklis – kamēr PM ir neziņā par statusa iegūšanu, pārdzīvo pieredzēto izcelsmes valstī un migrācijas ceļā, satraucas par dzimtenē palikušo ģimenes locekļu likteni, personām ir grūti koncentrēties, līdz ar to nenotiek mērķtiecīga līdzdalība apmācībās. Īpaši gadījumos, kad cilvēkiem ir stipras aizdomas, ka viņiem statuss netiks piešķirts, motivācija iesaistītiesursos un valodas apmācībās ir ļoti zema. Papildus kavējošs faktors ir kultūras atšķirības, īpaši, ja ģimenē ir strikts lomu sadalījums un tiek ierobežota sieviešu piedalīšanās apmācībās.
- (-) Kavējošs faktors ir kursu apmeklēšana pēc brīvprātības principa; optimāls risinājums būtu kādi obligāti kursu moduļi, kas iepazīstina ar valsti un pamatprincipiem, un kursu moduļi, kas atbilstoši interesēm apmeklējami pēc brīvprātības principa.
- (-) Kavējošs faktors ir arī nepietiekams valodas apguves līmenis, un intensīvu, pietiekami ilgstošu un dažādu zināšanu līmeņu valodas kursu trūkums.
- (-) Kavējošs faktors no sistēmiskās puses ir arī ļoti formālā attieksme pret bēgļu bērnu vajadzībām un bērnu iekļaušanos caur izglītības sistēmu; tiek uzskatīts, ka valodas apguve un iekļaušanās notiks ar minimālu palīdzību; arī ģimene nespēj sniegt bērniem nepieciešamo atbalstu un palīdzību mācībās.

2. PAŠVALDĪBU LĪMENIS

(+) Vēlmi sadarboties veicina darbaspēka trūkums mazākās pašvaldībās, tiek izteikta nepieciešamība pēc cilvēkiem, kas būtu gatavi iesaistīties dažādos darbos, attiecīgi mazākās pašvaldības izsaka interesi par bēgļu un personu ar alternatīvo statusu uzņemšanu.

(-) Kavējošs faktors ir darba piedāvājuma nesakritība ar starptautiskās aizsardzības personu individuālajām vēlmēm un atalgojuma ekspektācijām – vakances parasti ir saistītas ar darbu lauksaimniecībā, taču personas ar bēgļa vai alternatīvo statusu retāk ir ieinteresētas šādu darbu veikšanā. Būtisks faktors bēgļiem ir arī savējo kopienu, viņi baidās par savu drošību un jūtas nedroši par iespēju dzīvot nošķirti no savējiem kaut kur ļoti nomaļus laukos vai mazpilsētās.

Šādā sadarbībā ir potenciāls, bet to kavē labo piemēru trūkums un informācijas trūkums par reālām iespējām un bēgļiem pieejamo palīdzības pakalpojumu grozu laukos: mājokļa atbalstu, izglītības un medicīnas pakalpojumu iespējām, sociālā mentora palīdzību, tulkus pieejamību un citiem praktiskas dabas jautājumiem.

(-) Būtiskākais trūkums pašvaldību līmenī ir mājokļu un mājokļa pieejamības risinājumu trūkums.

3. VALSTS POLITIKAS LĪMENIS

(+) Veicinošs faktors ir iespēja izmantot ES finansējumu, lai veidotu atbilstošus pakalpojumus un infrastruktūru starptautiskās aizsardzības pieprasītāju un saņēmēju atbalstam un vajadzībām.

(-) Kavējošs faktors ir politiskās gribas trūkums, veidot mērķētu atbalstu sociālekonomiskās iekļaušanas sekmēšanā un veicināt pasākumu īstenošanā uz cilvēku centrētu pieeju, kā to nosaka Latvijas konceptuālais dokuments "Latvijas izaugsmes modelis: cilvēks pirmajā vietā".

RĪCĪBAS PLĀNA 3. RV PASĀKUMOS KONSTATĒTAIS

1. SOCIĀLĀS GARANTIJAS. No intervijām gan ar tiešās, gan netiešās mērķa grupas pārstāvjiem izriet, ka finansiālais atbalsts ir nepietiekams, lai iemaksātu depozītu par mājokli un nopirktu nepieciešamās lietas patstāvīgas dzīves uzsākšanai. Arī saņemtās pārtikas un drēbju pakas nav pietiekamā apjomā un kvalitātē, lai apmierinātu vajadzības. FGD tiek secināts, ka no integrācijas viedokļa nav pamatota pabalstu sistēmas saistīšana ar NVA pienākumiem un nodarbinātības uzsākšanu.

2. SOCIĀLĀ IEKĻAUŠANĀS. Starptautiskās aizsardzības personām ir maz kontakta un komunikācijas ar vietējo sabiedrību, grūti ir sākt veidot sociālos tīklus, kas varētu palīdzēt mājokļa un nodarbinātības iegūšanā, ļautu praktizēt latviešu valodu, palīdzētu veidot savstarpējās uzticības saites, iegūt draugus un citu atbalstu. Sociālo darbinieku un sociālo mentoru pakalpojuma sniegšanā trūkst elastības attiecībā uz pakalpojuma ilgumu. Tiek norādīts, ka būtu nepieciešams to nodrošināt tik ilgi, kamēr persona jūtas pietiekami patstāvīga, lai risinātu ikdienas un krīžu situācijas. Nepieciešams novērtēt sociālo mentoru un sociālo darbinieku darbu, nosakot konkurētspējīgu atlīdzību un samazinot maksimālo klientu skaitu uz vienu sociālo darbinieku.

3. KOMPETENČU IZGLĪTĪBA. NVA atbalsts personām ar alternatīvo un bēgļa statusu, ir līdzīgs kā personām, kas saņēmušas bezdarbnieka / darba meklētāja statusu. Atbalsta pakalpojumi lielākoties tiek nodrošināti latviešu valodā, kas būtiski ierobežo personu ar bēgļa vai alternatīvo statusu iespējas tos saņemt.

4. IZGLĪTĪBA:

- a. Ņemot vērā, ka nepilngadīgajiem PM trīs mēnešu laikā jāuzsāk mācības, viņi tiek nosūtīti uz kādu no Latvijas vispārējās izglītības iestādēm. Ievietoti klasēs atbilstoši savam vecumam, lai notiktu socializēšanās ar vienaudžiem, PM nespēj uztvert mācību vielu. Atsevišķās skolās bērniem vairākas nedēļas tiek nodrošināts individuāls darbs. Valodas barjeras dēļ ir apgrūtināta gan izglītības satura uztveršana, gan komunikācija ar vienaudžiem un pedagogiem, gan vecāku saziņa ar skolu. Skolās (un arī mājasdarbu izpildei) ir nepieciešama palīdzība no skolotāja

asistenta, tulka un psihologa. Pozitīvi vērtējamās individuālās valodas nodarbības (1–2 stundas nedēļā), kas jānodrošina skolai/pašvaldībai;

- b. Tika novērota negaidīti liela atsauce no 2. FGD dalībnieku puses dalīties savā pieredzē un uzklaut citu pieredzi par izglītības jautājumiem. Īpašu aktualitāti šim jautājumam piešķīris Ukrainas civiliedzīvotāju atbalsta konteksts – bēgļu bērnu pieplūdums un skolu negatavība tos uzņemt, kas pārklājas ar PM, bēgļu un alternatīvo statusu ieguvušo bērnu uzņemšanas problēmām;
- c. Skolas gribētu saņemt kādas vadlīnijas vai mazākais valstiskā līmenī palīdzību un akceptu, ka to izmantotās metodes darbā ar bēgļu bērniem ir atzīstamas; tad tās varētu dalīties savā pieredzē un metodēs arī ar citām izglītības iestādēm;
- d. Neskatoties uz to, ka Vidējo Austrumu valstu sievietes rūpējas par māsaimniecību un nav nodarbinātas algotā darbā, viņas pašas lielākoties nav gājušas skolā, un attiecīgi neko saviem bērniem mācībās palīdzēt nevar;
- e. Intervijas ar netiešo mērķa grupu rāda bērna faktoru kā būtisku, lai paliktu dzīvot Latvijā, pat ja vecākiem pašiem ir grūti iedzīvoties. Viņi negrib raustīt bērnus, vēro, kā veicas bērniem, un izvēlas palikt, ja bērns iedzīvojas un jūtas labi.

5. NODARBINĀTĪBA:

- a. Viens no būtiskākajiem starptautiskās aizsardzības saņēmēju integrēšanas darba tirgū ieguvumiem būtu viņu prasmju izmantošana un pienesums uzņemošās valsts labklājības veicināšanā, tostarp iemaksas pensiju shēmā un nodokļu maksājumi. Attiecīgi veiksmīga iekļaušanās darba tirgū dod iespēju nodrošināt starptautiskās aizsardzības saņēmējiem ne vien drošu un pilnvērtīgu dzīvi Latvijā, bet arī piekļuvi valsts sociālās aizsardzības sistēmai. Tā kā lielākā daļa Latvijas PM ir darba spējīgā vecumā, Latvijai šī pieeja būtu ļoti iespējama un vēlama;
- b. Atbilstīga darba iegūšanu kavē valodas barjera; latviešu valodas nepārziņāšana liedz atrast darbu savā profesijā pat kvalificētiem speciālistiem, attiecīgi pat speciālisti ir spiesti strādāt vienkāršu, fizisku, zemāk apmaksātu darbu;
- c. Lai arī darba attiecības var uzsākt pēc trim mēnešiem, bez maksas atvērt bankas kontu var tikai pēc statusa saņemšanas; tas apgrūtina darba attiecību veidošanu;
- d. Iekļaušanās darba tirgū kopumā ir smagnēja, vieglāk sokas tiem starptautiskās aizsardzības saņēmējiem, kas zina krievu valodu.

6. MĀJOKLIS. Kvalitatīvo datu analīze liecina, ka mājokli ir grūti atrast, jo:

- a. Vienreizējais finansiālais atbalsts ir nepietiekams depozīta iemaksai (liela daļa no tā jau ir iztērēta ēšanai un pirmās nepieciešamības pirkumiem dzīvesvietas meklēšanas periodā);
- b. Ir augsta izīrētāju neuzticēšanās starptautiskās aizsardzības personu maksātspējai un noturībai (vēlme izīrēt īpašumu vismaz uz gadu);
- c. Nav skaidrības, kā savā starpā (īrnieks – īpašnieks) komunicēt, kā risināt potenciālus konfliktus u.tml.

Tiek norādīts, ka būtiska ir pašvaldību iesaistīšanās mājokļa jautājuma risināšanā, terminēts atbalsts ar daļēji vai pilnībā apmaksātu dzīvošanu.

6. REKOMENDĀCIJAS

Izvērtējums sniedz rekomendācijas, kuras pētnieki vērtē kā būtiskas, lai nodrošinātu starptautiskās aizsardzības pieprasītājiem un saņēmējiem mērķētu, starpinstitucionāli vienotu, savlaicīgu sociālās aizsardzības un iekļaušanas atbalstu. Rekomendācijas izriet no pētījuma rezultātiem un secinājumiem un atbilst Eiropas sociālā tiesību pīlāra principiem¹⁴³ par taisnīguma, iekļautības un vienlīdzīgu iespēju realizēšanu praksē.

Organizējot un plānojot pakalpojumus un pasākumus, būtu nepieciešams papildus domāt par kopējo sabiedrības izglītošanu un potenciāli arī iesaistīšanu, lai veicinātu personu, kurām nepieciešama starptautiskā aizsardzības integrāciju Latvijā. Līdz ar to būtu nepieciešami mērķētāki pasākumi tieši personām ar bēgļa vai alternatīvo statusu, potenciāli piesaistot tulka pakalpojumu.

STRATĒGISKĀS REKOMENDĀCIJAS

1. Būtu nepieciešams rīcībpolitikas līmenī vienoties par kopīgu redzējumu un definēt, kāds ir rīcības plāna mērķis: kas Latvijas kontekstā tiek saprasts ar starptautiskās aizsardzības saņēmēju sociālekonomisko iekļaušanu un kā tā realizējama. Izvērtējumā atklājas trīs pamatpieejas:
  - a. Ar starptautiskās aizsardzības saņēmēju integrāciju tiek saprasta nepieciešamās palīdzības sniegšana, lai atbraucēji iespējami ātri iekļautos darba tirgū;
  - b. Integrācijai ir humanitāra, uz cilvēku centrēta pieeja, attiecīgi vispirms tiek sniegta palīdzība un nodrošinātas atbraucēja vajadzības, viņam palīdz apgūt latviešu valodu, ja nepieciešams, palīdz papildināt zināšanas, prasmes un pārprofilēties, palīdz integrēties sabiedrībā un tad iegūt prasmēm un spējām atbilstošu darbu;
  - c. Starptautiskās aizsardzības saņēmēju sociālekonomiskās iekļaušanas plāns Latvijā ir drīzāk formāla nevis aktuāla nepieciešamība.

Izvērtēšanas procesā ir konstatēts, ka NVO sektors atbalsta humanitāro pieeju, pašvaldības izteikušas atbalstu integrācijai caur nodarbinātību, savukārt rīcībpolitikas līmenī ir vērojama nogaidoša attieksme un politiskās gribas trūkums, atbalstīt sociālekonomiski iekļaujošas vides veidošanu.

2. Plānot un organizēt pakalpojumus kā uz cilvēku orientētus, t.i., priekšplānā cilvēka situāciju un vajadzības, nevis pakalpojuma sniedzēju ērtību un iespējas.
3. Pakalpojumu izstrādes laikā un turpmāk to īstenošanā būtu nepieciešams izveidot pakalpojumu grozu atbilstoši laika nogriežnim un atbilstoši pakalpojumu diferenciacijai saturā un sociālajām garantijām laika periodā. Pakalpojumu secība ir jāveido tā, lai tā ir aktuāla mērķa grupai. Piemēram, plānojot valodas apguvi un līdzekļu piešķiršanu šim pakalpojumam, tiek ņemts vērā, ka PM nav motivācijas apgūt latviešu valodu, kamēr viņiem draud deportācija, nav pieņemts lēmums par statusa piešķiršanu vai tas nesakrīt ar viņu turpmākajiem mērķiem (piem., viņa mērķis ir nokļūt Vācijā).
4. Izmaiņas, kas skar attīstības plānošanas dokumenta pasākumu grozījumus starptautiskās aizsardzības saņēmējiem, būtu vēlams skatīt steidzamības kārtā Ministru kabinetā, jo tie skar būtiskas sabiedrības intereses.
5. Laikus plānot finanšu plūsmu, ja nepieciešams, arī valsts budžeta līdzekļu piesaisti, lai izvairītos no pakalpojumu pārrāvumiem un garantētu to pēctecību ES fondu plānošanas periodu pārejās.

¹⁴³ https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/economy-works-people/jobs-growth-and-investment/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_lv

6. Turpmākajā pakalpojumu izveidē un sniegšanā ir jāsekmē labās prakses pārņemšana starp institūcijām un organizācijām pēctecības nodrošināšanai, kā arī nezaudēt uzkrāto cilvēkkapitālu.

TEHNISKĀS REKOMENDĀCIJAS

1. JAUNA VIDĒJA TERMIŅA ATTĪSTĪBAS PLĀNOŠANAS DOKUMENTA IZSTRĀDE sociālekonomiskās iekļaušanas sekmēšanai un ilgtspējai Latvijā:

- a. Plānu izstrādāt starpinstitucionālās darba grupas ietvaros, piesaistot mērķa grupas pārstāvjus un NVO pārstāvjus, kā arī nodrošināt šīs grupas ietvaros turpmāko plāna uzraudzību, pasākumu koordinētu rīcību un finansējuma plānošanu vienuviet. Nepieciešams noteikt arī vienu atbildīgo institūciju plāna koordinēšanā;
- b. Sagatavot starpinstitucionālās darba grupas nolikumu, kurā precizētas darba grupas funkcijas, darbības lauks, mērķi un uzdevumi, darba grupas sastāvs (ieskaitot NVO), sanāksmju biežums, lēmumu pieņemšanas process u.tml.;
- c. Skaidri vienoties par PM, bēgļu un personu ar alternatīvo statusu uzskaiti, datu ievākšanas un uzskaites sistēmu par sniegtajiem pakalpojumiem, lai uzskaites sistēma būtu vienota visās iesaistītajās institūcijās un organizācijās. Iesaistīto pušu vidū ir jābūt vienprātīgai, kopīgai izpratnei, ko, kāpēc un kādā veidā uzskaita. Ir jānosaka viena atbildīgā institūcija, kas datus ievāc, pārbauda, apkopo un publicē. Jābūt efektīvai datu izsekojamībai un pieejamībai;
- d. Plānā definēt skaidru mērķi un vienotu izpratni par to, kas tiek sagaidīts sociālekonomiskās iekļaušanās rezultātā, piemēram, vai pietiek ar to, ka cilvēks spēj sazināties latviešu valodā un ir nodarbināts, vai svarīga būtu arī apmierinātības sajūta ar dzīvi, saites ar vietējiem, piederības sajūta Latvijai un citi aspekti. Izejot no tā, ir iespējams precīzāk plānot nepieciešamos atbalsta pasākumus;
- e. Visi līdz šim īstenotie pasākumi ir jāaktualizē darba grupas ietvaros – tā, lai tie atbilstu normatīvajiem aktiem par attīstības plānošanas sistēmu, lai tie būtu uz cilvēku centrēti – tiek sniegti laicīgi, nepieciešamajā apmērā, kvalitātē un mijiedarbībā ar citiem saistošiem pasākumiem sociālekonomiskās iekļaušanas jomā;
- f. Skaidri jādefinē Rīcības plāna 3. RV pasākumu rezultātos rādītājus: Kāds pakalpojums vai prece tiek radīta pasākuma īstenošanas rezultātā? (*outputs*); Kas ar šo pasākumu tiek panākts? (*outcomes*); Kāda ir pasākuma ilgtermiņa ietekme? (*impact*). Uz rezultātiem balstīta plāna pasākumu uzraudzība var sniegt atgriezenisko saiti par progresu (vai tā trūkumu) institūcijām un lēmumu pieņēmējiem, kuri var izmantot informāciju dažādos veidos, lai uzlabotu sniegumu;
- g. Pasākumu uzraudzībai ir jābūt nepārtrauktam procesam, kurā tiek mērīts progress ceļā uz skaidriem īstermiņa, vidēja termiņa un ilgtermiņa rezultātiem, izsekojot pierādījumus virzībai uz konkrētu, iepriekš noteiktu mērķu sasniegšanu, izmantojot rādītājus;
- h. Pasākumiem, kuriem ir būtiska ietekme uz mērķa grupu vai arī to nodrošināšanā, ir jāpiesaista lielāks apjoms finanšu resursu vai cilvēkresursu salīdzinājumā ar citiem pasākumiem, piemēram, par sociālo mentoru un sociālo darbinieku pakalpojumu būtu nepieciešams paredzēt ne tikai uz rezultātiem balstītu uzraudzību, bet arī rezultatīvo rādītāju novērtēšanu, lai noteiktu pasākuma atbilstību, efektivitāti, lietderību, ietekmi un ilgtspējību. Novērtēšanas rezultātā tiktu sniegta informācija, kas ir ticama un noderīga, ļaujot gūtās atziņas iekļaut turpmāko lēmumu pieņemšanas procesā, jo tajā ir visaptverošs skatījums uz intervenci, noskaidrojot, vai virzību uz mērķi vai rezultātu ir izraisījis pasākumā iekļautās darbības, vai arī ir kāds cits izskaidrojums pārraudzības sistēmas konstatētajām izmaiņām. Pakalpojuma kvalitātes izvērtēšanu var nodrošināt arī ārpuspakalpojumā;
- i. Izstrādāt regulējumu koordinētai darbībai sociālekonomiskās iekļaušanās pasākumu ieviešanai, īstenošanai un uzraudzībai organizācijām un valsts pārvaldes institūcijām, nosakot atbildības, pienākumus un arī lēmumu pieņemšanu;

- j. Integrācijas politikai būtu jābalstās uz jau 2017. gadā ekspertu definētajiem pamatprincipiem¹⁴⁴: migrācija kā vienmēr klātesoša parādība, integrācija kā divvirzienu process, integrācijas dimensiju savstarpējā sasaiste, dažādības atzišana, piederība kā brīva izvēle, kultūru dialogs, iekļaušana un efektīva līdzdalība, pretdiskriminācija, ilgtspēja un pēctecība.

2. SOCIĀLĀ DARBINIEKA UN SOCIĀLĀ MENTORA PAKALPOJUMS:

- a. Pakalpojuma sniedzējam jāspēj nodrošināt elastīgu pieeju pakalpojuma sniegšanā, vadoties no starptautiskās aizsardzības pieprasītāju un saņēmēju vajadzībām, identificējot rādītājus, kas sniedz informāciju par pakalpojuma efektivitāti un ietekmi, kā arī to monitorējot, piesaistot nepieciešamo skaitu sociālo darbinieku un sociālo mentoru;
- b. Ieteicams, ka starptautiskās aizsardzības persona kopā ar mentoru un sociālo darbinieku izstrādā individuālo sociālekonomiskās iekļaušanas plānu, kas nodrošina uz cilvēku centrētu, skaidri mērķētu atbalstu integrācijas procesā. Šis plāns kalpos kā ceļvedis, identificējot personas vajadzības un iespējas, un piedāvājot konkrētus pieturas punktus ceļā uz pilnvērtīgu iekļaušanos Latvijas sabiedrībā. Plānu ar noteiktu regularitāti jāatjauno un jāpapildina, lai tas elastīgi pielāgotos mainīgai situācijai;
- c. Jānodrošina kultūrorientācija un vērtīborientācija (īpaši nozīmīgi iebraucējiem no tālākām valstīm un citām kultūrām); jāsniedz palīdzība un zināšanas par praktiskām ikdienas lietām (piemēram, kā taupīt siltumu, kā veidojas rēķini); jāpalīdz veidot komunikācija ar skolu, saprast medicīnas sistēmu, izprast sociālo sistēmu u.c., individuāli izvērtējot un nodrošinot sociālā darbinieka un mentora atbalstu konkrētajai personai, cik un kādās jomās tā ir nepieciešama. Atsevišķos gadījumos laiku iespējams būtiski samazināt, bet atsevišķos – personai palīdzība iespējams būs nepieciešama krietni ilgāk, nekā tas noteikts līdz šim;
- d. Lai nodrošinātu pakalpojumu bez pārrāvumiem, ir nepieciešami finanšu līdzekļi pārredzamā periodā (nepieciešamajā laikā un apjomā) un pakalpojumu sniedzējs, kurš var pakalpojumu īstenot mērķtiecīgi un ilgtermiņā;
- e. Sociālie darbinieki un sociālie mentori jāmotivē ar konkurētspējīgu darba atlīdzību, lai šis darbs zemā atalgojuma dēļ netiek veikts kā papilddarbs, bet lai iesaistītajam personālam pakalpojuma sniegšana varētu būt pamat nodarbošanās. Ieteicams izveidojot motivācijas / bonusu programmu personālam, kas pieturētu profesionālus darbiniekus, par kuriem ir labas klientu atsauksmes;
- f. Ieteicams apsvērt mentoru specializāciju (katrs atbild par savu sfēru); tas ļautu kāpināt darbinieku profesionālismu, savas jomas pārzināšanu, kā arī veidot auglīgāku komunikāciju ar iestādēm (būtu zināmi kā kontaktpersonas);
- g. Nepieciešams nodrošināt sniegtā pakalpojuma kvalitātes izvērtēšanu. Viens no instrumentiem būtu metodika sociālo mentoru darba kvalitātes uzraudzībai (kādi rezultāti tiek gaidīti, kāda ir darbu secība ar klientu), kā arī iesaistītā personāla zināšanu pilnveide, lai tas pēc iespējas sniegtu efektīvāku atbalstu PM un personām ar bēgļa vai alternatīvo statusu individuālā sociālekonomiskā iekļaušanās plāna īstenošanā;
- h. Nepieciešams sekmēt saskaņotību ar citiem pasākumiem, kas saistīti ar starptautiskās aizsardzības saņēmēju integrēšanos sabiedrībā, piemēram, dažādu valodu tulku piesaiste, izglītības pieejamība, nodarbinātība.

¹⁴⁴Mierīņa, I., Ose, L., Kaprāns, M., & Lāce, A. (2017). Vienojošas nacionālās identitātes un Latvijas kultūrtelpas nostiprināšana. Priekšlikumi sabiedrības integrācijas politikas plānam 2019.–2025. gadam. https://www.km.gov.lv/sites/km/files/media_file/ekspertu20zinojums20vienojosas20nacionalas20identitates20un20kulturtelpas20nostiprinasanai1.pdf

3. SOCIĀLEKONOMISKĀS IEKĻAUŠANĀS PASĀKUMS (šobrīd Rīcības plānā kā 3.7. pasākums) ir jāsniedz arī turpmāk starptautiskās aizsardzības saņēmējiem, jo tas tiek novērtēts atzinīgi integrācijas sekmēšanai Latvijā – izpratnei par savām tiesībām un pienākumiem, par valsts ekonomisko un politisko situāciju, t.sk. par mājokļiem, nodarbinātību, par valsts institūcijām un to funkcijām un citiem. Sadalīt kursu divās daļās – pirms un pēc statusa iegūšanas, kur pirmā daļa vērsta uz kultūrorientāciju un informāciju par tiesībām/ pretdiskrimināciju, bet otrajā daļā sniedz padziļinātu informāciju par uzņēmējdarbības uzsākšanas iespējām, nodokļu atgūšanu, Latvijas skolu sistēmu, valsts nodrošinātajiem sociālajiem pakalpojumiem iedzīvotājiem u.tml.

4. SOCIĀLĀ SALIEDĒTĪBA, lai veicinātu saskarsmi un abpusējas izpratnes veidošanos starptautiskās palīdzības saņēmējiem un vietējo sabiedrību, nepieciešams piešķirt uz konkursu balstītu finansējumu NVO dažādu saliedēšanās un tīklošanās pasākumus starptautiskās aizsardzības saņēmējiem – gan pieaugušajiem, gan jo īpaši bērniem – organizēšanai. Tie var būt sporta un izklaides pasākumi, pārgājieni dabā, došanās uz Latvijas kultūrvēsturiskām vietām, sarunu pasākumi (dzīvās bibliotēkas), veiksmes stāsti no tiem, kas jau atraduši savu vietu Latvijā, tikšanās pašvaldībā, ar potenciālajiem darba devējiem utml. Atsevišķi šādi pasākumi var būt daļa no obligātā integrēšanās kursa.

5. LATVIEŠU VALODAS KURSUS tiek rekomendēts diferencēt atkarībā no personas statusa. PM tiek ieteikts vienkāršs kurss pamatprasmju – latīņu alfabēta, lasīt un rakstītprasmes, vienkāršu ikdienas frāžu – apguvei. Pēc statusa saņemšanas latviešu valodas prasme paver labākas darba iespējas, tādēļ tās apguvei jābūt intensīvai un ilgstošai, t.sk. kursiem ir jābūt pieejamiem arī strādājošiem, proti, kursu norises laikiem ir jābūt elastīgiem un pielāgojamiem darba grafikam. Valodas prasme ir būtisks indikators, kas liecina par personas iekļaušanos.

6. TULKA pieejamība starptautiskās aizsardzības pieprasītājiem un saņēmējiem var būt nepieciešama visos pakalpojumos dažādos līmeņos, līdz viņi ir apguvuši latviešu valodu. Rekomendējam nodrošināt iespēju pieteikt tulku vizītei pie medicīnas speciālista, parakstot darba līgumu, sazinoties ar izglītības iestādi, risinot kādus mājokļa jautājumus, komunikācijai ar valsts vai pašvaldības iestādēm u.tml. Rekomendējam arī piesaistīt un nodrošināt tulka pakalpojumu, palīdzot starptautiskās aizsardzības personām iesaistīties kvalifikācijas celšanas atbalsta pasākumos; šobrīd kvalifikācijas celšanas pasākumi pieejami tikai latviešu valodā.

7. SOCIĀLĀS GARANTIJAS. Pabalstiem jābūt periodiski indeksētiem, lai tie atbilst aktuālajām izmaksām, kā arī tie jānosaka tādā apmērā, lai personai pēc statusa saņemšanas ir spējīga atrast mājokli, iemaksāt depozītu par dzīvokli un kādu laiku iztikt (atkarīgs no definētajiem mērķiem). Sniegt iespēju saglabāt bēgļa pabalstu, ja persona ir iesaistījies izglītībā vai kvalifikācijas celšanā.

8. MEDICĪNAS PIEEJAMĪBA nebūtu jāsaista ar starptautiskās aizsardzības saņēmēja statusu. Tai būtu jābūt pieejamai atbilstoši starptautiskās aizsardzības personas vajadzībām, ievērojot vienotu pieeju ar Latvijas iedzīvotājiem.

9. MĀJOKĻA risinājumam tiek piedāvāti trīs varianti:

- a. Izvietošana ģimenēs: Ja iedzīvotāji ir gatavi uzņemt bēgļus savās mājās, viņi saņem par to zināmu atlīdzību no valsts (pēc Ukrainas iedzīvotāju izmitināšanas parauga). Šāds modelis varētu darboties sākot no statusa saņemšanas brīža līdz vienam gadam. Īpaši pozitīvi ir, ka šis risinājums veicinātu starptautiskās aizsardzības saņēmēju integrāciju sabiedrībā. Risinājuma ierobežojums: tas ir labi piemērots atsevišķu personu uzņemšanai, bet visdrīzāk nedarbosies ģimeņu izmitināšanas gadījumos. Parāli būtu jāveic informatīvs darbs ar sabiedrību, iespējas un integrācijas veiksmes stāstu popularizēšanu, lai veicinātu iedzīvotāju iesaisti un vēlmi uzņemt cilvēkus savās mājās. Papildu garantija varētu būt valsts apmaksāta mājokļa civiltiesiskā apdrošināšana, kas nav liela summa, bet var sniegt lielāku drošības sajūtu dzīvokļa īpašniekiem;
- b. Valsts garantija vai / un daļēja subsīdija, nosakot stabilu atbalstu īres un komunālo maksājumu segšanai. Atbalsts varētu būt lielāks pirmajā gadā un 3 gadu laikā pakāpeniski samazināties. Ja

iedzīvotāji būs informēti, ka atbalsts ir būtisks un ilgstošs, tas varētu mājokļu īpašniekus iedrošināt izīrēt dzīvokļus (sniegtu zināmu garantiju, ka rēķini tiks apmaksāti). Papildus garantija varētu būt valsts apmaksāta mājokļa civiltiesiskā apdrošināšana, kas nav liela summa, bet var sniegt lielāku drošības sajūtu dzīvokļa īpašniekiem;

- c. Pusceļa mājas vai sociālie dzīvokļi, kur uz vietas ir pieejams integrācijas atbalsts un citi pakalpojumi (sociālais mentors, latviešu valodas kursi, bērnu pieskatīšana, palīdzība mācībās u.c.). Dzīvošana sociālajā mājā tiek atbalstīta ar dzīvošanas izdevumu apmaksu – pirmā gadā 100 %, bet pakāpeniski šis atbalsts samazinās, motivējot uzsākt pastāvīgu dzīvi. Šādu mājokļu nodrošināšanā būtiska ir sadarbība ar pašvaldībām, arī pašvaldību iesaiste un informēšana, lai novērstu stereotipus un mazinātu pretestību pret iebraucējiem, piemēram, organizējot ekskursijas un iepazīšanos ar dzīvi pašvaldībās, kur tiek piedāvātas dzīvošanas iespējas, tikšanās ar darba devējiem, kas ir gatavi piedāvāt darbu, vietējās skolas apmeklējums u.tml. Risinājuma ierobežojums: šādu mājvietu trūkums pašvaldībās. Tomēr FGD šis tiek atbalstīts kā labs risinājums ilgtermiņā, uzskatot, ka tās būtu jāceļ, nodrošinot atbilstošu atbalstu no valsts puses.

10. NODARBINĀTĪBAS sekmēšanai būtu nepieciešama:

- a. Mijiedarbība starp darba devējiem un starptautiskās aizsardzības saņēmējiem, līdz ar to jānodrošina pasākumi, tīklošanās, darba biržas, ar nolūku veidot informācijas apmaiņu un mazināt darba devēju aizspriedumus. Iespējams rīkot ekskursijas uz potenciālajām darba vietām;
- b. Subsidētā nodarbinātība, vienkāršojot prasības un pieļaujot atsevišķu vakanču reģistrēšanu bez iepriekšēja pieteikuma NVA, bez prasībām algas apjomam un samazinot atskaišu daudzumu (nevis izejot no principa, ka ir darba vieta, tā tiek pieteikta un tiek piemeklēts darbinieks, bet atbalstot jebkuru darba devēju, kas piekritis dot darbu starptautiskās aizsardzības saņēmējam, lai arī iepriekš par to nav domājis).

11. PIEAUGUŠO IZGLĪTĪBAS JOMĀ

- a. Jāseko, lai apmācības un kursi būtu pieejami un maksimāli atbilstoši konkrēto personu vajadzībām; kursu piedāvājumu veidot pēc moduļu principa un dalīt piedāvājumu personām pirms un pēc statusa iegūšanas. Rekomendējam PM obligātos kursus (sākotnējais integrācijas kurss, latviešu valodas pamati), savukārt daļu kursu veidot kā izvēles moduļus personām pēc statusa saņemšanas; nosakot kursus kā obligātus, rēķināties ar kultūras atšķirībām un specifiku, maksimāli nodrošināt iespējas piedalītiesursos attālināti vai noskatīties to ierakstus pēc notikuma sev ērtā laikā un vietā;
- b. Iesakām veikt starptautiskās aizsardzības saņēmēju profesionālās kapacitātes novērtēšanu, sniegt karjeras konsultācijas un palīdzēt izstrādāt plānu kā karjeras ieteikums realizējams (integrējams kopējā sociālekonomiskās iekļaušanās plānā);
- c. Šobrīd piedāvātie kvalifikācijas kursi ir tikai latviešu valodā, kas būtiski ierobežo cittautiešu iespēju tajos pilnvērtīgi piedalīties. Ir jābūt iespējai piedalīties personai interesējošajosursos, piemēram, piesaistot tulkus, lai nodrošinātu personas pārprofilēšanos atbilstoši darba tirgum un veicinātu ātrāku sociālekonomisko iekļaušanos. Sadarbībā ar darba devējiem ieteicams organizēt praktiskās apmācības darba vietā (apmaksātas prakses vietas), kur personas apgūst konkrētās prasmes un ir garantēta darba vieta. Darbs pie prasmju un zināšanu uzlabošanas dod iespēju iegūt labāk apmaksātu darbu un mazināt atkarību no sociāliem pabalstiem;
- d. Iesaistīt profesionālās izglītības iestādes un augstskolas diskusijā par to, kā veicināt bēgļu un personu ar alternatīvo statusu iesaisti tālākizglītībā, maksimizējot viņu zināšanu potenciālu.

12. NEPILNGADĪGO IZGLĪTĪBA

- a. PM bērniem no PMIC “Mucenieki” pirms statusa saņemšanas rekomendējam veidot mācību klases PMIC (piem., viņus piesaistot Ropažu skolai), bet uz skolām pirms statusa iegūšanas un valodas pamatu apgūšanas bērnu nesūtīt;
- b. Apmācību laikā PMIC “Muceniekos”, nodrošināt bērniem un ģimenēm socializēšanos ar vietējiem dažādu pasākumu formā;
- c. Pieteikšanos izglītības iestādēs organizēt pēc statusa iegūšanas un pēc dzīvesvietas atrašanas;
- d. Sākotnējās apmācības bērniem ieteicams veidot pēc individuāla plāna un moduļu principa: vispirms intensīvi apgūst latviešu valodu, un pieslēdzas savai klasei sportā, mūzikā, bet, piemēram, ķīmiju mācās, kad saprot valodu. Mēģināt uztaustīt virzienu, kur bērns ir talantīgs, un piedomāt pie metodēm, kādā veidā attīstīt bērna stiprās puses;
- e. Veidot ciešu sadarbību ar ģimeni, informējot par izglītības un skolas lomu un nozīmi, ģimenes ieinteresēšana un iesaistīšana. Piemēram, Hāgā skolā ir speciāla telpa, kur bēgļu skolēna vecāki mācās valodu; šī būtu rekomendējama kā komunikācijas tiltu veidojoša, saliedējoša un mācīties motivējoša prakse arī Latvijā;
- f. Valsts līmenī izstrādāt rekomendācijas - ceļvežus¹⁴⁵ gan pedagogiem, gan vecākiem, lai sekmētu izpratni un zināšanas par bērnu iekļaušanos un mācībām Latvijas skolā.

13. SABIEDRĪBAS ATTIEKSME. Ņemot vērā, ka integrācija ir divvirzienu process un pieņemoša sabiedrība ir viens no integrācijas pamatnosacījumiem, nepieciešams vairāk iesaistīt žurnālistus starptautiskās palīdzības saņēmēju situācijas un dzīvesstāstu atspoguļojumā, ar sabiedrisko mediju palīdzību veicinot Latvijas iedzīvotājos toleranci pret daudzveidību, empātiju un izpratni par starptautiskās palīdzības saņēmēju situāciju un pretdiskrimināciju, bez kuras nav iedomājama eiropeiskas sabiedrības attīstība. Aktīvāk izplatīt “veiksmes stāstus” par tiem, kuriem izdevies veiksmīgi integrēties un atrast savu vietu Latvijā – gan Latvijas sabiedrībā, gan starp patvēruma meklētājiem, lai mazinātu negatīvos priekšstatus. Mainīt naratīvu uz bēgļiem un patvēruma meklētājiem kā cilvēkiem, kas gan paši, gan viņu bērni var sniegt ieguldījumu Latvijas ekonomikas attīstībā nelabvēlīgo demogrāfijas prognožu kontekstā.

14. Ir nepieciešams atsevišķs pētījums par citu valstu praksi – nodarbinātības, mājoķļa, izglītības, veselības, sociālā atbalsta jomās, lai var sekot jaunākajām tendencēm un praksēm, lai varētu izvērtēt un izvēlēties labākās un atbilstošākās no tām.

15. Turpmākajā pakalpojumu izveidē un sniegšanā ir jāsekmē labās prakses pārņemšana starp institūcijām un organizācijām.

---

¹⁴⁵ Vienmēr aktuāls jautājums reemigrantiem ir bērnu integrācija Latvijas skolās, kas aktuāls ir arī imigrantiem, tāpēc kā labs piemērs norādāms - Latviešu valodas aģentūra, (2021). Ceļvedis vecākiem: ģimenes atgriešanās Latvijā un bērna mācības Latvijas skolā. Pieejams: <https://maciunmacies.valoda.lv/wp-content/uploads/2021/04/ReemigrantuBerni-vecakiem.pdf>

7. IETEIKUMI PAKALPOJUMU DIZAINAM

Atbilstoši dizaina domāšanas piecu soļu modeļa principam, izvērtējumā, veidojot ieteikumus pakalpojuma dizainam, tiek izdalīti izpētes, analīzes, ideācijas, risinājumu izstrādes un ieviešanas posmi:

IZPĒTES PROCESS sastāv no izpratnes veidošanas, iesaistīto pušu apzināšanas, lietotāja viedokļa izpētes, novērojumu apkopošanas;

ANALĪZE ietver mērķauditorijas definēšanu, problēmjautājumu izpratni, izaicinājuma padziļinātu analīzi, darba uzdevuma formulēšanu;

IDEĀCIJA ietver sagatavošanos, ideju radīšanu, ideju radīšanu jaunā perspektīvā, ideju izvērtēšana;

RISINĀJUMU IZSTRĀDES laikā tiek veikta prototipēšana, testēšanas ar lietotājiem, vērtēšana, testēšana vidē;

IEVIEŠANAS POSMS sastāv no ieviešanas plānošanas, prezentācijas, nodošanas īstenošanai, ieviešanas.

Piecu soļu princips izmantots pie pakalpojumu dizaina veidošanas. Diemžēl izvērtējuma veidotāji savās iespējās un laikā, kas atvēlēts šim uzdevumam, ir ierobežoti, un jauna, kopējā pakalpojuma dizaina iespējamie prototipi satur pārmērīgi daudz nenoteiktu mainīgo, sākot jau ar nenofiksētu rīcības plāna mērķi, izpratni par sociālekonomisko iekļaušanos, attiecībām starp pakalpojuma sniedzējiem, beidzot ar pakalpojuma nodrošinātāju maiņu pēc projektu termiņu beigšanās 2022. gada decembrī.

Attiecīgi, izvērtējuma veicēji jauna pakalpojuma dizaina izstrādes procesā nespēj iekļaut tādus posmus kā vairāku iespējamo risinājumu izstrāde un prototipēšana jeb risinājumu testēšana dabīgā vidē. Tāpat informācijas avotos par dizaina domāšanas procesu¹⁴⁶ tiek uzsvērts, pieeja vislietderīgāk un efektīvāk izmantojama maz izpētītu un neskaidru produktu un pakalpojumu testēšanai. Savukārt iesaistītās institūcijas un organizācijas jau daudzus gadus ir strādājušas ar pakalpojumu nodrošināšanu un mērķa grupu un izprot gan situāciju, gan starptautiskās aizsardzības saņēmēju vajadzības un apstākļus Latvijā. Pakalpojuma dizains paredz vispirms tādu soli kā lietotāju izpēti un tikai pēc tam mērķa grupas definēšana, taču Rīcības plāna 3. RV ietvaros mērķa grupa ir zināma.

Vienlaikus izvērtējums ir ļoti centrēts uz klientu un viņa vajadzībām. Tiek izjautātas un empatizētas starptautiskās aizsardzības personu vajadzības, vēlmes un iespējas. Tiek mēģināti arī prototipēt kādi tehniski risinājumi, piemēram, jautāts PM, vai viņi būtu ar mieru strādāt kādus darbus PMIC "Mucenieki", uz ko absolūti lielākā daļa ļoti pārsteigti atbild, ka par šādu iespēju neko nav dzirdējuši, bet to darītu ļoti labprāt. Savukārt tādi pakalpojuma dizaina prototipi, kas paredzētu jauna pakalpojuma dizaina testēšanu, piemēram, sociālā mentora pakalpojumu nevis caur pakalpojuma sniedzēju PMIC, bet, piemēram, pašvaldībā, saprotamu iemeslu dēļ izvērtējumā nav iespējami. Minēto iemeslu dēļ ieskicētais pakalpojumu dizains piedāvā tikai limitētu skatījumu uz iespējamiem risinājumiem, jo iztrūkst klasisko dizaina domāšanas procesu posmu un nepiepildās visi metodes pieņēmumi. Vienlaikus, dizaina domāšanas pamatprincipi arī šī pētījuma ietvaros palīdz izgaismot iespējamo pakalpojumu struktūru, saturu un izpildījumu.

Veidojot pasākumu izstrādes gaitu (Tabula 23), tika ņemti vērā ne tikai pakalpojuma dizaina posmi, bet arī OECD izstrādātie kvalitātes izvērtēšanas kritēriji, kuri valsts institūcijām ir nozīmīgi intervences noteikšanā programmām vai pasākumiem, kuri tiek finansēti ES fondu ietvaros. Ņemot vērā, ka, balstoties uz OECD kritērijiem, tika konstruēti arī jautājumi intervijām ar tiešajām un netiešajām mērķa grupām, kā arī padziļināti pētīti Rīcības plāna 10 no 32 pasākumiem, šo kritēriju piemērošana ir vērā ņemam arī turpmākajā pasākumu pilnveidē vai pat jaunu pasākumu izstrādē, jo tie ir vērsti uz tādām jomām, kā mērķa grupu vajadzību apzināšana un pasākuma ietekmes un efektivitātes noteikšana. Pasākumu izstrādes gaitā ir iekļauti arī nosacījumi, kas izriet no normatīvajiem aktiem par attīstības plānošanu Latvijā.

¹⁴⁶ Jauns domāšanas veids jaunām problēmām. Pieejams: <https://pigeon-guitar-2f54.squarespace.com/jauns-domasanas-veids-jaunam-problemam>

Izvērtējuma autoru piedāvātie risinājumi turpmākajai pieejai pasākumu izstrādē ir balstīti uz secinājumiem, kas ir iegūti veicot Rīcības plāna un tā 3. RV pasākumu izvērtēšanu.

PASĀKUMU UZRAUDZĪBA IR REGULĀRA UN PASĀKUMI TIEK PIELĀGOTI ATBILSTOŠI SITUĀCIJAI

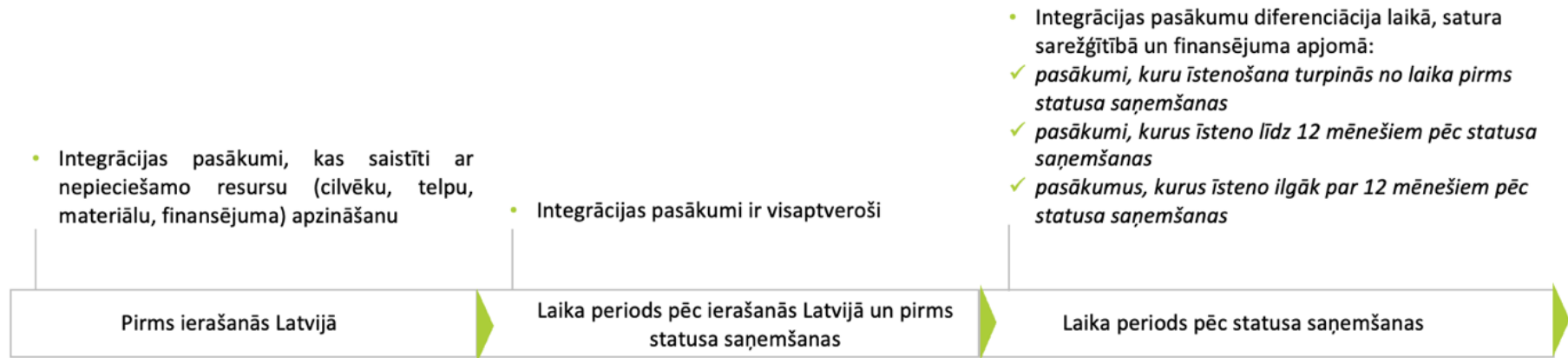
Regulārs Rīcības plāna pasākumu uzraudzības process par rezultatīvo rādītāju apkopošanu un novērtēšanu, lai nepieciešamības gadījumā varētu aktīvi rīkoties un veikt izmaiņas pasākumos atbilstoši aktuālajai situācijai.

1. Vienoties par pasākumu rādītājiem, terminoloģiju, datu apkopošanas regularitāti un veidu, kā arī datu vākšanā iesaistītām institūcijām. Datu analizēšana darba grupas ietvaros un piesaistot ārpakalpojumā;
2. Nodrošināt regularitāti pasākumu uzraudzības procesā:
  - a. Darba grupas regulāra tikšanās;
  - b. Mērķa grupas un NVO iesaiste – informācijai par izpildi, nepieciešamajām izmaiņām vai jauniem pasākumiem;
  - c. Aktualizēt attīstības plānošanas dokumentu ne retāk kā vienu reizi divos gados;
  - d. Piesaistīt finansējumu attīstības plānošanas dokumentam;
3. Veikt aptaujas 1–2 reizes gadā starptautiskās aizsardzības personām par pasākumiem, kas tiem jau tiek nodrošināti, kā arī apzinot citas viņu aktuālās vajadzības. Aptauju veikšanā būtu nepieciešams piesaistīt tulka atbalstu līdzīgi kā šī izvērtējuma laikā;
4. Vismaz trijos gados reizi veikt pasākumu, kuros sniegti pakalpojumi, kvalitātes novērtējumu.

PASĀKUMU IZKĀRTOŠANAS PIEEJA

Rīcības plāna pasākumu izstrādē būtu jānodrošina uz cilvēku centrētu pakalpojumu pieeja, ņemot vērā mērķa grupas prioritātes laika asī (PM prioritātes no personas ar bēgļa vai alternatīvo statusu ir atšķirīgas, un arī nepieciešamais finansējuma atbalsta apmērs katrā posmā ir atšķirīgs).

ILUSTRĀCIJA 10: LAIKA NOGRIEZNIS PASĀKUMU IZKĀRTOŠANAI

Avots: Civitta Latvija

PASĀKUMU IZSTRĀDĒ IR IEVĒROTS VIENOTS PROCESS, KURĀ LĪDZDARBOJAS VISAS IESAISTĪTĀS PUSES

Rīcības plāna pasākumu izstrādē jānodrošina visu iesaistīto pušu līdzdalība (piemēram, starpinstitucionālā darba grupa), kā arī atsevišķos pasākumu izstrādes posmos piesaistot mērķa grupu pārstāvjus (piemēram, fokusu grupu diskusijās, pasākuma satura prezentēšanā u.tml.), tādējādi sekmējot vienotu izpratni par pasākumu un pārliecinoties par šī pasākuma piemērotību mērķa grupai, kas ir starptautiskās aizsardzības saņēmēji, lai sekmētu tās sociālekonomisko iekļaušanos.

TABULA 23: PASĀKUMU IZSTRĀDES PROCESS

SOLIS	DARBĪBA	AKTIVITĀTES	MĒRĶIS	IESAISTĪTĀS PUSES
IZPĒTE	Izpratnes veidošana	Apkopo informāciju par situāciju	Tiek izmantota datos balstīta informācija (izvērtējumi, pētījumi, statistika) nevis pieņēmumi.	Atbildīgā institūcija / iestāde par pasākumus
	Iesaistīto pušu apzināšana	Kartē iesaistītās puses	Identificē visas institūcijas vai organizācijas, kuras nodrošina pakalpojumu vai ir mijiedarbībā ar to (sniedz savus pakalpojumus pirms vai pēc šī pakalpojuma).	Atbildīgā institūcija / iestāde par pasākumus Darba grupa
	Mērķa grupas vajadzību izpēte un to apkopošana	Fokusa grupu diskusijas Intervijas Aptaujas	Noskaidrot, vai līdz šim pasākuma ietvaros sniegtais pakalpojums: <ul style="list-style-type: none"> • atbilst mērķa grupas vajadzībām; • tiek sniegts mērķa grupai īstajā laikā (tad, kad tas ir nepieciešams); • tiek sniegts mērķa grupai nepieciešamajā kvalitātē un apjomā. Jauna pasākuma izstrādē būtu jāņem vērā mērķa grupas identificētās vajadzības, to sniegšanas brīdis un ilgums.	Atbildīgā institūcija / iestāde par pasākumus Darba grupa Mērķa grupas pārstāvji
ANALĪZE	Mērķa grupas identificēšana	Mērķa grupas kartēšana	Nepieciešams identificēt precīzi, vai šī mērķa grupa ir tā, kura saņem pakalpojumu pirms statusa piešķiršana vai pēc statusa piešķiršanas. Precizēt mērķa grupas vecumu – pilngadīgas vai nepilngadīgas personas, vai darbības vecumā, kā arī ģimenes statusu un citas raksturojošas pazīmes.	Atbildīgā institūcija / iestāde par pasākumus
	Problēmju izpratne	Pieredzes kartēšana	Detalizēti tiek atspoguļotas darbības, katrā solī norādot lietotāja pieredzi un emocijas. Identificētas tiek visas vajadzības, kuras lietotājs izjūt konkrētajā aktivitātē un procesa posmā. Uzdevums ir noteikt prioritātes izvirzītajām problēmām un izvēlēties, kuras no tām tiks risinātas turpmākā pasākuma gaitā.	Atbildīgā institūcija / iestāde par pasākumus
	Izaicinājuma padziļināta analīze	Izmanto metodi "5 "kāpēc?"" individuāli un	Šo metodi veic individuāli un pēc tam grupā. Tā mērķis, ka ar katru nākamo atbildi uz jautājumu "kāpēc?", nonākt pie "problēmas saknes".	Atbildīgā institūcija / iestāde par pasākumus

SOLIS	DARBĪBA	AKTIVITĀTES	MĒRĶIS	IESAISTĪTĀS PUSES
		apspiež diskusijā	Diskusijas laikā var vienoties arī par secību, kas palīdz nonākt līdz patiesajai problēmas saknei. Pietuvinoties patiesajai problēmai, turpmākā pasākuma izstrāde jau pēc iespējas precīzāk risinās mērķa grupas vajadzības.	Darba grupa
	Pasākuma definēšana	Darba grupā kopīgi formulē pasākumu	Pasākumam ir jābūt noformulētam vienā teikumā: <ul style="list-style-type: none"> • kuru izlasot ir skaidra problēma; • specifiskam – jāietver atbilde uz jautājumiem (ko?, kam?, lai darītu – ko?, kur?, kāpēc?); • izmērāmam – jāiekļauj izmērāmi aspekti; • orientētam uz lietotāju – jānorāda specifiska mērķa grupa, kuru ietekmē problēma. Piemēram: <i>Sociālā darbinieka un sociālā mentora pakalpojumi (kas?) pilngadīgām personām – patvēruma meklētājiem un personām ar bēgļa vai alternatīvo statusu (kam?), lai sniegtu viņām atbalstu ikdienas un krīžu situāciju risināšanā (lai darītu... – ko?) Latvijā (kur?), rosinot attīstīt jaunas iemaņas (kāpēc?).</i>	Darba grupa
IDEĀCIJA	Ideju radišana jaunā perspektīvā	Uz iepriekš definēto izaicinājumu skatīties no jaunas perspektīvas	Darba grupā diskutē par šādiem jautājumiem: <ul style="list-style-type: none"> • Kā “kāds” risinātu minēto problēmu? • Ko “kāds” uzskatītu par problēmu? • Kāpēc “kāds” šo varētu uzskatīt par problēmu? 	Darba grupa
	Ideju izvērtēšana, t.sk. no lietderības, efektivitātes un ietekmes perspektīvas	Darba grupā tiek noteikti turpmākie vērtēšanas kritēriji pasākumam	Šādi var noteikt prioritārās idejas pēc to ietekmes uz mērķa grupu, vajadzību apmierināšanu pretstatot tās organizācijas ieguldījumiem. Vienlaikus pārliecinās par saskaņotību ar starptautiskajiem vai nacionālajiem attīstības plānošanas dokumentiem vai normatīvajiem aktiem. Kādi ir plānotie rezultatīvie rādītāji: <ul style="list-style-type: none"> • Kāds pakalpojums vai prece tiek radīta pasākuma īstenošanas rezultātā? (<i>outputs</i>) • Kas tiek panākts šī pasākuma ietvaros? (<i>outcomes</i>) • Kāda ir ilgtermiņa ietekme pasākuma rezultātā? (<i>impact</i>) 	Darba grupa

SOLIS	DARBĪBA	AKTIVITĀTES	MĒRĶIS	IESAISTĪTĀS PUSES
			<p>Piemēram:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Katru gadu pakalpojumu saņem 124 pilngadīgas personas – PM un personas ar bēgļa vai alternatīvo statusu (outputs); 2. Pilngadīgās personas – PM un personas ar bēgļa vai alternatīvo statusu, ir pilnībā izpildījušas sociālekonomiskās iekļaušanas plānā noteiktos pasākumus (outcomes); 3. Pilngadīgā persona pēc statusa saņemšanas ir ieguvusi nepieciešamos resursus, lai iekļautos sabiedrībā (impact). 	
IEVIEŠANA	ieviešanas plānošanas	Pasākuma satura izstrāde un definēšana Rīcības plānā	<p>ieviešanas plānošana atspoguļo vispārīgu risinājuma apskatu un plānu tā realizācijai, koncentrējoties uz nepieciešamajiem resursiem un veicamajām darbībām.</p> <p>Tiek strukturēta informācija par situāciju:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Problēmas definējums – kādu problēmu pasākums atrisinās? Kā arī iemeslu, kāpēc problēmu vajag risināt un kādi būs ieguvumi? • Vērtība – ieguvums mērķa grupai. Kāds pasākums tiek piedāvāts? Kādi būs ieguvuma rādītāji un “sāpju” atvieglojumi? • Nozīme un ietekme – kāpēc ir būtiski risināt konkrēto problēmu un ko dos pasākuma ieviešana? Kāda ietekme būs pasākuma ieviešanai nākotnes kontekstā? <p>ieviešanas un uzraudzības darbību apraksts:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pasākuma nosaukums; • Pasākuma saskaņotība ar starptautiskajiem vai nacionālajiem attīstības plānošanas dokumentiem vai normatīvajiem aktiem; • Pasākuma darbības rezultāts / ieguvums (outcomes); • Pasākuma rezultatīvais rādītājs (outputs); • Kāda veida resursi ir jāiesaista pasākuma īstenošanā? (inputs): <p>→ Atbildīgā institūcija;</p> <p>→ Līdzatbildīgā institūcija;</p> <p>→ Finansējuma avots – valsts budžeta līdzekļi vai ES fondu finansējums, vai citi finanšu instrumenti. Finansējumu plāno gadā līdz izpildes termiņam;</p> <p>→ Materiāltehniskie resursi (piemēram, telpas) u.c.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Izpildes termiņš*. 	Atbildīgā institūcija / iestāde par pasākumus

SOLIS	DARBĪBA	AKTIVITĀTES	MĒRĶIS	IESAISTĪTĀS PUSES
			<p>Nepieciešams norādīt pasākuma izpildes termiņu un atsevišķi termiņu, kādā ir pieejams konkrētais pasākums personai.</p> <p>*Piemēram: <i>Pasākuma izpildes termiņš ir līdz 01.07.2028. Pasākums personai ir pieejams līdz 18 mēnešiem.</i></p> <p>Papildu tam būtu jānorāda:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Uzraudzības mehānisms (saskaņojams un salāgojams ar citiem Rīcības plāna pasākumiem) – cik bieži tiek pārskatīta pasākuma rādītāju izpilde, tā aktualitāte un ietekme (<i>impact</i>), kādā veidā tiek apzinātas mērķa grupas vajadzības; • Iespējamie riski pasākuma īstenošanā; • Pasākumā iesaistīto iestāžu sadarbība vai arī pasākuma saskaņotība ar citiem pasākumiem, kas tiek īstenoti pirms šī pasākuma vai pēc tā, lai netiktu kavēta sociālekonomiskā iekļaušanās. 	
	Prezentācija	Pasākuma validēšana pirms iekļaušanas Rīcības plānā	<p>Atbildīgā institūcija / iestāde par pasākumu sagatavo prezentāciju par pasākumu pirms tā iekļaušanas Rīcības plānā, lai pārlicinātos, ka izstrādātā pasākuma saturs / apjoms / īstenošanas veids ir nepieciešams mērķa grupai un tas ir efektīvs.</p> <p>Prezentācijā iekļauj tekstu un arī vizualizē.</p> <p>Prezentēšanas rezultātā var tikt papildināts vai precizēts pasākums.</p>	<p>Atbildīgā institūcija / iestāde par pasākumus</p> <p>Darba grupa</p> <p>Mērķa grupas pārstāvji</p>
	Nodošanas īstenošanai un ieviešana	Pasākuma iekļaušana Rīcības plānā	<p>Par Rīcības plāni atbildīgā institūcija / organizācija iekļauj informāciju par pasākumu Rīcības plānā un saskaņo to ar atbildīgo institūciju / organizāciju par pasākumu.</p>	<p>Atbildīgā institūcija / iestāde par Rīcības plāna izstrādi</p> <p>Atbildīgā institūcija / iestāde par pasākumus</p>

Piemēram, izvērtējuma veikšanas procesā 3. FGD laikā tika validēti pasākumi saistībā ar mājokļa, tīklošanās / saliedētības pasākumu, valodas un apmācību, nodarbinātības un izglītības pieejamības risināšanu mērķa grupai. Piemēram, diskusijas laikā tika prezentētas trīs iespējamās idejas par mājokļa problēmsituācijas risināšanu, un dalībniekiem bija iespēja izteikt viedokli par katru no šīm idejām, tādējādi visiem kopīgi nonākot pie vienas piemērotākās idejas. Atbilstoši pasākumu izstrādes procesam izvērtējuma veicēju rīcībā jau bija informācijas, ka izriet no izpētes un analīzes procesa, kā arī ņemot vērā ierobežoto laiku, daļēji tika veiktas darbības saistītas ar ideācijas un ieviešanas procesiem.

FGD LAIKĀ GŪTIE SECINĀJUMI PAR POTENCIĀLIEM RISINĀJUMIEM MĀJOKĻA, TĪKLOŠANĀS / SALIEDĒTĪBAS, VALODAS, NODARBINĀTĪBAS UN IZGLĪTĪBAS JOMĀS

1. MĀJOKLIS

Trešajā FGD tika izvērtētas idejas mājokļa problēmsituācijas risināšanai. Idejas tika izstrādātas saskaņā ar saņemto informāciju pirmajā un otrajā fokusa grupu diskusijā un intervijās ar tiešo un netiešo mērķa grupu.

1.1. Pirmā ideja: izvietošana ģimenē

PROBLĒMA, KO RISINA

- NEVAR ATRAST MĀJOKLI PĒC STATUSA SAŅEMŠANAS

SAŅEMŠANAS ILGUMS UN VEIDS

- NO STATUSA SAŅEMŠANAS VISMAZ VIENU GADU

FINANSĒJUMS

- SUBSĪDIJAS LĪDZĪGI KĀ UKRAINAS CIVILIEDZĪVOTĀJU IZMITINĀŠANAS GADĪJUMĀ (100 EUR PAR PIRMO PERSONU; 50 EUR PAR KATRU NĀKAMO; MAX 300 EUR)

Dalībnieki norādīja, kādi būtu ieguvumi un kādi būtu trūkumi, īstenojot šādu ideju.

IEGUVUMI	TRŪKUMI
<ul style="list-style-type: none"> • Gūtā pieredze ar Ukrainas iedzīvotājiem un ar tiem saistītie atbalsta veidi par mājokli Latvijā • Uzņemošajai pusei ir iespēja socializēties un izmantot lietderīgi tās rīcībā pieejamo nekustamo īpašumu • Nav būtiska ietekme uz valsts budžetu • Iebraucējam būtu lielāka iespēja veiksmīgāk integrēties sabiedrībā 	<ul style="list-style-type: none"> • Sabiedrība varētu nebūt atvērta uzņemt viesus no Tuvajiem / Tālajiem Austrumiem un eksotiskām vietām

IEGUVUMI

TRŪKUMI

- Šāds atbalsts būtu pieejams personai pēc statusa saņemšanas, un šādam atbalstam ir jābūt terminētam, taču ne mazāk kā 12 mēnešus

1.2. Otrā ideja: valsts garantija / subsīdijas

PROBLĒMA, KO
RISINA

- NEVAR ATRAST MĀJOKLI PĒC STATUSA SAŅEMŠANAS

SAŅEMŠANAS
ILGUMS UN VEIDS

- NO STATUSA SAŅEMŠANAS 1 LĪDZ 3 GADIEM

FINANSĒJUMS

- VIENAI PERSONAI 250 EUR; KATRAI NĀKAMAI PERSONAI 50 EUR MĀJOKĻA PABALSTS UN ATBALSTS KOMUNĀLAJIEM MAKSĀJUMIEM:
  1. GADĀ 100 % APJOMĀ
  2. GADĀ 70 % APJOMĀ
  3. GADĀ 50 % APJOMĀ

Diskusijas laikā sniegtā informācija par ieguvumiem un trūkumiem otrajai idejai.

IEGUVUMI

TRŪKUMI

- Pastāv iespēja no valsts puses segt civiltiesisko apdrošināšanu risku mazināšanas gadījumā
- Atbalsts būtu ilgāks, kas ir perspektīvi, un ar laiku tas mazinās, ļaujot personai kļūt patstāvīgākai

- Apdrošināšanas nesegtu nepieciešamo apmēru
- Atšķirībā no iepriekšējā varianta, šeit nebūtu iespējas dzīvot mājsaimniecībā, kas ir nozīmīga integrācijas aspektā
- Šādas idejas īstenošanā varētu trūkt politiskās gribas un turpmākā atbalsta

FGD laikā tika arī norādīts, ka pirmās idejas realizācijai ir nepieciešama sabiedrības atvērtība uzņemt un izmināt personas no Tuvajiem / Tālajiem Austrumiem, savukārt otrās idejas ieviešanā ir nepieciešama politiskā griba. Tas liecina, ka katrai no idejām būs gan savi ieguvumi, gan trūkumi.

1.3. Trešā ideja: pusceļa māja / sociālā māja

PROBLĒMA, KO RISINA

- NEVAR ATRAST MĀJOKLI PĒC STATUSA SAŅEMŠANAS

SAŅEMŠANAS ILGUMS UN VEIDS

- NO STATUSA SAŅEMŠANAS 1 LĪDZ 3 GADIEM
- ATBALSTS AR DZĪVESVIETU, MĀJOKĻA MAKSĀJUMIEM;
- SOCIĀLĀ PALĪDZĪBA (PAŠVALDĪBAS SOCIĀLAIS DARBINIEKS, PSIHOLOGS, PALĪDZĪBA DARBA MEKLĒJUMOS)

FINANSĒJUMS

- ATBALSTU SNIEDZ PAŠVALDĪBAS:
  1. GADĀ 100 % DZĪVOŠANAS IZDEVUMU APMAKSA
  2. GADĀ 50 %
  3. GADĀ PAŠVALDĪBA SEDZ 20 % NO DZĪVOŠANAS IZDEVUMIEM

Diskusijas laikā sniegtā informācija par ieguvumiem un trūkumiem trešajai idejai.

IEGUVUMI

- Šī situācija tikai apliecina, ka pašvaldībām būtu nepieciešams dzīvojamais fonds, it īpaši krīzes situācijām, piemēram, kopmītnes tipa mītne, kas neprasa būtiskus būvniecības ieguldījumus, bet gan lietderīgi izmanto pašvaldības rīcībā esošos nekustamos īpašumus
- Gūtā pieredze ar Ukrainas iedzīvotājiem un ar tiem saistītā pieeja dzīvojamā fonda gadījumā, kas ir raisījusi pašvaldībās interesi par dzīvojamā fonda sakārtošanu kopmītņu tipa mītnēm
- Tīktu sekmēta klientu loka paplašināšanās pašvaldību dzīvojamajam fondam

TRŪKUMI

- Būtiska ietekme uz pašvaldību budžetu ne tikai dzīvojamā fonda kontekstā, bet arī, ja tiek radīti parādi rēķinu nemaksāšanas rezultātā no klienta puses
- Pašvaldībās būtu nepieciešami tulki (arābu, kurdu u.c.), kas nodrošinātu šo cilvēku komunikāciju sabiedrībā vai ar speciālistiem, piemēram, psihologiem
- Daudzbērnu (un arī vairāku paaudžu) ģimenēm kopmītņu tipa mītnes nebūtu piemērotas

CIVITTA

- Visas pašvaldības nevar nodrošināt darba vietas, ja arī šīs pašvaldības nodrošinātu dzīvojamo fondu. Līdz ar to fokusēšanās ir uz lielākām pašvaldībām
- Saistošas varētu būt tās pašvaldības, kurās izglītības iestādes ir ērti sasniedzamas, un pašvaldība ir ekonomiski aktīva
- Pašvaldību iedzīvotāju neapmierinātība

2. TĪKĻOŠANĀS / SALIEDĒTĪBAS PASĀKUMI

PROBLĒMA, KO RISINA

- NEPIETIEKAMA INTEGRĀCIJA VIETĒJĀ SABIEDRĪBĀ, VIETĒJĀS SABIEDRĪBAS ATVĒRTĪBAS UN IZPRATNES TRŪKUMS

SAŅEMŠANAS ILGUMS UN VEIDS

- KOPŠ IERAŠANĀS UN GADU VĒL PĒC STATUSA SAŅEMŠANAS
- SPORTA UN IZKLAIDES PASĀKUMI, PĀRGĀJIENI DABĀ, DOŠANĀS UZ LATVIJAS KULTŪRVĒSTURISKAJĀM VIETĀM, SARUNU PASĀKUMI (DZĪVĀS BIBLIOTĒKAS), VEIKMES STĀSTI UTML.
- EKSKURSIJAS UN IEPAZĪŠANĀS AR DZĪVI PAŠVALDĪBĀS, KUR TIEK PIEDĀVĀTAS DZĪVOŠANAS IESPĒJAS UN TIKŠANĀS AR DARBA DEVĒJIEM, KAS IR GATAVI PIEDĀVĀT DARBU, SKOLAS APMEKLĒJUMS U.TML.
- KOPIENU APZINĀŠANA UN SADARBĪBA AR KOPIENĀM (*RELIĢISKĀM MUSULMAŅU KOPIENĀM, KULTŪRAS BIEDRĪBĀM U.TML.*)

DALĪBNIEKI

- PM, VIETĒJĀS ĢIMENES, STATUSU JAU SAŅĒMUŠIE

Diskusijas laikā sniegtā informācija par ieguvumiem un trūkumiem tīkļošanās / saliedētības pasākumiem.

IEGUVUMI

- Labs un atbalstāms priekšlikums
- Šobrīd KM jau PMIF projektu ietvaros to praktizē, kā vienu no prasībām nolikumā iekļaujot sadarbību ar vietējo sabiedrību

TRŪKUMI

- Būtiski trūkumi netiek identificēti, jo ir jau izveidojusies neliela pieredze šādu pasākumu organizēšanā

3. VALODA UN APMĀCĪBA

SAŅEMŠANAS LAIKS

- LĪDZ STATUSA SAŅEMŠANAI VS. PĒC STATUSA SAŅEMŠANAS
- VALODAS U.C. VEIDA APMĀCĪBA KOLERĒ AR PAŠA BĒGLA MĒRĶI. JĀNODALA - PATVĒRUMA MEKLĒTĀJI UN CILVĒKI, KAS SAŅĒMUŠI STATUSU
- KURSI MODUĻU VEIDĀ - DAĻA OBLIGĀTI, DAĻA PĒC IZVĒLES VAI BRĪVPRĀTĪGI

SAŅEMŠANAS
ILGUMS UN VEIDS

- DIFERENCĒT – LĪDZ STATUSA SAŅEMŠANAI OBLIGĀTIE VISPĀRĪGĀKI (*PAMATFRĀZES, LATĪŅU ALFABĒTS UN ZĪMJU RAKSTĪŠANA, VAIRĀK LASĪT/ RAKSTĪT PRASME ANALFABĒTIEM UN MAZIZGLĪTOTIEM; INFORMĀCIJA PAR LATVIJU, TIESISKO KĀRTĪBU..*), SAVUKĀRT PĒC STATUSA SAŅEMŠANAS – PADZIĻINĀTI
- IESPĒJA APMEKLĒT KURSUS TIEM, KAS IR NODARBINĀTI
- IESPĒJA PĀRPROFILĒTIES (TAGAD TIKAI LATVIEŠU VALODĀ)

IESTĀŽU SADARBĪBA

- VALODAS APGUVE IR AR STABILU PĒCTECĪBU NEVIS PROJEKTVEIDĪGS PASĀKUMS
- IEVIEŠAMA ATGRIEZENISKĀ SAITE, LAI MONITORĒTU KURSU KVALITĀTI UN DALĪBNIKU MOTIVĀCIJU
- IR NOVĒROJAMS INSTITŪCIJU SADARBĪBAS TRŪKUMS, IZPAUŽAS ARĪ KĀ STATISTIKAS TRŪKUMS (KAS, KO UN KĀPĒC UZSKAITA)

MĒRĶIS

- LATVIEŠU VALODAS PĀRVALDĪŠANA PAVER LABĀKAS DARBA IESPĒJAS
- VALODAS PRASME IR BŪTISKS INDIKATORS, PĒC KURA VAR NOTEIKT, CIK IZDEVUSIES VAI NEIZDEVUSIES IR INTEGRĀCIJA
- PĀRPROFILĀCIJAS IESPĒJA, DARBS ATBILSTOŠI SPĒJĀM UN INTERESĒM

Diskusijas laikā sniegtā informācija par ieguvumiem un trūkumiem valodas apguvei.

IEGUVUMI

- Potenciāli varētu nodrošināt *vaučeru* sistēmu, kad persona pat izvēlas ko grib mācīties, bet realitātē grūti strādājošs mehānisms, jo nav daudz licencētu iestāžu, kas nodrošina mācības citās valodās, kā arī būtu nepieciešamas papildus vadlīnijas par izglītības sistēmu mērķa grupai, lai spētu mērķtiecīgi apmeklēt kādas apmācības
- Latvijā atzīst citās ES valstīs izdotos dokumentus, potenciāli persona to var iegūt ārpus Latvijas attālināti citās valodās
- Minimālajai apmācību programmai būtu jābūt obligāti, līdzīgi, kā tas tiek organizēts Dānijā un Igaunijā

TRŪKUMI

- Kvalifikāciju vai pārkvalificēšanos iegūst, kārtojot kvalifikācijas eksāmenu, kas ir latviešu valodā, pielāgot dažādām valodām būtu grūti to izdarīt. Vienīgā alternatīva, pieaicinot tulku
- Nereglamentētās profesijās jau šobrīd ir vietas, kur valodu neprasa, bet tur nav nepieciešamas arī nekādas apmācības
- Lai veicinātu mērķa grupas pieejamību valodas apmācībām, būtu nepieciešama labāka koordinācija starp iestādēm, kas nodrošina kursus, tomēr «gatavas receptes» šobrīd nav

- Kursu kvalitātes monitorēšana notiek atsevišķu projektu ietvaros, vērtējot mērķa grupas apmierinātību, lai arī subjektīvi, tomēr sniedz priekšstatu par kursu kvalitāti

4. DARBA BIRŽA / SUBSIDĒTĀ NODARBINĀTĪBA

PROBLĒMA, KO RISINA

- NODARBINĀTĪBAS SEKMĒŠANA UN STEREOTIPU MAZINĀŠANA

SAŅEMŠANAS ILGUMS UN VEIDS

- KOPŠ STATUSA SAŅEMŠANAS

DALĪBNIKI

- STATUSU JAU SAŅĒMUŠIE
- ESOŠĀ ALGU SUBSĪDIJU SISTĒMA ĻOTI SMAGNĒJA: JĀREĢISTRĒJAS UN JĀPIESAKA VAKANCE NVA - PRETENDENTU IESNIEGUMU UN ATBILSTĪBAS IZVĒRTĒJUMI - TIEK PIEDĀVĀTI KANDIDĀTI - NVA KONSULTANTS AR KANDIDĀTU IERODAS UZ INTERVIJU - PRASĪBA DARBA DEVĒJAM NODROŠINĀT DARBA SAMAKSU NE MAZĀKU PAR VIDĒJO BRUTO DARBA SAMAKSU LATVIJĀ IEPRIEKŠĒJĀ GADĀ - DOTĀCIJA 1,5 MIN MĒNEŠALGAS APJOMĀ - D/LĪGUMS UZ 6+3 MĒNEŠIEM - ATSKAITES: APLIECINĀJUMS PAR D/SAMAKSAS APJOMU IEPRIEKŠĒJOS MĒNEŠOS; APLIECINĀJUMS NEATBILSTĪBAI MAKSĀTNESPĒJAS PAZĪMĒM; ATSKAITE PAR BEZDARBNIEKA NODARBINĀŠANU; ATSKAITE PAR BEZDARBNIEKA DARBA LAIKU, ALGAS ATSKAITE, BRUTO ALGAS ATSKAITE; vs.

UKRAIŅIEM - BEZ REĢISTRĒŠANĀS UN BEZ PRASĪBĀM ALGAS APJOMAM - DOTĀCIJA 1 MIN. MĒNEŠALGAS APJOMĀ

Diskusijas laikā sniegtā informācija par ieguvumiem un trūkumiem darba biržai/ subsidētai nodarbinātībai.

IEGUVUMI

- Par valodas lietošanu un iekārtošanos darbā Ukrainas gadījums ir citādāks, jo neparedz ilgstošāku palikšanu Latvijā, līdz ar to arī prasība valodas zināšanām ir mazāka. Bet bēgļu vai personu ar alternatīvo statusu palikšana Latvijā ir ilgstošāka un ar valodu tiek veicināta viņu integrācija

TRŪKUMI

- Darba biržas pasākumi darbojas uz skaitliski lielāku klientu grupu, šobrīd mērķa grupai tiek nodrošināti individuālāki pasākumi

5. IZGLĪTĪBA

DALĪBNIEKI

- PIRMSSKOLAS UN SKOLAS VECUMA BĒRNI

MĒRĶIS

- BĒRNU LABSAJŪTA,
- DROŠĪBAS SAJŪTA,
- VĒLME MĀCĪTIES

SAŅĒMŠANAS
ILGUMS UN VEIDS

DALĪTI:

- PM MUCENIEKOS – VALODAS APGUVĒ, ALFABĒTS, RAKSTĪT UN LASĪTPRASME
- KOPŠ STATUSA SAŅĒMŠANAS – PIETEIKŠANĀS SKOLĀ PĒC DZĪVESVIETAS

PROBLĒMA, KO
RISINA

- BĒRNIEM NAV JĀSĒŽ SKOLAS SOLĀ, NESAPROTOT VALODU UN NEZINOT VAI VIŅIEM TIKS PIEŠĶIRTS STATUSS;
- TIEK IZLAISTS SKOLAS MAIŅAS STRESS, PĀRCEĻOTIES NO MUCENIEKIEM UZ ĪRĒTU DZĪVESVIETU

Diskusijas laikā sniegtā informācija par ieguvumiem un trūkumiem darba biržai/ subsidētai nodarbinātībai.

IEGUVUMI

- Kopumā atbalstāms, ka PMIC “Mucenieki”, pirms bērns ir saņēmis statusu, mācības tiek nodrošinātas uz vietas vismaz sākotnējā līmenī – alfabēts, rakstīt un lasīt prasme. Jo ieliekot bērnu vecumam atbilstošā klasē bez valodas un citām zināšanām, tiek radīts lieks diskomforts
- Ir speciālas programmas / metodes, ko varētu īstenot PMIC “Mucenieki”

TRŪKUMI

- Jādomā par socializēšanās pasākumiem ar konkrētā vecuma bērniem, lai visu nodrošinot tikai PMIC “Mucenieki”, bērni nezaudē iespēju kontaktēties un socializēties ar citiem bērniem ārpus centra

FGD laikā ideju validēšana liecina, ka jau idejas posmā atbildīgajai institūcijai vai organizācijai par pasākumu ir iespēja ne tikai noteikt piemērotāko ideju, bet arī novērst nepilnības un rast risinājumus trūkumu mazināšanai pirms šī pasākuma detalizētu nosacījumu izstrādes, tādējādi aiztaupot cilvēkresursu un laika resursus, kā arī fokusējoties uz piemērotāko pasākumu un tā īstenošanas veidu mērķa grupas vajadzību apmierināšanai.

PIELIKUMS

RĪCĪBAS PLĀNA 3. RĪCĪBAS VIRZIENA PASĀKUMU IZPILDE UZ IZVĒRTĒJUMA VEIKŠANAS LAIKU

PASĀKUMA NR.	PASĀKUMS	IZPILDE	REZULTATĪVAIS RĀDĪTĀJS	KOMENTĀRS
3.1	<p>Pilotprojekts 2015.gadā, t.sk.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Latviešu valodas mācību process un tā koordinēšana nepilngadīgajiem un pilngadību sasniegušajiem PM izmitināšanas centrā; 2. PM adaptācijas programmu satura un mācību materiālu izstrāde sociālekonomiskās iekļaušanas nodrošināšanai izglītības iestādē; 3. Pedagogu profesionālās kompetences paaugstināšanas nodrošināšana; 4. 10 lekciju mācību kurss PM "Iepazīsti Latviju!", kas ietver: <ol style="list-style-type: none"> 4.1. Vispārīgu informāciju par Latvijas valsti 4.2. Praktisku informāciju par Latviju un pakalpojumiem 4.3. Informācija par iekļaušanos sabiedrībā, nediskriminācijas principi 4.4. Informāciju par dzīvokļu tirgu 4.5. Informāciju par nodarbinātību 4.6. Informāciju par izglītību 4.7. Informāciju par interešu grupām, aktivitātēm un brīvā laika pavadīšanas iespējām 4.8. Informāciju par veselības aprūpes sistēmu 4.9. Informāciju par sociālās drošības tīklu Latvijā 4.10. Informāciju par sociālās palīdzības sistēmu; 5. Ievada kursu par darba tirgu "Darba iespējas Latvijā", ieskatu darba aizsardzības principos un tml. 	Izpildīts 2015. gadā, pasākums netiek turpināts	Veikts pilotprojekts 2015. – 2016. gada periodā	<p>Pilotprojekts tika īstenots no 2015. gada beigām līdz 2016. gada vidum. Pilotprojekta darbības tika ieviestas turpmāko pasākumu īstenošanā.</p> <p>Finansējums: valsts budžeta līdzekļi</p>
3.2	Latviešu valodas mācību process un tā koordinēšana nepilngadīgajiem un pilngadību sasniegušajiem PM izmitināšanas centrā pirmos trīs mēnešus.	Īstenošanā	Latviešu valodas kuršus no 2015. gada līdz 2022. gada 3.cet. apguvušas 77 personas	Pasākums tiek īstenots kopš 2015. gada, ieskaitot 3.1. pasākuma ietvaros. Laika periodā kopš 2015.gada bijuši divi pakalpojuma sniedzēji. Pasākuma īstenošana notikusi četros posmos:

PASĀKUMA NR.	PASĀKUMS	IZPILDE	REZULTATĪVAIS RĀDĪTĀJS	KOMENTĀRS
				<p>1. 2015. gadā – īstenotājs Latviešu valodas aģentūra</p> <p>2. 2016. gada 1. februāris – 2017. gada 31. decembris, leM organizēts Projekts „Valodas sākotnējā apguve patvēruma meklētājiem”, īstenotājs Latviešu valodas aģentūra</p> <p>3. 2018. gada 2. janvāris – līdz 2020. gada 30. jūnijs, KM organizēts projekts "Atbalsta pasākumi starptautiskās aizsardzības personām II", īstenotājs Biedrība “Patvēruma “Drošā māja””</p> <p>4. 2020. gada 1. septembris – 2022. gada 31. Decembris, KM organizēts projekts " Atbalsta pasākumi starptautiskās aizsardzības personām III", īstenotājs Biedrība “Patvēruma “Drošā māja””</p> <p>Kopš 2018. gada 3.2 pasākumu un 3.9 pasākumu nodrošina viens pakalpojuma sniedzējs viena projekta ietvaros</p> <p>Finansējums: sākotnēji valsts budžeta līdzekļi, kopš 2016. gada PMIF</p>
3.3	PM adaptācijas programmu saturs un mācību materiālu izstrāde sociālekonomiskās iekļaušanas nodrošināšanai izglītības iestādē	Izpildīts, tiek aktualizēts citu pasākumu ietvaros	Izstrādāti materiāli	<p>LVA sagatavoti materiāli, kas nepieciešamības gadījumā tiek atjaunoti, t. sk. PMIF projektu ietvarā</p> <p>Finansējums: sākotnēji valsts budžeta līdzekļi, vēlāk PMIF projektu ietvaros</p>
3.4	Sagatavot grozījumus Ministru kabineta noteikumos Nr.210 "Noteikumi par pabalstu bēglim un personai, kurai piešķirts alternatīvais statuss", nosakot pabalstu personai, kurai piešķirts alternatīvais statuss, un bēglim 139,00 EUR apmērā un 97,00 EUR apmērā katram nākošajam ģimenes loceklim (atbilstoši Saeimas koalīcijas Sadarbības padomes 2015.gada 2.novembra sēdē nolemtajam).	Izpildīts	Izstrādāti grozījumi	<p>Grozījumi veikti un stājās spēkā 2016. gada janvārī. Kopš 2017. gada spēkā esoši MK 2017. gada 6. jūnija noteikumi Nr. 302 "Noteikumi par vienreizējo finansiālo atbalstu un pabalstu uzturēšanās izmaksu segšanai bēglim un alternatīvo statusu ieguvušai personai".</p>

PASĀKUMA NR.	PASĀKUMS	IZPILDE	REZULTATĪVAIS RĀDĪTĀJS	KOMENTĀRS
				<p>Vienreizējs finansiāls atbalsts 278,00 EUR un katram nākamajam ģimenes loceklim 194,00 EUR, izmaksā PMLP</p> <p>Ikmēneša pabalsts 139,00 EUR un katram nākamajam ģimenes loceklim 94,00 EUR (bēglim 10 mēnešus 12 mēnešu periodā, personai ar alternatīvo statusu 7 mēnešus 12 mēnešu periodā), izmaksā VSAA</p> <p>Finansējums: valsts budžeta līdzekļi</p>
3.5	Izvērtēt iespēju pārskatīt pabalsta uztura, higiēnas un pirmās nepieciešamības preču iegādei apmēru pārskatīšana atbilstoši Konceptijā "Par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu plānotajām darbībām"	Izpildīts	Izstrādāti MK noteikumi	<p>MK 2016.gada 12.jūlija noteikumi Nr.449 "Noteikumi par patvēruma meklētāja uzturam un dienasnaudas izmaksai paredzēto izdevumu apmēru un segšanas kārtību", PMIC izmitināta patvēruma meklētāja uztura un dienasnaudas līdzekļu apmērs noteikts 3,00 eiro</p> <p>Finansējums: valsts budžeta līdzekļi</p>
3.6	Izvērtēt iespēju nodarbināt patvēruma meklētājus pagaidu vai brīvprātīgos darbos Patvēruma meklētāju izmitināšanas centrā un tā teritorijā, sākot no pirmās ierašanās dienas. Ja nepieciešams, sagatavot grozījumus tiesību aktos, precizējot arī nepieciešamo finansējumu atbilstoši ES normatīvajam regulējumam	Izpildīts	Izstrādāti MK noteikumi	<p>MK 2016.gada 16.jūlija noteikumi Nr.489 "Patvēruma meklētāju izmitināšanas centra iekšējās kārtības noteikumi", paredzot, ka PM ir tiesības piedalīties pagaidu vai brīvprātīgajā darbā PMIC "Mucenieki"</p> <p>Papildus 2017 un 2021. gadā grozīts Imigrācijas likums, 2017. gadā nosakot, ka PM ir tiesības iesaistīties nodarbinātībā sešu mēnešu laikā kopš dokumentu iesniegšanas, savukārt 2021. gadā termiņš samazināts līdz 3 mēnešiem. PM drīkst iesaistīties nodarbinātībā ja nav saņēmis PMLP lēmumu par bēgļa vai alternatīvā statusa piešķiršanu vai atteikumu to piešķirt pēc tam, kad iesniegts iesniegums par bēgļa vai alternatīvā statusa piešķiršanu, un tas nav noticis viņa vainas dēļ</p>
3.7	Sociālekonomiskās iekļaušanas plāna parauga izstrāde, kas ietver: 1. Iepazīstināšanu ar patvēruma meklētāju pienākumiem un tiesībām;	Izpildīts	Izstrādāts plāna paraugs	<p>Plāna paraugs ticis izstrādāts, aktivitātes ieviestas citu pasākumu ietvaros (3.2; 3.8; 3.9; 3.10; 3.14; 3.15; 3.18; 3.22; 3.24; 3.25; 3.26), attiecīgi nepieciešamības gadījumā informācija tiek atjaunot PMIF projektu ietvaros</p>

PASĀKUMA NR.	PASĀKUMS	IZPILDE	REZULTATĪVAIS RĀDĪTĀJS	KOMENTĀRS
	<p>2. Atgriezeniskās saites par sociālekonomiskās iekļaušanas procesu nodrošināšanu;</p> <p>3. Informācija par Latvijas darba tirgus situāciju;</p> <p>4. Palīdzību dzīvesvietas atrašanā;</p> <p>5. Valodas apguves koordinēšanu;</p> <p>6. Integrācijas pasākumu koordinēšanu;</p> <p>7. Izglītības/ nodrošināšanu;</p> <p>8. Sociālo pamata rehabilitācijas pakalpojumu nodrošināšanu;</p> <p>9. Līdzdalības sabiedrībā nodrošināšanu;</p> <p>10. NVO, reliģisko organizāciju un brīvprātīgo piesaistīšanu atbalsta sniegšanā</p>			<p>Finansējums: sākotnēji valsts budžeta līdzekļi, PMIF</p>
3.8	<p>Sociālā darbinieka (patvēruma meklēšanas procesā 3 mēneši) un sociālā mentora (patvēruma meklēšanas procesā 3 mēneši un 12 mēneši pēc statusa saņemšanas) piesaiste katram bēglim/ģimenei, kurš sniedz atbalstu sociālekonomiskās iekļaušanas plāna ieviešanā.</p> <p>Sociālais mentors sniegs atbalstu personai tās integrācijas pārejas posmā, veidojot izpratni par dzīvi sabiedrībā, palīdzot reālā sabiedrības vidē apgūt ikdienai nepieciešamās prasmes, rosinot attīstīt un radīt jaunas iemaņas.</p> <p>Sociālie mentori sniedz atbalstu ikdienas situāciju risināšanā, kā resursus izmantojot savas zināšanas, vidē pieejamos resursus, veic situācijas apzināšanu un sniedz iespējamo risinājumu, sadarbojoties ar pašu klientu vai klienta ģimeni.</p>	Īstenošanā	<p>Vidēji gadā atbalstu saņem 390 PM un personas ar bēgļa vai alternatīvo statusu. Kopš 2016. gada atbalstu saņēmušas 1 183 personas</p>	<p>Īstenots kopš 2016. gada projekta “Dažādību veicināšana (diskriminācijas novēršana)” ietvaros, izmaksu attiecināmības termiņš līdz 2023. gada 31. decembrim.</p> <p>Periodā no 2016. gada pakalpojumu snieguši trīs dažādi pakalpojuma sniedzēji</p> <p>Finansējums: Eiropas Sociālais fonds 85 % un valsts budžeta līdzfinansējums</p>
3.9	<p>Sociālekonomiskās iekļaušanas ievadkursu programma par Latviju patvēruma meklētājiem ar praktiskās mācības nodarbībām:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Vispārīgu informāciju par Latvijas valsti, valsts iekārtu, vēsturi, kultūru, tradīcijām u.c. 2. Praktisku informāciju par Latviju un pakalpojumiem (banka, sabiedriskais transports, telefonsakari, interneta pieejamība, valūta u.c.) 3. Informācija par iekļaušanos sabiedrībā, nediskriminācijas principi. Sabiedrības rakstītās 	Īstenošanā	<p>No 2016. gada līdz 2022. gada 3. cet. ievadkursos piedalījušās 1 099 personas</p>	<p>Sākotnēji īstenots 3.1 pasākuma ietvaros par valsts budžeta līdzekļiem, kopš 2016. gada organizēts kā PMIF projekts trīs secīgos posmos, ko īstenojis viens pakalpojums sniedzējs biedrība “Patvērums “Drošā māja””:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. 2016. gada 27. jūnijs –2017. gada 31. decembris, KM organizēts projekts “Atbalsta pasākumi starptautiskās aizsardzības personām”

PASĀKUMA NR.	PASĀKUMS	IZPILDE	REZULTATĪVAIS RĀDĪTĀJS	KOMENTĀRS
	<p>un nerakstītās normas, ētika. Sadzīves konteksti, iespējamās kultūru atšķirības – komunikācijas atšķirības, reliģiskās atšķirības, atšķirīga attieksme pret konflikta situācijām, lēmumu pieņemšanu, laika izjūtu, personīgo atbildību u.c.</p> <p>4. Informāciju par dzīvokļu tirgu – iespējas īrēt, īres līgumi, maksāšanas iespējas</p> <p>5. Informāciju par nodarbinātību. Pašreizējā situācija Latvijā. Darba meklēšana, mācību iespējas, atbalsts bezdarbniekam. Bezdarbnieka tiesības un pienākumi. Piekļuve darba tirgum. Institūcijas, kas sniedz atbalstu bezdarbniekiem</p> <p>6. Informāciju par izglītību. Izglītības sistēma, izglītības iestādes, izglītības apgūšanas iespējas, vispārējā izglītība. Izglītība pieaugušajiem</p> <p>7. Informāciju par interešu grupām, aktivitātēm un brīvā laika pavadīšanas iespējām un institūcijām, kas to nodrošina</p> <p>8. Informāciju par veselības aprūpes sistēmu (ģimenes ārsti, speciālisti, veselības aprūpes pakalpojumi pieaugušajiem un bērniem, maksas pakalpojumi, medicīnas pakalpojumu pieejamība un apmaksā valsts programmu ietvaros, DEĀK darbība, veselības apdrošināšanas iespējas)</p> <p>9. Informāciju par sociālās drošības tīklu Latvijā. Sociālās apdrošināšanas sistēma</p> <p>10. Informāciju par sociālās palīdzības sistēmu. Institūcijas, kur var vērsties, lai saņemtu sociālās garantijas</p>			<p>2. 2018.gada 1. janvāris – 2020. gada 30. jūnijs, KM organizēts projekts “Atbalsta pasākumi starptautiskās aizsardzības personām II”</p> <p>3. 2020. gada 1. septembris– 2022. gada 31. decembris, KM organizēts projekts “Atbalsta pasākumi starptautiskās aizsardzības personām III”</p> <p>Kopš 2018. gada 3.2 pasākumu un 3.9 pasākumu nodrošina viens pakalpojuma sniedzējs viena projekta ietvaros</p> <p>Finansējums: sākotnēji valsts budžeta līdzekļi, kopš 2016. gada PMIF</p>
3.10	Sociālo rehabilitācijas pakalpojumu pieejamības nodrošināšana patvēruma meklētājiem atbilstoši veselības stāvokļa novērtējumam, lai nodrošinātu personas spēju piedalīties sociālekonomiskās iekļaušanas pasākumos	Īstenošanā	–	Pakalpojumi, ja tādi nepieciešami, tiek nodrošināti pakalpojumu īstenošanai piešķirto valsts budžeta līdzekļu ietvaros atbilstoši pakalpojumu sniegšanai noteiktajiem vispārējiem kritērijiem. Ņemot vērā, ka nav sniegti dati, kāds ir bijis nepieciešamais

PASĀKUMA NR.	PASĀKUMS	IZPILDE	REZULTĀTĪVAIS RĀDĪTĀJS	KOMENTĀRS
				finansējums pasākuma īstenošanai, var secināt, ka pieprasījums pēc pakalpojuma kopš 2015. gada nav bijis. Finansējums: valsts budžeta līdzekļi
3.11	Sociālekonomiskā iekļaušana ar nodarbinātības palīdzību:	Īstenošanā	Kopš 2016. gada bezdarbnieka statuss piešķirts 440 reizes (vienai personai var tikt piešķirts vairākas reizes) Kopš 2016. gada ar NVA palīdzību darbā iekārtotas 112 personas Aktivitātes tiek īstenotas vienkopus, nodrošinot bēgļiem un personām ar alternatīvo statusu konsultācijas un piedāvājot atbilstošus citus atbalsta pasākumus, piemēram, latviešu valodas kursus. Kopš 2016. gada nodrošinātas 33 konsultācijas Rīkoti vakanču gadatirgi, konsultācijas ar darba devējiem, kas būtu gatavi nodarbināt bēgļus un personas ar alternatīvo statusu. Kopš 2020. gada pakalpojums "Latviešu valodas mentora pakalpojums nodarbinātajiem bēgļiem"	NVA atbalsta pakalpojumi tiek nodrošināti līdzīgi, kā citām personām, kurām piešķirts bezdarbnieka / darba meklētāja statuss. Statuss tiek piešķirts praktiski visiem bēgļiem vai personām ar alternatīvo statusu, kas to pieprasa. Pakalpojumi, kas attiecas tieši personām ar bēgļa vai alternatīvo statusu ir valsts valodas apguve un „Latviešu valodas mentora pakalpojums nodarbinātajiem bēgļiem un personām ar alternatīvo statusu”. Finansējums: valsts budžeta līdzekļi, ESF projekti "Atbalsts bezdarbnieku izglītībai" un "Jauniešu garantijas"
	1. bezdarbnieku/ darba meklētāja statusa piešķiršanu atbilstoši Bezdarbnieku un darba meklētāju likumam			
	2. klienta profilēšanu			
	3. individuālā darba meklēšanas plāna izstrādi			
	4. karjeras konsultācijas			
	5. sadarbību ar darba devēju			

PASĀKUMA NR.	PASĀKUMS	ĪZPILDE	REZULTATĪVAIS RĀDĪTĀJS	KOMENTĀRS
	6. sadarbību ar sociālo mentoru		un personām ar alternatīvo statusu” nodrošināts 7 personām –	
	7. klientam piemēroto aktīvo darba tirgus politikas pasākumu piedāvāšanu		Kopš 2016. gada nodrošinātas dažāda veida apmācības 5 personām	
	8. valsts valodas apguvi		Kopš 2016. gada nodrošinātas dažāda veida apmācības 155 personām	
	9. konkurētspējas paaugstināšanas pasākumus		Kopš 2016. gada nodrošinātas kurss valsts valodas prasmes attīstīšanai 4 personām	
	10. subsidētu darba vietu		Kopš 2016. gada pakalpojums nodrošināts 3 personām	
	11. mācības pie darba devēja		Kopš 2016. gada pakalpojums nodrošināts 1 personai	
	12. dalību algotajos pagaidu sabiedriskajos darbos		–	
3.12	Valsts sociālie pabalsti	Īstenošanā citu pasākumu ietvaros	–	Nodrošinātie pabalsti, kas ietverti 3.4, 3.5, 3.19, 3.20 pasākumu ietvaros
3.13	No valsts budžeta kompensēti faktiskie izdevumi par nepavadīta nepilngadīga bērna uzturēšanu audžuģimenē (vidēji 1 bērnam 250 eiro mēnesī)	Īstenošanā	–	Pakalpojumi, ja tādi nepieciešami, tiek nodrošināti pakalpojumu īstenošanai piešķirto valsts budžeta līdzekļu ietvaros atbilstoši pakalpojumu sniegšanai noteiktajiem vispārējiem kritērijiem. Ņemot vērā, ka nav sniegti dati, kāds ir bijis nepieciešamais finansējums pasākuma īstenošanai, var secināt, ka pieprasījums pēc pakalpojuma kopš 2015. gada nav bijis.

PASĀKUMA NR.	PASĀKUMS	IZPILDE	REZULTATĪVAIS RĀDĪTĀJS	KOMENTĀRS
				Finansējums: valsts budžeta līdzekļi
3.14	Nepilngadīgu PM vispārējās izglītības ieguves nodrošināšana izglītības iestādēs, kas īsteno izglītības programmu valsts valodā	Īstenošanā	–	<p>MK 2016.gada 26.jūlija noteikumi Nr.488 „Kārtība, kādā nepilngadīgam patvēruma meklētājam nodrošina izglītības ieguves iespējas”, kas nosaka izglītības ieguves iespējas PM iegūt vispārējo izglītību</p> <p>Finansējums: valsts budžeta līdzekļi</p>
3.15	Nepilngadīgu PM un jauniešu PM profesionālās izglītības ieguves nodrošināšana profesionālās izglītības iestādēs	Īstenošanā	–	<p>MK 2016.gada 26.jūlija noteikumi Nr.488 „Kārtība, kādā nepilngadīgam patvēruma meklētājam nodrošina izglītības ieguves iespējas”, kas nosaka izglītības ieguves iespējas PM iegūt profesionālo izglītību. Kopš 2015. gada nav bijusi nepieciešamība nodrošināt profesionālās ievirzes izglītību PM, paredzētie budžeta līdzekļi ir tikuši pārdalīti citām vajadzībām</p> <p>Finansējums: valsts budžeta līdzekļi</p>
3.16	Nepilngadīgu patvēruma meklētāju nodrošināšana ar izglītības apguvi izglītības iestādē saskaņā ar pašvaldību funkcijām	Īstenošanā, tiek pildīts citu pasākumu ietvaros	–	<p>Pasākums tiek īstenots 3.14 un 3.15 pasākumu ietvaros</p> <p>Finansējums: valsts budžeta līdzekļi</p>
3.17	Sociālā atbalsta nodrošināšana PM ģimenēm pašvaldībā	Īstenošanā, tiek pildīts citu pasākumu ietvaros	–	<p>Pasākums nosaka sociālā pedagoga nodrošināšanu PM, kas tiek attiecīgi īstenots 3.14 un 3.15 pasākumu ietvaros, jo ir daļa no izglītības iestādē piedāvātās speciālistu komandas</p> <p>Finansējums: valsts budžeta līdzekļi</p>
3.18	Atbalstīt bēgli mājoĶļa ģīrei: Nodrošināt personām, kas saņēmušas statusu informāciju par Latvijā pieejamajām mazzcenu ģīres dzīvesvietām, t.sk.: 3. Izvērtēt iespējas ieviest aizdevumu, kas atmaksājams no personai izmaksājamā pabalsta, pirmajai ģīres iemaksai/garantijai.	Izpildīts	Izstrādāts informatīvais ziņojums, 2017.–2018. gadu periodā veikts pilotprojekts	<p>Izstrādāts EM informatīvais ziņojums "Par iespējamiem mājoĶļa pieejamības risinājumiem bēgļiem un personām, kuras ir ieguvušas alternatīvo statusu", kas apstiprināts ar MK 2017.gada 8.augustā. Papildus 2017–2018 gadā tika veikts SIF organizēts pilotprojekts 3 ģīmenēm Jelgavas valstspilsētas un Rīgas valstspilsētas pašvaldībās, kura ietvaros tika izstrādāti divi ziņojumi par to gaitu 2017. gadā</p>

PASĀKUMA NR.	PASĀKUMS	IZPILDE	REZULTĀTĪVAIS RĀDĪTĀJS	KOMENTĀRS
				<p>“Sabiedrības integrācijas fonda un Latvijas Pašvaldību savienības pārskats par pilotprojekta īstenošanas rezultātiem un problēmām, kas rada ietekmi uz personu spēju efektīvi integrēties sabiedrībā kā arī priekšlikumi, kas saistīti ar nepieciešamo finansējumu personu efektīvai integrācijai sabiedrībā” un 2018. gadā “Informatīvais ziņojums “Par pilotprojekta mājokļa nodrošināšanai ģimenēm, kurām piešķirts bēgļa vai alternatīvais statuss, turpināšanu””. Pēc 2018. gada ziņojuma tika nolemts pilotprojektu turpināt ar 2 ģimenēm, bet tālāki ziņojumi tā īstenošanā nav pieejami.</p> <p>Finansējums: valsts budžeta līdzekļi</p>
3.19	Patvēruma likuma 37.pantā noteiktā pabalsta izmaksas nodošana LM institūcijām un uz Patvēruma likuma 37.panta 3.daļā noteiktā deleģējuma Ministru kabinetam grozījumu izstrāde	Izpildīts, un turpmāk tiek īstenots cita pasākuma ietvaros	Likuma grozījumi	<p>2017. gada 1. jūnijā stājās spēkā veiktie grozījumi Patvēruma likuma 53. pantā, nosakot, ka ja bēglim vai alternatīvo statusu ieguvušai personai nav pietiekamu līdzekļu, tai ir tiesības saņemt vienreizējo finansiālo atbalstu un/vai pabalstu uzturēšanās izmaksu segšanai, pasākums tiek īstenots 3.4 pasākuma ietvaros</p> <p>Finansējums: valsts budžeta līdzekļi</p>
3.20	Sagatavot grozījumus normatīvajos aktos, kas noteiktu, ka pašvaldība personai, kam piešķirts alternatīvais vai bēgļa statuss var piešķirt sociālo palīdzību (šobrīd sociālo palīdzību – GMI, dzīvokļa pabalstu, vienreizēju pabalstu ārkārtas situācijā un citus pašvaldības sociālās palīdzības pabalstus var saņemt tikai bēglis, alternatīvā statusa ieguvējs tikai vienu no sociālās palīdzības pabalstiem – GMI 49,50 EUR).	Izpildīts	Likuma grozījumi	<p>2015. gada 26. novembrī tika veikti grozījumi Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā, nosakot, ka tiesības saņemt likumā minētos pamata sociālās palīdzības pabalstus, GMI līmeņa nodrošināšanai, patversmes un naktspatversmes pakalpojumus, kā arī sociālā dienesta informāciju un konsultācijas ir personām, kuras uzturas Latvijā Republikā un kurām piešķirts alternatīvais statuss, kā arī šo personu ģimenes locekļiem, kuri uzturas Latvijā Republikā. GMI līmenis kopš 2021.gada 1.janvārā ir noteikts 109,00 EUR pirmajai vai vienīgajai personai mājāsaimniecībā, 76,00 EUR katrai nākamajai personai mājāsaimniecībā</p>

PASĀKUMA NR.	PASĀKUMS	IZPILDE	REZULTATĪVAIS RĀDĪTĀJS	KOMENTĀRS
3.21	Sagatavot un iesniegt MK informatīvo ziņojumu par bēgļu un personu ar alternatīvo statusu uzņemšanas un sociālekonomiskās iekļaušanas pasākumu ietekmi uz pašvaldību budžetiem, balstoties uz katras nozares ministrijas iesniegto VARAM informāciju par ietekmi uz pašvaldību budžetiem savā atbildības jomā un sagatavotiem priekšlikumiem pašvaldību izdevumu kompensācijai no valsts budžeta	Izpildīts	Izstrādāts informatīvais ziņojums	<p>Finansējums: valsts budžeta līdzekļi</p> <p>2016. gada 20. septembrī MK izskatīts VARAM sniegtais informatīvais ziņojums "Par bēgļu un personu ar alternatīvo statusu uzņemšanas un sociālekonomiskās iekļaušanas pasākumu ietekmi uz pašvaldību budžetiem".</p> <p>Kopš 2017. gada (par izmaksām par 2016. gadu) VARAM no valsts budžeta programmas "Līdzekļi neparedzētiem gadījumiem" pašvaldībām piešķirt finansējumu, lai kompensētu faktiskos izdevumus, kas radušies, sniedzot finansiālo un materiālo palīdzību bēgļu un personu ar alternatīvo statusu uzņemšanas un sociālekonomiskās iekļaušanas pasākumiem iepriekšējā gadā. Pasākums tiek īstenots sasaistē ar 3.20 pasākumu</p>
3.22	Tulku pakalpojumi un to koordinācija saziņai ar pakalpojumu sniedzējiem, tai skaitā (pašvaldību un valsts darbiniekiem, ārstiem, pedagogiem, NVO darbiniekiem u.c. personām) tulku mācības par pakalpojuma sniegšanas specifiku	Īstenošanā	Kopš 2016. gada pasākums nodrošināts 6 634 reizes 1 467 klientiem	<p>Finansējums: valsts budžeta līdzekļi</p> <p>Pasākums īstenots kopš 2016. gada kā KM organizēts PMIF projekts trīs secīgos posmos, ko īstenojis viens pakalpojums sniedzējs biedrība "Patvērums "Drošā māja"":</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. 2016. gada 18. maijs –2017. gada 31. decembris, KM organizēts projekts "Informācijas centrs imigrantiem" 2. 2018.gada 1. janvāris – 2020. gada 30. jūnijs, KM organizēts projekts "Informācijas centrs imigrantiem" 3. 2020. gada 1. jūlijs– 2022. gada 31. decembris, KM organizēts projekts "Informācijas centrs iebraucējiem II" <p>Kopš 2016. gada 3.22, 3.23, 3.24, 3.25, 3.26 pasākumus nodrošina viens pakalpojuma sniedzējs viena projekta ietvaros</p> <p>Finansējums: PMIF</p>

PASĀKUMA NR.	PASĀKUMS	IZPILDE	REZULTĀTVAIS RĀDĪTĀJS	KOMENTĀRS
3.23	Dažādu jomu speciālistu mācības starpkultūru jautājumos (pašvaldību darbinieki, sociālie darbinieki NVA speciālisti, NVO eksperti (2 dienu intensīvas mācības un zināšanu papildināšanas seminārs vismaz 1 reizi ceturksnī)	Īstenošanā	No 2016. gada līdz 2020. gadam mācībās piedalījies 951 speciālists	<p>Pasākums īstenots kopš 2016. gada kā KM organizēts PMIF projekts trīs secīgos posmos, ko īstenojis viens pakalpojums sniedzējs biedrība "Patvērums "Drošā māja"":</p> <ol style="list-style-type: none"> 2016. gada 18. maijs –2017. gada 31. decembris, KM organizēts projekts "Informācijas centrs imigrantiem" 2018.gada 1. janvāris – 2020. gada 30. jūnijs, KM organizēts projekts "Informācijas centrs imigrantiem" 2020. gada 1. jūlijs– 2022. gada 31. decembris, KM organizēts projekts "Informācijas centrs iebraucējiem II" <p>Kopš 2016. gada 3.22, 3.23, 3.24, 3.25, 3.26 pasākumus nodrošina viens pakalpojuma sniedzējs viena projekta ietvaros</p> <p>Finansējums: PMIF</p>
3.24	<p>Informācijas centrs patvēruma meklētājiem, bēgļiem un personām ar alternatīvo statusu, kas nodrošinās šādus pakalpojumus:</p> <ol style="list-style-type: none"> regulāri atjaunotu informāciju par pakalpojumiem mērķa grupai; regulāri atjaunotu informāciju par pakalpojumiem dažādu jomu speciālistiem; regulāru informāciju Latvijas sabiedrībai par sociālekonomiskās iekļaušanas praksi, rezultātiem un aktualitātēm; pastāvīgi pieejamu speciālistu atbalstu (situācijām, kad tas nav pieejams pašvaldībā) –psihologa, jurista, sociālā darbinieka konsultācijas informatīvā tālruņa līnijas darbību (darba laikā) sabiedrības iniciatīvu reģistrāciju un atbalsta koordināciju (skat 3.25) tulku pakalpojumus un to koordināciju saziņai ar pakalpojumu sniedzējiem (skat.3.22) 	Īstenošanā	Kopš 2015. gada konsultācijas sniegtas 12 545 reizes 8 930 personām, aktivitātes tiek sniegtas vienkopus, nav iespējams izdalīt atsevišķi	<p>Pasākums īstenots kopš 2015. gada. Sākotnēji no 2015. gada līdz 2016. gada 14. martam organizēts kā līdzdarbības līgums ar KM un biedrību "Patvērums "Drošā māja" par atsevišķu valsts pārvaldes uzdevumu veikšanu. No 2016. gada kā KM organizēts PMIF projekts trīs secīgos posmos, ko īstenojis viens pakalpojums sniedzējs biedrība "Patvērums "Drošā māja"":</p> <ol style="list-style-type: none"> 2016. gada 18. maijs –2017. gada 31. decembris, KM organizēts projekts "Informācijas centrs imigrantiem" 2018.gada 1. janvāris – 2020. gada 30. jūnijs, KM organizēts projekts "Informācijas centrs imigrantiem" 2020. gada 1. jūlijs– 2022. gada 31. decembris, KM organizēts projekts "Informācijas centrs iebraucējiem II"

PASĀKUMA NR.	PASĀKUMS	IZPILDE	REZULTĀTĪVAIS RĀDĪTĀJS	KOMENTĀRS
	8. dažādu jomu speciālistu mācības starpkultūru jautājumos (skat. 3.23)			<p>Kopš 2016. gada 3.22, 3.23, 3.24, 3.25, 3.26 pasākumus nodrošina viens pakalpojuma sniedzējs viena projekta ietvaros</p> <p>Finansējums: valsts budžeta līdzekļi, PMIF</p>
3.25	Sabiedrības iniciatīvu reģistrāciju un atbalsta koordināciju (NVO pieteikumi, reliģisko organizāciju pieteikumi, citas pilsoniskās sabiedrības iniciatīvas) – pakalpojums tiks piesaistīts Informācijas centram (skat.3.24)	Īstenošanā, tiek pildīts citu pasākumu ietvaros	–	<p>Pasākums īstenots kopš 2015. gada saskaņā ar 3.24 pasākumu, ko atsevišķi nav iespējams izdalīt. Sākotnēji no 2015. gada līdz 2016. gada 14. martam organizēts kā līdzdarbības līgums ar KM un biedrību "Patvērums "Drošā māja" par atsevišķu valsts pārvaldes uzdevumu veikšanu. No 2016. gada kā KM organizēts PMIF projekts trīs secīgos posmos, ko īstenojis viens pakalpojums sniedzējs biedrība "Patvērums "Drošā māja"":</p> <ol style="list-style-type: none"> 4. 2016. gada 18. maijs –2017. gada 31. decembris, KM organizēts projekts "Informācijas centrs imigrantiem" 5. 2018.gada 1. janvāris – 2020. gada 30. jūnijs, KM organizēts projekts "Informācijas centrs imigrantiem" 6. 2020. gada 1. jūlijs– 2022. gada 31. decembris, KM organizēts projekts "Informācijas centrs iebraucējiem II" <p>Tiek īstenots 3.24 pasākuma ietvaros</p> <p>Kopš 2016. gada 3.22, 3.23, 3.24, 3.25, 3.26 pasākumus nodrošina viens pakalpojuma sniedzējs viena projekta ietvaros</p> <p>Finansējums: valsts budžeta līdzekļi, PMIF</p>
3.26	Pasākumi pilsoniskās sabiedrības iesaistei, NVO līdzdarbības līgumu uzraudzība un koordinācija	Īstenošanā, tiek pildīts citu pasākumu ietvaros	–	<p>Pasākums īstenots kopš 2015. gada saskaņā ar 3.24 pasākumu, ko atsevišķi nav iespējams izdalīt. Sākotnēji no 2015. gada līdz 2016. gada 14. martam organizēts kā līdzdarbības līgums ar KM un biedrību "Patvērums "Drošā māja" par atsevišķu valsts pārvaldes uzdevumu veikšanu. No 2016. gada kā KM organizēts PMIF projekts trīs secīgos posmos, ko</p>

PASĀKUMA NR.	PASĀKUMS	IZPILDE	REZULTATĪVAIS RĀDĪTĀJS	KOMENTĀRS
				<p>īstenojis viens pakalpojums sniedzējs biedrība "Patvērums "Drošā māja"":</p> <ol style="list-style-type: none"> 2016. gada 18. maijs –2017. gada 31. decembris, KM organizēts projekts "Informācijas centrs imigrantiem" 2018.gada 1. janvāris – 2020. gada 30. jūnijs, KM organizēts projekts "Informācijas centrs imigrantiem" 2020. gada 1. jūlijs– 2022. gada 31. decembris, KM organizēts projekts "Informācijas centrs iebraucējiem II" <p>Tiek īstenots 3.24 pasākuma ietvaros Kopš 2016. gada 3.22, 3.23, 3.24, 3.25, 3.26 pasākumus nodrošina viens pakalpojuma sniedzējs viena projekta ietvaros</p> <p>Finansējums: valsts budžeta līdzekļi, PMIF</p>
3.27	Noteikt izglītības atzīšanas sistēmu izglītības atzīšanai pie neesošas dokumentācijas	Izpildīts	–	<p>Nepilngadīgi PM, bēgļi un personas ar alternatīvo statusu tiek uzņemtas izglītības iestādē arī bez attiecīgas dokumentācijas un nav nepieciešama izglītības atzīšana Akadēmiskās izglītības centrā</p>
3.28	Vispārējās un profesionālās izglītības iestāde veido atvērtu un iekļaujošu mācību vidi, t.sk. skolēnu un vecāku attieksmes un izpratnes ziņā	Īstenošanā, tiek pildīts citu pasākumu ietvaros	–	<p>Pasākums tiek īstenots 3.14 un 3.15 pasākumu ietvaros, atsevišķi pasākumi šī pasākuma ietvaros netiek veikti</p> <p>Finansējums: valsts budžeta līdzekļi</p>
3.29	Sociālekonomiskā iekļaušana profesijā nepilngadīgajiem patvēruma meklētājiem profesionālās izglītības iestādē	Īstenošanā, tiek pildīts citu pasākumu ietvaros	–	<p>Pasākums tiek īstenots 3.15 pasākuma ietvaros, taču kopš 2015. gada nav ticis nodrošināts un finansējums pārdalīts citām vajadzībām</p> <p>Finansējums: valsts budžeta līdzekļi</p>
3.30	PM asistenta pakalpojuma izglītības iestādē nodrošināšana	Izpildīts	–	<p>PM izglītības iestādē tiek sniegts tāds pats atbalsts, kā citiem izglītojamajiem atbilstoši MK 2012. gada 9. oktobra noteikumiem nr. 695 "Kārtība, kādā piešķir un finansē asistenta pakalpojumu izglītības iestādē".</p>

PASĀKUMA NR.	PASĀKUMS	IZPILDE	REZULTĀTĪVAIS RĀDĪTĀJS	KOMENTĀRS
				Kopš 2015. gada nav sniegts finansējums šim pasākumam Finansējums: valsts budžeta līdzekļi
3.31	Pedagogu profesionālās kompetences paaugstināšanas nodrošināšana	Īstenošanā	No 2015. gada līdz 2016. gada kursos piedalījušies 448 pedagogi	Pasākums ir ticis nodrošināts periodā no 2015. gada līdz 2016. gadam, kā īstenotāji ir bijuši LVA un IZM. Šobrīd tiek nodrošināti atsevišķi kursi to skolu pedagogiem, kurās tiek izglītoti nepilngadīgi PM, bēgļi vai personas ar alternatīvo statusu. Finansējums: valsts budžeta līdzekļi
3.32	Izvērtēt iespēju nodrošināt personai apgūt kādas citas ES dalībvalsts valodu, lai veiksmīgāk iekļautos darba tirgū (atbilstoši Saeimas koalīcijas Sadarbības padomes 2015.gada 2.novembra sēdē nolemtajam)	Īstenošanā, tiek pildīts citu pasākumu ietvaros	–	Pasākums tiek nodrošināts 3.14 un 3.15 pasākumu ietvaros, kur PM, bēgļi vai personas ar alternatīvo statusu citas ES valodas apgūst noteikto mācību standarta satura ietvaros, kas, piemēram, ir angļu, vācu, krievu u.c valoda atkarībā no izglītības iestādes. Tāpat pasākumu ir iespējams īstenot 3.11 pasākuma ietvaros, kur NVA nodrošina dažādu apmācību kursu iespējās, t. sk. valodas apmācību iespējas personām ar bezdarbnieka statusu Finansējums: valsts budžeta līdzekļi

CIVITTA Estonia
info.ee@civitta.com
+372 646 448 8
www.civitta.ee

CIVITTA Latvia
Info.lv@civitta.com
+371 277 055 85
www.civitta.lv

CIVITTA Lithuania
info.lt@civitta.com
+370 685 266 80
www.civitta.lt

CIVITTA Finland
Info.fi@civitta.com
+358 505 261 694
www.civitta.fi

CIVITTA Denmark
Info.dk@civitta.com
+452 762 80 83
www.civitta.com

CIVITTA Poland
Info.pl@civitta.com
+48 690 001 286
www.civitta.pl

CIVITTA Slovakia
info.sk@civitta.com
+421 901 700 574
www.civitta.sk

CIVITTA Ukraine
Info.ua@civitta.com
+380 442 270 140
www.civitta.com.ua

CIVITTA Belarus
Info.by@civitta.com
+375 296 018 517
www.civitta.by

CIVITTA Romania
Info.ro@civitta.com
+403 180 535 88
www.civitta.ro

CIVITTA Moldova
Info.md@civitta.com
+373 797 550 99
www.civitta.md

CIVITTA Armenia
info.am@civitta.com
+374 10 546 434
www.civitta.am

CIVITTA Serbia
Info.rs@civitta.com
+381 11 2435 489
www.civitta.rs

CIVITTA Bulgaria
Info.bg@civitta.com
+359 884 076 576
www.civitta.bg

CIVITTA North Macedonia
info.mk@civitta.com
+389 71 391 957
www.civitta.com

CIVITTA Kosovo
info.ks@civitta.com
+383 493 380 55
www.civitta.com

CIVITTA Sweden
info.se@civitta.com
www.civitta.com

CIVITTA Georgia
info.ge@civitta.com
www.civitta.com